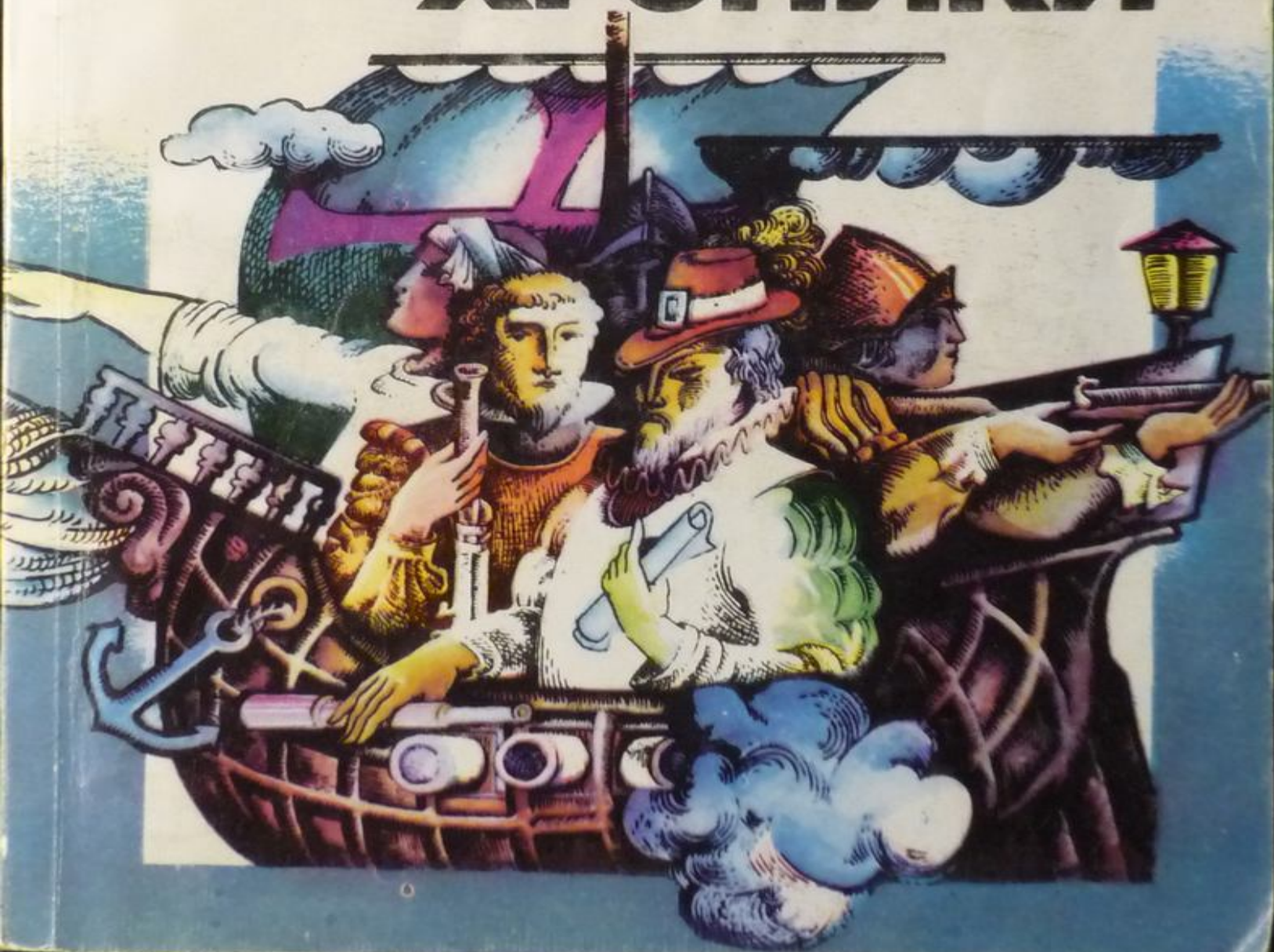

АЛВАРУ ВЕЛЮ
А.С.П. ГАМИТУ
РУИ ДИ ПИНА
.....

ПОРТУГАЛСКИ ХРОНИКИ

ПОРТУГАЛСКИ ХРОНИКИ

Превод: Димитър Ангелов, Емилия Юлзари, Румяна Генова

chitanka.info

Сборникът е съставен само от автентични записки, дневници и описания на португалци, участници във великите открития, които само за няколко десетилетия превърнаха Португалия във велика морска държава и които дадоха на света твърде много познания за живота на планетата и спомогнаха за ускоряването на човешкия прогрес.

ЕЛЕНА РЯУЗОВА

ЕПОХА НА ВЕЛИКИ ОТКРИТИЯ

XV и XVI век бяха за Португалия период на най-висок разцвет. Именно по това време във властта на тази малка страна се оказа съсредоточен, кажи-речи, половината свят. За съвсем кратък срок — само за някакви си две-три десетилетия, Португалия се превърна във велика морска държава, в пределите на която слънцето никога не залязваше. Нейният народ устреми всичките си сили, цялата си енергия, за да изследва земното кълбо, да изтрие от него „белите петна“ и да завоюва нови територии. Откриването на морските пътища, в това число и на пътя към Индия в 1497 година от експедицията на Вашку да Гама, беше първият принос на Португалия в развитието на западната цивилизация. Тези открития следваха едно подир друго, те озаряваха със слава героите — моряци и пътешественици — още приживе, а понякога и посмъртно, и ставаха за държавата още един източник за обогатяване.

Икономическият подем предизвика разцвет на културата и науката в страната, както впрочем и в цяла Западна Европа през епохата на Ренесанса. Мореплаването промени представите на човечеството за планетата. Географските открития вълнуваха живо умовете на съвременниците; подвизите на откривателите, разказите за техните странствувания и плавания придобиваха във въображението на народа епични черти и даваха на поетите и летописците благодатен материал за творчество.

„Златният век“ на могъщата по онова време португалска империя, епохата на Великите географски открития, бе възпята от гениалния Португалски поет Луиш Камоенш. Неговата поема „Лузнадите“, която прославя силата на човешкия разум, се превърна в поетична енциклопедия на географските открития. На същата тема — първото пътешествие на Вашку да Гама за изследване на морския път към Индия — е посветена и хрониката на съратника на Вашку да Гама Алвару Велю, единственото запазено до наши дни свидетелство на

очевидец и непосредствен участник в тези исторически събития. Само от тази хроника-описание на пътешествието на Вашку да Гама през 1497–1499 год., направено от един войник и мореплавател удивително живо и интересно, могат да се почерпят „от извора“ интересни подробности. След завръщането си от Индия Алвару Велю заминал за Гвинея, където останал по непредвидени обстоятелства. Неговият отчет за пътешествието на Вашку да Гама неочаквано се прекъсва там, където пътешествениците достигат долното течение на Рио Гранде. По-късно в хрониките на португалските пътешественици се споменава за някой си Алвару Велю, който попаднал на африканското крайбрежие в Сиера Леоне, където уж бил прекарал осем години.

Хрониката на неизвестен автор за откриването на Гвинея разказва как се е подготвяла експедицията от португалски каравели при инфанта дон Енрики, наречен Мореплавателя, как е протекло плаването, какви са били първите контакти с местното население. В откъсите от дневниците на Луис де Кадамосто и Педру де Синтра, както и в извадките от „Хроника на дон Жоау II“, писана от историографа от края на XV и началото на XVI век Руи ди Пина, става дума за откриването на нови, непознати земи и морски пространства.

XVI век с пълно право може да се нарече период на най-голям разцвет на португалската литература за пътешествията. В записките на храбрите мореплаватели и пътешественици се съобщавали реални, а много често и фантастични сведения, разказвало се за живота, религията и обредите на източните народи.

Обаче, възпявайки стремежа на народа да разшири хоризонтите на познанията си за света, така характерен за епохата на Ренесанса, когато, според думите на Енгелс, хората са били „обвеяни... от дух смели търсачи на приключения“, нито скромните летописци Алвару Велю и Руи ди Пина, нито гениалният Камоенш, който се е борил за разкрепостяване и хармонично развитие на личността, не забелязвали трагичните последици от колонизацията както за покорените племена, така и за самата португалска империя, макар че за всички тях е характерно разобличаването на пороците на господстващите класи.

Трябвало е да минат повече от три века, за да може картината на завоюването и колонизирането на африканските и азиатските територии от конкистадорите да се разкрие в цялата ѝ пълнота. В пътеписите на майор А. С. П. Гамиту (XIX век) вече се промъкват

критични бележки по адрес на неговите съвременници, участници в експедицията на майор Монтейру, в която Гамиту бил заместник-началник, и дори замаскирани нападки против задморската политика на управляващата върхушка, против колониалната потисническа система. Целта на експедицията на Монтейру била да изследва вътрешните райони на Южна Африка, разположени между държавите Тете и Лунда на територията на днешна Ангола; да състави, доколкото може, точна карта на тези места и да изучи народностите и племената, които ги населявали — мараве, шева, муиза, муембе, лунда и други, а така също да установи приятелски отношения с императора на могъщата африканска държава Лупда, наричана на местния африкански език „муата казембе“.

Ако разказите на португалските моряци, участници във военни или изследователски експедиции, говорят колко съзнателно и сериозно са се готвели за плаванията, защото ясно са съзнавали какви трудности и непредвидени опасности ги дебнат по пътя, при четенето на „Историята на морските трагедии“, събрани от Бернарду Гомиш Бриту (1688–1760 ?), неволно ни поразява лекомислието и липсата на знания у онези, които са подготвяли експедициите, това по време на околосветски морски пътешествия много пъти е довеждало до гибелта на португалските каравели и галеони по вина на обзетите от страст за печалба търговци и авантюристи. Португалските кораби, които според прославения моряк венецианец Луис де Кадамосто били едни от най-хубавите и сигурни кораби, към края на XV век изгубили превъзходните си качества поради прекомерното увеличаване на тонажа. Ако по време на дон Жоау II средната водоизместимост на кораб не надминавала 400 тона, сега започнала да достига 800 тона и повече. Освен това капитаните и кормчиите невинаги се избирали сред най-достойните хора.

Разказите за корабокрушенията са написани от непосредствени участници или в краен случай по техни лични разкази и затова истинските причини за нещастните случаи се разкриват особено ярко и с целия им трагизъм. Така разказът за станалото в 1552 година знаменито крушение на галеона „Сау Жоау“ и тъжната съдба на неговия капитан Мануел ди Соуза, жена му и децата му, който принадлежи на неизвестен автор, представлява интересен документ и от историческо, и от общочовешко гледище.

Авторът на интересния разказ за плаването към Индия в 1553 година и корабокрушението при нос Добра Надежда в 1554 година Мануел ди Мешкита Перещрелу е бил непосредствен участник в плаването, който по чудо успял да се спаси. Такъв компетентен и заинтересован очевидец като Мешкита Перещрелу хвърля в хрониката си нова светлина върху околосветските пътешествия, предприемани от португалците в епохата на Великите географски открития, и показва обратната страна на португалската експанзия, търговията с далечна Индия, която примахва с търговските си възможности и приключенската си екзотика. Без ни най-малко да намаляват величието на географските открития, мрачните картини на корабокрушенията спомагат за по-дълбоко опознаване на една отдалечена от нас епоха.

АЛВАРУ ВЕЛЮ
ОПИСАНИЕ НА ПЪТЕШЕСТВИЕТО ЗА
ОТКРИВАНЕ НА ИНДИЯ, КОЕТО ДОН
ВАШКУ ДА ГАМА НАПРАВИ ОКОЛО НОС
ДОБРА НАДЕЖДА

(8 ЮЛИ 1497 Г. — 25 АПРИЛ 1499 Г.)

В името на бога, амин. През 1497 година кралят дон Мануел, първият с това име от португалските крале, изпрати четири кораба^[1] да открият път за Индия и да търсят подправки, капитан-майор на които беше Вашку да Гама, капитан на единия от корабите беше брат му, Паулу да Гама, а на другия — Николау Куелю.

Тръгнахме от Рищелу^[2] в събота, на осмия ден от месец юли на тази 1497 година, по нашия път, който, дано господ бог, нашият господар, да даде да завършим в негово име. Амин.

Следващата събота стигнахме до Канарските острови и прекарахме нощта откъм изложената на вятъра страна на остров Лансароте, на следващия ден осъмнахме при Тера Алта, където около два часа ловихме риба и на другия ден, на свечеряване, вече бяхме преминали Рио ду Оро.

През нощта падна такава мъгла, че от флотата се загубиха корабът на Паулу да Гама, а после и на капитан-майора. А като съмна, не се виждаше нито неговият, нито другите кораби и ние се насочихме към островите Зелени нос — курс, който бе заповядано да следват корабите, които се загубят.

В неделя, когато се съмна, приближихме Иля ду Сал и един час след това забелязахме три кораба и се насочихме към тях, това бяха корабът с провизии и корабите на Николау Куелю и на Бартоломеу Диаш — той щеше да ни придружава до Мина — те също още не бяха срещнали кораба на капитан-майора.

След като се присъединихме към тях, продължихме нашия курс, но вятърът утихна и имаме безветрие до следващата сряда. Този ден в 10 часа сутринта забелязахме кораба на капитан-майора на около 5 мили пред нас и към свечеряване най-сетне с голяма радост можахме да влезем в разговор, гърмахме с оръдията и свирихме с тръбите от радост, че се бяхме намерили с него.

На другия ден, в четвъртък, приближихме Иля ду Сантягу, където, радостни и доволни, пуснахме котва на Прая ди Санта Мария.

Оттам взехме месо, вода и дърва и оправихме рейте на корабите, защото беше необходимо.

В четвъртък, на 3 август, тръгнахме на изток, а после, като плавахме един ден на юг, реята на кораба на капитан-майора се счупи, това стана на 18 август, може би на 200 мили от Иля ду Сантягу. И на 22 същия месец, когато завихме на юг-югозапад, срещнахме много птици, които приличаха на сиви чапли, и когато настъпи вечерта, те полетяха много енергично на юг-югоизток, както птиците летят към земя; и на същия тоя ден видяхме кит, и то на цели 800 мили в открито море.

На 27 октомври, в навечерието на Св. Симон и Юда, който се падаше в петък, срещнахме китове и едни животни, които се наричат тюлени или морски вълци.

В сряда, на 1 ноември, ден на Все светители, открихме много признаци, че приближаваме суша, като например няколко водни лилии, които обикновено растат по крайбрежията.

На четвъртия ден от същия месец, събота, преди разсъмване, измерихме дълбочина от 110 разтега, а сутринта в 9 часа видяхме земя и тогава се събрахме всички и дадохме салют в чест на капитан-майора е много знамена, флагове и топовни гърмежи, и всички бяхме празнично облечени. Същия ден се отдалечихме в морето, но не много, понеже не познавахме добре брега.

Във вторник се приближихме към сушата и видяхме, че брегът е нисък и че има голям залив. Капитан-майорът изпрати с лодката Перу ди Аленкер да провери дали е удобен за хвърляне на котва и той намери, че е много добър, чист и защитен от всички ветрове, с изключение на североизточния. Разположен бе от изток на запад; нарекохме го Света Елена.

В сряда хвърлихме котва в този залив и останахме там осем дни, почистихме корабите, поправихме ветрилата и се запасихме с дърва.

На четири мили в югоизточна посока от този залив има река, която идва от вътрешността на сушата, широка един хвърлей с камък и дълбока два-три разтега — и при прилив, и при отлив; тази река се казва Риу ди Сантягу.

В тази земя живеят тъмнокафяви хора, които ядат тюлени и китове, месо от газела и корени от треви; те се обличат в кожи и носят набедрени превръзки. Оръжията им са от обгорени рога, поставени на

тояги от дива маслина; имат и много кучета, подобни на тези в Португалия, които лаят съвсем по същия начин. В тая земя и птиците са също като в Португалия; пеликани, чайки, гугутки, качулати чучулиги и много други. Тази земя има здравословен и умерен климат и хубава зеленина.

На другия ден, в четвъртък, след като бяхме хвърлили котва, слязохме на сушата заедно с капитан-майора и хванахме едного от тези хора, който беше дребен на ръст и приличаше много на нашия Саншу Мешия; търсел мед из пущинака, защото пчелите по тези места събират мед в подножието на храстите; ние го заведохме на кораба на капитан-майора; той го покани да седне до него на масата и човекът яде всичко, което ядохме и ние.

На другия ден капитан-майорът го облече с хубави дрехи и заповяда да го свалят на брега.

На следващия ден 14 или 15 от тези хора дойдоха при корабите. Капитан-майорът слезе на брега и им показа много стоки, за да разбере дали по тези места има такива предмети, но те нямаха никаква представа за тях и се държаха като хора, които никога не ги бяха виждали; затова капитанът им даде звънчета и калаени пръстени. Така мина петък, а и в събота беше същото.

В неделя дойдоха още около 40 или 50 души и след като вечеряхме, слязохме на брега; със себе си носехме сейтили^[3] и срещу тях купихме миди като тия, които те носеха на ушите си и изглеждаха като посребрени, лисичи опашки, закачени на пръчки, с които си вееха на лицето. Само за един сейтил аз купих набедрената превръзка, която един от тях носеше, и от това разбрахме, че ценят много медта, защото и самите те носеха някакви медни украшения на ушите си.

Същия тоя ден на някой си Фернау Велозу, от кораба на капитан-майора, се прииска много да отиде с тях до къщите им, за да узнае как живеят, какво ядат и какъв живот водят. И помоли капитан-майора милостиво да му даде разрешение да иде с тях в къщите им. И започна да му досажда с молбите си, и не го остави на мира, докато капитанът не му даде позволение и не го пусна с тях; после ние се върнахме да вечеряме на кораба на капитан-майора, а той тръгна с ония негри. Щом се отдалечили от нас, хванали един тюлен и отишли в пущинака в подножието на планината, опекли го и дали на Фернау Велозу да опита, и още му дали корени от растенията, които ядат. А след като

свършили яденето, казали му да се върне на корабите и не пожелали да го вземат със себе си. А тоя Фернау Велозу тръгнал към корабите, но започнал да вика, а те се скрили в гората. Ние още вечеряхме, но когато чухме виковете му, капитаните, а и всички ние, престаняхме да ядем и се качихме на ветроходната лодка; негрите започнаха да тичат надолу по брега и настигнаха тоя Фернау Велозу едновременно с нас. Ние искахме да го приберем, но те започнаха да хвърлят по нас копията си и така бяха ранени капитан-майорът и трима-четирима моряци.

Това стана, защото им се доверихме, тъй като мислехме, че са хора с плашливи сърца и че няма да се осмелят да ни нападнат — нещо, което те направиха по-късно; поради това не се бяхме погрижили за оръжие. След всичко това се прибрахме на корабите.

Щом като снабдихме нашите кораби с всичко, като ги почистихме и взехме дърва, отплавахме от тая земя в четвъртък сутринта на 16 ноември. Никой от нас не знаеше на колко път сме от нос Добра Надежда, само Перу ди Аленкер казваше, че най-много да сме на около 30 мили от носа, но не беше много уверен в това, защото на идване от носа бил минал край него нощем, с попътен вятър, а и на отиване минали доста настрани и поради тия съображения не ни беше известно откъде минаваме; затова се отправихме по-навътре към морето в посока юг-югоизток, а в събота след обед видяхме споменатия нос Добра Надежда.

Същия ден се отправихме към сушата. В неделя сутринта, на 19 ноември, отново се насочихме към носа, но не можахме да го заобиколим, защото вятърът духаше от юг-югоизток, а носът лежи от североизток на северозапад. Същия ден отидохме навътре в морето, а вечерта в понеделник наближихме сушата. В четвъртък преминахме споменатия нос с попътен вятър, плавайки покрай брега.

До този нос Добра Надежда, на юг има един много голям залив, който влиза навътре в сушата на цели 6 мили, а устието му е също толкова широко.

В събота следобед, на 25 ноември, на Света Катарина, слязохме в залива Свети Браш, където прекарахме тринадесет дни, защото в тоя залив разтоварихме кораба с провизиите и ги прехвърлихме на другите кораби.

Следващия петък, докато още бяхме в залива Свети Браш, дойдоха още 50 тъмнокафяви люде, също като онези от залива Света Елена; една част от тях вървяха по брега, а другите се спряха на хълмовете. В това време всички, или по-голямата част от нас, бяхме на кораба на капитан-майора. И щом ги видяхме, тръгнахме с лодките, които бяха много добре въоръжени, към брега. Когато достигнахме сушата, капитан-майорът почна да им хвърля звънчета по брега и те ги вземаха. Те не само събираха онези, които им хвърляхме, но се приближаваха да вземат и от ръцете на капитан-майора. Това много ни учуди, защото когато Бартоломеу Диаш бил тук, те бягали и не вземали нищо от него. Даже напротив, един ден, когато се запасявал с прясна вода от едно много хубаво място тук, до морския бряг, от възвишението над него те започнали да хвърлят камъни, за да го прогонят, а пък Бартоломеу Диаш стрелял с арбалет и убил одного от тях. Предположихме, че от хората в залива Света Елена, откъдето минахме по-рано, и който е на 60 мили по море от това място, са научили, че не правим зло никому и сме готови по-скоро да дадем от своето на другите, и затова не бягаха от нас.

Но капитан-майорът не пожела да слезе на брега, защото там, където бяха негрите, имаше голяма гора и затова той заповяда да се преместим и ние пуснахме котва на друго открито място, където той можеше да слезе; дадохме знак на негрите да тръгнат нататък, където отивахме и ние, и те ни последваха. Капитан-майорът и другите капитани слязоха на брега, придружени от въоръжени войници, между които и няколко с арбалети. Капитан-майорът заповяда със знаци на онези да се отдалечат, а да дойдат само един или двама. На тия, които се приближиха, капитанът даде звънчета и червени шапки, а те ни дадоха гривни от слонова кост, каквито носеха много по ръцете си и от това разбрахме, че в тоя край има много слонове; намерихме и тор от тях там, където са идвали да пият вода.

В събота дойдоха около 200 стари и млади негри и доведоха със себе си дванадесет говеда — волове и крави, и четири-пет овена; щом ги видяхме, веднага тръгнахме към брега. Тогава те започнаха да свирят с четири или пет флейти и свиреха едните високо, а другите ниско, така че звучаха хармонично — твърде добре за негри, от които не може да се очаква, че знаят музика; и танцуваха като негри. Капитан-майорът заповяда да се свири с тръбите и ние затанцувахме в

лодките заедно с капитан-майора. И след като свърши празненството, слязохме на брега, където бяхме ходили миналия път, и там купихме един черен бивол за три гривни; с него вечеряхме в неделя, беше много тлъст и месото му беше тъй вкусно, както биволското месо в Португалия.

В неделя дойдоха пак толкова мъже, които водеха жени и малки деца; жените застанаха на едно възвишение близо до морето и при тях имаше много волове и крави. А мъжете се разделиха на две покрай брега и свиреха и пяха, както в събота. При тези хора има обичай младежите да остават с оръжията си в гората. А мъжете дойдоха да говорят с нас; носеха къси пръчки с лисичи опашки, за да си веят. Докато разговаряхме така със знаци, видяхме в гората приведените фигури на момчетата, които държаха готови оръжията.

Капитан-майорът изпрати на брега един човек на име Мартин Афонсу, който беше ходил в Маниконго, и му даде гривни, за да купи един бивол. Те приеха гривните, хванаха го за ръка и го заведоха да му покажат къде има сладка вода и го попитаха: „Защо ни отнемате водата?“ И започнаха да гонят биволиите към гората. Капитан-майорът видя това и заповяда да се прибираме, както и този Мартин Афонсу да се прибира, защото разбра, че готвят някакво предателство. След като се събрахме, ние тръгнахме към мястото, където бяхме слизали първия път, а те ни последваха. Капитанът заповяда да излезем на брега с копия, с готови за стрелба арбалети и облечени с ризници; не толкова защото искахме да им навредим, а по-скоро, за да им покажем, че сме силни и можем да им сторим зло. Когато видяха това, те започнаха да се събират на групи и да тичат насам-натам. Тогава капитанът, за да не допусне да бъде убит някой от тях, заповяда да се съберем всички при лодките; и за да ги накараме да разберат, че можем да им навредим, но не искаме — когато се събрахме всички, той заповяда да стрелят два от топовете, които бяха на кърмата. Всички те се бяха настанили на брега край гората и когато чуха топовните гърмежи, хукнаха с всички сили към гората, захвърляйки кожите, с които бяха покрити, и оръжията си, но след като стигнаха дотам, двама души се върнаха, за да ги приберат. Тогава пак се събраха и затичаха към планината, като гонеха пред себе си добитъка.

Биволиите в този край са много едри, като биволиите в Алентежу, те са превъзходни, много тлъсти и много кротки; кастрирани са и

много от тях нямат рога. На най-охранените негрите слагат дъсчени самари, каквито има в Кастилия; поставят няколко пръта, отгоре на самарите слагат носилки и така се возят на тях. А в ноздрите на животните за продан вкарват пръчки, за които ги водят.

В този залив, на разстояние три изстрела с арбалет, има едно скалист островче и на това островче има много тюлени; някои от тях са едри колкото големи мечки, много са страшни, имат огромни зъби; и нападат хората и никакво копие не може да ги рани, колкото и силно да се хвърли. Има други по-дребни и трети съвсем мънички; големите реват като лъвове, а малките блеят като козленца. Един ден, като дойдохме тук на разходка, наброихме около три хиляди, големи и малки, и от морето гръмнахме по тях с топовете. На това островче има и никакви птици, големи колкото патици, но те не летят, защото нямат пера на крилата, наричат ги солиситамос („молим се“)^[4]; ние ударихме от тях колкото искахме; тези птици реват като магарета.

Една сряда, когато слизахме на брега да вземем вода в залива Свети Браш, поставихме там кръст и Възпоменателен стълб^[5]; направихме кръста от бизанмачтата и той стана много висок.

На другия ден, в четвъртък, когато се канехме да вдигнем котва от този залив, видяхме около 10–12 негри, които преди още да бяхме отплавали, събориха и кръста, и стълба.

Тъй като имахме всичко, което ни беше необходимо, ние тръгнахме, но още същия ден отново хвърлихме котва на две мили от мястото, откъдето бяхме отплавали, защото вятърът утихна.

В петък сутринта, в деня на Света Богородица, опънахме ветрилата и продължихме пътя си.

Във вторник, един ден преди Света Лучия, имаше буря и ние се понесохме напред с наведена фокмачта. Сутринта на същия ден корабът на Николау Куелю се загуби, но при залез-слънце го забелязахме от марса на четири-пет мили зад нас и ни се стори, че и той ни видя; запалихме огньове и пуснахме котва. И като приключи първата вахта^[6], той ни наближи; не защото не ни беше видял през деня, а защото вятърът беше насрещен и той можеше да се приближи до нас само по килватера.

Сутринта в петък видяхме земя, това бяха островите Шаос, които са на пет мили по-нататък от островчето Илеу да Круш. От залива Свети Браш до това островче има 60 мили, колкото и от нос Добра

Надежда до залива Свети Браш, а пък от островите Шаос до последния стълб, издигнат от Бартоломеу Диаш, има още 5 мили, а от този стълб до Рио ду Инфанте има 15 мили.

В събота минахме покрай този последния стълб и докато плавахме покрай брега, редом с нас по морския бряг затичаха двама души. Тази земя е много хубава и с много добър климат, видяхме много добитък тук и колкото по-нататък отивахме, толкова по-хубава ставаше земята и по-високи дърветата.

През нощта пуснахме котва, защото достигнахме Рио ду Инфанте, последната земя, до която беше стигнал Бартоломеу Диаш. На другия ден продължихме покрай брега с попътен вятър до свечеряване, тогава излезе източен вятър и ние се отдалечихме от брега. И продължихме ту да се приближаваме, ту да се отдалечаваме от брега и във вторник, малко преди залез-слънце, вятърът задуха от запад; затова легнахме на дрейф, за да можем на другия ден да видим каква е тази земя и откъде минаваме. И когато съмна, се насочихме направо към сушата и в 10 часа сутринта се намерихме пак пред островчето Илеу да Круш, място, след което сигурно бяхме изминали 60 мили; това се дължеше на теченията, които тук са много силни.

И същия тоя ден отново изминахме разстоянието, което бяхме минали вече, със силен попътен вятър, който продължи три или четири дни, и така преодоляхме тези течения, поради които се страхувахме, че няма да достигнем нашата цел. И от тоя ден нататък бог пожела да тръгнем напред, а не назад: дано бъде угодно на божията воля винаги да е така.

На Рождество, което бе на 25 декември, вече бяхме открили земи на 70 мили по крайбрежието. Тоя ден след вечеря, като прибирахме едно малко допълнително ветрило, открихме на мачтата, на един разтег под марса, цепнатина, която се отваряше и затваряше. Стегнахме мачтата с въжета, докато стигнем пристанище, добре защитено от вятъра, където да я оправим.

В четвъртък хвърлихме котва край брега и наловихме много риба. Когато слънцето залезе, отново опънахме ветрилата и продължихме нашия път, но една от котвите потъна тук, като скъса корабното въже.

И оттук нататък плавахме толкова време, без да се отбиваме в пристанище, че водата за пиене се свърши и си готвехме с морска вода.

Даваха ни само по половница вода за пиене и беше необходимо да потърсим място за спиране.

И рано в четвъртък, на 11 януари, видяхме една малка река и пуснахме котва край брега. На другия ден се отправихме с лодките към брега и видяхме много черни мъже и жени, високи на ръст, там беше и техният вожд.

Тогава капитан-майорът нареди на двама души — на Мартин Афонсу, който е живял дълго време в Маниконго, и на още един човек — да слязат на брега; там ги посрещнаха много сърдечно. Капитанът изпрати на вожда жакет, червени панталони, шапка и шал. А той казал, че ако имаме нужда от нещо от неговата земя, с голяма радост ще ни го даде; това разбра от думите му Мартин Афонсу. Вечерта Мартин Афонсу и другарят му отидоха заедно с вожда да нощуват в неговите къщи, а ние се върнахме на корабите. А вождът още по пътя облякъл нещата, които му бяхме подарили, и на всички, които излизали да го посрещнат, казвал с голямо задоволство: „Виждате ли какво ми дадоха?“ И те пляскали с ръце от вежливост; това се повторило три или четири пъти, докато пристигнал в селото, и там той обиколил навсякъде, облечен с тези дрехи, и най-сетне си влязъл в къщата и заповядал в едно оградено място да нагостят двамата мъже, които го придружили, изпратил им каша от царевица, която расте много в тая земя и кокошка, досущ като португалските кокошки на вкус. Цялата нощ много мъже и жени идвали да ги гледат. А на сутринта при тях дошъл вождът и ги отпратил. Дал им кокошки за подарък на капитан-майора и казал, че ще покаже техните подаръци на един голям вожд, който, както разбрахме, сигурно е кралят на тази земя; и когато пристигнаха при корабите, те вече бяха наобиколени от най-малко 200 души, които идваха да ги погледат.

Струва ни се, че тая земя е много населена и в нея има много вождове; жените като че бяха повече от мъжете, защото, където се наброяваха 20 мъже, имаше 40 жени. Къщите тук са сламени, а оръжията на тия хора са огромни лъкове, стрели и къси железни копия. И в тоя край, изглежда, има много мед, защото те носят много медни украшения по краката и ръцете си или заплетени в косите им. В тоя край също така има калай, от който те правят дръжките на камите, а пък ножниците им са от слонова кост. Тукашните хора много ценят лененото платно; и ни даваха много медни предмети срещу ризи, ако

желаехме да направим размяна. Хората тук носят с големи кратуни солена вода от морето, изливат я на земята, в локви и от нея получават сол.

Останахме тук пет дни, за да вземем вода; хората, които идваха да ни разглеждат, ни я донасяха до лодките. Не можахме да се снабдим с достатъчно вода, защото задуха вятър, благоприятен за нашето пътуване.

Бяхме хвърлили котва край брега, там, където морето е по-дълбоко. Тая земя нарекохме Земя на добрите хора, а реката — Медна река.

Продължихме по море и един понеделник видяхме една много ниска земя, покрита с високи и гъсти дървета. И като продължихме все по този курс, видяхме една река с широко устие; и тъй като е необходимо да опознаваме и изследваме земите, край които минаваме, хвърлихме котва тук, а в четвъртък вечер навлязохме в устието, където още от 1 януари беше „Бериу“.

Тая земя е много ниска и блатиста и в нея има много големи дървета, които дават много различни плодове, и тукашните хора ги ядат.

Тези хора са черни и с хубави тела; ходят почти голи, имат само едно малко парче плат, което покрива срамните им части, и вождовете също носят такива набедрени превръзки. А младите жени са много красиви и носят заврънкулки от калай на устните си, които са пробити на три места. Тия хора много се зарадваха на нашето пристигане; и ни носеха на корабите със салове, каквото имаха. Ние също отивахме в тяхното село и взимахме вода.

Два-три дни след като пристигнахме тук, двама вождове от тая земя дойдоха да ни видят; те бяха тъй зле настроени към нас, че не харесаха нищо от подаръците, които им поднесохме. Единият от тях носеше на главата си тюрбан от везана коприна, а другият — шапка от зелен атлаз. Придружаваше ги един младеж, за когото те обясниха със знаци, че бил от някаква далечна страна; той каза, че е виждал такива големи кораби като нашите и тези признаци много ни зарадваха, защото, изглежда, вече наближавахме желаните места. Те заповядаха на брега срещу корабите да им построят навеси и стояха там около седем дена, и всеки ден изпращаха на нашите кораби за продан тъкани,

на които имаше клеймо от червена охра; а щом им омръзна да стоят там, заминаха със салове нагоре по реката.

Край тази река прекарахме тридесет и два дни, през които взехме вода, почистихме корабите и поправихме мачтата на „Рафаел“. Много от нашите хора се разболяха тук, краката и ръцете им отекоха, а венците им така се подуха, че не можеха да се хранят^[7].

Поставихме и тук един стълб, който кръстихме стълб на Свети Рафаел, защото бяхме на този кораб, а реката кръстихме Река на добрите признаци.

Оттук отплавахме в събота, на 24 февруари; същия ден излязохме в открито море, а вечерта на другия ден се отправихме на изток и се отдалечихме от брега, който радваше очите ни с хубостта си. В неделя тръгнахме на североизток и в следобедните часове видяхме три малки острова в морето; два от тях покрити сгъсти гори, а третият скалист и по-малък от тях. Може би между тях имаше 4 мили разстояние.

На другия ден продължихме пътя си и плавахме шест дни, а нощем се спирахме.

В четвъртък, на първия ден от месец март, следобед, видяхме острови, зад които се виждаше земя. Тъй като беше късно, ние се отдръпнахме в морето и застанахме на дрейф до сутринта. Тогава отново се насочихме към сушата. В петък сутринта, когато Николау Куелю насочи кораба към залива, не прецени добре посоката и се натъкна на плитчина. И докато се обръщаше към другите два кораба — на капитан-майора и на брат му, които идваха зад него, за да може да ги спаси, видяхме, че се приближават няколко ветроходни лодки от селището във вътрешността на острова. Ние отново се върнахме в открито море, за да спрем на котва; но колкото повече се отдалечавахме от сушата, толкова по-упорито ни следваха ветроходните лодки и ни правеха знаци да почакаме. След като застанахме на котва в лагуната на острова, откъдето идваха тези лодки, седем-осем лодки и салове се приближиха към нас, като през цялото време техните хора надуваха своите зурни. Те ни поканиха да отидем в залива на острова и ни предложиха, ако искаме, да ни заведат до пристанището; качиха се на корабите и ядоха и пиха с нас, а като им омръзна, си отидоха.

Капитаните сметнаха за разумно да се влезе в този залив, за да разберем какви са тия хора, и решиха Николау Куелю да отиде с кораба си да сондира пясъчния нанос и ако може да се влезе, да влязат. И когато Николау Куелю тръгна да влиза там, той се блъсна с носа на кораба в подводната част на острова и счупи кормилото; щом се блъсна, веднага се изправи — аз самият бях там. Щом се изправихме, прибрахме ветрилата и пуснахме котва на разстояние два изстрела с арбалет от селището.

Тукашните хора са рижи, с хубаво развити тела, те са мохамедани и езикът им е като на маврите. Дрехите им са от тънки памучни и ленени платове на многоцветни райета, богато извезани и всички носят на главите си чалми с копринени ширити, изплетени със златна нишка. Те са търговци и търгуват с белите маври; сега тук имаше четири техни кораба, натоварени със злато, сребро и карамфил, и черен пипер, и джинджифил, и сребърни пръстени с много перли, и маргарит, и рубин; всички тези неща се носят и от тукашните хора. От техните думи разбрахме, че всичко това, освен златото, се превозва дотук от маврите, и че скъпоценните камъни, бисерите и подправките са толкова много, че не е нужно да се купуват, а може направо да се вземат от кошовете. Това научи един от моряците; които капитан-майорът водеше, и който разбираше какво говорят маврите, защото едно време е бил пленник при тях.

Тия маври още казаха, че по курса, който следваме, ще срещнем много плитчини; и че по крайбрежието има много градове. По пътя ни имало също един остров, чиито жители били половината мохамедани, а другата половина християни, тези християни водели война с мохамеданите; и на този остров имало много богатства.

Казаха ни още, че Преще Жоау^[8] бил наблизко, неговите градове по крайбрежието били многобройни, а техните жители — големи търговци, които плавали с огромни кораби. Но Преще Жоау живеел много по-навътре в сушата и дотам можело да се стигне само с камили; освен това тези маври водеха като пленници със себе си двама християни от Индия. Тези маври ни казаха такива неща, от които така се зарадвахме, че заплакахме от възторг: и се молехме на бога да ни дава здраве, за да видим това, което всички горещо желаем.

В това селище и остров, които се казват Мозамбик, има един владетел, когото те наричат султан, той е нещо като вицецрал;

придружен от своите хора, той често идваше на нашите кораби. Капитанът го гощаваше богато и му подари шапки, наметала, корали и много други неща. А той пък беше надут и не харесваше тези подаръци, а искаше да му подарим яркочервени платове, каквито ние не носехме, и затова му поднасяхме, каквото имаме. Един ден капитан-майорът даде в негова чест угощение, което беше отрупано с лакомства и сладкиши, и го помоли да му изпрати двама пилоти да дойдат с него; той се съгласи при условие, че ги възнаградим, Капитан-майорът им даде по тридесет къса злато и две наметала с уговорката, че от деня, в който получат тези неща, единият от тях винаги да остава на кораба, ако другият иска да слезе, и те приеха.

В събота, на 10 март, отплавахме и спряхме на котва на една миля навътре в морето, близо до някакъв остров, за да можем в неделя да отслужим литургия, и да се изповядат и причестят тия, които желаят.

Един от тия двамата пилоти беше останал на острова и след като хвърлихме котва, спуснахме две лодки, за да идем да го вземем; в едната лодка влезе капитан-майорът, а в другата — Николау Куелю. И тъкмо бяха тръгнали, когато насреща им излязоха 5 или 6 лодки, пълни с хора, въоръжени с лъкове, дълги стрели и щитове, които им даваха знаци да се насочат към града. А капитан-майорът, като видя това, хвана здраво пилота, който беше в неговата лодка, и заповяда с оръдията да се стреля по хората в лодките. А Паулу да Гама, който беше останал на кораба, за да може да се притече на помощ, ако нещо се случи, щом чу оръдията, вдигна ветрилата на кораба „Бериу“. Като видяха приближаващия се кораб, маврите побягнаха много по-бързо, отколкото по-рано бяха бягали от нашите кораби, и преди „Бериу“ да ги стигне, вече излязоха на брега и затова ние отново пуснахме котва.

Корабите в този край са големи, безпалубни и не са сковани с гвоздеи, а дъските им са привързани една о друга с въжета, както е при лодките; а ветрилата им са палмови рогозки. Техните моряци имат компас, по който се водят, квадранти и морски карти.

Палмите тук дават едри като пъпешни плодове, сърцевината им се яде и има вкус на захарна тръстика; тук има също много краставици и пъпеша, които ни носеха за продан.

Един ден, когато Николау Куелю влезе навътре в острова, владетелят, който беше там, дойде с много хора на неговия кораб. Той

му оказа сърдечен прием и му подари червена шапка, а на него владетелят подари броеница за молитва от черни зърна, които му даде като пропуск; после поиска от Николау Куелю лодка, за да си иде с нея, и той му я даде. Като слезе на брега, заведе у дома си онези, които го бяха придружили с тая лодка, и ги нагости. И после, като ги отпрати обратно, изпрати на Николау Куелю едно гърне с пресовани фурми, в които имаше карамфил и тамян и така после изпрати на капитан-майора много неща. И това беше, докато още мислеха, че ние сме турци или маври от някаква друга страна, защото ни питаха дали не идваме от Турция и искаха да им покажем лъковете от нашата земя и книгите от нашата вяра. И след като узнаха, че сме християни, наредиха с измама да ни хванат и да ни убият, но пилотът, когото взехме със себе си, ни откри какво гласят да ни сторят, ако изпълнят плана си.

В неделя отслужихме литургията на острова^[9] под едни много високи дървета, а след литургията се качихме на корабите. След това вдигнахме ветрилата и продължихме пътя си, сега имахме много кокошки, много кози и гълъби, които накупихме за няколко жълти стъклени мъниста.

Във вторник видяхме земя с високи планини и един нос, покрит с високи редки дървета, които приличат на бряст, тази земя е може би най-много на 20 мили от мястото, откъдето отплавахме.

Тук попаднахме в безветрие във вторника и срядата. На следната нощ вдигнахме ветрила при слаб източен вятър, на другата сутрин видяхме, че сме се върнали с 4 мили по-назад от Мозамбик. Същият ден плавахме до вечерта и пуснахме котва край острова, където отслужихме литургия миналата неделя. Там стояхме осем дни и чакахме благоприятно време.

В това време кралят на Мозамбик изпрати да ни кажат, че иска да сключи мир с нас и да бъде наш приятел. Носител на посланието за мир беше един бял мавър, шариф^[10], т.е. духовно лице, който беше голям пияница.

Докато стояхме тук, един мавър с едно момче, негов син, дойде и се качи на един от нашите кораби и каза, че иска да отплава с нас; бил от земите край Мека и дошъл тук в Мозамбик на един тамошен кораб като пилот.

И понеже благоприятното време не идваше, трябваше да влезем в пристанището на Мозабик да вземем вода, която ни беше необходима; от същата вода пият и жителите на острова, защото там има само солена вода.

В четвъртък влязохме в това пристанище и понеже беше тъмно, изпратихме лодките. Беше полунощ и капитан-майорът, Николау Куелю и някои други от нас отидохме да видим къде е водата, и той се обърка до такава степен, че никак не можа да ни покаже къде е, или не пожела да го стори. И ходихме така до разсъмване и после се върнахме на кораба.

Преди свечеряване отново се върнахме там със същия пилот. Когато бяхме близо до извора, покрай брега се появиха около двадесет души, които хвърляха къси копия, за да ни пропъдят от водата. И капитан-майорът заповяда да стрелят срещу тях три бомбарди, за да се освободи място, където да влезем. И стана тъй, че те се скриха в гората, а ние взехме колкото си искаме вода. Когато се прибрахме към залез-слънце, открихме, че е избягал един негър на кормчията Жоау ди Коимбра.

В събота сутринта, на 24 март, деня преди Света Богородица, един мавър дойде направо на корабите и каза, че ако искаме вода, нека отидем да си вземем, ама ни даде да разберем, че има кой да ни попречи. Като разбра това, капитан-майорът реши да отидем да им покажем, че ако искаме, можем да им причиним зло. И затуй с въоръжени лодки, и с бомбарди, поставени на кърмите, ние се отправихме към селото. Маврите бяха направили огради от гъсто наредени колове и дъски, оплетени така, че хората зад тях не се виждаха, а те ходеха по брега с щитовете, къси копия и ятагани, лъкове и прашки, с които мятаха камъни по нас. Но ние с бомбардите им отвърнахме така, че им се стори по-разумно да напуснат брега и да се скрият зад оградата, която бяха направили, но от нея имаха повече вреда, отколкото полза. Това продължи около три часа, забелязахме двама убити, един на брега и друг зад оградата от колове. И след като се уморихме, се върнахме да вечеряме на корабите, а те започнаха да товарят вещите си на салове и да бягат към едно село на другия бряг.

След като вечеряхме, отидохме с лодките, за да се опитаме да заловим някои от тях, та да ги разменим за двамата пленени индийци-християни и за негъра, който беше избягал от нас. Затова се насочихме

към натоварения с вещи сал на шарифа и към друг, на който имаше четирима негри; Паулу да Гама залови този последния; а когато натовареният свежи сал достигна до другата страна, всички скочиха от него и го оставиха на брега; после намерихме и още един сал, изоставен край брега на морето. Отведохме на корабите негрите, които хванахме. На саловете намерихме много фино памучно платно, палмови рогозки и една стъклена делва с масло, стъкленици с благовония, книги от тяхната вяра и един сандък с памучна прежда, една памучна мрежа и цели кошове с царевича. Всички неща, които завладяхме там, капитан-майорът ги даде на моряците, които бяха с него и с другите капитани, с изключение на книгите, които той задържа, за да ги покаже на краля.

Следващата неделя отидохме да се запасим с вода. В понеделник застанахме с въоръжените лодки пред селището, където маврите се бяха скрили зад къщите, защото не смееха да излязат на брега, и след като гръмнахме с бомбардите по тях, ние се върнахме отново на корабите.

Във вторник отплавахме от селището и пуснахме котва до малките острови Свети Георги, където стояхме три дни в очакване бог да ни прати хубаво време.

В четвъртък, на 29-ия ден на тоя месец, отплавахме от тези острови, а в събота сутринта бяхме на 28 мили от тях, понеже вятърът беше слаб. Сутринта видяхме отново земята на маврите, където бяхме отнесени обратно от силните течения.

В неделя, на първия ден от месец април, наближихме едни острови съвсем близо до сушата. И първия от тях нарекохме Остров на бичуването, защото в събота следобед пилотът-мавър, когото взехме с нас, излъга капитана, че тия острови са част от материка и заради тая негова лъжа той заповяда да го бичуват. Корабите тук минават между сушата и островите, дълбочината е 4 морски разтега и ние се отправихме към тях. Тези острови са многобройни и разположени така нагъсто, че не можехме да ги различим един от друг; те са и гъсто населени.

В понеделник видяхме други острови, които са на 5 мили от сушата.

В сряда, на четвъртия ден от месец април, вдигнахме ветрилата и отплавахме на северозапад и преди пладне забелязахме една обширна

земя и непосредствено до нея два острова; покрай тази земя има много плитчини. И когато се приближихме до нея, пилотите я разпознаха и казаха, че островът на християните се намира на 3 мили в обратна посока^[11]. И тогава упорито се трудихме целия ден, за да стигнем до него, обаче западният вятър беше много силен и не можахме. Капитаните тогава решиха да се отбием в пристанището на един град на четири дни път от нас, на име Момбаса.

Пилотите, които водехме със себе си, казваха, че островът, към който се бяхме насочили, е населен с християни; вятърът беше много силен и вече бе късно, и ние застанахме на дрейф. Привечер видяхме един много голям остров, разположен на север, където, както ни казваха нашите пилоти-маври, имало едно селище с християни и друго с мюсюлмани^[12]. През нощта застанахме на дрейф в открито море и когато настъпи утрото, не се виждаше земята; тогава поехме курс на северозапад и надвечер забелязахме земя.

През нощта взехме курс на север-северозапад и през утринната вахта го променихме на север-североизток. Плавайки по вятъра, два часа преди разсъмване корабът „Свети Рафаел“ заседна на плитчина, на две мили от сушата; щом заседна, обади се със звън на другите кораби, които го следваха; щом чуха сигналите, те хвърлиха котва на разстояние един топовен изстрел от него и спуснаха лодките.

Поради прилива, корабът заседна съвсем и от него, и от лодките спуснаха всичките котви; но през деня, при най-високото равнище на прилива, корабът се освободи и всички се зарадвахме.

На брега срещу плитчините има много високи и хубави планини, които нарекохме планините Свети Рафаел; същото име дадохме и на плитчините.

Докато корабът беше още заседнал, при него и при нас дойдоха два сала, които донесоха много портокали, много вкусни и по-хубави, отколкото в Португалия. Двама маври останаха при нас на корабите и ни придружиха до един град, който се казва Момбаса.

В събота сутринта, на седмия ден от този месец, деня преди Цветница, плавахме покрай брега и забелязахме на 15 мили от сушата острови с дължина 6 мили^[13]. Тук има много дървета за правене на мачти, които се поставят на тукашните кораби. Всички острови са населени с маври.

При залез-слънце хвърлихме котва срещу града Момбаса, но не влязохме в пристанището. Когато пристигнахме, към нас се приближи една завра^[14], пълна с маври, и пред града стояха много кораби, украсени с флагове. И ние направихме същото на нашите кораби, за да не останем по-назад, пък и не ни липсваха знамена и флагове, а по-скоро хора, защото и тези, които имахме, бяха много болни. Хвърлихме котва там с голяма радост, като си мислехме, че на другия ден ще идем на брега да чуем богослужението с християните, които, както ни бяха казали, живеели тук отделно от маврите и имали свой градоначалник.

Маврите, които взехме със себе си, казваха, че на остров Момбаса има маври и християни, които живеят отделно едни от други, и едните, и другите имали свой владетел, казваха още, че щом пристигнем тук, ще ни посрещнат с почести и ще ни поканят по домовете си. Те разправяха това по-скоро, както им се искаше да бъде, а не както беше в действителност. В полунощ на една завра дойдоха около сто души, въоръжени с къси шпаги и щитове. Като наближиха кораба на капитан-майора, те пожелаха да се качат на борда с оръжието си, но той не позволи; качиха се само четири-пет души, най-знатните от тях. Те стояха при нас около два часа и после си отидоха. И на нас ни се стори, че това тяхно идване целеше да разберат дали биха могли да завладеят някой от нашите кораби.

На Цветница кралят на Момбаса изпрати на капитан-майора един овен, много портокали, захаросани плодове, захарна тръстика и му подари един пръстен за пропуск — и ако пожелае да влезе в пристанището, кралят щял да му даде всичко, каквото ни трябва. С този подарък дойдоха двама души с много светла кожа, които казаха, а и ние си помислихме, че са християни. А капитан-майорът му изпрати една връзка корали и каза да му предадат, че на другия ден ще влезе в пристанището. Този ден четирима от най-знатните маври останаха на кораба на капитана.

Капитанът изпрати двама души при краля на този град, за да затвърди от своя страна още повече разбирателството; когато слезли на брега, много хора вървели с тях до вратата на двореца и преди да застанат пред краля, те минали през четири врати, и на всяка врата стояли четирима пазачи с извадени ятагани. Кралят ги приел радушно и заповядал да им покажат целия град, после попаднали в дома на двама християни-търговци, които им показали едно изображение на

Свети Дух, пред което се молели. И след като разгледали всичко, кралят изпратил на капитана по тях мостри от карамфил, черен пипер джинджифил и пшеница-летница, неща, с които бихме могли да натоварим корабите.

Във вторник, когато вдигнахме котва, за да влезем в пристанището, корабът на капитан-майора не можа да се завърти и се понесе към другия, извърнат с кърмата към него кораб, и тогава отново спуснахме котвите. Като видяха, че ние не отиваме в пристанището, маврите, които се намираха на корабите с нас, се прехвърлиха на една завра; и когато се връщахме назад, пилотите, дошли с нас от Мозамбик, се хвърлиха във водата и хората в заврата ги прибраха при себе си. Беше вече нощ и капитанът заповяда двама от маврите, които, водехме със себе си, да бъдат измъчвани с капки^[15], за да му кажат дали тук е било подготвяно предателство; и те казаха, че е било наредено, щом влезем в пристанището, да ни пленят и да ни отмъстят за това, което сме извършили в Мозамбик. Когато щяха да ги измъчват пак, единият от тях с вързани ръце се хвърли в морето, а другият се хвърли по време на утринната вахта.

Същата вечер, в полунощ, се приближили два сала с много мъже, които се гмурнали и оставили саловете наблизко, и едните се насочили към „Бериу“, а другите — към „Рафаел“; и тези, които нападнали „Бериу“, започнали да режат котвените въжета, и вахтените отначало помислили, че това са скумрии, но като разбрали кои са, викнали и на другите кораби. Имаше няколко души, които вече се бяха добрали до железните въжета на фокмачтата на „Рафаел“, но щом ги усетихме, те се спуснаха надолу, гмурнаха се и избягаха. Такива и много други коварства вършиха тия кучета; но господ бог не даде да сполучат, защото не вярват в него.

Този град е голям и разположен на една височина, където се разбиват морските вълни. Той е пристанище, където всеки ден влизат много кораби и при входа му има стълб. В града, до самото море, има една ниска крепост. Онези, които слизаха на брега, ни казаха, че из града видели много хора с вериги на краката; и ние си помислихме, че те сигурно са християни, защото в този край християните враждуват с маврите.

Християните в този град са временно пребиваващи търговци, те са в подчинено положение и изпълняват каквото заповядва мавърският

крал.

Когато стигнахме тоя град, бог в своето милосърдие пожела всичките болни на борда да оздравеят, защото климатът в тоя край е много добър.

Стояхме там още в сряда и четвъртък и изпитахме злите планове и коварства, които тези кучета ни крояха.

Сутринта тръгнахме оттам при слаб вятър и хвърлихме котва недалеч от брега, на 8 мили от Момбаса. На разсъмване от обърнатата към вятъра страна на корабите на около 3 мили видяхме две лодки и се насочихме към тях, за да ги заловим, защото ни трябваха пилоти, които да ни заведат на желаното от нас място. На свечеряване настигнахме една от лодките и я пленихме, а другата успя да стигне брега. В лодката, която пленихме, имаше осемнадесет мъже, злато, сребро, много царевица и провизии, една мавърка и един знатен мавър. Когато ги наближихме, всички се хвърлиха в морето и ги изваждахме от водата с нашите лодки.

Същия ден при залез-слънце хвърлихме котва срещу едно място, което се нарича Мелинде, на 30 мили от Момбаса. Между Момбаса и тоя град са разположени следните селища: Бенапа, Тоса и Нугуо-Киониете.

На Великден маврите, които бяхме пленили, ни казаха, че в този град Мелинде има четири кораба с християни от Индия; и ако желаем да ги заведем там, те ще ни дадат пилоти-християни, както и всичко друго, каквото искаме, като месо, вода, дърва и други неща. Капитан-майорът много искаше да има пилоти от този край и след преговорите с тези маври пуснахме котва на половин миля от града. Жителите на града не се осмелиха да дойдат на корабите, защото вече бяха предупредени и знаеха, че сме пленили една тяхна лодка.

В понеделник сутринта капитан-майорът заповяда да откарат стария мавър до една плитчина пред града, откъдето един сал дойде да го вземе; този мавър отиде при краля да каже какво иска капитан-майорът и да предаде неговото желание за разбирателство. След вечеря мавърът се върна с една завра и с него кралят на града изпрати един свой шариф и един велможа, както и три овена. Той наредил да кажат на капитана, че ще се радва, ако между тях има мир и добри отношения и също, че ако от неговата земя му трябва нещо, ще му го даде с голяма радост — и пилоти, и всякакви други неща. А капитан-

майорът заповяда да му предадат, че на другия ден ще влезе в пристанището и после му изпрати по пратениците като подарък една малка едномачтова лодка и две връзки корали, три подноса и една шапка, звънчета и два украсени пояса.

Във вторник ние се приближихме до града. Кралят изпрати на капитана шест овена и много карамфил, тамян, джинджифил, мускатов орех и чер пипер и нареди да му кажат, че ако желае да се срещне с него в сряда в открито море, нека капитанът отиде със своята лодка, а пък той — със своята завра.

В сряда след вечеря кралят се приближи до корабите на една завра, а капитанът парадно облечен, отиде със своята лодка и когато стигна до мястото, където кралят го чакаше, кралят се качи при него в лодката. Там те си размениха много хубави думи, като например ето тези: кралят покани капитана да гостува в неговия дом и каза, че и той би отишъл на неговите кораби; но капитанът му каза, че неговият крал не му разрешава да слиза на сушата, и ако слезе, ще изпадне в немилост пред него. А кралят отговори, че ако се качи пък той на кораба му, как ще обясни това на своя народ и какво ще кажат неговите хора? Той попита още как се казва нашият крал, за да му пише писмо; и добави, че ако се връщаме по същия път оттук, той ще изпрати с нас или свой посланик, или писмо.

И след разговора, в който всеки каза, каквото желаете, капитанът нареди да освободим и предадем на краля всички маври, които бяхме пленили; и кралят много се зарадва на това; той каза, че повече цени този жест, отколкото ако му бяха дали цял град. И кралят премина край всички кораби с голяма радост, бомбардите дадоха салют в негова чест и той много се забавляваше, като гледаше как стрелят. Всичко това продължи около три часа. Когато си отиде, той остави при нас на корабите един от своите синове и един шариф, а с него отидоха да гостуват в дома му двама души от нашите, които той лично покани да отидат да разгледат неговите дворци. Каза също на капитана, че щом не иска да слезе на сушата, нека мине покрай брега на другия ден, където щял да ни покаже ездата на своите конници.

Ето какви неща ни подари кралят: първо, широка мантия от дамаска, подплатена със зелен атлаз и много разкошна шапка за глава; два бронзови стола с възглавници и кръгъл чадър от яркочервен атлаз, поставен на висок прът. Той водеше със себе си като прислужник един

старец, който имаше къса шпага със сребърна ножница; носеше много зурни и две тръби от слонова кост, високи колкото човешки бой, които бяха много красиво гравирани и с които се свири през една дупка в средата, и при свиренето тръбите и зурните звучаха съзвучно.

В четвъртък капитан-майорът и Николау Куелю се качиха на лодките, въоръжени с оръдия на кърмата, и заплаваха покрай града. На брега имаше много хора, между които двама ездачи, които показваха схватки и всички се забавляваха много. Тогава взеха краля от една каменна стълба пред неговите палати и го занесоха на носилка до лодката на капитана. Той отново помоли капитана да слезе на брега, защото неговият парализиран баща искал много да го види, и предложи в замяна на това той и неговите синове да отидат през това време на корабите, но капитанът отказа. Тук имаше и четири кораба на християни от Индия и когато те за пръв път дойдоха на кораба на Паулу да Гама, където беше и капитанът, ние им показахме едно олтарно изображение на Света Богородица с младенеца Христос и апостолите в подножието на кръста. Щом индийците видяха това изображение, те се хвърлиха на пода; и докато стояхме тук, идваха да се молят и носеха като дарове карамфил, черен пипер и други неща.

Тези индийци са мургави хора, облечени с малко и леки дрехи, имат големи бради и косите им са дълги и сплетени на плитки. От думите им разбрахме, че не ядат говеждо месо. Техният език се различава от езика на маврите; някои знаят малко арабски поради продължителното общуване.

В деня, в който капитан-майорът слезе с лодките близо до града, корабите на християните-индийци дадоха много топовни салюти, когато той мина край тях, и викаха радостно: „Христос! Христос!“. Тоя ден те помолиха краля да им разреши да устроят празненство в наша чест. И когато се стъмни, устроиха голям празник, стреляха много с бомбардите, хвърляха много ракети, и викаха високо.

Тези индийци още казаха на капитан-майора да не слиза на брега; и да не се доверява на ласкателствата на тези хора, защото те не говорят нито с чисто сърце, нито с добра воля.

В неделя, на 22 април, след като два дни не бяха идвали на корабите, дойде заврата на краля, с която пристигна един от неговите фаворити; и капитанът заповяда да го задържат на кораба; после заповяда да предадат на краля да му изпрати пилотите, които му беше

обещал. И щом получи това известие, кралят веднага изпрати един пилот-християнин, а капитанът освободи велможата, когото беше задържал на кораба. А ние се зарадвахме много на пилота-християнин, когото кралят изпрати.

Узнахме също за острова, населен с християни, за който бяхме чули в Мозамбик — това е остров, на който живее самият крал на Мозамбик и половината от жителите му са християни, а другата половина — мохамедани. На тоя остров има много бисери, а името му е Килуе; пилотите-маври искаха да ни отведат до там и ние също много желаехме това, защото вярвахме, че всичко е така, както ни разказват.

Градът Мелинде е разположен в залив покрай самия морски бряг и много прилича на град Алкошете^[16]; къщите са високи и бели и през него, от брега до джунглата, която е съвсем близо до къщите, се простира една палмова горичка; цялата земя наоколо е ниви с царевица и други зеленчуци.

Ние стояхме девет дни пред този град. И през тези девет дни, през цялото време на брега се устройваха много празненства, имаше състезания по борба и много свирня.

Във вторник, на 24-ия ден от този месец, отплавахме оттук с пилота, който кралят ни даде, към един град, наречен Каликут^[17], за който кралят беше чувал, и за да го намерим, потеглихме на изток.

Брегът е разположен в посока север-юг, защото сушата тук образува голям залив, и има проток; и в тоя залив, според различни сведения, има много градове на християни и маври и един град, който се казва Камбая, и шестстотин известни острова; тук се намира Червено море и Мека.

В неделя забелязахме Полярната звезда, която отдавна не бяхме виждали.

Един петък, на 18 май, видяхме земя с високи планини — след като двадесет и три дни не бяхме виждали бряг; през всички тези дни плавахме с попътен вятър, като при този преход сигурно бяхме изминали най-малко 600 мили. В момента, когато забелязахме земята, до нея сигурно имаше 8 мили; тук спуснахме лота и измерихме дълбочина от 45 морски разтега; тая нощ се отправихме на юг-югоизток, за да се отдалечим от крайбрежието. На другия ден отново се насочихме към брега, но не можахме да се приближим дотолкова, че

пилотът да разбере точно коя е тази земя; стана така поради силните дъждове и бури, които срещнахме, когато плавахме към тоя бряг и по крайбрежието. В неделя наближихме едни планини, които са до самия град Каликут и толкова много се приближихме до тях, че нашият пилот ги позна и ни каза, че това е земята, където желаем да отидем. И същата вечер хвърлихме котва на две мили по-надолу от град Каликут, а така стана, защото пилотът взе за Каликут един съседен град, който се нарича Капуа; по-надолу от тоя град има друг, който се казва Пандаране; и ние спряхме покрай брега на около миля и половина от сушата.

И след като застанахме на котва, от сушата към нас се насочиха четири лодки, които идваха да разберат кои сме и ни казаха, че Каликут е тук и ни го показаха.

На другия ден лодките отново дойдоха при нашите кораби и капитан-майорът изпрати с тях в Каликут свой пратеник. Тия хора, с които той пътувал в лодката, го завели при двама маври от Тунис, които знаели да говорят кастилски и генуезки. Първият поздрав, с който го посрещнали, бил следният:

— Дявол да те вземе, какво те носи насам?

И го попитали какво сме дошли да търсим толкова далече. А той отвърнал:

— Дойдохме да търсим християни и подправки.

Те му казали:

— Защо не ви е изпратил насам кралят на Кастилия, кралят на Франция и сенатът на Венеция?

А той им отговорил:

— Кралят на Португалия не беше съгласен те да изпратят хора тук.

А те казали:

— Добре е направил.

Посрещнали го радушно и го нагостили с пшеничен хляб и мед. И след като хапнал дой се върна на корабите и с него дойде един от маврите, и щом се качи на кораба, той започна да нарежда ей тия думи:

— Голям късмет, голямо щастие, много рубини, много изумруди. Много благодарности ще трябва да отправите към бога, че ви доведе в тая земя, където има толкова богатство.

За нас беше голяма изненада да чуем приказките му и не можехме да повярваме, че толкова далеч от Португалия има хора, които разбират нашия език.

Град Каликут е заселен с християни, които са мургави. Те ходят с големи бради и косите им са дълги, други са с бръснати глави, а трети — късо подстригани, като на темето си имат кичури коса, за да покажат, че са християни; имат и мустаци, освен брадите. Ушите им са пробити и в дупките носят много златни украшения. От кръста нагоре са голи, а от кръста надолу се увиват с парче фино памучно платно; тези, които ходят така облечени, са най-знатните, а другите носят каквото намерят.

В този край жените, общо взето, са грозни и дребни на ръст. Нашията си носят много златни накити, на ръцете много гривни, а на пръстите на краката си — пръстени със скъпоценни камъни.

Всички са здрави и приятни на вид; но те са хора, които, поне на пръв поглед, са невежи и много алчни.

Когато пристигнахме в Каликут, кралят беше на едно място на 15 мили от града. И капитан-майорът изпрати при него двама души, на които заръча да му кажат, че е пристигнал в Каликут пратеник на краля на Португалия и е донесъл писма, и го пита дали желае да му ги занесе на мястото, където се намира сега.

Като получил посланието на капитан-майора, кралят възнаградил двамата мъже с много хубаво платно. Заповядал им да предадат на капитана, че е добре дошъл, и че той самият скоро щял да се върне в Каликут — както наистина тръгна оттам, придружен от голяма свита.

Той изпрати с двамата пратеници един пилот, за да ни заведе на едно място, което се казва Пандаране, където бяхме хвърлили котва отначало — защото там има добро пристанище, а сега ние бяхме пред град Каликут. Той нареди да акостираме там, защото пристанището, където бяхме сега, било много лошо, както си беше наистина; и защото имало обичай корабите, които пристигат в тая земя, да хвърлят котва там, за да са на сигурно място. Капитанът получи посланието на краля и понеже не бяхме на удобно място, заповяда да вдигнем веднага ветрилата и отидохме да хвърлим котва в онова пристанище, но не навлязохме толкова навътре в него, колкото пилотът на краля ни каза.

След като акостирахме и привързахме корабите в това пристанище, за капитана дойде съобщение от краля, че вече е

пристигнал в града. Той изпрати за него в Пандаране човек, наречен бале (който е нещо като градоначалник), придружаван винаги от двеста въоръжени с мечове и кожени щитове мъже, за да заведе при него, заедно с още други велможи, капитан-майора. Но в деня, когато дойде съобщението, вече стана късно и капитанът не пожела да отиде.

На другия ден сутринта, понеделник, 28 май, капитанът замина да разговаря с краля и тринадесет души от нас тръгнаха с него, между които бях и аз. Всички бяхме празнично облечени, в лодките карахме бомбарди, тръби и много знамена. Когато капитанът слезе на брега, градоначалникът го чакаше, заобиколен от много въоръжени и други невъоръжени хора, които посрещнаха капитана с голяма радост и сърдечност и се държаха като хора, които се радват, че ни виждат. От този момент тези хора носеха отговорност за нас и затова държаха извадени оръжията си. После донесоха на капитан-майора една носилка, с каквито обикновено пътуват благородниците в този край; а някои търговци заплащат на краля известна сума, за да имат и те право на такава носилка. Капитанът се качи на нея и шестима мъже я вдигнаха и последвани от всичките тези хора, се запътихме към Каликут; минахме през друг град, който се казва Капуа. Там настаняха капитан-майора в дома на един благородник и ни дадоха храна — ориз с много масло и чудесна печена риба, но капитанът не пожела да яде. След като се нахранихме, преминахме с капитан-майора една река, която тече наблизко и минава между морето и материка, покрай морския бряг. Качихме се на две лодки, завързани една за друга, за да можем да плаваме заедно, там имаше и много други лодки, пълни с хора. А да не говорим за тях, които се тълпяха по брега — те бяха безброй и всички бяха дошли да ни видят. Около една миля плавахме по тази река и видяхме много широки и големи лодки, изтеглени на брега, защото там няма пристанище.

След като слязохме от лодките, капитан-майорът отново се качи на носилката. Продължихме пътя си, по който се тълпяха да ни видят толкова хора, че брой нямаха. Жените излизаха от къщите си с децата на ръце и тръгваха след нас.

Заведоха ни в една голяма църква, в която имаше следните неща:

Първо, корпусът на църквата беше голям колкото манастир, целият беше от дялани камъни, а покривът му беше от плочки. При главната порта имаше бронзов стълб, а на върха му имаше птица,

подобна на петел; и друг, много дебел стълб, висок колкото човешки бой. В средата на корпуса на църквата се издигаше кула от дялан камък с бронзова врата, колкото да влезе човек, вътре имаше една малка статуя, която те казваха, че е Света Богородица. И над главната порта на църквата, покрай стената, имаше седем малки камбани. Тук капитан-майорът и ние се помолихме заедно^[18].

Ние не влязохме в тоя параклис, защото по обичая тук могат да влизат само определени хора, които извършват църковните богослужения; те се наричат куафи. Тези куафи носят праметнати на рамото си (на лявото рамо) едни върви, които минават под дясното рамо, така както евангелистките свещеници носят епитрахила. Те ни поръсиха със светена вода; дават и една бяла глина, която според обичая на християните от тази земя се слага на главата, на гърдите, около шията и под мишниците. Приложиха над капитана цялата тая церемония и му дадоха глина; капитанът я взе и остави да му я пазят, като даде да се разбере, че после ще си я сложи.

На стените на църквата бяха изобразени и много други светци с диадеми, нарисувани по съвсем различен начин от нашите — зъбите им бяха толкова големи, че стърчаха на един дюйм от устата, а всеки светец имаше по четири и пет ръце.

И под тази църква има голям басейн, направен от дялани камъни, и ние видяхме по пътя си много други, подобни на него.

И оттук ние отидохме пред градските врати, откъдето ни, поведоха към друг град, в който имаше същите неща, за които се разказа по-горе. И тук тълпата, която се стичаше, за да ни види, така нарасна, че не можеше да се върви по пътя. И след като извървахме доста път по тая улица, поради многото хора, въведоха капитана в една къща, където влязохме и ние.

Кралят изпрати тук брата на този бале, владетел на тази земя, за да придружава капитана, и с него дойдоха много хора с барабани, зурни и фанфари, а един човек с пушка вървеше пред нас и стреляше с нея. Така водеха капитана, с големи почести, такива, ако не и по-големи, отколкото се дават на един крал в Испания. А хората бяха толкова много, че не можеха да се изброят; покривите и къщите бяха препълнени с народ, да не говорим за тези, които се блъскаха в безпорядък около нас, между тях сигурно имаше най-малко две хиляди въоръжени мъже.

И колкото повече наближавахме дворците на краля, толкова повече растеше тълпата. И щом стигнахме до дворците, много знатни мъже и големи владетели посрещнаха капитана, без да се броят тези, които вече го придружаваха; беше сигурно един часът по пладне. Когато пристигнахме в дворците, излязохме на огромен площад през една много голяма врата и преди да достигнем кралските порти, минахме през четири врати, като си пробивахме път през тълпата с блъскане и удари. И когато стигнахме последната врата, зад която беше кралят, оттам излезе един дребен на ръст старец, който е нещо като епископ — съветва краля по църковните работи, — той прегърна капитана на прага на тази врата и през нея минахме с голяма мъка и даже имаше ранени.

Кралят беше в един малък вътрешен двор, легнал по гръб на една кушетка, на която имаше следните неща: отдолу покривка от зелено кадифе, отгоре — много хубав дюшек, върху дюшека белоснежено и фино памучно платно, по-тънко от ленено, и също такива възглавници. От лявата му страна имаше огромна златна делва, висока колкото гърне от половин алмуд^[19] и широка две педи при гърлото; и в тая делва той хвърляше сдъвкани остатъци от треви, които се наричат атамбор^[20]. А от дясната му страна имаше златен леген, широк, колкото един човек да го обхване с ръце, в който лежаха ония треви. И много сребърни кани. А таванът беше целият позлатен.

Щом капитанът влезе, той го поздрави според обичая на тази земя, който повелява да се долепят дланите и да се вдигнат нагоре към небето, както обикновено християните се молят на бога. И след като ръцете са вдигнати така, разтварят се и се свиват бързо в юмруци. И с дясната си ръка той даде знак на капитана да застане край заграденото място до него; но капитанът не можеше да го доближи, защото в тая земя има обичай никой да не се доближава до краля, освен един негов фаворит, който му подава онези треви, а пък когато някой говори с него, трябва да си слага ръката пред устата и да стои на известно разстояние. И след като покани по-близо капитана, той погледна към нас и заповяда да седнем на една каменна пейка близо до него, където можеше да ни гледа. Заповяда да ни донесат вода за ръцете и плодове, подобни на пъпеши, отгоре грапави, а отвътре сладки; и заповяда също да ни донесат други плодове, подобни на смокини и много добри на вкус. Имаше и слуги, които ни ги чистеха, а кралят ни гледаше как

ядем и ни се смееше, говореше със своя фаворит, който му даваше да дъвче ония треви.

След това той погледна капитана, който беше седнал пред него, и му каза да разговаря с хората, които го придружават, защото те са високопоставени и той може да им каже какво иска и те ще му го дадат. Капитанът отговори, че е пратеник на краля на Португалия и че му носи послание, което ще връчи единствено нему. Кралят се съгласи и заповяда да отведат капитана в една от залите, после стана от мястото си и го последва, а ние останахме там. Беше към залез-слънце. Щом кралят напусна вътрешния двор, един старец, който беше там, дойде и отнесе кушетката, но не взе съдовете. А кралят, като отишъл в залата при капитана, се изтегнал на друга кушетка, покрита със златен брокат, и задал на капитана въпрос: какво желае?

И капитанът му казал, че е пратеник на краля на Португалия, който е владетел на много земи и притежава много и всякакви богатства — повече от всеки друг крал в онези краища; и че от шестдесет години кралете — негови предшественици — изпращали всяка година кораби да откриват тук земи, защото били чували, че в тия земи има християнски крале като тях. И ето по тая причина са изпращали кораби да откриват тия земи, а не защото им трябва злато или сребро, тъй като го имат в такова изобилие, че няма нужда да го взимат и от тук. Капитаните на тия кораби тръгвали и плавали година или две, докато им се свършели провизиите, и се връщали в Португалия, без да намерят нищо. А сега един крал, който се казва дон Мануел, беше заповядал да се построят тези три кораба и го направил техен капитан-майор; и му казал да не се връща в Португалия, докато не открие този християнски крал, и ако се върне, щял да заповяда да му отрежат главата. И му заповядал, ако го намери, да му предаде две писма, които капитанът щял да му връчи на другия ден, а устно трябвало да му каже, че той е негов брат и приятел.

Кралят отговорил на това, че и кралят ще бъде добре дошъл, че и той го има за брат и приятел, и още, че ще изпрати в Португалия посланици при него с неговите кораби. Капитанът казал, че много го моли за точно тази милост, защото не се осмелявал да се появи пред краля, неговия господар, ако не заведе и няколко души от тази земя.

Тези и много други неща си казали двамата в оная зала, и тъй като отдавна се беше стъмнило, кралят го попитал къде иска да

пренощува, „с християни ли, или с маври?“ А капитанът му отвърнал, че не иска нито с християни, нито с маври, и го помолил да заповяда да им дадат отделно помещение, където да няма никой. И кралят казал, че ще заповяда да се направи така. Тогава капитанът се сбогувал с краля и отишъл на верандата, осветена от един бронзов свещник, където бяхме настанени; бяха минали повече от четири часа, откак се беше стъмнило^[21].

Тогава всички заедно с капитана се запътихме към хана, а с нас вървяха безбройни тълпи. Улиците бяха наводнени от големия дъжд. Шестима мъже носеха капитана на раменете си и извървяхме толкова път през града, че най-накрая капитанът се ядоса и се оплака на знатния мавър, кралски надзорник, който го придружаваше, за да ни настани в хана. И мавърът го заведе в дома си — там имаше една вътрешна тераса и на едно по-високо място на нея, покрито с плочки, бяха постлани много килими и имаше два много големи свещника, подобни на кралските. Над тях бяха запалени железни светилници със зехтин или масло, а във всеки светилник имаше по четири фитила, които хвърляха ярка светлина; тук хората имат обичай да носят такива светилници вместо факли.

Мавърът нареди да доведат на капитана един кон, за да иде до хана, но конят беше без седло. Капитанът не пожела да се качи на него и ние продължихме пак нататък и когато пристигнахме там, вече ни чакаха няколко души от нашите, които бяха донесли леглото на капитана и още много други неща, които капитанът носеше за подарък на краля.

Във вторник капитанът щеше да изпрати на краля тези неща, а именно: дванадесет украсени пояса, четири карминови калпака и шест шапки, четири връзки корали, един вързоп, в който имаше шест чаши, сандък със захар и четири бъчви — две пълни със зехтин и две с мед. А понеже тук има обичай нищо да не се носи на краля, докато първо не го види мавърът-кралски надзорник, и след това този бале — капитанът им показва подаръка; те дойдоха и започнаха да се присмиват на даровете. Казаха, че това не са неща, достойни за подарък на краля, и че най-бедният търговец, който идва от Мека или островите на подправките^[22], му носи повече от това; и ако капитанът иска да му направи подарък, трябва да изпрати злато, а тези неща той няма да ги приеме. Като научи това, на капитана му докривя и той каза, че не носи

злато и освен това не е търговец, а посланик, и подарява, каквото има от своето имущество, а не от кралското; и каза още, че когато кралят на Португалия го изпрати отново тук, той ще му донесе многобройни и много по-богати подаръци, а ако саморимът^[23] не иска тези сега, то той ще ги върне на корабите. Те повториха своя съвет да не му ги подарява, но не се съгласяваха да ги върне обратно. След като двамата си отидоха, дойдоха разни маври-мошеници и всички се отнесоха с пренебрежение към подаръците, които капитанът искаше да прати на краля.

След като видя тяхното твърдо убеждение, че не може да изпрати тоя подарък на краля, капитанът каза, че щом те не искат да го праща, най-добре е той лично да отиде да говори с краля и каза, че желае после да се върне на своите кораби. Те се съгласиха, но го помолиха да почака малко там, докато се върнат, а после ще го заведат в двореца. И целия тоя ден капитанът ги чака, но те изобщо не се появиха. И капитанът така се разяри, че е попаднал между толкова флегматични и тъй недостойни за доверие хора, че реши да отиде без тях в двореца, но размисли и реши да почака, до другия ден. Въпреки всичко обаче ние не престанахме да се веселим, пеехме и играехме под звуците на тръбите и бяхме много радостни.

Когато настъпи утрото в сряда, дойдоха маврите и отведоха капитана, а заедно с него и нас в двореца. В двореца имаше много въоръжени хора. Капитанът трябваше да чака заедно с тези, които го придружаваха, цели четири часа пред една врата, която не се отваряше, докато не му предадоха заповед да влезе, но да не води повече от двама души, които сам си избере. Капитанът каза, че желае с него да дойдат Фернау Мартинш, който знаеше да говори арабски, и неговият писар; и той, и ние разбрахме, че това разделяне не е за добро.

Щом го въвели, кралят му казал, че го е очаквал да дойде във вторник. Капитанът му отговорил, че не дошъл да го види, защото бил уморен от пътуването. Кралят напомнил казаното от капитана, че идва от богато кралство, и попитал защо не му е донесъл нищо оттам, освен това казал, че носел писмо, а не му го е предал. На това капитанът отвърнал, че не му е донесъл дарове, защото е тръгнал само да гледа и да открива и добавил, че когато отново дойдат тук други кораби, тогава ще види какво ще му донесат, а що се отнася до писмото, за което е казал, че му го носи, е истина и той веднага ще му го предаде.

Тогава кралят попитал: що е това, което е тръгнал да открива, камъни или хора? Ако е тръгнал да открива, както сам казва, хора, защо не носи подаръци? Той добавил, че са му казали, че той носи една Света Богородица от злато. Капитанът казал, че Светата Богородица, която носи, не е от злато; но дори да е от злато, пак няма да му я даде, защото тя го е водила през моретата и пак тя ще го отведе обратно в родната му земя. И още капитанът се обърнал към краля с молба да нареди да повикат някой християнин, който знае арабския език на маврите, тъй като маврите се отнасят с неприязън към него и ще вземат да предадат всичко съвсем наопаки. Кралят се съгласил и веднага заповядал да повикат един дребен на ръст момък на име Куарам. Капитанът казал тогава, че носи две писма — едното е написано на родния му език, а другото на мавритански; той знае, че това, което е написано на неговия език, е много добро, но другото не го разбира и то сигурно е много добро, но в него може да има и нещо сбъркано. Но понеже този християнин не умееше да чете по мавритански, четирима маври взеха писмото и първо го прочетоха настрана, а после го прочетоха пред краля; и кралят остана доволен от писмото.

Той попита капитана какви стоки има в неговата земя. Капитанът каза, че има много жито, много тъкани, много желязо, много бронз и изброи така много други неща. И каза също, че носи от всички тези неща по малко за мостра, и поиска разрешение да се върне с няколко души на кораба, за да свали стоките на брега, а в хана ще останат четири или пет души. Кралят не се съгласи, каза да си отиде и отведе всички свои хора, да завърже добре корабите в пристанището, да свали на брега стоката си и да я продаде за колкото иска. След като се сбогува с краля, капитанът се върна заедно с нас в хана и понеже беше вече късно, реши да не тръгва.

В четвъртък сутринта доведоха на капитана един неоседлан кон, но капитанът не пожела да се качи на него и каза да му доведат един „местен“ кон, т.е. носилка, защото няма да язди неоседлан кон. Тогава го заведоха в дома на един богат търговец на име Гузарате, който заповяда да приготвят носилка, и щом я приготвиха, капитанът се качи на нея и отново придружен от много хора, потегли към Пандаране, където бяха корабите. Но ние не успяхме да го следваме и изостанахме много. И както вървахме, мина край нас онзи бале,

подмина ни и настигна капитана. А ние объркахме пътя и вместо към брега, тръгнахме към гората; и този бале изпрати един човек подире ни, за да ни покаже накъде да вървим. Когато пристигнахме в Пандаране, намерихме капитана в един от хановете, така многобройни по тия пътища — там пътниците и пешеходците се подслоняват от дъждовете.

Заедно с капитана бяха този бале и още много други хора. Щом пристигнахме, капитанът каза на тоя бале да нареди да ни дадат сал, за да идем с него на корабите, но и той, и другите казаха, че вече е късно — и наистина вече беше залез-слънце — и можем да тръгнем на другия ден. Но капитанът заяви, че ако не му дадат сал, той ще се върне да се оплаче на краля, понеже той самият го е пратил да се върне на корабите, а те го задържат, и това никак не е редно, защото и той е християнин като тях. Като видяха, че капитанът се разсърди, те му казаха да тръгва и обещаха да му дадат и тридесет сала, ако иска. Тогава ни поведоха покрай брега и понеже това се видя подозрително на капитана, той прати напред трима души да проверят дали лодките са там и да им каже да се скрият, и ако брат му е там, също да се скрие. Те тръгнаха, но не намерили никого и се върнали обратно, а нас в това време ни отведоха в друга посока и не можахме да се намерим.

Заведоха ни в дома на един мавър — защото вече беше късна нощ, и когато влязохме, ни казаха, че искат да потърсят тримата, които не се върнаха с нас, и когато излязоха, капитанът заповяда да се купят много кокошки и ориз и ние се нахранихме, макар че бяхме много уморени от ходенето през целия тоя ден.

А онези хора не се върнаха чак до сутринта; капитанът каза, че сигурно те са много добри хора, защото ясно беше, че не ни пуснаха предишния ден да се върнем през нощта, понеже според тях така било добре за нас; но от друга страна, поради това, което бяхме преживели предишните дни в Каликут, ние се съмнявахме и подозирахме всички. А когато на другия ден те дойдоха пак, капитанът поиска лодки, за да отиде с тях на своите кораби. И тогава всички те започнаха да се разправят един с друг и накрая му казаха първо да заповяда корабите да се приближат още по-близо до брега. А капитанът каза, че ако накара корабите да се приближат, неговият брат ще си помисли, че са го пленили и насила го карат да дава такива заповеди; тогава той ще вдигне ветрилата и ще отплава за Португалия, а те повториха, че ако не

заповяда корабите да се приближат до брега, нямало друг начин да отиде при тях. Тогава капитанът каза, че саморимът го е пратил да отиде на своите кораби и ако те не го пускат там, за да изпълни кралската заповед, той ще се върне обратно при него, а пък кралят е християнин като него. Той каза още, че ако самият крал го задържи в своята страна, той ще остане с голямо удоволствие.

А те се съгласиха да отиде при краля, но това бе невъзможно, защото всички врати бяха заключени и вътре беше пълно с въоръжени мъже и никой от нас не можеше да излезе, без да го придружават няколко души.

След това те ни предложиха да им дадем ветроходите и кормилата. Тогава капитанът им каза, че няма да им даде нищо, понеже саморимът го е пратил да се върне на корабите си, без да поставя никакви условия, и да правят каквото щат с него, но той няма да им даде нищо.

И капитанът, и ние бяхме със свито сърце, макар външно да показвахме, че пет пари не даваме какво правят; капитанът каза, че щом не го пускат да се върне на корабите, нека пуснат неговите хора, които умират от глад. Но те не се съгласиха и ни отговориха да си купим храна, щом умираме от глад, но те нямат нищо за даване. И както се разправяхме, дойде един от тримата, които се бяха отделили снощи от нас, и каза, че от вечерта Николау Куелю чака с лодките на брега. Като научи това — колкото можеше по-незабелязано и с голяма хитрост, защото около нас имаше много пазачи — капитанът изпрати човек да каже на Николау Куелю веднага да се върне при корабите и да каже да се отдалечат на безопасно място; като получи заповедта, Николау Куелю отплава бързо с лодките. Когато разбраха това, нашите пазачи приготвиха бързо много салове и се спуснаха да ги настигнат. Но когато видяха, че не могат да ги хванат, те се върнаха при капитана и му казаха да напише писмо на брат си корабите да влязат по-навътре в пристанището. Капитанът каза, че всичко това е много хубаво, но той няма да го направи; но дори и да направи това, неговите хора няма да са съгласни, ако ще да ги убият. А те му казаха: за какво е всичко това? Те много добре знаят, че става, каквото той заповяда и каквото той пожелае.

Капитанът не пожела да заповяда на корабите да навлязат повече в пристанището, защото му се струваше, както и на нас, че щом влязат,

ще ги завземат и ще убият първо него, а после и нас, които бяхме задържани като негови подчинени.

Целия тоя ден прекарахме в душевни страдания, както виждате. А когато настъпи нощта, хората с нас станаха повече и не искаха да ни оставят в ограденото място, където стояхме дотогава, а ни заведоха в един малък вътрешен двор, постлан с плочки. И ни обградиха с безкрайно много хора, а ние стояхме сред тях и чакахме на другия ден да ни разделят едни от други, или да ни измъчват, защото виждахме, че са ядосани; обаче това не ни попречи да се нахраним хубаво с каквото намерихме в селището. Тази нощ ни пазиха сигурно повече от сто души, въоръжени със саби, двуостри секири, щитове и стрели. И докато едните пазеха, другите спяха, и така се редуваха цяла нощ.

И на другия ден, събота, на втория ден от месец юни, онези велможи дойдоха сутринта; и се държаха вече по-приветливо. Те казаха, че са разбрали от думите на капитана пред краля, че ще свали стоките си на брега и му казаха да заповяда да ги свалят; още повече че тукашните обичаи повеляват всеки пристигнал кораб да сваля стоката си на брега, заедно с нея слиза и целият екипаж и търговците и не се връщат на кораба, докато цялата стока не се продаде. Капитанът се съгласи с това и каза, че ще пише на брат си да я свали на брега. А те казаха, че щом дойде стоката, веднага ще го пуснат да се върне на своите кораби. Капитанът написа на брат си да изпрати на брега някои стоки и той веднага ги изпрати. Щом ги видяха, те веднага пуснаха капитана да се върне на корабите, като на брега при стоката останаха само двама души — ние всички се зарадвахме извънредно много на това; и благодарихме на господ бога, че ни отърва от тия хора, които от нищо не разбират и са като някакви зверове, пък и знаехме добре, че щом капитанът се върне при корабите, на други от нас, дори да останат там, няма да им сторят нищо; а капитанът, щом стъпи на кораба, заповяда да не се прашат повече никакви стоки.

И след пет дни капитанът изпрати човек да разкаже на краля, че след като самият той му наредил да се върне на своите кораби, неговите хора не го пускали, и как го задържали по пътя един ден и една нощ, и след като свалил стоката на брега, както била неговата заповед, маврите идвали и ѝ подбивали цената; този човек щял да го помоли да вземе страна по тоя въпрос, защото, макар капитанът да не му дава нищо от тези стоки, и той, и неговите кораби са на неговите

услуги. Кралят заповяда да му предадат, че хората, които са му причинили тези неприятности, са лоши християни и той ще ги накаже. После изпрати седем или осем търговци да видят стоката и да я купят, ако желаят. Изпрати още един велможа при надзорника, за да стои там, и ако някой мавър се мерне пак, да го убият безмилостно.

Търговците, изпратени от краля, стояха около осем дни там и вместо да купуват, обезценяваха стоката. Маврите не се появиха повече в къщата, където беше стоката, а поради тая причина те ни намразиха толкова много, че когато някой от нас слезеше на брега, те плюеха на земята и казваха: „Португалия, Португалия“, понеже мислеха, че това ни дразни, пък нали и още от началото търсеха начин да ни пленят и да ни убият.

И когато капитанът видя, че там стоката няма да се продаде, съобщи на краля, че иска да я прати в Каликут, и го помоли да се разпорежи за това. Кралят получи това послание от капитана и заповяда на своя бале да прати много хора да я пренесат на гръб до Каликут, и да им плати за своя сметка, и взел, та добавил, че нищо, изпратено от краля на Португалия в неговите земи, не може да струва скъпо. Това беше с цел да ни оскърби, тъй като за нас му бяха говорили лоши неща: че сме били крадци и все гледаме да откраднем нещо — ето защо той постъпваше така, както виждате.

Една неделя, в деня на Свети Йоан Кръстител, на 24 юни, стоката замина за Каликут. И понеже тя беше там, капитанът заповяда на хората, си да ходят в Каликут така: от всеки кораб да отива по един човек и когато се върнат тези двама или трима, на тяхно място да идат други. По този начин всички можеха да отидат да разгледат града и да купят каквото искат, и слизащите на брега бяха посрещани много сърдечно по пътя за града от всички жители-християни; те ги приемаха с радост в домовете си да хапнат и да преспят и им даваха на драго сърце всичко, каквото имаха.

И много хора също идваха при корабите, за да продават риба срещу хляб, и ние ги посрещаме много хубаво, а мнозина идваха и със синовете си и с малките си деца и капитанът заповядваше да им даваме храна. Правехме всичко това, за да бъдем в мирни и приятелски отношения с тях и за да говорят хубаво за нас, а не лошо. Те бяха толкова много, че ни досаждаха; често ставаше късна нощ и не можехме да ги изпъдим от корабите, и това е, защото в тая земя има

много хора, а пък храната е малко. И ако понякога някой от нас отидеше да оправя ветрилата и се случеше да носи със себе си морски сухари за ядене, към него се спускаха толкова хора — малки момчета, че и големи мъже, които ги грабваха от ръцете му, че накрая за него не оставаше нищо.

Всички, които бяхме на корабите, слизахме на брега, както ви казах, по двама и по трима, и всеки носеше да продава, каквото има — гривни, дрехи, калай, ризи. Тези неща се купуваха, обаче не струваха толкова скъпо, както очаквахме, откакто бяхме пристигнали от Мозамбик. Една много тънка риза, която в Португалия струва 300 рейса, тук струваше два фанана, които са равни на 30 рейса, но тук 30 рейса се смятат за много пари. И нашите хора продаваха евтино ризите и другите неща, за да занесат в къщи да покажат нещо от тази земя. Купуваха, каквото имаше на пазара в града — карамфил и скъпоценни камъни, и след като всеки купеше, каквото желае, се връщаше на корабите, без никой да го спира. И като видя колко добри са тези хора, капитанът реши да остави със стоката тук един свой управител, един писар и още няколко души.

И когато дойде време да тръгваме, капитанът изпрати на краля един подарък от кехлибар, корали и много други неща. И прати да му кажат, че желае да се завърне в Португалия и ако кралят желае, може да изпрати няколко души при португалския крал, а пък той от своя страна ще остави тук управител, писар и още няколко души със стоката. Изпращайки подаръка, той го помоли да прати на краля, неговия господар, по една пръчка канела и карамфил, а така също каквато и да е друга подправка, която желае, за мостра; и още, че управителят ще спечели пари, с които, ако иска, после ще му ги заплати.

Човекът, който носеше това послание от капитана, пристигнал в кралския дворец, но минали четири дни и не могъл да говори с краля. И когато приносителят на посланието влязъл при краля, той го посрещнал много недружелюбно и го попитал какво иска, и той му предал посланието на капитана по гореспоменатия начин и му поднесъл подаръка. Кралят не пожелал да види какво са му донесли и казал да го дадат на неговия управител. И му казал да предаде на капитана, че щом иска да си ходи, първо трябва да му даде 600 шарафина^[24] и тогава може да си тръгва; обичаят в този край бил

такъв и всички, които идвали тук, правели така. Тогава Диогу Диаш (той носеше посланието) казал, че ще се върне при капитана с тоя отговор. Той си тръгнал, но с него тръгнали и няколко души и когато стигнали в къщата, където била стоката в Каликут, вътре поставили няколко души, които да пазят него и другите да не излязат; а също така било заповядано да се разгласи из целия град никаква лодка да не се приближава до корабите.

А когато нашите хора разбрали, че са пленници, те изпратили един млад негър, наш човек, да отиде на брега и да се опита да намери някой да го заведе на корабите, за да съобщи, че са пленени по заповед на краля. Той отишъл в покрайнините на града, където живеят рибари, и за три фанана един от тях се съгласил да го отведе до корабите само защото станало тъмно и от града не можели да ги забележат; като се качил на кораба, рибарят веднага се върнал. Това стана в понеделник, на тринадесетия ден от месец август.

Новината, че наши хора са попаднали в ръцете на враговете, много ни натъжи, още повече че това щеше да забави много нашето тръгване. Съжалявахме също така, че християнски крал, на когото давахме от своето, беше способен на такава подлост. Но от друга страна, не го обвинявахме толкова, колкото имахме право, защото знаехме добре, че маврите тук, които бяха търговци от Мека и от много други места, кипяха от яд при нашето пристигане. И те разправяха на краля, че сме крадци и ако почнем да плаваме по тези места, тук вече няма да дохождат кораби от Мека, от Камбая, от Ингрош и от другаде, а от това той нищо не печелеше; казваха му, че ние няма да му дадем нищо и по-скоро сме щели да вземем от него и неговата земя ще бъде завладяна. Те приказвали така и давали огромни подкупи, за да ни пленят и убият и да не можем да се върнем в Португалия.

Капитаните узнаха за това нещо от един тукашен мавър, който ни разкри какво се готви и им каза да не напускат корабите и да не слизат на брега, а най-вече капитан-майорът. Но освен от този мавър научихме същото нещо и от двама християни: че ако капитаните слязат на брега, ще им отрежат главите, по заповед на краля, която се отнасяла за всички, които идват в неговата земя, но не му носят злато.

На другия ден при корабите не дойде нито една лодка. А на следващия ден дойде един сал с четирима младежи, които носеха за продан скъпоценни камъни, за да проверят дали няма да им сторим

нещо; но капитанът ги посрещна гостоприемно и по тях написа писмо на онези, които бяха на сушата. Когато видяха, че няма опасност, всеки ден започнаха да идват много търговци, а и други, които не бяха търговци, но идваха да зяпат. Ние посрещяхме всички приятелски и ги гощавахме.

И на другата неделя дойдоха около 25 души, между които имаше шестима знатни. Когато капитанът разбра, че срещу тях може да получи свободата на нашите хора, пленници на брега, той задържа тези шест души, и други 12, по-низши по ранг, и така станаха 18. На останалите даде една от своите лодки, за да идат на сушата и по тях изпрати писмо до мавъра, кралски управител, в което му поръчваше да каже на краля да изпрати на кораба хората, задържани от него, а той от своя страна ще освободи онези, които беше пленил. Когато разбраха, че капитанът е пленил техни хора, много народ отиде веднага при нашите хора в къщата със стоките и без косъм да падне от главите им, те бяха заведени в къщата на управителя.

В четвъртък, на 23 същия месец, ние вдигнахме ветрилата и заявихме, че се връщаме в Португалия, но се надявахме да се върнем много скоро и тогава ще им покажем дали сме крадци. И тогава застанахме на дрейф на около 4 мили от Каликут, защото вятърът беше насрещен.

На другия ден отново се приближихме към брега, но не можахме да преминем едни плитчини срещу град Каликут и тогава отново се отдръпнахме към морето и легнахме на дрейф срещу града.

В събота се отдалечихме и легнахме на дрейф толкова навътре в морето, че брегът почти не се виждаше.

В неделя бяхме на котва в очакване вятърът да се обърне, когато при нас се приближи една дълбокодънна лодка, излязла да ни намери и да ни съобщи, че Диогу Диаш е в кралския дворец и ако капитанът се върне, те са съгласни да доведат нашите хора на борда на корабите. Но капитанът, който мислеше, че сигурно са ги избили и че тези думи са уловка, за да ни задържат, докато подготвят кораби срещу нас, или докато дойдат кораби от Мека, за да ни пленят, им каза да се махат и да не идват на борда без неговите хора или писма от тях, иначе ще заповяда да стрелят по тях с бомбардите и добави, че ако не се върнат скоро с послание, той ще отреже главите на заложниците. След това

вятърът се обърна и ние продължихме покрай брега и при залез-слънце отново легнахме на дрейф.

[1] „Свети Габриел“ — 90 тона, капитан Вашку да Гама, кормчия прочутият Перу ди Аленкер, който беше плавал по-рано като кормчия на Бартоломеу Диаш, когато последният откри нос Добра Надежда; „Свети Рафаел“ — също 90 тона, капитан Паулу да Гама, кормчия Жоау ди Коимбра; „Бериу“ — 50 тона, капитан Николау Куелю, кормчия Перу Ишкобар (те тръгнаха по-късно с Педру Алвариш Кабрал при откриването на Бразилия); кораб с провизии — 110 тона, капитан Гонсалу Нуниш. ↑

[2] Близо до крайбрежието на Рицелу по онова време имаше един параклис, наречен Света Мария Витлеемска, построен по заповед на инфанта дон Енрики (Хенрих Мореплавателя). След пътешествието до Индия на това място кралят дон Мануел заповяда да се построи манастирът душ Жеронимуш. ↑

[3] Дребна медна португалска монета. ↑

[4] Пингвини. ↑

[5] Първият стълб, който Вашку да Гама е поставил (6.XII.1497 г.). ↑

[6] Вахтите на ветроходите били такива: първа (от 20 до 24 ч. вахта на дрямката (от 24 до 4 ч.) и утринна (от 4 до 8 ч.). Броели часовете по пясъчни часовници за по половин час. ↑

[7] Характерни признаци за скорбут. ↑

[8] Презвитер Йоан — титла на абисинския император, едно време императорът е бил и първосвещеник. ↑

[9] Остров Свети Георги. ↑

[10] Титла на арабските принцове, потомци на Мохамед, или титла на мюсюлманин, който три пъти е ходил в Мека. ↑

[11] Остров Кибоа, чийто крал по това време бил най-силният крал по това крайбрежие. ↑

[12] Остров Мафия. ↑

[13] Остров Пемба. ↑

[14] 1 Малък плавателен съд, вид лодка, използвана по крайбрежието на Източна Африка. ↑

[15] Мъчение с пускане на капки горещо масло или разтопен метал върху кожата. ↑

[16] Град в Португалия. ↑

[17] Град в Индия, на Малабарския бряг, пристанище на Арабско море. ↑

[18] „И Жоау ди Са, който не вярваше, че това може да е християнска църква, защото изображенията по стените бяха много грозни, каза, докато коленичеше:

— Ако това е дяволът, аз се моля на истинския бог.

А Вашку да Гама го чу, погледна го и се усмихна.“

(Фернау Лопиш ди Кащанеда — „История на откриването и завладяването на Индия от португалците“ — L.I. Гл. XVI.) ↑

[19] Стара мярка за насипни стоки, около 25 литра. ↑

[20] На арабски „тамбур“ — бетел за индийците, тютюн за дъвчене. ↑

[21] Около 22 часа. ↑

[22] Молукските острови. — Б.ред. ↑

[23] Древна титла на краля на Каликут на Малабарския бряг (от малаялам „тамури“, санскритски „самубри“). — Б.ред. ↑

[24] Сребърна монета от Португалска Индия. ↑

ЕТО КАК КРАЛЯТ ПОВИКАЛ ДИОГУ ДИАШ, ЗА ДА МУ КАЖЕ НЯКОИ НЕЩА.

Когато до краля достигнала новината, че сме отплавали за Португалия и че неговото желание няма да се изпълни, той решил да поправи стореното. Заповядал да повикат Диогу Диаш и когато той се явил пред него, посрещнал го приятелски (нещо, което не беше направил първия път, когато човекът му поднесъл подаръка) и го попитал защо капитанът е пленил онези хора. Диогу Диаш му казал, че това е заради него и неговия другар, които кралят не пуснал да си отидат на корабите, а ги задържал в града като затворници. Тогава кралят казал, че капитанът е постъпил правилно и попитал дали управителят е искал подкуп от него, представяйки нещата като че ли той не знае нищо, а този управител е вършил всичко това за своя изгода. И говорил още срещу управителя и попитал не знаете ли, че неотдавна: „Аз наказах със смърт друг управител, защото взе подкуп от едни търговци, пристигнали в тези земи?“ И кралят му рекъл още: „Отивайте си ти и другите с теб на корабите; и кажи на капитана да освободи моите хора; а тези, които те закарат дотам, нека донесат и поставят стълба, който капитанът ми каза, че иска да постави на брега. И още искам ти да останеш в моите земи със стоката.“ И също така изпратил едно писмо до капитана, което той трябвало да предаде на краля на Португалия; това писмо беше написано от самия Диогу Диаш на един палмов лист, защото в тази страна всичко се пише на палмови листа и с желязно перо. Съдържанието на писмото е следното:

Вашку да Гама, Фидалго от вашия кралски дом, дойде в моята земя и това ме зарадва. В моята земя има много канела и много карамфил, и джинджифил, и пипер, и много скъпоценни камъни. От твоята земя искам злато и сребро, и корали, и яркоалени платове.

В понеделник сутринта, на 27 ден от месеца, ние бяхме на дрейф; при нас дойдоха седем лодки, пълни с хора, в които бяха Диогу Диаш и другият наш човек, пленен с него. Понеже не смееха да отидат с тях на борда, те ги поставиха в спуснатата край кърмата лодка на капитана, но не бяха донесли стоката, за да са сигурни, че Диогу Диаш ще се върне на брега. Но щом капитанът видя двамата наши хора на кораба, той не им позволи да се върнат отново на брега. На гребците от лодките даде стълба, който кралят им беше заповядал да поставят на брега. В замяна на своите той освободи шестимата най-знатни между тях, задържа шестима от останалите и каза, че като му донесат стоката на другия ден, тогава ще пусне и тях.

Във вторник сутринта, както си стояхме на дрейф, при нас на корабите се качи един мавър от Тунис, който разбираше нашия език, и ни каза, че тук са му отнели всичкото имущество и се страхува за живота си; намирал се в опасност. Местните хора разправяли, че е християнин, дошъл в Каликут по заповед на краля на Португалия, и затова предпочита да дойде с нас, вместо да стои на сушата, където всеки ден очаква да го убият. В десет часа сутринта дойдоха седем лодки с много хора. Три от тях носеха на скамейките си пъстри платове, които ни бяха останали на брега, по тоя начин искаха да ни покажат, че носят всичката стока. Тези три лодки се приближиха до корабите, а другите четири останаха на доста голямо разстояние от корабите. Те предложиха да свалим техните хора в една от нашите лодки, откъдето щели да ги вземат и после в нея щели да сложат стоката. Тогава ние се досетихме, че това е хитрост, и капитан-майорът им каза да си вървят, че не иска да вземе стоката, а тия хора той ще ги заведе в Португалия. Каза им още да пазят добре нашата стока, понеже се надява скоро да се върне в Каликут и тогава ще им покаже дали сме крадци, както разправят маврите.

В четвъртък, на 29 август, виждайки, че вече сме намерили и открили земята, която бяхме тръгнали да търсим, а така също подправки и скъпоценни камъни, и тъй като не можехме накрая да се разделим с тая страна в мир и приятелство с хората, капитан-майорът и другите капитани решиха, че е разумно да тръгваме и да отведем със себе си хората, които бяхме хванали, та после, когато те се завърнат отново в Каликут, да ни помогнат да се сприятелим с тукашните хора.

След това вдигнахме ветрилата и потеглихме на път за Португалия и всички бяхме много честити, че имахме такъв късмет — да открием такова голямо нещо.

В четвъртък по пладне, плавайки спокойно на около една миля под Каликут, към нас се приближиха около седемдесет лодки, пълни с безброй много хора; те носеха за защита отпреде си червено платно, подплатено като много здрава ризница. Това са техните защитни доспехи за тялото, за ръцете и за главата.

И когато се доближиха на един оръдеен изстрел от корабите, от кораба на капитан-майора, а после и от другите кораби, откриха огън. Те следваха така нашите кораби може би около час и половина. И в това време започна буря, която ни отнесе навътре в морето; когато видяха, че вече не могат да направят нищо, те се върнаха на брега. А ние продължихме пътя си.

От тази земя, където е Каликут, наречена Горна Индия, идват подправките, които се ядат на запад и на изток, и в Португалия, а така също във всички краища на света; пак от Каликут излизат и много скъпоценни камъни от всякакъв вид. Знае се, че в този град има и следните подправки, собствено производство: много джинджифил, черен пипер, канела, но тя не е тъй фина, както канелата от острова Силлам, на осем дни път от Каликут; и всичката канела се събира в град Каликут. Карамфилът в тоя град идва от един остров, който се нарича Мелекуа. Тук корабите от Мека товарят подправките и ги отнасят към един град в Мека, който се нарича Юдея. От острова дотам те трябва да плават петдесет дни само с попътен вятър, тъй като тукашните кораби не умеят да плават при насрещен вятър; и после плащат мито на великия султан. А оттам натоварват подправките на по-малки кораби и ги превозват през Червеното море до едно място близо до Света Катания в Синайските планини, което се нарича Тууз^[1], и тук също плащат друго мито. Търговците натоварват тук подправките на камили, всяка от които е наета срещу четири крузаду^[2], и за десет дни ги закарват в Кайро; и тук плащат ново мито. А по пътя за Кайро често ги нападат тукашните крадци, някои са бедуини, но има и други.

Тук отново ги натоварват на кораби, които плават по една река, наречена Нил, която извира от земята на Преще Жоау^[3], от Долна Индия; и по тая река те плават два дни, докато стигнат до едно селище,

наречено Рошете, и тук пак плащат мито. И отново натоварват подправките на камили и за един ден ги откарват в един град, наречен Александрия, който е пристанище на морето. В град Александрия идват венецианските и генуезките галери да вземат подправките, от които великият султан печели 600 000 крузаду, от тези пари той дава всяка година 100 000 на един крал на име Сидадин, за да воюва с Преще Жоау. Титлата велик султан се купува с пари и не може да се предава по наследство.

[1] Суец(?) ↑

[2] Старинна португалска монета. ↑

[3] Етиопия. ↑

ОТНОВО ЩЕ ГОВОРЯ ЗА НАШЕТО ЗАВРЪЩАНЕ.

Ние продължихме да плаваме покрай брега, защото вятърът беше слаб, духаше бризът от сушата към морето, а после към сушата; денем, когато имаше безветрие, хвърляхме котва.

В понеделник, на десетия ден от месец септември, докато се движехме близо до сушата, капитанът свали на брега един едноок индиец, от хората, които бяхме отвели със себе си, с две писма за саморима, написани на мавритански от един мавър, който пътуваше с нас. Земята, на която свалихме мавъра с писмата, се нарича Компия, а нейният крал — Биакеле; той е във враждебни отношения с краля на Каликут.

На другия ден затишието продължи и при нас дойдоха лодки, които носеха риба; лодкарите се качваха без всякакъв страх на корабите.

Следващата събота, на 15-ия ден на същия месец, се приближихме към едни острови на около две мили от сушата.

Там изпратихме лодка и на един от островите поставихме възпоменателен стълб, който нарекохме „Стълбът на Света Мария“. Така беше направено, защото кралят беше казал на капитана да постави три възпоменателни стълба, единият да се нарича Свети Рафаел, другият — Свети Габриел, а третият — Света Мария; така че с този ги поставихме всичките. Знае се, че първия стълб, на Свети Рафаел, го поставихме при Реката на добрите признаци; втория — на Свети Габриел — в Каликут, а този последния, на Света Мария, тук.

И тук при корабите също идваха много лодки с риба, капитанът посрещна гостоприемно рибарите и им подари много ризи. Той ги попита дали ще им бъде приятно, ако сложим един възпоменателен стълб на острова. Те казаха, че много ще се радват и че ако го поставим, там, ще се убедят, че сме християни като тях. И този стълб беше сложен с голямо приятелство.

На следващата нощ, когато задуха вятърът откъм сушата, ние вдигнахме ветрилата и продължихме пътя си.

Следващия четвъртък, на 20-ия ден от тоя месец, се приближихме до един красив бряг с много хълмове и хубав климат, близо до който имаше шест малки острова^[1]. Тук хвърлихме котва съвсем близо до брега.

Изпратихме лодка на сушата, за да вземем вода и дърва, така че да ни стигнат за големия преход, който се надявахме да направим, ако ветровете бъдат благоприятни, както искахме. Когато слязохме на брега, срещнахме един младеж и той ни показва нагоре по реката едно място с хубава вода, която извираше между две скали. Капитанът даде на младежа една барета и го попита дали е мюсюлманин или християнин; той отговори, че е християнин и когато му казахме, че и ние сме християни, много се зарадва.

На другия ден сутринта четирима души със сал се приближиха до нас и ни донесоха много тикви и краставици. Тогава капитан-майорът ги попита дали тук в тая земя има канела, джинджифил или някакви други подправки. Те казаха, че има много канела, но други подправки няма. После капитанът изпрати със същия сал на брега двама души, за да донесат малко канела за мостра, и тукашните хора ги завели в една гора с безброй канелени дървета; от тях те отрязали два големи клона с листата. А ние отидохме с лодките да се запасим с вода и срещнахме двамината, които носеха клоните от канеленото дърво; придружаваха ги вече около 20 души, които носеха на капитана много кокошки, краве мляко и тикви. Те казаха на капитана, че могат да заведат тия двамата още на едно място, където има много изсушена канела, за да я видят и да вземат и от нея. Но след като се запасихме с вода, ние се върнахме на корабите, а те ни казаха, че на другия ден ще дойдат пак и ще донесат на капитана като подарък крави, прасета и кокошки.

Като се съмна на другия ден видяхме на брега, на около две мили от нас, два баркаса^[2], на които не обърнахме никакво внимание. Слязохме на брега, за да се запасим с дърва, и тъй като беше прилив, можехме да навлезем нагоре по течението на реката, за да вземем и вода; и вече бяхме почнали да режем дърветата, когато капитанът забеляза, че корабите бяха по-големи, отколкото отначало му се беше сторило. Тогава той заповяда всички да се качим на лодките, за да

хапнем и още докато обядвахме, се отправихме да видим дали тия хора са мохамедани, или християни. А щом отиде на своя кораб, капитан-майорът заповяда на един моряк да се качи на мачтата и да види дали няма други някакви кораби наблизо. И този моряк видя на около 6 мили от нас осем кораба, които не можеха да плават поради безветрието, и тогава капитанът заповяда да потопим корабите. Щом откъм брега задуха вятър, те се приближиха откъм наветрената страна и се изравниха с нас (но между нас и тях може би имаше две мили) и понеже ни се стори, че вече могат да ни видят, ние се понесохме към тях. И когато видяха, че ги нападаме, те започнаха да се обръщат към вятъра с кърма към брега, а на единия от тях кормилото се счупи, преди да успее да наближи брега; тогава хората от този кораб се качиха на лодката, която носеха на кърмата и загребаха към брега. Ние бяхме най-близо до този кораб и го взехме на абордаж, но в него нямаше нищо друго, освен провизии и оръжие, припасите бяха кокосови орехи и четири гърнета с някакво сирене от палмово мляко, и всичкото друго беше пясък, който им е служил за баласт. Другите седем заседнаха на плитко и отидохме с лодките да ги обстрелваме.

На другия ден сутринта стояхме на дрейф и при нас дойде една лодка със седем души, които ни казаха, че тези кораби били от Каликут, изпратени да ни настигнат, и ако ни бяха пленили, щяха да ни избият всички.

На другия ден отплавахме и застанахме на дрейф на разстояние два оръдейни изстрела от това място край един остров, където бяхме чули, че има вода. Тогава капитан-майорът изпрати Николау Куелю с една въоръжена лодка да намери водата. На този остров той откри една църковна сграда от големи дялани камъни, разрушена от маврите, по думите на местните хора; те се молели пред три черни камъка, оставени в средата на покрития със слама параклис. Освен тая църква открихме един басейн, също от дялани камъни, от който взехме колкото ни трябваше вода; на най-високото място на острова имаше водохранилище, дълбоко седем метра. Срещу тази църква имаше един песъчлив бряг, където почистихме корпуса на кораба „Бериу“ и на кораба на капитан-майора. „Рафаел“ не беше закаран там заедно с тях, поради някои пречки, описани по-долу.

Когато един ден бяхме на „Бериу“, на брега, към нас се приближиха две големи лодки с ветрила и гребла, в които имаше много

хора. Те се движеха с гребла, като биеха с барабани и свиреха с фанфари, на върха на мачтите се развяваха знамена; а край брега стояха още пет лодки, за да ги пазят. Преди да стигнат до корабите, ние попитахме онези, които бяхме довели със себе си, какви са тия хора. Те ни казаха, да не ги пускаме на борда, защото са разбойници, които ще гледат да ни пленят, ако могат, и добавиха, че тукашните хора са въоръжени и влизат уж с добро на корабите, но щом проникнат вътре и усетят, че имат надмощие, завладяват кораба. И когато те се приближиха на разстояние един оръдеен изстрел, от „Рафаел“ и от кораба на капитан-майора откриха огън по тях. Те започнаха да викат „Тамбарам“, като по тоя начин искаха да кажат, че са християни, защото християните в Индия наричат бога Тамбарам. Но когато видяха, че не ги признаваме за приятели, те се обърнаха да бягат към брега, а Николау Куелю известно време ги гони с една от лодките, докато от кораба му дадоха знак с флаговете да се върне.

На другия ден, докато капитаните с много от хората бяха на брега и почистваха корпуса на кораба „Бериу“, дойдоха две малки лодки с около 12 души, облечени в чисти дрехи; те поднесоха на капитана един сноп захарна тръстика и го помолиха да им позволи да разгледат корабите. Тъй като на капитана му се стори, че те идват на разузнаване, той започна да говори сърдито с тях. В това време дойдоха още две лодки със също толкова хора. Първите, като разбраха, че капитанът не е настроен приятелски към тях, казаха на другите да не слизат на брега и да се върнат. После те също се качиха на лодките си и тръгнаха след тях.

Докато почиствахме кораба на капитан-майора, при нас дойде един мъж на 40-годишна възраст, който говореше много добре венециански. Той беше облечен с ленени дрехи, носеше хубава шапчица на главата си, а на кръста си имаше къса шпага. Като се качи на кораба, той се втурна да прегръща капитан-майора и другите капитани и започна да разправя, че е християнин, роден в земите на Близкия изток, но когато бил съвсем малък, дошъл да живее в тая земя; тукашният владетел, при когото бил на служба, имал конница от 40 000 души и бил мохамеданин, и затова и той станал мохамеданин, въпреки че дълбоко в душата си бил християнин. Един ден дошли да му кажат, че в Каликут имало някакви чужденци, чийто език никой не разбирал, облечени с дрехи от глава до пети. Когато чул това, веднага си рекъл,

че тези хора са само франки, понеже тъй ни наричали в тукашните места. Тогава измолил позволение да дойде да ни види и казал, че ако не му позволят, ще умре от мъка. Тогава владетелят му казал да дойде и да ни каже, че той ще ни даде каквото поискаме от неговата земя, предложил да ни даде кораби и провизии; и още казал, че ще се радва много, ако пожелаем да останем завинаги в неговата земя. Капитанът му благодари сърдечно, без да се съмнява в неговата искреност; после той помоли капитана да му даде една пита кашкавал, за да го изпрати на своя другар, който останал на брега; уговорката им била единият да изпрати на другия някакъв знак, който да го убеди, че са го посрещнали добре и че всичко е наред. Тогава капитанът заповяда да му дадат кашкавал и два меки хляба; после онзи човек слезе на брега и навсякъде приказваше толкова много и всякакви неща, че от време на време се заплиташе.

Тогава Паулу да Гама отиде при тези християни, които го докараха, и ги попита какъв е тоя човек. Те казаха, че е корсар, дошъл да ни нападне, и неговите кораби, пълни с хора, се спотайват край брега. Като се узна това и още много други неща, които го уличаваха, нашите хора го хванаха и отведоха на кораба, изтеглен на брега; там те го биха с бич, за да каже дали е пират и защо е тръгнал да ни следва. Той призна, че цялото население тук ни мрази и че сме заобиколени от въоръжени мъже, скрити из съседните заливи, обаче те не се осмелявали да ни нападнат. Тези хора чакали да им дойдат на помощ още четиридесет ветрохода, които сега се готвели да потеглят срещу нас — обаче не знаеше кога ще атакуват. За самия себе си тогава не каза нищо друго, освен онова, което беше разправил първия път. Питахме го след това още три или четири пъти и той ни каза, обаче без да ни отговаря ясно, а по-скоро по жестовете му разбяхме, че идвал да разгледа корабите, за да узнае колко души сме и какво оръжие имаме.

На този остров прекарахме дванадесет дни и ядохме много риба, която тукашното население носеше и ни я продаваше, а така също тикви и краставици; идваха също и пълни лодки със сурови канелени клони, отрязани заедно с листата.

След като почистихме корабите и взехме вода, колкото ни е необходима, и разрушихме кораба, който бяхме пленили, ние вдигнахме ветрилата; беше петък, 5 октомври.

Преди корабът да бъде разрушен, местните хора даваха на капитана 1000 фанана за него; но той каза, че не иска да го продава за пари, а иска да го изгори, защото е на враговете му.

След като изминахме 200 мили от мястото, откъдето потеглихме, без да видим бряг, плененият от нас мавър каза, че повече няма да крие нищо от нас. Той ни разказа, че когато бил при владетеля, пратеници дошли да съобщят, че сме се заблудили и се лутаме край брега, и не можем да се върнем в нашата земя; и поради тая причина много армади потеглили да ни пленят; и тогава владетелят му казал да отиде да види в какво положение сме и да се опита да ни поведе към техните брегове, тъймо там, защото злите езици му шепнели, че ако той, корсарят, ни плени, нямало да му съобщи за това; обаче като сме слезели на сушата, щял да ни плени и да ни прати да воюваме със съседните крале, понеже сме били известни с храбростта си. Това беше сметка без кръчмаря.

Това плаване беше толкова дълго и продължи три месеца без три дни; през това време много пъти имахме безветрие и насрещен вятър, така че всички наши хора се изпоразболяха от скорбут и венците им така се подуваха, че не можеха да ядат, и краката им също се подуваха, а телата им се покриваха с големи отоци; те така измъчваха човека, че той умираше, без да си спомня за другите си болести. За това време 30 души от нас умряха, без да се броят онези тридесет, които бяха умрели по-рано; и на всеки кораб нямаше повече от 7–8 моряци, а и те не бяха съвсем здрави. Затова твърдя, че ако плаването беше продължило още две седмици, нямаше да има кой да управлява корабите. Бяхме стигнали до пълно отчаяние. И в това нещастие по всички кораби ние се обърнахме с молитва и дадохме обети на светците и апостолите. И капитаните вече бяха решили да се върнем в земите на Индия, откъдето бяхме тръгнали, ако задуха вятър натам.

И бог в своето милосърдие пожела да ни даде вятър, който за около шест дни ни отнесе до брега, и на тоя бряг се зарадвахме толкова много, като че ли бяхме пристигнали в Португалия, защото тук с божията помощ се надявахме да се излекуваме, както предишния път.

Това беше в сряда, на 2 януари 1499 година. Беше късно и бяхме твърде близо до брега, затова се отдалечихме малко и спряхме.

Когато утрото настъпи, отидохме по-близо до брега, за да разберем къде ни беше довел господ бог, защото вече няхаме пилот,

или човек, който да умее да определи положението на корабите по картата, за да знае къде сме; но имаше някои, които казваха, че сигурно сме сред няколкото острова, които са срещу Мозамбик, на около 300 мили от сушата. Един мавър, когото бяхме пленили в Мозамбик, разправяше, че тези острови са с много нездравословен климат и самите жители, които живеят тук, боледували от нашата болест.

Скоро се намерихме пред един голям град с къщи, наредени в редици и покрити с плочи; в средата на тоя град имаше големи дворци, а около града бяха разположени четири кули. Градът бе построен съвсем близо до морето, жителите му са маври и се казва Могадошо. И като се приближихме още, ние открихме огън по него с бомбардите.

После продължихме пътя си, като плавахме покрай брега само денем с много добър попътен вятър; нощем спирахме, защото не знаехме колко път има още до Мелинде, където искахме да пристигнем.

В събота, на петия ден от тоя месец, имаше затишие, но внезапно се изви буря и на „Рафаел“ се скъсаха въжетата, с които се вдигат рейте на ветрилата. Докато оправяхме кораба, насреща ни се появи една пиратска флотилия от осем лодки, пълни с хора, от едно селище на име Пате; и когато наближиха на разстояние един изстрел, ние открихме огън и те веднага се обърнаха и побягнаха към брега. Не ги преследвахме, защото вятърът не беше благоприятен.

В понеделник, на седмия ден от месеца, ние хвърлихме котва пред Мелинде, и там по заповед на краля ни посрещна една дълга лодка, пълна с хора, които ни донесоха като подарък няколко овена. По тези хора кралят предаде на капитана, че е добре дошъл и че отдавна го чака, и още много други приятелски и сърдечни думи. Когато си тръгнаха, капитанът изпрати с тях на брега един човек и му нареди на другия ден да донесе портокали за болните; и наистина той скоро се върна с портокали и много други плодове, обаче те не помогнаха вече на болните; болестта им така се влоши, откакто пристигнахме на брега, че мнозина от тях починаха.

По заповед на краля на борда идваха още много маври и ни продаваха много кокошки и яйца.

Капитанът видя, че кралят се отнася към нас с голямо внимание в един момент, когато имахме толкова нужда от помощ, и му прати подарък по един от нашите хора, който знаеше арабски; и поиска от

него да му подари един ловджийски рог от слонова кост, за да го носи на своя крал, и поиска неговите хора да издигнат на брега един възпоменателен стълб в знак на нашето приятелство. И кралят отговори, че ще се радва да направи всичко, каквото искат от него, от уважение към краля на Португалия, на когото желае да служи вярно; и наистина той после изпрати на капитана този рог и заповяда да поставят стълба на брега.

Той изпрати при нас и един млад мавър, който искал да дойде с нас да види Португалия; кралят препоръча на капитана да се отнася с него като със свой син; и каза, че го изпраща, за да засвидетелствува на португалския крал своя стремеж към приятелство.

Останахме на това място пет дни, за да си починем и да се съвземем от мъките, които бяхме претеглили в плаването, където за малко не измряхме всички.

В петък сутринта отплавахме и в събота, на дванадесетия ден от месеца, минахме край Момбаса.

В неделя хвърлихме котва в плитчините на Свети Рафаел и там подпалихме кораба „Свети Рафаел“, защото беше невъзможно три кораба да се управляват с толкова малко хора, колкото бяхме останали. Пренесохме товара от този кораб на другите два.

Тук стояхме две седмици и много хора от едно крайбрежно селище на име Тамугата идваха и ни продаваха много кокошки срещу ризи и гривни.

В неделя, на 27-ия ден от този месец, напуснахме това място с добър попътен вятър и през нощта спряхме.

На сутринта бяхме близо до един огромен остров, който се казва Жамжибер^[3], който е отдалечен на около 10 мили от сушата, а жителите му са маври.

На 1 февруари вечерта хвърлихме котва до островите Свети Георги край Мозамбик.

На другия ден сутринта отидохме да поставим един стълб на острова, където на идване бяхме отслужили литургия, но толкова силно валеше, че изобщо не можехме да запалим огън, за да стопим оловото и да поставим кръста, и го оставихме така.

Тогава се върнахме на корабите и скоро отплавахме.

На третия ден от месец март стигнахме залива Свети Браш, където хванахме много аншоа, тюлени и пингвини, които насолихме за

из път.

Отплавахме на дванадесетия ден от този месец. И тъкмо бяхме с 10 или 12 мили отминали извора, задуха западен вятър, който ни накара отново да хвърлим котва в същия залив.

Когато вятърът утихна, отново потеглихме; и господ бог ни прати толкова добър попътен вятър, че на двадесетия ден от този месец преминахме край нос Добра Надежда. Всички ние, които достигнахме дотук, бяхме здрави и силни, но имаше дни, когато просто умирахме от студ, поради силните ветрове, които духат по тези земи. Но ние намирахме причината за нашето мръзнене по-скоро във факта, че идваме от топлите страни.

Продължихме нашия път и велико беше желанието ни да пристигнем в родината. Плавахме при попътен вятър, който продължи двадесет и седем дни, и спряхме на едно място, което по морските карти някои определяха на разстояние 100 мили от остров Сантягу, а други смятаха, че разстоянието е по-малко. Тук попътният вятър утихна и после духаше слаб или насрещен вятър; и за да разберем откъде минаваме, ние държахме курс по вятъра, колкото можехме, въпреки че от сушата приближаваше буря.

В четвъртък, на 25-ия ден от месец април, измерихме дълбочина от 35 разтега, потърсихме да видим в коя посока има земя, и целия ден карахме така, докато намерихме дъно на 20 разтега, но въпреки това земя не се виждаше. И пилотите говореха, че сме в плитчините на Рио Гранде.

[1] Островите Анчедива. ↑

[2] Голяма лодка с гребла. ↑

[3] Занзибар. ↑

КОРАБОКРУШЕНИЕТО НА ГОЛЕМИЯ ГАЛЕОН „САУ ЖОАУ“, 1552^[1]

Описание на знаменитата гибел на големия галеон „Сау Жоау“, в което се разказва за големите мъки и премеждия, които се случват на капитана Мануел ди Соуза Сепуледа и за печалния край, който сполетява него, жена му, децата му и всички останали в Тера ду Натал, където се загубват на 24 юни 1552 година.

Тук се разказва за едно корабокрушение, за да имат хората страх от божие то възмездие и да бъдат добри християни, като винаги помнят страха от бога, за да не престъпват Божиите заповеди. Защото Мануел ди Соуза беше много знатен благородник и много почтен човек и в Индия похарчи на времето над петдесет хиляди крузаду, за да нахрани много хора, за добри дела, които стори за мнозина; а накрая животът му, както и животът на жена му и на неговите деца свърши в толкова голяма мизерия и нужда сред кафрите, без храна, без вода, без дрехи. И премина през толкова мъки преди смъртта си, че човек трудно би повярвал, ако за това не ми беше разказал много подробно този, който му беше помогнал да ги преживее — Алвару Фернандиш — боцман на галеона, когото случайно открих тук в Мозамбик през хиляда петстотин петдесет и четвърта година.

И понеже ми се струва, че тази история може да послужи като предупреждение и добър урок за всички, описах мъките й смъртта на този благородник и на цялата му дружина за тези, които пътуват по море, за да се уповават на бога и Света Богородица да се моли за всички. Амин.

С този галеон Мануел ди Соуза, бог да го прости, тръгна на това злополучно пътешествие от Кочин^[2] на трети февруари петдесет и втора година. А тръгна толкова късно, защото отиде да товари в Кулау, и понеже там имаше малко пипер, дойде в Кочин, за да донатовари с големи трудности поради войната, която се водеше в Малабар. И с този товар потегли за кралството; и макар че корабът караше малко пипер, капитанът не позволи да пътува много натоварен с други стоки, тъй като трябваше да се внимава поради голямата опасност, на която се излагат претоварените кораби.

На тринадесети април Мануел ди Соуза успя да види брега на носа, на тридесет и два градуса, и изпитаха толкова много затруднения, защото вече бяха минали доста дни, откакто потеглиха от Индия, и закъсняха много, докато стигнат носа поради повредените ветрила на кораба, които бяха една от причините, и то главната, за неговата гибел; кормчията Андре Ваш следваше своя курс, за да стигне до носа на Иглита, а капитанът Мануел ди Соуза го помоли да се приближат към сушата, защото искал да я види по-отблизо; и кормчията, за да му угоди, го направи, и така отидоха да видят Тера ду Натал^[3]. И когато я забелязаха, настъпи затишие, и тръгнаха бързо към брега, докато видяха носа на Иглита, измервайки с лот дълбочината. А ветровете бяха такива, че ако един ден духаше от изток, на другия започваше да духа от запад. И когато на 11 март се намираха вече североизточно от нос Добра Надежда, на двадесет и пет левги в морето, започна да духа много силен западен-северозападен вятър. И тъй като вече се свечеряваше, капитанът повика ревизора и кормчията и ги запита какво трябва да правят при това време, защото духаше откъм носа, и всички казаха, че най-разумно е да се обърне по посока на вятъра.

Причината за обръщането по посока на вятъра бе, че корабът беше много голям, и много дълъг и много натоварен със сандъци и разни стоки, а нямаха други ветрила, освен тези на реите, защото другата екипировка я отнесе една буря, която ги връхлетя в Линя, а тези бяха изпокъсани и не можеше да се разчита на тях. Ако спряха, а времето напредваше, и им се наложеше да променят курса, вятърът можеше да отнесе и ветрилата, които имаха, и щеше да попречи на тяхното пътешествие и спасение, тъй като нямаха други на кораба, а тези, които имаха, бяха такива, че губеха толкова време за шиенето им,

колкото и за самото плаване. И една от причините, поради които не бяха заобиколили носа още, беше, че губеха време за шиенето на ветрилата и затова най-разумно беше да променят курса с големите папафигуси^[4], с двата заедно, защото ако се вдигнеше само ветрилото на носа, което беше много старо, бе много вероятно вятърът да го отнесе от реята, а двете ветрила заедно щяха да си помогнат едно на друго. И когато промениха курса, на сто и тридесет левги от носа, вятърът с такава сила обърна кораба на североизток, че ги накара още веднъж да вървят на юг и югозапад, а морето беше така развълнувано, че всяко залюляване щеше сякаш да прати галеона на дъното. И така минаха три дни, а после вятърът утихна, но вълните бяха толкова големи, а корабът се бори толкова дълго, че се счупиха три зъбци на кормилото, от което зависеше гибелта или спасението на кораба. Никой не знаеше това, само дърводелецът на кораба, който отишъл да види кормилото и забелязал, че липсват зъбците, и тогава дойде при ревизора, който се наричаше Крицовау Фернандиш Късия, и му каза тайно за това. И той като добър офицер и добър човек му рече да не казва нищо на капитана, нито на другото, за да не предизвика страх и ужас сред хората, и така направи.

И плавайки с тези грижи, отново ги връхлетя източен вятър и силна буря, и тогава им се стори, че е угодно богу да свършат тъй, както стана по-късно. И като се приближаваха към брега със същото ветрило, кормилото се изкриви още веднъж и корабът не искаше да се подчинява, а се направляваше само според вятъра; силният вятър отнесе папафига на голямата рея. Когато останаха без ветрилото и понеже нямаше друго, всички се втурнаха да вземат ветрилото от носа и предпочитаха риска да отидат в морето, отколкото да останат без никакво ветрило. Фокът на носа още не беше събран, когато корабът застана напъряко, три много големи вълни го удариха така, че от разклащането скрипците се счупиха и въжетата откъм левия борт така се изпокъсаха, че не останаха други, освен трите предни.

И като се видяха със счупени скрипци и без нито едно въже на мачтата от онази страна, от няколко буксирни въжета направиха въжени стълби. И докато се занимаваха с тази работа, морето ставаше все по-бурно и тогава им се стори, че това е излишно и че по-разумно е да отрежат мачтата, защото колкото и да се мъчеше корабът, вятърът и

вълните бяха толкова силни, че не позволяваха нищо да се направи, дори човек не можеше прав да се задържи.

Когато с брадви в ръце почнаха да я секат, изведнъж видяха, че голямата мачта пада върху дебелите подпорни въжета, сякаш я бяха отсекли с един удар и през десния борд вятърът, я захвърли в морето заедно с въжетата, като че беше много лека. След това отрязаха въжетата от другата страна и всичко заедно отиде в морето. И като останаха както без мачта, така и без рея, направиха в основата на остатъка от голямата мачта помощна мачта от едно парче от рея, като добре я закрепиха с най-добрите възли, които можеха да направят, а на нея поставиха рея за ветрило, от друг прът направиха рея за папафига и с няколко парчета от старите ветрила отново възстановиха тази голяма рея; същото направиха за мачтата на носа, но всичко стана толкова зле и слабо скърпено, че достатъчен беше и най-лекият вятър, за да ги отнесе отново.

И тъй, като бяха направили всичко, вдигнаха ветрилата при югоизточен вятър. И тъй като кормилото беше с три зъбци по-малко, при това най-важните, корабът вече не можеше да се управлява, освен с много труд и поради това вместо с кормило си служеха с въжетата. И като плаваха така, вятърът се засили и корабът бе подхванат от него и се понесе с всичка сила, без да се подчинява нито на кормилото, нито на въжетата. Този път вятърът отнесе голямото ветрило и това, което служеше за водещо; и като се видяха пак с изпокъсани въжета на ветрилата, те се втурнаха към ветрилото на носа и тогава корабът застана напъряко; и понеже кормилото беше изгнило, една вълна го счупи на две и веднага отнесе половината, а всички зъбци влязоха в клуповете. Затова трябва много да се внимава с кормилата и ветрилата на корабите, защото толкова големи са трудностите в тая професия.

Който добре познава морето, или всички, които обръщат достатъчно внимание на тези неща, могат да разберат какво би станало с Мануел ди Соуза и жена му и с ония хора, ако останеха на кораб без кормило при нос Добра Надежда, без мачта и без ветрила, и без дори да има от какво да ги направят. По това време корабът се пълнеше с толкова много вода, щото решиха, че е по-добре, за да не отидат на дъното, да отрежат мачтата на носа; и когато се готвеха да я секат, една много голяма вълна я удари и я счупи при подпорите и я отнесе в морето, така че те не направиха нищо друго, освен да отрежат

въжетата. При падането мачтата удари силно бушприта, така че го изкара от гнездото и го вкара почти целия вътре в кораба; имаше още надежда да остане някоя мачта; но както изглежда, съзнаваха, че им предстои голям труд и никакво старание не им помагаше заради греховете им. Дотогава още не бяха забелязали суша, откакто се бяха отклонили от носа, а сигурно бяха на петнадесет-двадесет левги от сушата.

След като останаха без мачта, без кормило и без ветрила, корабът беше изхвърлен на брега; озовавайки се в тази безизходица, Мануел ди Соуза и офицерите решиха, че най-добре ще е да направят кормило, а от някои дрехи, които караха като стока, да направят по някакъв начин ветрила, с които да могат да стигнат до Мозамбик. И веднага с голямо усърдие разделиха хората: една част за кормилото, друга част да приготви мачта, а трета по някакъв начин да направи ветрила; за тази цел щяха да изгубят десет дни. И когато кормилото беше готово и поискаха да го поставят, оказа се, че е тясно и късо и не може да им служи за нищо. Все пак вдигнаха ветрилата, с които разполагаха, за да видят дали има начин да се спасят, и отидоха да поставят кормилото, но корабът не искаше да се подчинява по никакъв начин, защото то нямаше размера на другото, което вълните отнесоха, и в това време забелязаха земя. Това стана на осми юни. И като видяха, че са толкова близо до брега и че морето и вятърът ги носят към сушата, те се оставиха на волята божия, оттогава нататък корабът вървеше пробит и като по чудо божие се държеше на повърхността.

Като видя, че се намира толкова близо до сушата и в такава безизходица, Мануел ди Соуза поиска мнението на офицерите си и всички казаха, че за да спасят живота си от морето, най-разумно е да се оставят то да ги носи така, докато стигнат десет разтега, и като дойдат на споменатата дълбочина, да хвърлят лодката, за да излязат на брега; и веднага хвърлиха една маншуа^[5] с няколко души, които отидоха да охраняват брега, където беше най-подходящото място да слязат, като се качат на лодката и на маншуата, и след като хората слязат на брега, да изтеглят продоволствието и оръжието, което могат, макар че колкото повече стока спасяха от галеона, това щеше да бъде повече в тяхна вреда, отколкото полза, тъй като по-късно кафрите щяха да я откраднат. И с това намерение приближаваха към брега под шума на морето и вятъра, като отпускаха въжетата от едната и ги опъваха от

другата страна; кормилото вече не работеше, а под палубата имаше над петнадесет педи вода. Когато корабът се приближи до сушата, спуснаха лота и видяха, че е много дълбоко, оставиха се отново да ги носят вълните; и след доста време маншуата се върна при кораба ѝ каза, че наблизко имало един бряг, където биха могли да слязат, ако могат да се доберат до него, а навсякъде другаде имало остри отвесни скали и нямало начин да се спасят.

Наистина трябваше да внимават много да не предизвикат с това голяма уплаха! С този галеон щяха да излязат на брега в земята на кафрите, защото смятаха, че това е най-добрият начин да спасят живота си, макар че беше толкова опасно; и оттук ще се види колко много мъки чакаха Мануел ди Соуза, жена му и децата му. След като им казаха тези неща от маншуата, те направиха опит да се отправят към брега, и вече бяха на седем разтега дълбочина, когато хвърлиха котва, а след това с голяма бързина нагласиха скрипците, с които спуснаха лодката.

Първото нещо, което направиха, след като спуснаха лодката, беше да изтеглят друга котва на брега; вятърът вече беше поутихнал и галеонът беше на два изстрела с арбалет от сушата. Мануел ди Соуза, като видя, че галеонът му отива на дъното, без да може нищо да се направи, повика ревизора и кормчията и им каза, че първото, което трябва да сторят, било да го свалят на сушата с жена му и децата му и с още двадесет души, които да го охраняват, а след това да изнесат оръдието, продоволствието и барута и някои дрехи от Камбрая, за да видят дали на сушата има възможност да купят храна. А така също да се вдигне на това място укрепление с ограда от бъчви и там да направят от дървения материал от кораба някоя каравела, с която да могат да изпратят вест до Софала. Но тъй като вече беше писано този капитан да свърши заедно с жена си и децата си и цялата си дружина, не можеше да измисли нищо, срещу което съдбата да не се обърне: и докато мислеше как да направи укрепление на брега, вятърът отново започна да духа с такава сила, а морето така се развълнува, че блъсна галеона о брега, затова не можаха да направят нищо от онова, което бяха намислили. По това време Мануел ди Соуза, жена му и децата му и около тридесет души бяха вече на сушата, а останалите на галеона. Излишно е да споменавам за опасността, на която бяха изложени при слизането на брега капитанът и жена му с тези тридесет души; но тъй

като разказвам истинска и тъжна история, ще кажа само, че когато отиваше към брега за трети път, маншуата изчезна, при което загинаха няколко души, един от които беше синът на Бенту Родригиш, а дотогава спасителната лодка не беше ходила до брега, защото не се осмеляваха да я изпратят, тъй като морето беше много бурно и понеже маншуата беше по-лека, тя успя два пъти да се спаси.

Ревизорът и кормчията, които с повечето хора още бяха на кораба, като видяха, че галеонът се движи към котвата на сушата, разбраха, че въжето откъм морето се е скъсало, защото дъното беше тинесто, а бяха хвърлили котва от два дни; и на третия ден сутринта, когато видяха, че галеонът се държи само на въжето на котвата откъм сушата, а вятърът започваше да духа, в момента, когато корабът вече засядаше, кормчията се обърна към другите хора и каза: „Братя, преди корабът да се пробие и да ни заведе на дъното, който иска да се качи с мен в тази лодка, може да го направи“ — и тръгна към нея, като накара да се качи ревизорът, който беше възрастен човек и поради възрастта си беше паднал духом; и с голям труд, поради силния вятър, в споменатата лодка се качиха около четиридесет души, но към сушата се носеха такива големи вълни, че като изхвърлиха лодката на брега, я направиха на парчета върху пясъка. Но господ бог пожела да не умре никой, което беше истинско чудо, защото преди да стигне до брега, вълните покриха лодката.

Капитанът, който беше слязъл на брега на предния ден, вървеше по брега, окуражаваше хората, подаваше ръка на когото можеше и ги отвеждаше до огъня, който беше наклал, защото беше много студено. На кораба останаха над петстотин души, по-точно двеста португалци, а останалите роби; сред тях Дуарти Фернандиш, помощник-ревизор на галеона, и боцманът; и когато корабът, който все още стоеше там, започна да се люлее, те сметнаха за най-разумно да отпускат на ръка въжето на котвата, за да се доближи корабът до сушата, а не искаха да го режат, за да не ги върне отливът на най-дълбокото; и понеже корабът заседна и скоро се разцепи на две, а именно: откъм предната мачта едно парче и друго откъм мачтата на кърмата. И след около един час двете парчета станаха четири, и тъй като пукнатините се отвориха напълно, стоките и сандъците излязоха отгоре и хората, които бяха в кораба, се хвърляха върху сандъците и дървенията към брега. При това хвърляне загинаха повече от четиридесет португалци и седемдесет

роби; останалите стигнаха до сушата, носени едни над вълните, други под тях, както беше угодно богу. Мнозина от тях бяха ранени от гвоздеите и дърветата. За четири часа корабът се разпадна, без от него да остане парче, по-голямо от два метра; и морето с голяма сила изхвърли всичко на сушата.

А казват, че стоките, които бяха на кораба, както тези на краля, така и на другите участници, стрували хиляда жълтици, защото откакто беше открита Индия, оттам не беше тръгвал кораб с толкова богатства. И тъй като корабът се разби на трески, капитанът Мануел ди Соуза не можа да направи сал, както беше решил, а не остана нито лодка, нито нещо, с което можеше да се направи каравела, затова трябваше да вземат друго решение.

Капитанът и неговата дружина, като видяха, че няма възможност да направят плавателен съд, се посъветваха с офицерите и благородниците, които водеха, а те бяха Панталеау ди Са, Трищау ди Соуза, Амадор ди Соуза и Диогу Мендиш Доураду от Сетубал, решиха, че трябва да останат за няколко дни на брега, където слязоха, защото там имаха вода, докато им оздравеят болните. След това направиха ограда от няколко сандъка и бъчви и останаха там дванадесет дни, и през всичките тези дни не дойде никакъв негр от тази земя, за да говори с тях. Само през първите три дни на един хълм се показаха девет кафри и стояха там два часа, без да разменят нито дума и си отидоха като изплашени. А след два дни сметнаха, че е най-добре да изпратят един човек и един кафър от същия галеон, за да видят дали могат да намерят някои негри, които искат да разговарят с тях, за да купят някаква храна. И те вървяха два дни, без да открият жива душа и се натъкнаха само на няколко необитавани сламени къщи, откъдето разбраха, че негрите са избягали от страх, и тогава се върнаха в стана. В някои от къщите намериха оставени стрели, за които казват, че бил техният знак за война.

След три дни на това място, където се спасиха от галеона, на един хълм се появиха седем-осем кафри с една вързана крава, а християните със знаци ги накараха да слязат долу и капитанът с още четирима души отиде да говори с тях и след като разбра, че са безопасни, негрите му казаха със знаци, че искат желязо. Тогава капитанът заповяда да му донесат половин дузина гвоздеи и им ги показа, а те, като ги видяха, се зарадваха и се приближиха към нашите

и започнаха да се пазарят за цената на кравата; и когато вече се бяха споразумели, на друг хълм се появиха петима кафри, които започнаха да крещят на своя език, че не давали кравата за гвоздеи. Тогава кафрите си отидоха и си отведоха кравата, без да кажат нито дума. А капитанът не пожела да им вземе кравата, макар че имаше много голяма нужда от нея за жена си и за децата си.

Той беше винаги много угрижен и бдителен, ставаше по три-четири пъти всяка нощ, за да обхожда постове, което беше трудна работа за него; там стояха дванадесет дни, докато им оздравеят хората; и когато най-сетне видях, че всички могат да вървят, ги свика за съвет какво да правят, но преди да започнат разговора за това, им каза следното:

„Приятели и господа, виждате добре положението, в което изпаднахме заради нашите грехове, и аз наистина вярвам, че само моите бяха достатъчни, за да стигнем до такава голяма мизерия, в каквата, както виждате, сме, но господ бог е толкова милостив, че пак прояви голяма милост и не отидохме на дъното с кораба, който имаше толкова вода под палубата; и ако той благоволи, ще ни заведе в християнска земя, ще чуе молитвите ни и ще сложи край на толкова мъки, дори ако те са за спасението на душите ни. Вие добре виждате, господа, че дните, когато слязохме тук, бяха необходими, за да оздравеят болните, които имахме; сега вече, слава богу, те могат да вървят и затова ви събрах тук, за да решим кой път да поемем, за да се спасим, защото намерението ни да построим някакъв плавателен съд, както видяхте, се обърка, понеже не можахме да спасим нищо от кораба, за да можем да го направим. И тъй, господа и братя, вашият живот е като моя, няма да бъде разумно да се прави, нито да се решава нещо, без да се посъветваме всички. Искам да ви помоля само за една услуга: да не ме оставяте без подкрепа, да не ме изоставяте, ако аз не мога да вървя както останалите, заради жена ми и децата ми? И тъй, всички заедно, дано бог благоволи със своето милосърдие да ни помогне.“

След тази реч и след като всички обсъдиха по какъв път трябва да вървят, понеже нямаше друг изход, решиха, че трябва да вървят във възможно най-добрия ред по брега към реката, която откри Лоренсу Маркиш и му обещаха никога да не го изоставят; и после го изпълниха общо взето. До тази река вероятно имаше сто и осемдесет левги по

брега, но те вървяха повече от триста, поради многото заобикаляния, които правеха при преминаване на реките и тресавищата, на които се натъкваха по пътя, а после се връщаха към морето, поради което изгубиха пет месеца и половина.

От брега, където претърпяха нещастieto, на 31-ия градус, те потеглиха на седми юли петдесет и втора година в следния ред, а именно: Мануел ди Соуза с жена си и децата си с осемдесет португалци и роби; кормчията Андре Ваш със своята дружина с едно знаме с издигнато разпятие вървеше отпред, а жена му доня Леонора робите я носеха на носилка. Непосредствено след тях вървеше ревизорът с моряците и с робините. В ариергарда вървеше Панталеау ди Са с останалите португалци и роби, които вероятно бяха около двеста души; а всички заедно трябва да бяха петстотин, от които сто и осемдесет португалци. Така вървяха един месец с големи мъки, глад и жажда, защото през цялото това време не ядоха нищо друго освен ориз, който успяха да спасят от галеона, и някои горски плодове, защото в тази земя не намираха друга храна, нито някой, който да им я продаде; поради това изтърпяха такива големи лишения, че не е нито за вярване, нито пък може да се опише.

През целия този месец може би извървяха сто левги, но поради големите заобикаляния за преминаване на реките не бяха извървели по брега на морето дори и тридесет левги, а още тогава бяха загубили десет-дванадесет души; само един извънбрачен син на Мануел ди Соуза на десетина-дванадесет години, отслабнал много от глад, заедно с роба, който го носеше на гръб, изостанаха назад. Когато Мануел ди Соуза попита за него и му казаха, че е останал на около половин левга назад, той едва не изгуби разсъдък си, но понеже му се струваше, че върви на опашката заедно с чичо си Панталеау ди Са, както се беше случвало на няколко пъти, така го и изгуби. И веднага обеща петстотин крузаду на двама души, за да се върнат и го потърсят, но никой не се съгласи, понеже вече наближаваше вечерта, а така също и заради тигрите и лъвовете, защото щом някой изостанеше, те го изяждаха. Поради това беше принуден да не изоставя пътя, по който вървяха, и така да оставят детето, по което му останаха очите. И оттук може да се види колко мъка преживя този благородник преди смъртта си. Беше изгубен също и Антониу ди Сампаю, племенник на Лопу Ваш ди

Сампаю, който беше губернатор на Индия, и пет-шест португалци и няколко роби, и то само от гладуването и от трудния път.

По това време вече бяха имали няколко сблъсквания, кафрите биваха винаги побеждавани, но в една схватка убиха Диогу Мендиш Доураду, който до смъртта си се би много добре като смел рицар. Беше толкова трудно както от безсънието, така и от глада и пътя, че хората от ден на ден все повече изнемощяваха и нямаше ден, в който един-двама души да не останат по тези брегове и в гъсталаците, защото не можеха да вървят, и скоро биваха изядени от тигри и змии, понеже в тази земя ги има много. И наистина голяма скръб и мъка беше и за едните, и за другите, като виждаха как всеки ден по тези пустини оставаха живи хора; защото този, който оставаше, казваше на другите да вървят с дружината, понякога казваха това на родители, на братя и приятели: да вървят напред, да ги оставят на волята божия. Огромна болка причиняваше това да виждаш как остава роднина или приятел, без да можеш да му помогнеш, като знаеш, че след малко ще бъде изяден от зверовете, защото голяма е болката за този, който го чува, а колко по-голяма трябва да е за този, който го е видял и преживял.

Те продължаваха така напред в това безкрайно нещастие, ту влизаха в пущинака да търсят храна или да преминават реките, а после се връщаха към крайбрежието, като изкачваха много високи планински вериги, ту се спускаха от други с много рискове, но не им стигаха тези мъки, а и кафрите им създаваха още много други.

И така вървяха около два месеца и половина, и бяха толкова гладни и жадни, че през повечето дни се случваха твърде изумителни неща, за най-обикновените от които ще разкажа.

Често пъти сред тези хора канче вода от една пинта се продаваше за десет крузаду, а един котел, който събираше четири какади^[6], правеше сто крузаду. И понеже в това понякога имаше безредие, капитанът заповяда да намерят един голям котел, за да няма по-голям съд в дружината, и даваше на този, който отива да търси вода, сто крузаду, а той собственоръчно я разпределяше и тази вода, която вземаше за жена си и децата си, беше по осемдесет крузаду пинтата. По същия начин разпределяше и другата, така че винаги да може да помогне, защото парите, които изкарваше от водата, на другия ден ги даваше на някого, за да отиде да търси вода и да се излага на опасност.

А освен това търпяха голям глад и даваха много пари за някоя риба, намерена на пясъка, или за някое горско животно.

Като продължаваха преход след преход, според срещания терен и с все същите мъки, за които казах, вероятно бяха изминали вече три месеца, откакто бяха тръгнали да търсят реката на Лоленсу Маркиш, която е Агуада ди Боа Паш. Вече от много дни се хранеха само с плодове, които намираха случайно, и с печени кокали; много често в стана се продаваше змийска кожа за петдесет крузаду; и макар че беше суха, потапяха я във вода и така я ядяха.

Когато вървяха по крайбрежния пясък, те се хранеха със стриди или риба, които морето изхвърляше. И най-после срещнаха един кафър, господар на две села, възрастен човек, който им се струваше състоятелен човек и такъв излезе, според гостоприемството, което намериха при него. Той им каза да не отиват по-нататък, а да останат при неговата дружина и че той щял да ги храни колкото може по-добре; че всъщност в тази земя няма храна не защото тя не ражда, а защото кафрите сеят съвсем малко, а и не ядат друго освен бикове, които убиват.

Така че този крал-кафър оказа голям натиск върху Мануел ди Соуза и неговите хора да останат при него, като му каза, че води война с друг крал, откъдето трябваше да минат и искаше помощ от него; и че ако продължат напред, нека бъдат сигурни, че ще бъдат ограбени от онзи крал, който бил по-могъщ от него; така че, поради изгодата и помощта, която очакваше от тази дружина, а така също и поради вестта, която вече имаше за португалците от Лоренсу Маркиш и Антониу Калдейра, които бяха там, правеше всичко възможно да не си тръгнат оттук; и тези двама мъже го бяха нарекли Гарсия ди Са, понеже беше възрастен и много приличаше на него, и беше добър човек, защото без съмнение във всички народи има лоши и добри; и понеже беше такъв, доколкото може, да ги задържи да не продължават, като им казваше, че ще бъдат ограбени от онзи крал, с когото водел война. И докато решат какво да правят, те се забавиха там шест дни. Но тъй като изглежда бяха решили да убият Мануел ди Соуза при този преход заедно с по-голямата част от дружината му, те не пожелаха да послушат съвета на това кралче, което ги разочароваше.

Кралят, като видя, че все пак капитанът решава да си тръгне оттам, го помоли преди да си тръгне да му помогне с няколко души от

дружината си срещу един крал, който се намираше някъде назад; и понеже Мануел ди Соуза и португалците смятаха, че не ще могат да се отърват от това, за което ги молеше, както и заради добрините и подслона, който получиша от него, и за да не го обидят, защото бяха в негова власт и във властта на хората му, той помоли своя баджанак Папталеау ди Са, ако иска да отиде с двадесет души и петстотин кафри с техните капитани, и се върнаха назад, откъдето бяха минали, на шест левги и се сражаваха с един кафър, който се беше разбунтувал, и му взеха всичкия добитък, който беше плячката им, и го докараха в стана, където се намираха Мануел ди Соуза и кралят, и с това загубиха пет-шест дни.

След като Панталеау ди Са се върна от войната, в която участвува, за да помогне на кралчето, и хората, които бяха с него, си починаха от работата, която свършиха там, капитанът отново свика съвет, за да вземат решение за тръгването, а той беше толкова изнемощял, че решиха да търсят реката на Лоренсу Маркиш, а не знаеха, че се намират до нея. И понеже тази река е същата, която е Агуада да Боа Паш, с три ръкава, който се вливат в морето в едно устие, а те бяха при първия и въпреки че видяха едно червено украшение, което беше знак, че ще срещнат тук португалци, съдбата ги заслепи, та не искаха нищо друго освен да вървят напред. И тъй като трябваше да преминат реката, а това не можеше да стане другояче, освен с алмадии^[7], понеже беше голяма, капитанът поиска да види дали може да вземе седем-осем алмадии, завързани с вериги, за да преминат с тях реката, но кралят не искаше да им ги даде, защото търсеше начин да не преминат, тъй като желаше да останат при него. И затова изпрати няколко души, за да видят дали могат да вземат алмадиите; двама от тях се върнаха и казаха, че е трудна работа. А онези, които бяха останали, вече успели с хитрост да вземат една от алмадиите, качили се в нея и тръгнали надолу по реката, като оставили капитана си. И като видя, че няма друг начин да премине реката освен със съгласието на краля, капитанът го помоли да го пуснат да мине с неговите алмадии на другия бряг, а той щял да плати добре на хората, които ги превозят; и за да му достави удоволствие, му даде няколко от своите оръжия, за да го остави на мира и да го пусне да мине.

Тогава кралят отиде лично при него, но понеже португалците се опасяваха от някакво предателство при преминаването на реката,

капитанът Мануел ди Соуза го помоли да се върне на мястото си със своите хора и да го остави да мине свободно със своите, като остави само негрите от алмадиите тъй като негърското кралче не таеше зъл умисъл, а по-скоро му помагаше с каквото можеше, беше лесно да се разберат с него да се върне на мястото си и той веднага се върна и ги остави да минат свободно. Тогава Мануел ди Соуза заповяда да минат на другия бряг тридесет души с алмадиите, с три пушки, и тъй като тридесетте души минаха на другия бряг, капитанът, жена му и децата му минаха отвъд, а след тях всички останали хора; и дотогава никой още не ги беше ограбил и се приготвиха за път.

Вече пет дни вървяха към другата река, а сигурно бяха извървели двадесет левги, когато стигнаха до средната река и там завариха негри, които ги упътиха към морето, а това стана вече към залез-слънце; до брега на реката видяха две големи алмадии и там разположиха своя лагер на пясъка, където преспаха тази нощ. А тази река беше солена и наоколо нямаше никаква сладка вода, освен на едно място, което остана назад. През нощта жаждата в стана беше толкова голяма, че едва не загинаха. Мануел ди Соуза поиска да изпрати някого да потърси вода, но никой не искаше да отиде за по-малко от сто крузаду за котел вода и той ги изпрати да търсят и всеки ден даваше по двеста, но ако не правеше така, нямаше да могат да се спасят.

И понеже храната беше толкова малко, както казах по-нагоре, така ставаше с водата, защото угодно беше богу водата да им служи като храна. На другия ден на свечеряване видяха, че към лагера се приближават три алмадии с негри, които чрез една негърка от стана, която започваше да разбира по малко, им казаха, че там бил идвал кораб с хора като тях и вече си бил отишъл. Тогава Мануел ди Соуза заповяда да им кажат дали не искат да ги превозят на другия бряг, но негрите отговориха, че вече е нощ (защото кафрите не правят нищо нощем) и че на другия ден ще ги прекарат, ако им плати. Като се съмна, негрите дойдоха с четири алмадии и срещу малко гвоздеи започнаха да прекарват хората, като пренесоха най-напред капитана с няколко души за охрана при преминаването той се качи в една алмадия с жена си и децата си и отиде на другия бряг, за да чака останалата част от дружината; а с него вървяха другите три алмадии, натоварени с хора.

Казват също, че капитана по това време го боляла главата от многото безсъние и работа, с която се товареше винаги повече, отколкото всички други. И понеже бил в такова състояние и забелязал, че негрите искат да извършат някакво предателство, сложил ръка на меча, изтеглил го и го насочил към негрите, които гребели, като казал: „Подлеци, накъде ме карате?“

Негрите, виждайки голям меч, скочили в морето където имало опасност да загинат. Тогава жена му и някои, които били с него, му казали да не прави нищо лошо на негрите, защото ще погинат. Всъщност всеки, който познаваше Мануел ди Соуза и неговата сдържаност и мекота и го видеше да прави това, можеше спокойно да каже, че той вече не е с всичкия си ум, защото иначе беше сдържан и много внимателен. А оттогава започна да командува хората си така, както никога дотогава не беше го правил. И когато стигнаха на другия бряг, той се оплака от силно главоболие, та му поставиха кърпи, и там отново се събраха всички.

Когато вече бяха на другия бряг, готови за тръгване, видяха една група кафри и се приготвиха за бой, защото разбраха, че идват да ги ограбят. И като се приближиха до нашите хора, започнаха разговор помежду си, като кафрите питаха нашите какви хора са и какво търсят. Отговориха им, че са християни, че са претърпели коработушение, че ги молят да ги заведат до една голяма река, която е по-нататък, и че ако имат храна, нека я донесат, те ще им я купят. И чрез една кафърка, която беше от Софала, негрите им казаха, че ако искат храна, нека отидат с тях до едно място, където се намирал техният крал, който щял да ги посрещне много гостоприемно. По това време трябва да са били сто и двадесет души и тогава вече донна Леонора беше една от тези, които вървяха пеша и макар че беше благородничка, нежна и неопитна жена, вървеше по онези неравни и толкова изморителни пътища като някакъв як селянин и много често утешаваше жените от дружината и им помагаше да носят децата си. Това стана след като не останаха роби за носилката, с която пътуваше. Изглежда наистина божията милост се намесваше тук, защото иначе без нея една толкова слаба жена и тъй малко привикнала с трудности не можеше да върви по толкова дълги пътища, и то при такъв глад и жажда, бяха извървели вече триста левги поради големите заобикаляния.

Да се върнем към историята. След като капитанът и дружината му разбраха, че кралят е наблизил, взеха кафрите за водачи и много предпазливо се отправиха с тях към селището, за което им казаха, защото един господ знае какъв глад и жажда ги мъчеха. Оттам до селището, където се намираше кралят, имаше една левга път и щом пристигнаха, кафърът заповяда да им кажат да не влизат в селището, защото то е нещо, което те крият много, а да идат да седнат под едни дървета, които им посочиха, и че той щял да заповяда да им дадат да ядат там. Мануел ди Соуза направи така като човек, който се намира в чужда земя и който не знаеше толкова за кафрите, колкото знаем сега, благодарение на това нещастие и нещастieto с кораба „Сау Бенту“, когато сто души с пушки прекосиха цяла Кафрария, защото се страхуваха от тях повече, отколкото от самия дявол.

След като бяха настанени гостоприемно под сянката на дърветата, започна да идва някаква храна срещу дадените им гвоздеи. И там останаха пет дни, като им се струваше, че могат да стоят, докато дойде кораб от Индия, и казаха за това на негрите. Тогава Мануел ди Соуза помоли краля-кафър за една къща, за да се подслони с жена си и децата си. Кафърът му отговори, че ще му даде, но неговите хора не можело да стоят там всички заедно, защото не можел да ги храни поради липсата на храна в тази земя; можел да остане той с жена си и децата си и с някои хора, които сам пожелае, а останалите да се пръскат по селата; и той щял да заповяда да дадат храна и къщи, докато дойде някакъв кораб.

Това, изглежда, беше подлост от страна на краля, ако се съди по това, което му стори после; оттук става ясна причината, за която говорих — че кафрите много се страхуват от пушките; защото португалците там нямаха повече от пет пушки на сто и двадесет души, но кафърът не се осмеляваше да се бие с тях и за да ги ограби, ги раздели на много групи като хора, които са стигнали до гладна смърт; и понеже не знаеха колко по-добре щеше да бъде да не се разделят, те се оставиха на съдбата и изпълниха волята на краля, който използваше тяхното нещастие, и не пожелаха нито веднъж да послушат съвета на предишното кралче, което им говореше истината и колкото можа им стори добро. И оттук хората могат да видят, че никога не бива да казват, нито да вършат нещо, за което си мислят, че само те умеят или могат, а да оставят всичко в ръцете на господ бога.

След като кралят-кафър и Мануел ди Соуза решиха португалците да се разделят по разни селища и места, за да могат да се хранят, кралят му каза също, че тук са вождовете, които ще вземат неговите хора, а именно: да се предадат на всеки от тях, за да им дават да ядат; а това не може да стане, ако той не заповяда на португалците да оставят оръжието си, защото кафрите се страхуват, като го видят, и той трябва да им заповяда да го оставят в една къща, за да остане там, докато дойде корабът на португалците.

Тъй като тогава Мануел ди Соуза беше вече много болен и не беше с всичкия си ум, не му отговори така, както би отговорил, ако беше в пълно съзнание, каза му, че щял да говори със своите хора. Но тъй като беше дошъл часът да бъде ограбен, той поговори с тях и им каза, че няма как да продължат, че така или иначе трябва да търсят спасение в някой кораб или нещо друго, което господ бог реши, защото тази река, при която се намираха, е реката на Лоренсу Маркиш, и неговият кормчия Андре Ваш му казваше така; и който иска да преминава, може да го стори, ако сметне за добре, но той не може да го направи от обич към жена си и децата си, защото тя беше много изнемоощяла от големите трудности и вече не можеше да върви, нито имаше роби, които да ѝ помагат. И затова неговото решение е да свърши заедно със семейството си, когато това бъде угодно на бога, и моли тези, които преминат там и намерят някой португалски кораб, да им донесат или пратят вест, а онези, които искат да останат с него, могат да го сторят и откъдето мине той, да минат и те. И все пак, за да им се доверят негрите и да не си помислят, че са разбойници, които ходят да ограбват, било необходимо да предадат оръжието, за да предотвратят една такава голяма беда, каквато беше гладът от толкова време насам. И още тогава мнението на Мануел ди Соуза и на онези, които се съгласиха с него, не беше мнение на хора със здрав разум, защото ако бяха преценили добре, щяха да разберат, че докато имат оръжие, негрите никога нямаше да ги нападнат.

Тогава капитанът заповяда да сложат оръжието си, което след бога беше единственото им спасение, и въпреки волята на някои и най-вече въпреки волята на дона Леонора да го предадат, но никой друг освен нея не му възрази, макар че и това не му помогна много. Тогава каза: „Вие предавате оръжието и сега аз се смятам за загубена заедно с

всички тези хора.“ Негрите взеха оръжието и го занесоха в къщата на краля-кафър.

Кафрите, щом видяха португалците без оръжие, тъй като измамата вече беше извършена, започнаха веднага да ги разделят и да ги ограбват и ги водеха към пущинаците кой както им падне. И щом пристигнеха в селищата, ги събличаха, без да им оставят нищичко и с много бой ги изхвърляха от селата. В тази група не беше Мануел ди Соуза, който заедно с жена си, с децата си, с кормчията Андре Ваш и около двадесет души останаха с краля, понеже носеха много накити, скъпоценни камъни и пари; и твърдят, че това, което дружината донесла дотам, струвало над сто хиляди крузаду. Тъй като Мануел ди Соуза с жена му и онези двадесет души беше отделен от хората, веднага им ограбиха всичко, което имаха, само не ги съблякоха, а кралят му каза, че ако отиде да потърси дружината си, нямало да му стори повече никакво зло, нито ще докосне него или жена му. Когато Мануел ди Соуза видя това, разбра ясно каква голяма грешка беше направил, като предаде оръжието; и го караха насила да прави каквото му заповядаха, защото вече не разполагаше със себе си.

Останалите другари от дружината, на брой около деветдесет, сред които и Панталеау ди Са и други трима благородници, макар че всички бяха разделени едни от други, след като бяха ограбени и съблечени от кафрите, на които бяха предадени от краля, полека-лека успяха отново да се съберат, защото бяха наблизко едни до други и заедно, доста зле третирани и доста тъжни, без оръжие, без дрехи и пари, за да си купят храна, и без своя капитан, се отправиха на път.

И тъй като вече нямаха човешки вид, нито кой да ги управлява, вървяха без ред по различни пътища: едни през горите, други по хребетите на планините, пръснаха се и оттогава никой вече не правеше друго, освен това, което смяташе, че може да му спаси живота, било сред кафрите, било сред маврите, защото вече нямаше кой да ги посъветва, нито кой да ги събере за това. И понеже бяха вече напълно загубени хора, ще престана да говоря за тях и ще се върна на Мануел ди Соуза и на нещастната му жена и децата.

След като видя, че е ограбен и отхвърлен от краля, Мануел ди Соуза тръгна да търси своята дружина, понеже вече нямаше пари, нито оръжие, нито хора, за да вземат оръжието; и като се има предвид, че вече няколко дни се оплакваше от главоболие, той страдаше много от

това оскърбление. Защото човек може да си представи една толкова нежна жена, която е изпаднала в такова трудно положение и в такава нужда и на всичко отгоре да гледа пред очите си как обиждат мъжа ѝ, който не можеше вече нито да заповядва, нито да се грижи за децата си. Но тя беше жена със здрав разум и със съгласието на хората, които още бяха с нея, потеглиха на път през пущинаците без никакви средства, без никаква друга надежда освен упованието в бога. По това време в тяхната дружина все още беше Андре Ваш, кормчията и боцманът, които никога не я изоставиха, една-две португалки и няколко робини. Те сметнаха, че най-добре е да се движат след девет-десетимата, които вървяха напред, и вече два дни следваха техните стъпки. А доня Леонора беше вече толкова изнемошляла, толкова тъжна и отчаяна, като гледаше мъжа си в такова състояние и себе си отделена от другите хора и защото смяташе, че е невъзможно да се присъединят към тях, че като се замисли човек, сърцето му се разкъсва от мъка! По пътя кафрите отново нападнаха него, жена му и малкото хора, които бяха с тях, и веднага ги съблякоха, като не им оставиха на тях нищичко. Като останаха и двамата така, с двете невинни дечица пред себе си, благодариха на господата бога.

Казват, че доня Леонора не позволявала да я съблекат и с юмруци и плесници се защищавала, защото беше такава, че по-скоро беше готова кафрите да я убият, отколкото да остане гола пред хората; и няма съмнение, че животът ѝ скоро щял да свърши, ако не бил Мануел ди Соуза, който я помолил да се остави да я съблекат, като ѝ припомнил, че са се родили голи и че на бога е угодно да стане така. Най-голямата мъка за тях беше да гледат двете си малки момченца, които плачеха пред тях, молеха за храна, а те не можеха да им помогнат. А доня Леонора, като видя, че е съблечена, веднага се хвърли на земята и цялата се покри с косите си, които бяха много дълги, направи една дупка в пясъка, където влезе до кръста и вече не излезе оттам. Тогава Мануел ди Соуза отиде при една своя стара прислужница, на която ѝ беше останал един скъсан плетен шал, и я помоли да му го даде, за да покрие доня Леонора и тя му го даде; но въпреки всичко тя не пожела вече да стане от мястото, където се хвърли, когато видя, че е гола.

Наистина не познавам човек, който при това нещо да не изпита голяма болка и скръб. Да гледаш такава знатна жена, дъщеря и съпруга

на почитани благородници, с която се отнасят така зле и така неучтиво. Мъжете, които още бяха в неговата дружина, като видяха Мануел ди Соуза и жена му съблечени, се отдалечиха малко от тях от срам, че трябва да видят така своя капитан и доня Леонора. Тогава тя каза на Андре Ваш, кормчията: „Добре виждате в какво положение сме и че вече не можем да продължим по-нататък, а трябва да загинем заради греховете си. Вървете напред, направете всичко възможно да се спасите и се молете за нас на бога; и ако някога стигнете в Индия или Португалия, кажете как сте ни оставили Мануел ди Соуза и мен с децата ми.“ И те, виждайки, че от своя страна не могат да помогнат на своя капитан, съсипан от умора, нито на бедността и мизерията на жена му и децата му, тръгнаха през пущинаците, търсейки средства за живот.

След като Андре Ваш се раздели с Мануел ди Соуза и жена му, с него останаха Дуарти Фернандиш, боцман на галеона, и няколко робини, от които три се спасиха, и когато дойдоха в Гоа^[8], разказаха, че видели как умира доня Леонора. А Мануел ди Соуза, макар че беше измъчван от силно главоболие, не забравяше за нуждата от храна, която изпитваха жена му и децата. И макар че кафрите го бяха ранили в единия крак, той отиде да търси плодове в храсталаците, за да им даде да ядат; когато се върна, намери доня Леонора много отпаднала както от глад, така и от плач, защото откакто кафрите я съблякоха, тя не се изправи вече от мястото си, нито престана да плаче; и намери едното момче умряло и със собствените си ръце го погребва в пясъка. На другия ден Мануел ди Соуза отново отиде в гъсталаците да търси плодове и когато се върна, намери доня Леонора починала, другото момченце също, а над нея плачат с глас петте робини.

Казват, че когато видял, че е умряла, не направил нищо друго, само отстранил робините и седнал до нея и като подпрял главата с ръка, останал така половин час, без да плаче, без дума да продума; стоял така, вперил очи в нея, а на момченцето почти не обръщал внимание. След като минало това време, станал и започнал да копае гроб в пясъка и с помощта на робините, все така без да продума нито дума, я погребал, и момченцето с нея; и след като свършил това, отново тръгнал по пътя, по който отивал да търси плодове, без да каже нищо на робините, и влязъл в гъсталаците, и никога повече не го видели. Сигурно, като си е вървял така из гъсталаците, са го изяли

тигри и лъвове. Тъй свършиха живота си жена и съпруг, след като шест месеца вървяха из земята на кафрите с толкова мъки.

От цялата дружина, както от тези, които останаха с Мануел ди Соуза, когато беше ограбен, така и от деветдесетте, които вървяха пред него, успяха да се спасят около осем португалци и четиринадесет роби, и три от робините, които бяха с дон Леонора, когато тя умря. Сред тях бяха Панталеау ди Са, Трищау ди Соуза, кормчията Андре Ваш и Балтазар ди Секейра, и Мануел ди Кащру, и също Алвару Фернандиш. И те скитали из тези земи без надежда да стигнат до християнска земя, когато в онази река дошъл един кораб, с който един роднина на Диогу Мешкита отивал да търси слонова кост; и като узнал, че в тази земя има изгубени португалци, заповядал да ги търсят и ги изкупил срещу маниста, като всеки човек струвал по два винтема^[9] мъниста, които негрите ценят много. И ако по това време беше жив Мануел ди Соуза, той също щеше да бъде откупен. Но изглежда така е било по-добре за душата му, защото тъй е било угодно на господ бога. И те стигнаха в Мозамбик на двадесет и пети май хиляда петстотин петдесет и трета година.

Панталеау ди Са, скитайки дълго време из земите на кафрите, стигнал в двореца почти съсипан от глад, голотия и дългия път; и приближавайки се до вратата на двореца, помолил придворните да му измолят от краля някаква помощ. Те отказали да молят за такова нещо, като се извинили с тежката болест, от която вече доста време страдал той. И знаменитият португалец ги попитал каква е болестта, а те му отговорили, че е рана на единия крак, толкова упорита и люта рана, че всеки момент очаквали да умре. Той ги изслушал внимателно и помолил да известят на краля за неговото идване, като казал, че е лекар и че може би още не е късно да му възвърне здравето. Те веднага влезли много зарадвани и съобщили на краля за случая. Кралят незабавно го помолил да го въведат и след като Панталеау ди Са видял раната, му казал:

„Можеш да ми се довериш напълно, че много лесно ще ти възвърна здравето.“ И като излязъл вън, започнал да обмисля работата, с която се захванал и от която нямало как да излезе жив, защото не знаел какво да сложи на раната, тъй като бил човек, който повече се учил да отнема живот, отколкото да лекува рани, за да го спаси. С тези разсъждения като човек, който не мисли за своя живот, а има желание

по-скоро да умре един път, отколкото безброй пъти, се изпикал на земята и направил малко калчица, влязъл вътре и я сложил на почти неизлечимата рана. И тъй минал този ден; и на другия, когато знаменитият Са чакал по-скоро смъртната си присъда, отколкото някаква надежда както за своя живот, така и за живота на краля, придворните излезли навън с ликуващи викове и понеже поискали да го вземат на ръце, той ги попитал каква е причината за тази неочаквана радост. Те отговорили, че лекарството, което сложил той на раната, изчистило всичко загнило и се показало само месото, което е здраво и хубаво. Мнимият лекар влязъл вътре и като видял, че е така, както казвали, заповядал да продължат с лекарството, с което само за няколко дни здравето му се възвърнало; поради това наред с другите почести поставили Панталеау ди Са в един олтар и почитайки го като божество, кралят го помолил да остане в двореца, като му предложил половината от царството си, а пък ако не иска, той ще направи всичко, за което го помоли. Панталеау ди Са отхвърлил предложението, като казал, че трябва да се върне при своите. И кралят заповядал да донесат голямо количество злато и скъпоценни камъни, възнаградил го богато и заповядал на своите да го изпратят до Мозамбик.

[1] Авторът неизвестен. ↑

[2] Град в Южна Индия, пристанище на Малабарския бряг. — Б.р. ↑

[3] Така португалците са наричали южноафриканското крайбрежие. Оттогава е останало названието на провинция Натал. — Б.пр. ↑

[4] Най-долните ветрила на кораба. — Б.пр. ↑

[5] Индийска лодка с гребла. — Б.пр. ↑

[6] Старинна португалска мярка за течности, равна на два литра.

↑

[7] Тясна и дълга африканска лодка. — Б.пр. ↑

[8] Португалска колония на Малабарския бряг на полуостров Индостан. — Б.ред. ↑

[9] Стара португалска монета от 20 рейса. — Б.пр. ↑

МАНУЕЛ МЕШКИТА ПЕРЕЩРЕЛУ КОРАБОКРУШЕНИЕТО НА КОРАБА „САУ БЕНТУ“ 1554

Кратко описание на пътешествието, което направи Фернау ди Алвариш Кабрал, след отплаването му от кралството за владенията в Индия като капитан-майор, което стана през 1553 г., докато загина при нос Добра Надежда през 1554 г., написано от Мануел ди Мешкита Перещрелу, който се намираше на гореспоменатия кораб.

Тъй като добрият католик и прекрасен принц дон Жоау III, наш господар, когото бог е създал за своя слава, имаше нужда да изпрати през 1553 г. една армада от пет кораба във владенията на Индия, управлявани тогава от дон Афонсу ди Нороня, той назначи капитаните, които трябваше да пътуват с тях. Те бяха дон Мануел ди Меневиш, на кораба „Санту Антониу“, който гореше от желание да потегли пръв и чийто кораб се товареше в пристанището на този град; Руй Перейра ди Камара, на кораба „Санта Мариа ди Барка“; дон Паю ди Нороня, на кораба „Санта Мариа ду Лорету“; и Белшиор ди Соуза, на кораба „Консейсау“; а за капитан-майор на цялата армада — Фернау ди Алвариш Кабрал, благородник на голяма почит в кралството, който пътуваше с кораба „Сау Бенту“ на негово височество, най-големият и най-хубавият кораб по това време, и взе за кормчия Диогу Гарсиа, Кастилеца, а за ревизор Антониу Леду и за помощник-ревизор Франсишку Пириш, всички много уважавани на своите постове хора; в това число и други лица, необходими за неговото пътешествие.

Така екипирани с необходимите неща, всички тези капитани потеглиха от пристанището на град Лисабон на Цветница, 24 март на спомената година, и вървяха по своя път няколко дни заедно, докато с течение на времето се случиха най-различни неща, което ги принуди

да се разделят, като всеки пое пътя, който му се струваше по-добър, в зависимост от района, където се намираше, за спасяване на живота на пътниците и стоките, които караше. Няма да разказвам за пътешествието на другите капитани, защото моето намерение е да не описвам друго, освен това на Фернау ди Алвариш, който преодоляваше с мъдрия си опит всички внезапни промени на вятъра, които го изненадаха, когато зави покрай нос Добра Надежда, по времето, когато вече не можеше да върви към Мозамбик, отдалечи се от остров Сау Лоренсу и само той от неговата армада премина през онази година по пътя за Индия и в началото на февруари се появи в залива при град Гоа, където си почина от неприятностите на морето, и подготви необходимите неща за завръщането си, докато дойде време да потеглят за град Кочин корабите, които трябваше да откарат товара от 1554 г.; те бяха пет: три, презимували от армадата от предишната 1553 година и един, който беше построен там, а още и корабът „Сау Бенту“ на Фернау ди Алвариш Кабрал, който имаше толкова предимства пред всички други по големина, здравина и изработка, че оттук започнаха повечето от нещастията, които се случиха после; защото поради тези причини натовариха толкова много пътници и стоки в него, че офицерите, които трябваше да поправят тази грешка, не знаеха как да постъпят. И все пак, след като това безредие беше приведено в най-добрия ред, който можеше да има, споменатите кораби с товарите си и с необходимите неща потеглиха за кралството, до което през онази година стигна само Жоржи ди Соуза, капитан и собственик на кораба „Сау Томе“, построен в Индия, защото Жил Фернандиш ди Карвалю, който тръгна с кораба „Сервейра“, сметна, че времето е много неблагоприятно за пътуване и отново се върна в Индия, а Перу Барету Ролин, който беше с „Барилейра“, отиде да презимува в Мозамбик и понеже корабът беше много стар и пробит от бурите, които се разразиха при нос Добра Надежда, той се върна оттам за Индия и капитан стана един Бенедиту Маришкоту, началник на търговската част, но до момента за кораба няма никаква вест, нито се знае къде е загинал. Дон Антониу Диаш Фигейра, който тръгна с кораба „Сантяго“, изчезна от Иляш Терсейраш насам, без да се знае къде. А Фернау ди Алвариш Кабрал заседна в устието на Риу ду Инфанти, близо до нос Добра Надежда, за чието пътешествие, корабокрушение, изгнание и гибел, макар и с най-общи думи, ще кажа това, което ме

сполетя при всички тези мъки, без да преувеличавам или премълчавам истината, която ми се предоставя да разкажа.

След като Фернау ди Алвариш и ние, които пътувахме с него, подготвихме всичко необходимо за нашето пътешествие, в четвъртък, на 1 февруари 1554 г. вдигнахме котва от залива Кочин и потеглихме към кралството. И докато от самото, пристанище тръгнахме при отлично време, а после, когато ветрилата се издуха, то се подобри толкова, че само за няколко дни ни откара на 16° южно от екватора; но тъй като нито едно удоволствие на света не е трайно, а още по-малко това на мореплавателите, понеже зависи от непостоянството на морето и вятъра, когато пристигнахме на мястото, което споменах, всичко ни потръгна наопаки, защото щом стихна попътният вятър, които имахме, от юг-югозапад задуха толкова силно, че на всеки друг кораб, колкото и малко натоварен и пригоден за далечни пътешествия да е той, човек можеше да се страхува, още повече че този, освен че беше пълен със стоки под палубите, носеше на горната си палуба седемдесет и два пломбирани сандъка и пет бъчви с вода на поставки; и се изхвърлиха толкова много сандъци и багаж от горната палуба, че това заедно с яростта на бурята, която все повече се засилваше, стана причина маневреността на кораба да пострада доста сериозно, понеже много пъти беше заливан от вълните и те си влизаха безпрепятствено и през двата борда и го носеха, накъдето си искаха; а освен това, поради големината и силата на вълните, те го издигаха на огромна височина, откъдето после падаше така силно и се удряше с носа във водата, че всички стърчащи предмети отидоха под надстройката. Това така ни отчая, защото се опасявахме, че няма да се свърши само дотук, затова капитанът сметна за най-добре да се посъветва с другите какво да прави, при което, макар и повечето да бяха на мнение, че трябва да се обърнем по посока на вятъра, докато се оправи лошото време, офицерите не се съгласиха, като казаха, че не бива да се прави такова нещо, освен след като се опитат всички други средства, защото мусонът вече бил минал и че е време, когато колкото и малко да се върнем назад, ще се провали цялото пътуване; и че би било добре да изхвърлим първо зад борда всички дрехи, които бяха на горната палуба, и ако тогава корабът не се поуспокои, можем да се отбием някъде.

Тъй като намерихме това за най-разумно, веднага започнахме с голяма бързина да опразваме надстройката от всичко, което беше на горната палуба, така че за много кратко време цялото море бе покрито с безброй богатства, повечето от тях изхвърлени от самите им собственици, понеже по това време им бяха толкова противни, колкото им бяха скъпи по-рано. И по този начин се отървахме от по-голямата част от водата, която падаше отгоре, и от всички други неща, които ни попаднаха под ръка, и пречеа на плаването на кораба. Но тъй като всичко това беше в огромно количество, докато траеше бурята, не почувствувахме никакво подобрение, и както по-рано, всеки момент очаквахме часа, в който корабът ще се пробие напълно; и понеже желанието ни още тази година да си отидем в кралството не беше помалко, отколкото страха пред опасността, в която се намирахме, издържахме, без да променяме курса до другия ден привечер, когато Света Богородица благоволи да укроти бурята, така че на третия ден морето се успокои напълно и се възвърна хубавото време, което имахме преди, обаче корабът беше толкова разнебитен от бурята, че оттогава нататък половината от всяка смяна трябваше да работи на помпите, но се очакваше, че заедно с повредата на носа и бурите това няма да бъде последната неприятна изненада. Офицерите останаха много недоволни и се възмущаваха, че трябва да се отбият в Мозамбик, нещо, което бог беше решил да стане. И може би беше много добре, че досега издържаха и не бяха изхвърлени на скалите от яростта на морето тоя кораб и тези толкова ценени и богати хора, които по-късно загинаха с него. Но докато се реши какво да се прави, понеже ни се струваше, че времето е благоприятно за пътуване, трябваше колкото може по-скоро, докато възникнеха други трудности, да заобиколим остров Сау Лоренсу покрай южната му част, като се върнем назад с четирите градуса, с които вече бяхме се приближили към него.

Щом като се взе решение за това, отново вдигнахме ветрилата, за да тръгнем направо към желаната географска ширина, обезпокоявани обаче от многото вода, която нахлуваше в кораба и достигна такава височина, че непрекъснато работехме и с двете помпи; и ако престанехме да помпаме само един час, трябваше после с голяма мъка да я обуздаваме, а не можехме да намерим средство да я спрем, нито да разберем откъде влиза, макар че полагаме най-голямо старание. И

единственото нещо след бога, което ни окуражаваше, беше плахата надежда, че хубавото време, което имахме, ще се задържи, и се надявахме да заобиколим бързо остров Сау Лоренсу и да отидем в Мозамбик, защото през цялото време, докато работехме с помпите, това беше единствената ни цел; и с тези грижи плавахме до 23 март, когато господ бог реши да вземе от този свят Педру Сотриню ди Мешкита, мой баща, комуто беше отреден този студен и неспокоен гроб, където щеше да почива, уморен от своите седемдесет години след толкова много мъки по море и суша във владенията в Индия, където беше пропилял по-голямата част от живота си, като за първи път отишъл там с губернатора дон Франсишку ди Алмейда, а за четвърти и последен път през 1547 г., когато беше взел със себе си моя брат Антониу Собриню ди Мешкита и мен; аз не оплаквам като загуба смъртта на такъв баща и другар в продължение на толкова години и такива различни събития, защото тя го сполетя тъкмо навреме, така че наричайки го често блажен, не преставах да благодаря на господ бога, който не пожела да го запази за толкова страдания и го прибра навреме, за да не види гибелта на приятелите си и унищожението на стоките си, нито изстреблението и щетите, които злата участ по-късно изпрати на собствените му деца.

В същия този ден, когато той умря (беше петък), господ бог благоволи да спре водата да не нахлува на кораба! Тя ни беше създала толкова много работа, без някой да може да я спре или да види откъде влиза, и така изведнъж спадна дотолкова, че занаят пред през всяка смяна не помпахме повече от един час само с помпата и така успяхме да я изгребем напълно. И това очевидно чудо толкова ни окуражи, че никой вече не мислеше да се отбиваме в Мозамбик. Изпълнени с надежда да стигнем в кралството, завихме край нос Добра Надежда, но по този път — макар че кормчията беше смятан за един от най-добрите в професията си и беше правил много пътешествия, без да му се случи някакво нещастие, било от напредналата възраст — вече не му сечеше умът, било заради нашите грехове, е трябвало да стане така — той толкова много навлезе в открито море при силни ветрове, че от двадесет и петия градус нататък се движехме непрекъснато край сушата и на деветнадесети март се намирахме на тридесет градуса; пътувахме по тази ширина още толкова дни при прохладни ветрове, без да виждаме сушата. Този път беше толкова извън всякакъв ред и

извън обичайното мореплаване, че не може да се припише цялата вина на един толкова опитен кормчия, макар че той обичаше винаги да навлиза много навътре в открито море, като казваше, че който тръгва късно, така по-лесно заобикаля носа. Но сигурно беше попаднал в някои силни течения, които отнесоха кораба на изток и го изведоха на съвсем друг път, а не на този, който той си мислеше. И понеже кормчията беше седемдесетгодишен човек и още от Индия беше потеглил с разклатено здраве, през дните, за които споменах по-горе, карахме направо към сушата — той така се разболя, че предостави грижите и командването на кораба на един Франсишку Гомиш, помощник-кормчия, какъвто имаше там, и започна да мисли за спасението на душата си, която предаде богу на двадесети април, при голямо и всеобщо огорчение, поради голямото доверие, което всички имаха в него.

След като пое отговорността за кораба, Франсишку Гомиш продължи да заобикаля сушата по същия курс, по който вървеше Диогу Гарсиа, когато се намираше на тридесет и четири градуса ширина, докато в последния от тридесет и трите дни, за които стана дума, един петък сутринта, двадесети април, същия ден, в който умря кормчията, благоприятният вятър, който имахме откъм носа, спря и макар че скоро започна да духа силно, офицерите на кораба решиха, че може да се почака на едно място, поради което свалихме ветрилата, за да изчакаме спирането на неблагоприятния вятър, който връхлетя внезапно с такава сила, че много се обезпокоихме от това, тъй като малко разчитахме на нашия кораб, и решихме да избягаме от вятъра, като поставим допълнително ветрило около надстройките. И в момента, когато се готвехме да го сложим, един от двамата моряци, които прибираха от марса въжетата, започна да се кръсти и да призовава Исуса на много висок глас и когато няколко души го попитаха какво има, той посочи една вълна откъм десния борд, която идваше от много далече, издигната високо над всички други, и каза, че видял пред нея да се носи шумна весела тълпа от черни фигури, които навярно не са нищо друго, освен дяволи. Докато уплашените от това хора започнаха с викове да се трупат, за да видят това толкова страшно нещо, вълната дойде и понеже корабът беше неподвижен, не можахме да я избегнем, тя ни удари в десния борд. Тежестта и силата ѝ бяха толкова големи, че почти ни прекатури с този първи удар; а при

навеждането на кораба изхвърли в морето много сандъци и багаж, който се намираше на горната палуба, и заедно с тях дърводелеца и някои други хора, които повече не се показаха; и рани със сандъците, които се плъзнаха настрана, помощник-ревизора и калафатчията; които поради високия си дух и служебните си задължения ни липсваха твърде много при сегашната нужда.

И след тази вълна дойде друга, която макар и да не беше голяма колкото първата, завари кораба вече така повреден, че почти го потопи под водата, заля го и от двата борда, та не можа да изплава; а ние, оставени на божията милост, чакахме да отиде на дъното, когато благодарение на бога корабът, след като доста време вълните си играха с него, започна да се насочва към брега с фокмачтата, която те му оставиха, но тъй като целият се люлееше и всичкият товар отиде на една страна, той така се наклони на тази страна, че страничните дървени решетки се намираха постоянно над водата, и при усилието да върви бързо през този борд влизаше вода. Поради това се заловихме да изхвърляме от горната палуба всичко, каквото имаше; и понеже сандъците бяха много тежки, а ние при люшкането не можехме да вървим прави и да вдигаме, затова ги чупехме и изхвърляхме ветрило след ветрило и понеже по това време работехме невнимателно и яростта на вятъра беше невероятна, ветрилата, щом закачеха за нещо, което беше извън заслона на борда на кораба, падаха отново вътре и понеже не можехме да ги прережем поради дебелината и здравината им, от тях и от въжетата, с които бяха завързани сандъците, се получи едно толкова голямо оплитане, че всичко на горната палуба плуваше във вода, защото откъм повредения борд навлизаше толкова много, че макар и да опънахме допълнително ветрило върху резервни греди, за да влиза по-малко вода, и няколко часа отваряхме люковете, за да се изтича надолу, а и колкото да изхвърляхме със съдове, не можахме да направим нищо, за да намалее водата. И всеки път, когато корабът се изкривяваше на една страна (защото вече изобщо не можеше да върви прав), купът от платно и въжета се движеше с такава сила от единия край към другия, че разруши всичките каюти, подкара ги като параван пред себе си, повлече бъчви, денкове, оръжие и други неща, които бяха в тях, при което все повече се засилваше, и блъсна колоните, които поддържаха горните палуби ѝ ги събори; и макар че с доста голям риск вързахме този куп с много дебели въжета, за да го закрепим за един от

бордовете, силата и тежестта му бяха толкова големи, че ги скъса всичките; поради това, загубили надежда, че ще можем по този начин да помогнем нещо, не ни остана нищо друго, освен (защото никой не смееше да слезе на средната палуба) да увиснем от горните палуби и от други подходящи места — едни с големи чукове, други с дебели въжета, и да чакаме да мине долу нещо от предметите, които ни правеха най-големи бели, за да го разбием или да го вдигнем горе; и след като се мъчихме с тая работа доста време и видяхме, че има много малко полза от това, което правим, няколко души прибягахме до скрипците на кормилото, които поради големите вълни вървяха много трудно, а други отидоха на помпите, на които отделихме целия този следобед до края на последната смяна, като не правехме нищо друго, освен да изчерпваме водата от трюма и да я изсипваме на палубата, откъдето тя отново падаше между дъските; и понеже трюмът с помпата все оставаше под нивото на морето, водата, която изкарвахме, не само не можеше да изтича навън, а и тази отвън влизаше вътре; и все пак не спирахме работата, докато тежестта на водата, която влизаше в кораба през пробойните, не разби преградите на товарните трюмове с пипера, където дотогава всичко се беше напоило с вода и стана невъзможно да се работи повече с помпите. Но тъй като нямаше какво друго да предприемем, започнахме с бъчви и други съдове да изхвърляме колкото можем повече вода; продължихме така, докато се пукна зората, когато изморени от многото работа и отчаяни, че няма полза от нея, защото ние изхвърляхме вода, а тя все растеше и вече стигаше седемнадесет педи; тогава спряхме работа и повикахме от трюма офицерите и моряците, които пълнеха там съдовете, и когато те дойдоха горе, разпръснаха всичките ни илюзии, защото дотогава ние смятахме, че нещастieto не е толкова голямо, а те ни казаха, че всичко било свършено защото от едната страна водата влизала като през кошница и всичко отдолу било пробито и потопено във вода; затова нека всеки се остави в ръцете на бога, защото без съмнение това е последният ден, в който може да го направи; тази новина така ни опечали и всички я посрещнахме с такава уплаха, че нямаше човек, на чието лице да не личи ясно вълнението, което го обземаше при една такава жестока откровеност, защото изпитваше страх пред справедливия съдия заради несправедливите си дела.

По това време започна да се развиделява и когато слънцето се показва, забелязахме сушата, която от толкова време търсехме, и ако се съди по ширината — тридесет и три градуса — това трябва да беше върхът на нос Аресифи, и ние се носехме към него по най-прекия път, разбити от носа до кърмата, и понеже вятърът беше югозападен, корабът, трябваше само да се насочи на север-североизток, където сушата се показваше като стрела. И по такъв начин плавахме до следобед, когато вероятно сме били на шест-седем левги от нея.

Две от палубите на кораба вече бяха пълни с вода, което ни хвърли в смут; някои започнаха да говорят, че трябвало да изчакаме още малко, защото иначе ще заседнем на суша и корабът съвсем ще се пробие, защото състоянието му беше такова, че той скоро щеше да отиде на дъното, така че никой нямаше да може да се спаси от морето. Други бяха на друго мнение и казваха, че макар и корабът да пострада от вълните, не трябвало да се прави такова нещо, понеже вече била пропиляна толкова голяма част от деня, и че ако нещата вървят добре, не ще можем да стигнем до сушата по-рано от последната смяна или даже малко по-късно; тогава обаче, поради тъмнината на нощта, няма да знаем къде ще бъде изхвърлен корабът, нито, след като потъне, ще налучкаме на коя страна трябва да плаваме, търсейки най-сигурния начин за нашето спасение; защото само по този въпрос всички бяха съгласни: ако корабът заседнеше и станеше на парчета, вече нищо нямаше да има значение. Щом като бяха обсъдени тези две съображения — и двете твърде несигурни за живота ни — всички се съгласиха, че ако заседнем през нощта, няма да имаме никаква надежда за спасение; ако изчакаме утрото, оставаше ни само надеждата в милосърдието на господа бога, благодарение на което би могло корабът да не отиде на дъното същата нощ.

Веднага след като беше решено това, не оставаше нищо друго, освен да направим така, защото вече нямаше никой, който да може да работи, и защото дори да имаше, нямаше нищо, за което да се захване, на което да се надяваме и което би могло да ни спаси с труд. Затова като хора, които чакат да дадат сметка пред господа бога за своя разумен или пропилян живот, всеки започна в съзнанието си да моли прошка за греховете си, да се изповядва набързо пред някой от свещениците, които бяха на кораба. По това време те ходеха с един олтар и с разпятие в ръце, утешавайки нашата скръб с напомняне за

онова, което ни представяха там. Като свърши това, започнахме да се молим за прошка помежду си и всеки се сбогува с роднини и приятели с такава жал като хора, за които ще бъдат последните им думи на този свят. Така правеше всичко живо, тъй че не можеше да вдигнеш очи, без да видиш бледни лица, облени с тъжни сълзи, изразяващи нескрита болка и огромен страх, които приближаващата смърт още по-силно подчертаваше; от време на време се чуваха жални думи, сигурен знак за спомена за сираците и малките деца, за любимите и клети жени, за старите и скърбящи родители; и след като всички отдадоха кратката, но полагаема се почит на човешката природа, всеки посвети всичкото си останало време на молитви към господа бога за духовна подкрепа (защото за телесната вече никой не мислеше). Но тъй като неговата обич, която го отведе на светото разпятие, не му позволи да отхвърли нашата молба, той благоволи да чуе молбата на някой невинен или на разкайващ се грешник, каквито имаше там, така че корабът не отиде на дъното тази нощ. На другия ден осъмнахме на около една левга от сушата, с вече потопена във водата кърма и толкова много вода вътре, че от люка можеше да се достигне с ръка; и в това добре се виждаше неговото милосърдие, защото само с една трета от водата, която беше вътре в кораба, и при това толкова натоварен, можеше да отиде на дъното в която и да е спокойна река, колкото и добър кораб да е, а той се държеше на повърхността при тези огромни вълни.

Щом като се развидели добре и видяхме, че сме близо до стръмните планински вериги и скалистия бряг на тази странна и варварска земя, нямаше човек, който да не се радва, въпреки близката опасност, от една страна, а от друга, да не изпитва голям страх, защото още беше пресен споменът за португалците, които навярно бяха осяяли нейните безкрайни и диви гъсталаци с костите си, когато през 52-ра година галеонът на Мануел ди Соуза Сепулведа се беше разбил на това място и от толкова много хора, които са били там, знаехме, че почти никой не се е спасил, макар че бяха стигнали до брега със здрав кораб и са имали време да спуснат лодката, с която освен телата си, спасили много продоволствие и оръжие, с които са могли да се осигурят, ако изпаднат в затруднение, и да се бранят от местните хора, когато се наложи. Всички тези средства (ако при такова голямо нещастие такива дребни неща могат да се нарекат така) на нас ни липсваха, защото горните палуби бяха разрушени, а поради

преплитането на въжетата не можахме да измъкнем лодката; а щом ни липсваше тя, щяха да ни липсват и другите неща.

Но понеже нямаше много време за избор, прикривайки доколкото можеше вътрешното си униние, всички се отправихме към най-близката суша, която виждахме — един голям песъчлив бряг, на тридесет и два градуса и една трета южна ширина, в устието на Риу ду Инфантн и понеже водите на тази река се спускаха много буйно при отлив, а корабът вече не се подчиняваше на кормилото и се управляваше само с ветрилата, вълните го закараха към едно скалист островче с големи гладки камъни, което се намираше в устието на реката откъм носа на около един пушечен изстрел — друга голяма милост на нашия отец, защото ако бяхме заседнали там, където искахме, понеже отливът вече беше се оттеглил почти напълно, крайбрежието оставаше покрито с рифове и плитчини, тъй че никой нямаше да може да се спаси; а този път покрай скалите беше толкова стръмен, че сигурно не сме били на повече от един изстрел с лък от тях и на седем разтега дълбочина, когато корабът се блъсна за първи път; и като се удари, той се разцепи на две: трюмът отиде на дъното, а палубите с всичко върху тях, едно през друго, бяха понесени към брега, и всичко се напълни с вода, като останаха да се показват само откритите надстройки, върху които вълните, огромни и тежки, минаваха толкова начесто, че тези, които се намираха на тях, повече плуваха, отколкото вървяха, когато идваха от другите части на кораба. И по този начин всеки се беше хванал някъде, колкото може по-здраво, там, където се беше случило; вълните ни изтласкваха към сушата, а през това време отвсякъде се чуваха панически викове, силни и отчаяни крясъци, с които всички в един глас молеха господата бога за милосърдие.

И тъй като повечето от хората имаха до себе си дъски или бъчви или други подобни неща, с които се надяваха да се спасят чрез плуване в онзи последен миг, и щом като всичко се покри с вода, тези, които най-много разчитаха на плуването, започнаха да се хвърлят в морето; а онези, които не можеха да плуват, и оставаха на кораба, като виждаха, че мачтата, поради големите и стремителни вълни ги потопяваше толкова много, че те често потъваха и изчезваха под водата, решиха да я отсекаят; и като отсякоха въжетата откъм морето, я накараха да падне към сушата, а корабът вече беше толкова близо до брега, че почти

допираше на сухо; и понеже всеки търсеше най-сигурното средство, което времето му даваше, за да се спаси, а мачтата така много приличаше на мост, по който човек може да излезе на брега, без да си намокри краката, тези, които смятаха, че, като стъпят на нея, вече са спасени, в един миг се накатериха по нея от основата до върха.

Но в това време връхлетяха три-четири вълни и я подеха с такава сила, че събориха всички, които бяха върху нея, а вълните, които напиреха, ги блъскаха и потапяха, докато се натъкнаха на ветрилото, което беше привързано към реите и опънато от въжетата, и се замотаха в него, така че от всички, които предприемаха това преминаване, на сушата не излезе никой, ни жив, ни умрял, освен Мануел ди Каштру, брат на Диогу ди Каштру, търговец, който вече се беше спасил един път при корабокрушението на Мануел ди Соуза; стъпенката на мачтата беше притиснала единия му крак към борда и го счупи, като почти го откъсна при свивката на бедрото, и го направи оттам надолу на толкова парчета, че кракът му стана цял разтег дълъг, а всичките му кости изскочиха от едната страна и така бе нацепен, че от много места му изпадаше костен мозък; и влачейки го така, той показва такъв могъщ дух, че силата на вълните не беше достатъчна, макар да унищожи толкова здрави хора, за да му попречи да излезе на сушата и да върви така пълзешком по височините и падините на онази верига от скали, докато стигне дотам, където водата не стигаше; но въпреки всичко през другата нощ почина.

В това време цялото море беше покрито със сандъци, копия, бъчви и най-различни други неща, които се появиха в този проклет час на корабокрушението. Всичко, което се носеше така омесено с хората, по-голяма част от които плуваха към сушата, представляваше ужасна гледка и в същото време нещо твърде тъжно за разказване — кървавата разправа, която яростното море вършеше с всеки един, и различните видове мъчения, на които подлагаше всички, защото навсякъде се виждаха хора, които вече не можеха повече да плуват и с последни сили в мъчителна агония поглъщаха водата, която непрекъснато ги заливаше, а други, чиито сили бяха още по-малко, се предаваха на божията воля с всичките си желания и замлъкваха завинаги на Морското дъно. Трети биваха притискани от сандъците; които ги убиваха или ги зашеметяваха, а вълните ги довършваха, като ги завличаха и разбиваха в скалите. Други биваха нарязвани от плаващите

копия или парчета от кораба, които ги разкъсваха на различни места с гвоздеите по тях, така че водата на някои места беше червена като самата кръв, която изтичаше от раните на онези, които свършваха така дните си.

И понеже нещата вървяха така, както казвам, онова, което още беше останало на кораба, се раздели на две части, а именно: надстройките на кърмата на една страна, и надстройките на носа на друга, а на тези места бяха се събрали всички, които не можеха да плуват и не смееха да се доверят нито на мачтата, нито на морето, защото виждаха колко трагично свършваха онези, които наскочаха във водата, за да се доберат до сушата. И щом тези парчета бяха така разделени, и морето можеше по-лесно да си играе с тях, то започна да ги носи по вала, като ги премятеше ту насам, ту натам, ту под водата, ту над водата, докато господ бог реши да изпрати три-четири много големи и стремителни вълни, които изхвърлиха отломките на сухо, където те заседнаха, без отливът да ги погълне отново, както беше правил много пъти, и с тях се спаси по-голямата част от хората, които бяха останали живи.

След като се спасиха тези, които господ бог пожела, отделихме известно време да му благодарим, както се полагаше, за много милости, а после всеки започна да ридае над тези скали за хората, за които най-много скърбеше; онези, които идваха бързо от местата, където участва им ги беше завлякла, с безмерна радост в очите от неочакваната среща се хвърляха отново в прегръдките си, разпитваха се помежду си за онези, които липсваха, и узнахме къде се намират някои, толкова измъчени от трудностите при спасяването, че не можеха да се помръднат от мястото, където лежаха; поради това всичко беше претърсено толкова старателно, че скоро се събраха живите и ние се уверихме, че не са умрели.

И понеже между тези скали и сушата имаше още един разтег, което ги караше да останат на скалистото островче, а приливът започна да приижда, страх ни беше, че той може да ни попречи да прегазим до другия край, най-здравите взеха на гръб най-тежко ранените, макар че всички малко или повече бяхме ранени, едни — от нещастията, сполетели ги в морето, а други — от скалите, където излязоха, които бяха толкова грапави и остри, че никой не може да не остане дамгосан.

Щом всички стъпихме на сушата, капитанът заповяда да се провери кои липсват и се установи, че сме със сто и петдесет души по-малко. А именно: повече от сто роби и четиридесет и четирима португалци, между които дон Алвару ди Нороня, който в това голямо нещастие показва много ясно, че ако човешкият труд е достатъчен, за да се избегне едно такова злощастие, неговите героични усилия, неуморимият му дух и грижи бяха предостатъчни, за да се предотврати то. И така дълбоко беше във всички доверието, което беше спечелил със своите дела при това нещастие, както и при други, че смъртта му опечали всички, защото редом с него никой не се опасяваше да предприеме нещо и да се изложи на всички опасности и неприятни изненади, които можеха да го сполетят при едно такова рисковано пътешествие. Но тъй като неговите подвизи са достойни за по-голяма награда, господ бог не пожела да го остави да преживее толкова нещастия, които му бяха сигурни, ако успееше да се спаси, една коварна и яростна вълна го откъсна от мачтата, където се намираше, и го събори под ветрилото, откъдето повече не се показва.

Умряха също така Николау ди Соуза Перейра, Гашпар ди Соуза, Алвару Барету, Гашпар Луиш, брат на отец Ф. Андре да Инсуа, Родригу ди Низа, писар на кораба, Висенти Диаш, Фернау Велозу, отец Антониу Гомиш от езуитския орден, Дуарти Гонсалвиш, архидякон да Се от Гоа и други моряци и пътници.

И понеже и най-добре облеченият между нас нямаше повече от една риза без ръкави и едни гащи до коленете, а това се разбра едва когато излязохме на суша, защото без дрехи можехме по-свободно да плуваме, за да се спасим, всички бяхме мокри и вкочанявали от студ. Докато слънцето още грееше, легнахме да се изсушим на брега и си говорехме по какви различни и ужасни начини бяха загинали пред очите ни онези, които липсваха. Но щом като се захлади, събрахме се в един гъсталак наблизно, през който минаваше поток, където си изплакнахме устата от солта и утолихме жаждата си и това беше първото и последното ядене за този ден.

Щом като се постъмни, ние се подслонихме до дънерите на дърветата и всеки потъна в размисли за своята участ, изпълнен с мъка за онова, за което най-много страдаше, и за да не останем на спокойствие и с това малко утешение, през нощта се изсипа такъв дъжд, че нашите зле облечени тела не можаха да понесат прекалено

големия студ, който настъпи с него, и ние станахме и започнахме да се разхождаме насам-натам в тъмното, защото смятахме, че този наш труд е спасение от другите мъки, които студът, безсънието и страхът от нашите собствени фантазии ни причиняваха; и всички тези неща ни караха с нетърпение да чакаме идването на утрото. И щом започна да се развиделява, тръгнахме по брега да търсим някакви дрехи, с които да се облечем; намерихме дрехи, но целите покрити с трупове, с толкова грозни, разкривени изражения на лицата, което ясно показваше с каква мъчителна смърт са умрели — едни лежаха на брега, други под скалите, а от мнозина се виждаха само ръцете, краката или главите, а лицата им бяха покрити с пясък или затиснати от сандъци или от други неща; не беше малко и мястото, покрито с безброй изгубени стоки, защото докдето стигаше погледът, от единия до другия край на плажа, всичко беше пълно с благоуханни треви и най-различни други стоки и скъпоценни предмети, много от които лежаха до собствениците си, но вече не само не им вършеха никаква работа, а с тежестта си дори бяха станали причина за смъртта на някои, за които приживе бяха прекалено скъпи. Наистина странен беше начинът, по който бедствието беше подредило всичко това, и достатъчен е споменът за тази гледка, за да не бъде смятана бедността за толкова голяма беда, че в стремежа си да се избавим от нея, да изоставим и бога, и ближния си, отечество, родители, братя, приятели, жени и деца, и разменим толкова удоволствия и спокойствие срещу тези излишни неща, които стояха тук. Докато живеем, те ни карат да прекосяваме морета, огньове, да водим войни и да се излагаме на други опасности и мъки, които ни струват толкова скъпо; но за да не противоречим съвсем на справедливите извинения на които за себе си могат да се позоват измъчените от нуждата, ще прекъсна нишката на католическия стил, защото ме води споменът и страхът от онова, което бе представено там, и ще се върна към моята цел, която е: да пиша само истината, що се отнася до събитията в тази история.

И понеже там бяха разпилени прекалено много неща, за кратко време се снабдихме с онова, което ни трябваше; след като се подкрепихме с малко мокри бисквити, които намерихме, и си възвърнахме донякъде отпадналите сили, ние се върнахме на мястото, където спяхме предната нощ, за да направим нещо като подслон, където да се приютим през дните, които трябваше да останем там.

Затова всички се заловихме за работа и само за няколко часа направихме едно блестящо и великолепно жилище от най-скъпи килими и от много други неща от злато и коприна, употребени за доста различни цели от онези, за който собствениците им ги бяха предназначили и спечелили с толкова много труд, както се печелят подобни неща.

След като свършихме това, капитанът сметна за добре да заповяда да се разузнае земята отвъд високите хребети, които се виждаха навътре из пущинака, за да се разбере дали в нея живеят някакви хора, защото ако се съди по почти необработваната земя, която бяхме видели, всичко изглеждаше необитавано, а така също за да видим дали можем да намерим някакъв брод на Риу ду Инфанти, където да прекосим с по-малко рискове, отколкото се очакваше, ако я преминем по нейното течение при морския бряг. Затова той ме помоли да се заема с тази работа, като заповяда с мен да дойдат Жоау Гомиш, корабен оръжейник и други десет-дванадесет души измежду най-здравите. И след като би осигурихме необходимите оръжия, през по-голямата част от деня ходихме от хълм на хълм и от хребет на хребет, без да открием нито хора, нито някаква друга жива душа; само на около две левги нагоре по реката, където тя тече все още много стремително, между отвесните скалисти брегове, на отвъдния бряг, видяхме, че излиза едно животно по-голямо от кон, черно на цвят, както ни изглеждаше оттам, където се намирахме. По частите, които се показваха над водата — главата, вратът и част от гърба, никак не се различаваше от камила; и ако има морски камили, сигурно това беше такава; ето защо исках да спомена и за това, тъй като след това никъде по целия този път не видяхме такова животно.

Щом стана време да се връщам, без да нося друга вест, освен вече споменатата, аз се върнах при капитана, от когото разбрах как този ден, докато аз съм ходил извън стана, на един хълм, който се намираше наблизо, се появили седем-осем души, първите, които видяхме в тази земя. Той изпратил при тях няколко наши хора, готови за мир и за война, за да видят какви са те и дали могат да узнаят нещо от многото неща, които ни бяха необходими, а те, страхувайки се, избягали, без да дойдат при нашите, така че не можахме да получим никакви други сведения, освен че ходят голи и приличат повече на диваци, отколкото на разумни хора. И когато се мръкна, докато дъждът

се канеше да завали като преди, всички се върнахме на местата си в подслона и се заехме да накладем няколко огъня, за да не ни е толкова студено, като завали. Въпреки че съветът на мъдреца е да не се разказват удивителни и страшни неща, а да се премълчат, защото има опасност хората да не повярват в тях, дори да са верни, аз си позволявам да кажа нещо, понеже има много свидетели, на които мога да се позова, а то е, че през тази нощ, след като се бяхме прибрали, както предишната, повечето от нас, които бяхме на това място, когато нощта отдавна вече се беше спуснала, чухме ясно силни вопли и крясъци откъм мястото, където се разби корабът, някакви гласове непрекъснато говореха „на левия борд“, „на десния борд“, „отгоре“ и много други думи, които не разбирахме — така, както правехме ние, когато, вече полупотънали, попаднахме на силната буря, която стана причина да заседнем тук. Какво беше това, не можа да се разбере никога със сигурност; само подозирахме, че или на нас така ни се струваше, понеже още звучаха в ушите ни думите, които дълго бяхме слушали по онова време, или бяха някакви зли духове, които празнуваха с онова, което бяха успели да вземат от някои там (нещо, което господ бог от милосърдие не позволява). Но каквото и да е било, сигурното е, че беше, или поне на всички се струваше, че бе; защото, макар и в началото всеки да си мислеше, че само на него така му се чува този страшен звук, и понеже беше трудно да се повярва, че е истина, с течение на времето наложи се да се питаме едни други дали всички чуват същото, и тъй като всички твърдяха това, решихме, поради късния час, мрака и бурята в нощта, че е едно от двете неща, за които вече казах.

На другата сутрин от отвъдния бряг на Риу ду Инфанти се показаха няколко кафри, които вървяха по брега и горяха парчета от кораба, изхвърлени от морето, за да извадят гвоздеите, и когато ги повикахме, някои от тях се приближиха до брега на реката срещу нас, и като се претрашиха след като видяха, че сме без оръжие, което нарочно не искахме да вземем веднага, преплуваха реката и дойдоха при нас. Фернау ди Алвариш им оказа най-голямото гостоприемство, което можа, като им даде от мизерното ядене, което имахме, барети, платно и парчета желязо, от които те останаха толкова доволни, като че ли бяха ги направили господари на света. И макар че те разказваха много неща на език, не толкова зле звучащ, както обикновено се

случваше по този бряг, но понеже сред нас нямаше никой, който да ги разбере, в края на краищата не можахме да разберем нищо друго, освен че тази река има брод, но много навътре в сушата и че те живеели на нейния бряг от другата страна; ъ след това се върнаха.

Същия този ден, следобед, на един хълм близо до нас отново се появиха около стотина кафри със силно обгорени тояги в ръце, които са главното им оръжие, и няколко копия с железни върхове; и тъй като мизерното ни състояние ни караше да се опасяваме от всичко, което може да съществува, като видяхме тези хора, събрани така, взехме нашето оръжие и отидохме при тях, защото мислехме, че това е тяхната цел, но тъй като тя била друга, изобщо не се изплашиха от нашето идване и както преди останаха спокойни, поради което ние, разбирайки тяхната решителност, също променихме намерението си и започнахме да разговаряме с тях. Между тях само един на когото другите обръщаха повече внимание, отговаряше на нашите въпроси, които те разбираха толкова зле, колкото и ние техните; с липсата на блясък и бедната си премяна, той не се различаваше от другарите си, понеже беше дошъл гол като тях, носеше като знак за превъзходство малко мъниста, направени от червена глина, големи колкото, зърна от коентро^[1] и като тях кръгли. Зарадвахме се, като ги видяхме, защото ни се струваше, че са му ги дали близо до някоя река, където е идвал наш търговски кораб, понеже тези мъниста се правят в кралството Камбай, откъдето само от наши хора са донесени по тия места. И след като пропиляхме в това мотаене и затруднение по-голямата част от деня, се прибрахме, без да успеем да разберем от тях друго, освен че — ако се съди по тяхното спокойствие и сдържаност, — са хора, дошли да ни видят без зъл умисъл като нещо ново и необичайно сред тях; те показваха, че се плашат от нашия цвят, оръжие, облекло и боен ред; и щом стана време, те също се вдигнаха и започнаха да се пръскат из гъсталаците, събираха и като диви животни ядяха корени; и така малко по малко се отдалечиха, докато съвсем ги изгубихме от погледа си.

И тази нощ, както и миналите, прекарахме с толкова малко почивка, че всички решихме още на другия ден да се заемем с търсенето на някаква храна, от каквата имахме голяма нужда, защото откакто бяхме там, ядяхме само кокосови орехи; а това, което излизаше на брега, беше съвсем малко, понеже морето беше неподвижно, та успя

да се приближи само една бъчва с бисквити и около един чувал ориз заедно с няколко парчета месо — и всичко това така напоено с вода, че не можеше да трае дълго време, но и така беше разделено поравно на всички. Капитанът, виждайки как през петте дни, откакто бяхме там, не преставаше да вали, по което личеше, че по това време на този бряг зимата е в разгара си и не може да се чака повече, защото бяхме без никакви средства за живот, а малкото продоволствие, което имаше, вече го бяхме изразходили, поиска да поговори с нас какво решение да вземем, което според нас най-добре ще отговаря на нашите нужди. За целта той извика всички и ни съобщи своето намерение: и макар че едни бяха на мнение да поемем пътя към нос Добра Надежда и при Агуанда ди Салдана да чакаме, докато господ бог благоволи да доведе някой кораб, който да ни вземе, а други смятаха, че първо трябва да се укрепим тук, където се намираме, докато направим някакъв плавателен съд, с който да изпратим вест до Софала, най-после стигнахме до извода, че макар да можем да преодолеем трудностите при преминаването на големите реки и планински вериги между нас и носа и да се браним от туземците, докато стигнем до Агуада ди Салдана, която в тази си част от много години насам беше много слабо посещавана, първо, всички съвсем щяхме да изнемощеем, докато дойде там кораб, за да ни вземе, а освен това много по-рано ще ни се свърши желязото, което можехме да вземем, за да купуваме храна, и тогава нуждата щеше да ни принуди да се предадем на туземците, чиято жестокост и вероломство при злополучната смърт на дон Франсишку ди Алмейда още ни ужасяваше; а така също, макар и да направим укрепления там, не бихме могли да стоим повече, отколкото ни трае продоволствието от кораба, защото земята беше толкова неплодородна, че не можеше да изхранва дори малкото местни жители с корените и горските плодове, както видяхме предишните дни; а още по-малко можехме да направим плавателен съд, понеже не бяхме спасили нищо друго, освен една бравичка, нямахме гвоздеи, свредели, катран и други неща, необходими за тази цел. Не можехме да изпратим вест и по суша, защото не се разбирахме помежду си, а когато постигнем разбирателство, вече почти всички щяхме да сме измрели. Така че след като бяха обсъдени бурно всички тези мнения, които искаха да опиша, защото по тези въпроси чух някои доста строги забележки, заключението и изводът от всичко беше да се подготвим, за

да поемем пътя, по който беше вървял Мануел ди Соуза, за да видим дали можем да стигнем до Софала; и да не се проточва повече работата, защото това трябваше да стане. Капитанът, като видя, че ранените донякъде бяха пооздравели и можеха да вървят, реши да пренесем каютите до брега на реката, за да я преминем с тях на другия ден, и след като сторихме това, всеки си приготви торбата с нещата, които беше намерил за ядене, и колкото можеше да носи гвоздеи и желязо, за да го продава — понеже по това време те бяха най-голямото ни съкровище. И в тези приготовления отиде целият следобед и следващата нощ.

Когато всички се приготвихме така, както казах, на другия ден, двадесет и седми април, на разсъмване, отидохме при капитана, който вече ни чакаше, и след като седнахме там, установихме, че сме 322 души, а именно: 224 роби и 98 португалци, повечето въоръжени с копия или мечове и щитове, и една пушка, единствената, която можахме да спасим, с десет-дванадесет заряда барут, доста повреден от водата. С тази дружина капитанът потегли към реката, напусайки стана, където бяхме, така, както го бяхме направили, а в него останаха един млад юнга и една робиня, и двамата с по един счупен крак, които нямаше да могат да оживеят, а камо ли да вървят. И този ден ни отиде в преминаване на другия бряг с два сала, които направихме от каютите, обаче се удави един роб, който плуваше, за да поеме въжетата, с които ги теглехме; тази нощ преспахме на брега на реката и щом се съмна, се приготвихме за път.

И понеже всички ние се заблуждавахме, като мислехме, че сертонът трябва да е по-населен, отколкото морския бряг, поради малкото поминък, който тези хора имат край морето, решихме да чакаме кафрите, които с плуване бяха дошли при нас и всеки ден идваха, за да ни покажат някакъв път, който да води към някое селище; и макар да идваха, щом видяха, че сме минали реката на брега, където бяха те, не пожелаха да ни се доверят, нито да говорят с нас, колкото и да ги викахме. Затова решихме, че само ще си изгубим времето, ако се занимаваме повече с тях, подредихме се в редици и тръгнахме, носейки най-отпред разпятието, набучено на копие, и едно осветено знаме, поверени на Франсишку Пириш, боцман, заедно с моряците, които го следваха (защото скоро след това го направиха водач), и една икона — скърбящата Богородица — в ариергарда, където вървеше

капитанът с пътниците и невъоръжените роби в средата, който носеха помежду си ранените (защото всеки четвърти човек от нас тръгна с тояга или патерици). И така наредени на върволица, един зад друг, понеже ширината на пътя не беше за повече, и обърнали лице към пущинака, по една слонска пътека се отправихме към един хълм, откъдето ни се струваше, че ще можем да открием някакво селище или следа от селище, и докато вървахме нагоре по склона, всеки, който разбираше, си даваше сметка с колко малка подготовка тръгваше по този дълъг, несигурен и спасен път, и колко сигурно щеше да свърши някъде по него само от нужда и безпомощност, дори да избегне други опасности, и без дума да продума, с въображение, обхванато от едно гнетящо безпокойство и с палени със сълзи очи, не можеше да направи крачка, без да се обърне назад, за да види останките от онзи толкова красив и толкова злополучен кораб; защото, макар и в него вече да нямаше едно заковано дърво и всичко беше се разбило в онези скали, все пак докато го виждахме, ни се струваше, че там имаме някакви реликви и поне мъничка част от нашата любима земя, от чиято закрила и присъствие (понеже това беше последното нещо, което очаквахме от него), не можехме да се разделим без дълбока скръб.

И вървейки така с много спирки по пътя, стигнахме до върха на хълма, където видяхме, че всичко е твърде различно от онова, което очаквахме; защото не само че не видяхме някакво селище, но и всичко, което открихме с очите си, беше оградено с толкова дълбоки долини и толкова високи планини, че едните свършваха при звездите, а другите в бездните. А най-лошото беше, че пътеката, по която вървахме, на едно място свърши и ние спряхме така, без да знаем накъде да продължим; и след като малко се пообъркахме и не знаехме какво да правим, решихме да вървим право на североизток, въобразявайки си, че така скъсяваме пътя си към Софала. И с това решение поехме отново и вървахме до привечер, когато, мокри от дъжда и изморени от лошия път и необичайния багаж, всички се събрахме в едни гъсталаци, където пренощувахме.

На другия ден, все в предишния ред, продължихме пътя си; тъй направихме и на третия ден, когато стигнахме до едни възвишения, в чието подножие течеше една река и пресичаше пътя, по който вървахме, поради което тръгнахме направо към онова място, където ни се струваше, че ще има по-добър брод. Скоро обаче се разбра, че

целият бряг, по който слизахме, е толкова стръмен и покрит с камънаци, треви и храсталаци, че не виждахме къде да стъпим и на всяка крачка падахме по очи. И след като с това слизание ни отиде по-голямата част от деня, с много падане стигнахме до брега на реката и веднага го разузнахме на разни места, но не намерихме брод, където може да се премине. И понеже се опасявахме да минем оттук на другия бряг, защото беше късно и валеше така, както през всички останали дни, тази нощ се подслонихме в едни храсталаци, които бяха наблизко.

На другия ден, на съмване, тръгнахме обратно по пътя, по който бяхме слезли предишния ден, а той беше прекалено труден, понеже беше много неравен, затова решихме, че това е най-трудният ден от всички, които по-късно преживяхме. Склонът беше толкова стръмен, че човек без дрехи трудно би могъл да се катери по него, при това ни затрудняваха оръжията и други препятствия, и толкова се измъчихме, че бяхме принудени да изхвърлим по-голяма част от желязото, което носехме, а после толкова много ни трябваше, макар да знаехме много добре, че онова, което оставихме там, не е желязо, а живот. Освен това пречките по пътя бяха толкова ужасни, че на мнозина не им достигаха силите да ги преодолеят и лягаха между скалите край пътеката, по която вървахме, толкова уморени и обезверени, че не можеха да излязат оттам. Те молеха господата бога да им прости греховете и не преставаха да се сбогуват с минаващите, които, виждайки своите приятели да лежат така, изоставаха от върволицата и присядаха до тях, като се мъчеха да ги накарат да тръгнат отново. Казваха им, че по никакъв начин нямало да продължат и да ги оставят, прибавяйки към това много други думи, които добре показваха огромната скръб, която ги обземаше, като ги виждаха в това положение, и убедени от тези думи, онези, които лежаха, се напругаха да намерят сили в своето безсилие и отново тръгваха, колкото можеха. И макар че поради тези причини много пъти спирахме и се забавяхме, и едните и другите вървахме, докато пак се събрахме на върха на хълма.

След като си починахме малко тук, започнахме спорове кой път да поемем, защото едни искаха да вървят по средата на планинския склон, по течението на реката, а други искаха да вървим по хребетите, докато от някой хребет открият място, където могат да я пресекат. И понеже не постигнаха съгласие, а всеки, защитавайки живота си, имаше право да върви натам, накъдето смята, че най-добре ще го

запази, ревизорът на кораба с около двадесет души тръгна по склона, а капитанът с останалата дружина — по хребетите. И тъй вървахме едните и другите, докато привечер отново се събрахме над едни големи долове и урви, на едно място, където реката се разливаше много нашироко и понеже не беше много стръмно, даваше надежда за полесно преминаване; и тъй като погледите ни непрекъснато блуждаеха по хълмовете с надежда да открием някакви хора или селище, когато се намирахме на мястото, за което споменах, видяхме от другата страна, дим и по него веднага различихме едно селище, което тогава беше най-желаното нещо за нас, защото вече четири дни непрекъснато валеше, а ние не преставахме да вървим, без път, без ред, по хълмовете и доловете из тези храсталаци; а там се надявахме да намерим кой да ни води; и с тази бурна радост отидохме да спим на брега на реката.

На другия ден, щом се съмна, започнахме да опитваме брода, откъдето ни се струваше, че ще е по-лесно да минем, и макар че там реката течеше разлята нашироко, беше дълбоко, имаше дупки, а течението ѝ беше такова, че отнасяше всичко, което хвърляхме в нея, поради това бяхме принудени да отсечем най-големите дървета, които можахме да намерим, и с клоните, които стърчаха по тях, ги връзвахме едни за други и направихме преграда, която достигна до средата на реката, където имаше едни големи и голи скали, които разделяха реката на два ръкава, но тъй като по-големият и по-бурен ръкав оставаше откъм нашата страна, щом като стигнахме до тях, прехвърлихме дървета между камъните, по които, не без много риск, минахме на другия бряг. И понеже имахме голямо желание да стигнем до някое селище, макар и да беше късно, щом свършихме преминаването, веднага се отправихме към селото, което бяхме видели. То трябва да имаше двадесетина колиби, построени върху колове и покрити със сено, на вид и големина като фурна за хляб. Такива колиби си правят всички хора от този бряг, като ги местят при бури от място на място, според плодородието или неплодородието на храсталаците, с чиито плодове главно се хранят. И понеже се опасявахме да не би кафрите да се разсърдят или да избягат, не пожелахме да влизаме вътре, а се разположихме близо до тях и им пратихме вест, при което някои от тях веднага дойдоха при нас. Ние им дадохме платове и парчета желязо, от което те останаха доволни. Споразумяхме се със знаци, че на другия ден един от тях ще ни води

към някакво голямо и заможено селище, което според думите им било наблизно; и след тази уговорка се прибрахме всеки в своя подслон.

На другия ден отново тръгнахме на път, продължавайки през селото, където бьчварят и калафатчията на кораба пожелаха да останат, защото не можеха да издържат повече с дружината (единият стар, другият ранен). След като капитанът ги предаде на кафрите, колкото може по-ясно и разбрано, ние се сбогувахме с тях, взехме водача със себе си и вървахме по билото на възвишенията три дни, прекосявайки много планини, долини и пропасти, на които се натъквахме по пътя си. Но тъй като тукашните хора не се отдалечават много от родното си място (блазе им, ако е вярно!) и около тези колиби растат и умират, на третия ден кафърът имаше нужда някой да го води като нас. По тази причина се отклонихме от пътя и стигнахме до едни възвишения, в подножието на които течеше и ни пресичаше пътя река Сау Крищовау, чиито води бяха пълни с хипопотами, и понеже мислехме, че няма да има брод на такава височина, а се страхувахме да изкачваме отново стръмния склон, защото помнехме какъв труд ни създаде другият, не пожелахме да слезем долу, но капитанът заповяда на няколко души да се съблекат и да проучат реката, те обаче се върнаха, защото не намерили място, където можем да преминем. Ядосани от многото препятствия, които срещнахме, и принудени от глада, който започваше да ни притиска здраво, решихме да се върнем към морето и да видим дали случайно не можем да намерим по брега повече храна, отколкото във вътрешността. Помолихме кафъра да ни води и отново тръгнахме назад, и през този ден и на другия изминахме всичко, което бяхме извървели за три дни.

По този път лиценциатът Крищовау Фернандиш, който е бил канцеларски служител и се е занимавал с погребенията в Индия, не можейки повече да издържа трудностите по пътя поради възрастта си, седна на един камък и ни каза, че дотук бил направил всичко възможно, за да живее, но тъй като силите нямало да му стигнат за повече, нека ние да продължаваме, а той щял да свърши там, поверява ни един свой син на тригодишна възраст, когото, за най-голямо нещастие, съдбата отредила той да поведе със себе си; спасявайки се по чудо от корабокрушението, сега той беше носен от една гувернантка, която го гледаше, тъй като на тази крехка възраст беше другар в мъките и изгнанието на баща си, чийто единствен изход беше

да остане там, защото не бяхме в състояние да го изчакаме, тъй като с всяко забавяне рискувахме да не намерим собствения си изход; неговите приятели го утешаваха със състраданието на господа бога, а ние се сбогувахме с него с други също тъй тъжни думи и отидохме да спим край селото на водача, който, чувствайки нашето недоволство от лошото му водачество и притиснат от тъгата по своя дом, през нощта избяга.

Когато на другия ден разбрахме, че кафърът го няма, ние се обърнахме в посока към морето, доколкото планините и долините позволяваха това, и тръгнахме към него, и не бяхме изминали много, когато отново се намерихме над река Сау Крищовау. Това ни накара да се върнем назад, защото тя, правейки един голям завой между тези скали, се връщаше и ни пресичаше пътя, преди да се влее в морето, толкова бърза и дълбока навсякъде, че трудно щеше да я премине дори добре обучена войска, а още по-трудно ние, защото при нас всичко вървеше наопаки. Едва в подножието на едно възвишение, откъдето минахме, реката правеше завой и отиваше към едни скали, които я пресичаха от едната до другата страна. Там водата се разливаше на много ръкави и даваше надежда, че ще можем да я преминем, като слагаме дървета от камък на камък; но преминаването тук имаше две големи неудобства: едното беше стръмният и гъст храсталак на отсрещния склон, който освен другите пречки свършваше горе с една гола скала с такива остри камъни, че може да се каже, че и птиците трудно биха я изкачили, а другото, че склонът, където бяхме, към реката, беше преграден с друга скала като отсрещната, че само като я погледне човек, се плаши. Затова, съмнявайки се дали ще можем да слезем оттам, поспорихме малко какво да правим, но понеже на всички им беше дотегнало от пречките, които срещнахме при преминаването на тази река, и понеже всичко, което виждахме, като по реката, така и по склона към нея, не беше подходящо за нашата цел, опасявайки се, че ако се опитаме да преминем на друго място, можем да се натъкнем на по-големи трудности (ако можеше изобщо да има по-големи), решихме да опитаме щастието си там. Преминаването обаче криеше много голям риск, затова някои казаха, че не искат да изгубят живота си доброволно, защото слизането по това място изглеждаше повече изкушаване на бога, отколкото надежда за

спасение. Те отново поеха пътя нагоре по хребетите, мислейки, че ще намерят някой по-лесен за слизане склон.

Капитанът и ние, които го следвахме, се отправихме към скалата и като се прекръстихме, започнахме рискованото слизане надолу с възможно най-голямо внимание и предпазливост. Понякога някои от нас увисваха на клоните на някой храст, който се срещаше там, а други забиваха копията в камъните и ни помагаша да се спуснем по тях, така че пълзешком, по гръб и по очи, според опасността на мястото, господ бог благоволи да слезем живи и здрави на брега на реката, където отсякохме най-големите дървета, които се намираха наблизо, препречихме ги между камъните, подкрепяни от желанието на всички да се отървем от мъките, направихме мост много по-бързо, отколкото трудностите позволяваха, и по него, с много страх, поради дълбочината и течението на ръкавите, на които се разделяше водата, веднага започнахме да преминаваме. И щом като ревизорът на кораба и петнадесет или двадесет души, които го последваха, се озоваха на другия бряг, тръгнаха надолу по брега, за да търсят някое друго място, откъдето да могат да излязат с по-малко рискове, защото сметнаха, че е невъзможно да преминат през храсталаците и по скалата, за които казах по-рано.

Капитанът, както обикновено, стоеше на брега на реката и изчакваше да преминат всички хора; и когато това стана, вече беше тъмна нощ, но понеже там всичко беше заблатено и подгизнало, наложи се да влезем в гъсталаците, докато стигнем до сухото. Те обаче бяха много гъсти и пълни с камънаци, а височината и сенките на дърветата освен нощния мрак правеха пътя още по-тъмен и не можехме да разберем кой къде се намира; затова свиркахме на различни посоки, викахме в хор и по гласовете отново се събрахме близо до подножието на скалата, на едно толкова тъмно пълно с дървета място, че никой от нас не можеше нито да легне, нито да се премести оттам, където беше спрял. И така стояхме цяла нощ, подпрени на дърветата, прави, без да спим, пръснати на три групи, а именно: групата на капитана, групата на ревизора и групата на онези, които не се осмелиха да слязат, макар че цял следобед бяха вървели по отвъдните хребети, опитвайки ту тук, ту там, без да могат да намерят откъде и с по-малък риск да преминат на отсамния бряг — те се бяха подслонили тази нощ както сварят. И щом като се развиделило, бяха се

върнали да ни търсят и попаднали на следите ни там, където бяхме минали, и по препречените върху камъните дървета — обаче изгубили в реката един момък, който се подхлъзнал и паднал във водата — пристигнаха при нас точно когато току-що се бяхме изкачили над скалата по едни стръмни процепи и опасни пролуки, каквито имаше по скалата, подавайки си едни на други, от ръка на ръка, оръжията и торбите. Не мина много време, когато ревизорът и неговите другари също дойдоха при нас, и след като се събрахме така заедно, отново тръгнахме на път към морето, всички безкрайно измъчени от глад, тъй като малкото храна, с която бяхме тръгнали, беше се развалила от непрестанните дъждове, и понеже тревите, които познавахме и намирахме по полето, не бяха достатъчни, за да задоволят нашите нужди. Този ден, вървейки направо по хребетите, стигнахме до един връх, откъдето видяхме морето, и обзети от бурна радост, че го виждаме, направихме най-дългия преход досега и отидохме да спим в едно безлюдно селище, където намерихме парчета от порцеланови съдове и от много други неща, които ние употребяваме, и решихме, че са останали от корабокрушението на Мануел ди Соуза Сепулведа.

На другия ден, който беше тринадесети от нашето пътуване стигнахме до морето и на самото място, където се беше разбил галеонът, намерихме екипировка и парчета от дъски, изхвърлени върху една върволица от рифове на цели няколко левги по този бряг; и тогава разбрахме, че сме направили грешка, като оставихме морския бряг, макар че той ни се виждаше по-леснодостъпен и приветлив и по-подходящ за нашите нужди, отколкото трудностите във вътрешността. По скалите (с каквито брегът на цялата тази земя, наречена Натал, е осеян) намерихме много стриди и морски охлюви, с които при отлива или през деня, когато си почивахме по малко, отчасти се нахранвахме. Освен това пътят беше равен, чист и удобен за вървене. Повечето от реките, а те в тази земя са много, във вътрешността нямат бродове, но когато стигнат тук, или се скриват под пясъка, или се вливат разлети в морето, било поради насрещните плитчини, било поради слабото течение, нещо, което из цялата земя във вътрешността, е тъкмо обратно.

Оттук вървахме пет дни, следвани непрекъснато от кафри, които, без да смеят да ни нападнат, вървахме, очаквайки да изостанат някои уморени или непокорни. В края на петия ден, на тридесет градуса

южна ширина, се натъкнахме на една река, неотбелязана на картите, която макар и да не е много широка, е една от най-бързите по този бряг, и по която могат да влязат по-големи кораби и го правеха зимно време. С малко труд направихме два сала, но това бе за сметка на големите ни трудности по-късно както с течението на реката, така и с кафрите, чакащи да се нахвърлят върху онези, които останат последни. Все пак се отървахме от тях, като ги нападахме няколко пъти с камъни и тояги, от които не можах да се изплъзнат, и минахме на другия бряг. Продължихме отново пътя си и вървахме четири дни, след което си починахме на брега на друга река, докато чакахме отлива на другия ден, защото ни се струваше, че по ивицата между сладката и солената вода, където се образуваше плитчина, ще можем да намерим брод и ще избегнем трудностите и риска със саловите. Малко преди свечеряване на другия бряг се появили няколко кафри и ни показаха някакви топчета от нашаре, което е едно семе като синапа, като казаха, че ще ни ги продадат, ако им дадем желязо. И понеже по въпросите на яденето нашата нужда не допускаше никакви спорове, в надпревара ги купихме всички. Това беше първото място, където направихме търговия, след като вече бяхме вървели двадесет и два дни.

След като свършихме това, всеки се прибра на мястото си, очаквайки с нетърпение настъпването на утрото, когато минахме реката там, където казах по-горе. Скоро отново дойдоха същите кафри и ни казаха с ясни и разбрани знаци да почакаме така, че ще ни донесат храна. И понеже това беше нещото, от което най-много се нуждаехме, не беше трудно да се съгласим. Щом тази вест беше разгласена из две-три селища наблизо, в тях не остана човек, който да не дойде да ни види. Те пееха и пляскаха с ръце, изразявайки голяма радост, и носеха питки, корени или някаква друга тяхна храна, за да ни ги продадат. След тях вървеше един момък от Бенгала, останал от друго коработушение, и понеже го познахме, веднага беше измъкнат и с много прегръдки и бурна радост заведен при капитана. Всички насядахме наоколо и започнахме да го разпитваме за много неща, които ни бяха нужни, а той, или защото беше дошъл от своята земя скоро, след като е бил качен на кораба и не беше научил добре нашия език, или беше отвикнал да го говори, но почти не разбираше. Но така, откъслечно, узнахме, че тази земя е доста населена и хората се занимават с животновъдство. И макар много пъти да го молихме да

остане с нас, като му обещавахме различни подкупи, поради нуждата, която имахме от водач, той не се съгласи; тъкмо обратното — щом като стана време да се прибира, отново тръгна със своята дружина, без да пожелае да ни види пак. А на другия ден кафрите се върнаха с една крава и няколко кози и питки, които купихме за един астролаб и други парчета желязо. След като свършихме това, отново поехме по своя път, обаче оставихме Жоржи да Барка и още един човек, които бяха толкова уморени, че не се решаваха да продължат напред, а заедно с тях близо тридесет роби, които, съсипани от мъките, прекарани дотогава и увещавани от туземците, не пожелаха да вървят с нашата дружина.

След като тръгнахме оттам, както казах, вървахме три дни, и на третия стигнахме до друга река, която макар и не много широка, беше прекалено дълбока. И докато се съвещавахме малко откъде ще вземем дървен материал за саловете, боцманът, който, както казах, вървеше в авангарда, тръгна с дружината си нагоре по брега и след около половин левга от устието се натъкнал на няколко кафри, които му показали брода, и след като преминал на другия бряг, седнал на един хълм, за да чака капитана. Капитанът, виждайки неговото закъснение, предполагайки това, което стана после, тръгна бързо с онези, които бяхме с него, като следваше пътя на другите. Когато минавахме през едни храсталаци, намерихме една кошница с нашами, която кафрите бяха скрили там, опасявайки се да не нападнем селището им. И понеже за нашата нужда тя беше нещо разкошно, а тези, които я пазеха, искаха да я бранят, стигна се дотам, че те, разгневени от боя с тоягите, започнаха да викат останалите и за кратко време се събраха много, но докато бяхме из храсталаците, те си мислеха, че сме повече и се страхуваха от нас; когато обаче стигнахме до по-открито място, където започваше бродът, те видяха колко сме малко и се нахвърлиха върху двама младежи, които върваха малко настрани, и им взеха торбите, които носеха; и след като ги взеха, започнаха да се приближават към нас по-решително, заплашвайки ни с копия, че ще ни убият, ако се съпротивяваме; едновременно с това ни препречиха пътя, за да не минем реката; и понеже от всички, които бяхме там, не повече от пет души носеха оръжие, като се събрахме, започнахме с тях опасно сражение, което продължи около един час, като победата на няколко пъти беше доста съмнителна и за двете страни. Най-сетне господ бог се смили, като им отне силата напълно, и ги принудихме да се оттеглят

към един хълм, където поради укрепеността на мястото и нашата умора ги оставихме и свърнахме при капитана, който ни чакаше на брега на реката с останалата дружина. И така заедно нагазихме във водата с голям риск заради кафрите, защото бродът започваше от подножието на хълма, където те се оттеглиха, а като изминахме един хвърлей, започнаха да ни замерят така яростно и с толкова много камъни, че трябваше много да се внимава, за да не ни улучат на открито, незащитено място; но въпреки това внимание, аз не можах да избягна един камък и той ми счупи щита, с който най-напред го посрещнах и доста ме зашемети.

След като преминахме с тези страхове на другия бряг, отново се присъединихме към боцмана, в чиято дружина заварихме един момък на име Гашпар, останал от корабокрушението на Мануел ди Соуза, който узнал за нас и дошъл там да чака, защото искал да се върне в християнска земя. И понеже имахме най-голяма нужда от преводач, всички горещо благодарихме на бога, че ни праща помощ в такъв момент, като вдъхва толкова силна вяра в този момък, мавър по рождение, който беше израснал сред тези пуцинаци и почти диви хора и у когото се беше породило желанието да върви с нас и да премине през толкова големи несгоди, каквито вече беше преживял, без нищо да го задължава да прави това. Между другите неща той ни разказа как Мануел ди Соуза също се бил с кафрите от отсрещния бряг и убил с пушката си един от тях.

Тръгнахме оттам и вървахме, докато стана време за почивка; тази вечер сред нас се завърза разговор, че ще бъде добре да изпратим напред трима-четирима смели мъже, за да стигнат първо до река Лоренсу Маркиш, близо до Носа на теченията, където се надявахме да го намерим, защото когато тръгнахме от Индия, той се приготвяше за това пътешествие (както в действителност бе направил, но на брега затънал, без да може да се добере до реката), за да му кажат, че вървим по-назад и да ни почака, защото според традиционното корабоплаване той трябваше да потегли през юни, а ние, ако се съди по преходите, нямаше да можем да стигнем по-рано от юли; тази идея се стори добра на капитана и на останалите, понеже мислехме, че цялата тази земя напред е като Натал, тъй като тя край брега на реката и морето беше скалиста и имаше миди, с които можеха да се хранят тръгналите на път. За тази цел веднага си предложиха услугите четирима моряци, за

които няколко души събраха 400 пардау като възнаграждение за техния труд; и така подготвени, на другия ден те тръгнаха, като взеха от капитана картата и отнесоха много други съобщения и всичко това отиде напразно, както ще бъде разказано по-нататък.

След това вървахме два дни и стигнахме до плитчината Пешкария, която се намира на 28 градуса и три четвърти и влиза навътре в сушата близо две левги, а вероятно толкова е и широка. Там намерихме двама роби на Мануел ди Соуза, които дойдоха да ни посрещнат на пътя и накараха туземците вечерта да донесат и да ни продадат риба каквато там има в изобилие, и малко царевица. В деня преди да тръгнем, дойдоха отново, за да се сбогуват с нас, и колкото и да ги молахме да оставят това езичество и да дойдат да живеят отново при християните, те не пожелаха, като казаха, че били ходили със своя господар седем-осем дни по-нататък, но понеже не могли да издържат на трудностите по пътя и неплодородието на земята, се върнали в тази тук, която беше плодородна, и където се оставили в ръцете на господата бога, който ако го има, ще се смили над тях; и понеже бяха упорити в решението си, след като ни показаха откъде да заобиколим залива и как да преминем няколко ручея и речни ръкави, които се вливаха в него, се върнаха. И след като потеглихме, видяхме да излиза от една горичка, накъдето се бяхме запътили, група кафри, които водеха със себе си един гол човек със сноп копия на гърба (според техния обичай), който не се различаваше от тях; и го смятахме за такъв, докато по говора и косата разбрахме, че е португалец, на име Родригу Трищау, който също беше останал от другото коработрушение и понеже три години беше ходил гол в зной и студ из тази област, беше се променил толкова много по цвят и външност, че никак не се различаваше от туземците.

Щом и този човек се присъедини към нас и след като си отмъстихме колкото можахме по-добре на туземците, които поради своята многобройност се опитаха да ни нападнат на другия бряг на залива, там срещнахме един момък-малабарец^[2], той ни упъти към едно селище и ни каза да си починем тази нощ близо до него, той щял да ни донесе храна. Така и стана, защото не мина много време и кафрите дойдоха, натоварени с кози, мляко, царевица, риба и всичко това на много добра цена, така че тази беше най-богатата и евтина гостилница, която намерихме из целия път; тук си напълнихме

торбите, колкото можехме да носим, защото момчето ни каза, че оттам до една река, която била на четири-пет дни път, нямало да намерим друго място, където да си купим нещо. Но независимо че той много преувеличаваше всичко, узнахме какво има отвъд реката: спокойно можеше да се каже, че това беше последният спокоен час, който щяхме да имаме през целия път, защото оттук нататък всичко беше мъки, болки и стискане на зъби.

На другия ден отидохме да спим край друго селище, където купихме една крава, и без да правим други покупки вървахме из пуцинаците още пет дни, следвайки неотклонно пътя към морето, до което стигнахме при река Санта Лузия; тя се намира на 28 градуса и половина южна ширина и е твърде голяма. И понеже от устието навътре е много широка и извънредно бърза и влачеща при приливите и отливите, когато стигнахме до нея, направихме два сала, с които още същия ден, докато отливът позволяваше, преминаха голяма част от хората, но щом приливът започна да пречи на преминаването, хората и от едната и от другата страна започнаха да се изтеглят на сухо. И понеже всички умирахме от жажда, защото откакто тръгнахме от залива Пешкария, никъде не намерихме сладка вода вече пет дни, всичкото ни свободно от път време отиваше в търсене на вода; и понеже нуждата и умората сломяваха всичко, вървахме докато не открихме едни слонски стъпки, в които имаше малко по-бистра течност, с която утолихме жаждата си.

А понеже може би ще искате по-подробно да разберете нещо за Фернау ди Алвариш Кабрал, тъй като се приближаваме към времето на неговата смърт, сметнах за нужно да кажа тук накратко за част от мъките и скръбта, които преживя, макар че между живия и нарисувания, между сянката му и него самия има много по-малка разлика, отколкото между това, което ще кажа аз или той, и тези, които го следвахме, и онова, което в действителност се случи. Но тъй като вече се осмелих да разкрия моите грешки, нещо, което ще ме оправдае, а това е важността на случая, и на което се надявам, без да го казвам, тези, които разбират, ще повярват, че ще бъде по-добре да разкажа малкото, което съумея да разкажа за него, за да бъде прочетено това кратко описание с по-малко скръб и сълзи и за да не опечали толкова много онези, които ще бъдат засегнати, когато виждат през какво са минали тия, които бяха причина за тях, и заради това не описвах

теглилата на всеки поотделно, като избягвах, доколкото можех тежкото и плачевното; но независимо че това беше моята цел, тъй като историята сама по себе си е тъжна, истината за нея не позволяваше да се избягнат думите, от които от време на време блика тъга.

Но аз се връщам на Фернау ди Алвариш и оставям настрана многото трудности, през които премина по време на бурята, защото изпълняваше всичко, което влизаше в неговите задължения, без да се поддава на голямата скръб, която съвсем основателно го обземаше, като виждаше гибелта на такъв кораб и на толкова хора и богатства, които му бяха поверени, и като виждаше, че от толкова надежди за почивка, толкова много слуги, роднини и приятели, които бе видял край себе си само преди няколко дни, сега изведнъж се оказваше в такава нужда поради злополучната си съдба, че с голям труд може да получи една бедна дреха, за да покрие старото си и почтено тяло и един човек, на когото да довери в един такъв важен момент вестта за своята горчива участ. Неговата широка душа така прикриваше всякаква проява на тази сигурна и оправдана болка, че външно не се забелязваше, какво става в душата му, — той ни окуражаваше и лицето и думите му изразяваха много повече надежда за спасение, отколкото смяташе, че ще може да има при многото премеждия, които бяха сигурни при един такъв несигурен път — през първите дни вървеше с висок дух и мъжество; но неравният път и насрещният вятър във вътрешността, за които вече казах, така го измъчиха, че когато се връщахме назад, за да търсим морето, той беше така отслабнал, уморен и пренебрегнат, че беше решил да остане в първото срещнато селище, но тъй като по това време стигнахме до брега, където пътят беше равен, без височини и низини, както при другия, той събра сили и така, макар и сред последните, винаги вървеше с дружината и споделяше нейната участ.

Но тъй като съдбата не започва никога с малко, към всички тези неща се прибави и друго, което макар и да не беше много по-печално, не можеше да не предизвика огорчение, понеже негови извършители бяха някои хора, много задължени към него, поради благодеянията, които им беше правил. И понеже по-голямата част от хората там бяха моряци, за чиито достойнства досега са писали малко автори, онези започнаха от ден на ден да губят и страх и срам, обединиха се в едно, главатар (макар и не с такива лоши обноски) им беше боцманът, и

стигнаха до такова безочие, че изобщо не зачитаха Фернау ди Алвариш; нещо повече, всеки път, когато ги порицаваше за безредията (които не бяха малко), те му казваха да не е посмял да ги поучава, защото вече не им е капитан, нито пък са длъжни да му се подчиняват, и прибавяха към това много други невъздържани думи, които несгодите на онова време ги правеха да изглеждат много повъзмутителни, така че не обръщаха внимание на това, което той им заповядваше. Затова ревизорът на кораба, който идваше от кралството и изпитваше към капитана лична омраза, като видя в тези проклети капризи много добро средство за осъществяване на своите намерения — без да си помръдва пръста, макар че беше длъжен да му се подчинява, без да се съобразява със старинното му благородничество, с блестящите му добродетели, с неговата скромност, със свършената му доблест, с почтената му възраст, с това, че е преследван от злата съдба, че е лишен от отечество, жена и деца и захвърлен в такива лишения и нужди в пустините на Африка, нито му беше достатъчно наказанието на сегашните усилия, за да промени злонамереното си усърдие — той реши да извърши дяволското си и съвсем безчовечно дело да подстрекава хората от своята група да казват на останалите, че по никакъв начин няма да се спасят, ако вървят с капитана, защото ако не се отделили от него, щели да правят много малки преходи на ден, и ако вървят все така, първо ще изразходват желязото, което носят, за да си купуват храна, и ще си изхабят силите във вървене, когато можели да стигнат до река Лоренсу Маркиш, където се надявахме да намерим кораб; понеже господ бил благосклонен към него, щяло да бъде добре да си помогнат с времето, а не да загиват от любов към ближния.

И тъй като тези хора, където и да са, се придържат към общото мнение, не бяха нужни много такива проповеди, за да се приеме онова, което казваше ревизорът, за много добър съвет и почти божествено откровение; поради това, насърчавайки се взаимно, те започнаха да подмамват боцмана, който дотогава не влизаше в групата им и няколко дни се съпротивяваше, като им казваше какви са причините да не постъпи така; и въпреки всичко те толкова много спориха с него, че постигнаха целта си. И понеже вече беше решено, за да не възникне някаква пречка, разбраха се да тръгнат колкото може по-тихо още през другата нощ и на следващия ден да осъмнат на три-четири левги напред, като оставят капитана и нас, които вървахме с него по пустия

бряг, в ръцете на кафрите, при които щяхме да намерим по-малко милост, отколкото сред всички тигри от Хиркания.

Но тъй като капитанът благодарение на проявите на доверие към него биваше осведомяван, тази работа между такива разпуснати хора не можеше да се направи толкова тайно, че той да не я усети. Затова веднага щом узна за това през онази нощ, ни заповяда да извикаме пътниците, които бяхме там, и съобщи каквото му беше разкрито и за намерението на онези хора, като ни помоли за съвет какво да прави. Всички бяхме на мнение, че трябва да се извика боцманът, който беше добър човек и винаги се показваше като негов приятел, за да му каже какво знае и да го попита могат ли да се наричат португалци онези, които, за да спасят толкова несигурния си живот, са стигнали до такова безспорно безчестие да оставят своя капитан на това място; и че ако той може, да внуши своето намерение на този човек да не се бои от другите, защото всички му се подчиняват така безропотно, че каквото и да направи или каже, няма да му се противопоставят, а пък ако се покаже упорит, нека знае, че там сме близо двадесет души и че където остане той, ще останем и ние и докато сме живи, той няма да изгуби своя живот, защото ще му бъдем другари в зло и добро, каквото и да се случи. Доволен от този съвет и предложение, капитанът се сбогува с нас и след като заповяда да извикат боцмана, той му се оплака, че толкова зле му се отплаща за това, че винаги му е бил приятел, и изложи пред него много други въпроси, които тогавашното време налагаше. Боцманът не отрече истината и му каза как ревизорът и моряците го отклонили от неговите схващания, но му даде своята дума, че такова нещо повече няма и да му мине през ум и дори всички да искат да тръгнат, той само няма да тръгне. Така и направи, защото оттогава нататък му служеше винаги с много искрено желание и с толкова голямо послушание, или по-добре казано страх (такъв, ако не и по-голям, какъвто моряците изпитваха към този човек), че като видяха решението му, от уважение към него пожелаха да останат всички — и за всичко слушаха само това, което той им заповядваше, и не обръщаха внимание на капитана, който по този повод говори на другите и ги порица, но те много не се поправиха.

И така, лавирайки, доколкото можеше със своите беди, вървя до река Санта Лузия, която вече беше премината от една значителна част от хората в началото на това пътешествие; и на другия ден, доколкото

си спомням, беше втори юни, щом се съмна, той отиде пак на брега на реката, за да заповяда да подготвят преминаването колкото може по-бързо, защото успокояването на приливите и отливите оставяше малко време за благоприятното му извършване, и макар че взе да се свечерява, почти всички бяхме преминали, изглежда отгатвайки какво щеше да стане, сърцето му започна да се опасява от това преминаване, нещо, което не беше правил при някои от предишните преминавания. Затова рече на боцмана, че не желае да преминава със сала, а да заобиколи през пущинака, докато намери брод, и нека той му каже дали иска да дойде с него. Боцманът му отговори, че видял добре как повечето от хората са преминали на другия бряг, без дотогава някой да се е изложил на опасност, и че се надявал с божия помощ така да стане и с другите, които оставаха, а заобикалянето на реката му се виждало голям труд, защото беше много пълноводна и широка и течеше по равно, откъдето се предполага, че не ще могат да намерят брод, освен някъде много далече; и че ако все пак реши да я заобиколи, той ще го чака там толкова време, колкото заповяда, но че не може да му прави компания, защото трябва да мине оттам, откъдето са минали другите.

Когато капитанът чу това, малко поразядосан, реши да се качи още на първия сал, който дойде при него, и колкото и да му казваха всички да не минава този път, защото отливът спадаше още много силно и че другото преминаване с лодката ще бъде съвсем спокойно и по-безопасно, изглежда следвайки вече повелята на съдбата си, той не пожела да ни послуша; и навлезе във водата, качи се и седна в единия край на сала, а заедно с него и Антониу Пириш и Жоау да Роша, негови слуги, и Гашпар, преводачът, до другите трима; и понеже салът беше се изправил много, той извика на ония от другия край да го повдигнат с въжето, което беше направено с възможно най-голямо внимание и предпазливост, и напредвайки по този начин, щом започнаха да навлизат в дълбокото, Жоау да Роша се уплаши и скочи, и с плуване се върна към сушата; от това салът изгуби равновесие и веднага прекомерно натоварените му краища започнаха да потъват във водата; и така наклонени на една страна, стигнаха средата на реката, където течението беше най-силно, то повдигна останалия без товар край на сала и го преобърна върху тези, които бяха в него, отнасяйки под себе си капитана и Антониу Пириш, които колкото и да се мъчеха да не се откъснат от сала, не можаха да устоят на сетния час и

вдигнаха ръце към небето, за да направят кръстния знак, защото водата беше напълнила устата им и не им позволяваше да се изповядат, и потънаха, а момъкът-преводач се спаси, защото беше съблечен и знаеше добре да плува.

След като се случи това огромно нещастие, всички, които скърбяхме за него и се намирахме на единия и на другия бряг на реката, избухнахме в ридания, и огласяйки бреговете на реката с много скръб и жални въздишки, се пръснахме по плажовете, за да видим дали морето няма да изхвърли телата им, за да ги погребем; и щом приливът започна да приижда, излезе тялото на Антониу Пириш, който веднага беше погребан, а след два часа намерихме и тялото на Фернау ди Алвариш сред скалите, отнесено от реката доста нататък към отсрещния бряг. След като го измъкнахме на сухо и го облякохме, взехме го на гръб и го занесохме в подножието на един хълм, където вълните не стигаха, и като му изкопахме гроб, поставихме откъм главата дървен кръст и го оставихме там, изпратен повече със сълзи, отколкото с други погребални церемонии, за да почива до деня, в който той и всички ние ще се вдигнем, за да дадем отчет за нашия разумно или неразумно преминал живот.

Докато се бавихме с погребението и се върнахме на брега на реката, онези, които останаха на другия бряг, току-що бяха преминали на отсамния; и след като се събрахме така заедно, виждайки, че за нашето спасение трябва винаги да бъдем единни като едно тяло, ръководени само от един човек, и всички да се закълнем в светото евангелие, за да няма безредие, каквото имаше преди, веднага се заехме с това; и тъй като от деветдесет и двама души, седемдесет бяха моряци, те всички се заклеха, че Франсишку Пириш, боцманът, е много подходящ за това и че ако го направят капитан, ще му се подчиняват. И макар че имаше двама-трима, на които повече подходеше това, тъй като толкова хора бяха на друго мнение, те не можеха да попречат той да бъде избран; затова вземайки под внимание, че боцманът е добър човек и много издръжлив на трудности, както се изисква за един капитан, и че неговите подчинени носеха въжетата и брадвата за направата на саловете при преминаването на реките, и пушката и огнивото, с което палехме огън, за да се греем при студовите през нощта, и за да не се получи някакво разногласие, както вече няколко пъти беше ставало, докато още беше жив Фернау ди Алвариш,

пък и още начаса можеха да се оттеглят и да ни оставят всички, които бяхме на противоположно мнение и нямахме нищо от тези неща за задоволяване на нашите нужди, без да осъзнават колко голяма нужда ще имат от нас при сраженията (с кафрите), тъй като всичко поемахме върху себе си — решихме, че по необходимост следва да одобрим такъв избор, поради което боцманът бе обявен от всички за капитан. И като свърши това, той се задължи също под клетва, че добре и детински ще ни помага и ще ни бъде верен другар в мир и война, като прави онова, за което го съветваме, така че да успее да бъде повече в служба на бога и спасението на нашия живот.

След като новият капитан беше избран по този начин, всички решихме, че ще бъде добре да си починем там един ден, за да изсушим телата и дрехите си, защото целите се бяхме измокрили при преминаването на реката. И на другия ден отново тръгнахме на път по брега, като вървахме четири дни, без да попаднем на хора, нито на нещо за ядене, а накрая забелязахме едно селище, край което отседнахме, защото предполагахме, че ще можем да купим нещо, но като разбрахме от преводача, че жителите му били в същата нужда както нас, загубихме тази надежда и само се уговорихме с тях на другия ден да ни покажат брода на една река, която пресичаше пътя ни, и понеже тази нощ и през целия следващ ден изобщо не престана да вали сняг (ако се съди по студената вода, която се изливаше), кафрите не се решиха да излязат от колибите си; и понеже нашият глад и студът ни притискаха, в желанието си да напуснем този толкова лош подслон изпратихме в селището Родригу Трищау, когото намерихме по-рано, и един моряк, за да доведат някой, който да ни води. Те обаче, след като се почувствували на по-сигурно място, понеже момъкът знаеше местния език, се бяха отнесли толкова небрежно към това, от което ние толкова много се нуждаехме, че нито пратиха вест, нито се върнаха повече. И когато слънцето беше вече почти залязло и дъждът малко попрестана, при нас, толкова огорчени от случилото се, дойде един кафър, който остана доволен от желязото, което му дадохме, и ни показва брода на реката, където на един ръкав водата създаде на хората големи затруднения, а по другите ръкави на места направо ни заливаше; и понеже излязохме на другия бряг мокри, а дъждът не преставаше, студът така ни прониза, че краката и ръцете ни се вкочанясаха и не можехме да направим нито крачка напред, а оттам

нататък на много голямо разстояние нямаше никакви храсталаци, където да се скрием на сушина от дъжда, който ни преследваше; наложи се така с падане и ставане и колкото може по-бързо да тръгнем нагоре по един склон, за да се съвземем малко, като се загреем при изкачването, защото вече съвсем бяхме паднали духом; и понеже умората от бързото ходене ни измъчваше не по-малко, отколкото студът, когато стояхме, решихме да се скрием в едно блато, което, макар че отдолу беше пълно с вода, беше за нас по-малка беда, защото имаше достатъчно дърва за огрев; но въпреки че запалихме няколко огъня, времето беше толкова мразовито, че дори това не ни помогна да престанем цяла нощ да тракаме със зъби.

На другия ден, щом се съмна, отново поехме по нашия път, не по-малко измъчвани от глада и студа, отколкото предишния ден; и когато се мръкна, се натъкнахме на две селища, където, макар и много скъпо, купихме три кози, с които някои се подкрепиха. Там кафрите ни показаха една слонска бивна и казаха, че трябвало да отидат да я продадат при една река, която се намирала напред по нашия път, където идвали бели хора като нас. При тази вест всички нас ни обзе бурна радост, защото мислехме, че тя е по-близо; и понеже нощта, както се виждаше, щеше да бъде студена и дъждовна, както миналите нощи, отчаяни, че няма да има къде да се подслоним, ако останем в открито поле, наехме при кафрите няколко колиби, където едни върху други около огъня прекарахме тази нощ, през която имаше такава буря, че на другия ден намерихме убити от нея двама-трима роби, които след като не намерили къде да се подслонят, бяха останали да спят вън. Същото щеше да стане и с нас, ако господ бог не ни беше помогнал с този подслон.

Потегляйки оттам, отново поехме пътя край едно блато, което се простираше успоредно с брега, с намерение да преминем през него, веднага щом намерим откъде, но пътят беше такъв, че макар и да предприемахме три-четири опита, не можахме да го сторим нито веднъж, и само десет-дванадесет души, които вървяха напред, след като открили брода и си помислили, че останалите от дружината ще ги последват, бяха си просекли път през всички тези препятствия толкова навътре, че когато разбрали, че вървят сами, сметнали за по-лесно да вървят напред, отколкото да се върнат назад. Така че след като минали на другия бряг, те стигнали до едно селище близо до брега, където се

отървали от кафрите, които искали да ги убият, като ги заплашили, че останалата дружина ще дойде много скоро; и след като не проявили повече никаква любезност, нашите се отървали от тях и стигнали до морето, по чийто бряг вървели, за да не изостанат от нас.

Докато те са продължавали своя път, Франсишку Пириш, капитанът, който вървеше на опашката, когато ставаше преминаването на блатото, като чу предните да говорят, че няма брод, заповяда на хората да се върнат. И като видя, че тези които минаха на другия бряг, ги няма, но си мислеше, че те не са могли да направят такова нещо, както ни казваха тези, отсам, капитанът поиска да почакаме малко; но после, като видяхме, че закъсняват много, взехме да подозираме това, което беше станало, отново продължихме покрай блатото и привечер срещнахме няколко кафри от онова селище, където бяха ходили нашите. Те бяха дошли да разберат дали вървим след тях, както им казали те, за да решат дали да ги последват, ако не е така, но щом като ни видяха, скриха намерението си и ни показаха прохода през блатото, като ни упътиха към едни гъсталаци, където спяхме тази нощ и купихме малко нашани.

На другия ден отново тръгнахме на път, като минахме край селището на тези кафри, за да получим някаква вест за липсващите наши хора, но те отрекоха, че са ги видели. Истината обаче беше, че ако съгледвачите не се бяха натъкнали на нас толкова рано, онези не биха им се изплъзнали, защото освен че бяха много хора, както покъсно разбрахме, те живеели в това селище като бунтовници, които не признават нито крал, нито главатар. Признавали само онова, за което се споразумеят помежду си. Препитават се като ограбват други, по-слаби от тях хора, които минават през тази земя. Техният занаят лесно се познаваше по превъзходството, което имаха пред всички останали от тази област, по многобройното им оръжие, по гривните и други украшения и по наглостта и безсрамието, с които започнаха да посягат на желязото на някои от нашите. Освен тях при нас поискаха да дойдат други едни нахалници, толкова безразсъдни, че насмалко да започнем с тях една жестока и опасна разправия; но сбогувайки се с тях колкото можяхме по-почтено, се запътихме към брега, доколкото пътят позволяваше, стигнахме до него и вървахме тъй до надвечер; и тъй като се нуждаехме от вода, наложи се отново да навлезем навътре в сушата, за да търсим вода. Там се натъкнахме на три селища, където

кафрите ни показаха езерца, на чийто бряг отидохме да спим през нощта.

Щом се съмна, отново тръгнахме на път с намерение веднага да минем направо към морето. Между морето и нас имаше само няколко песъчливи хълма и много гъсталаци. Кафрите, като видяха, че тръгваме, се събраха от цялата околност, образувайки един голям ескадрон и добре въоръжени по техния обичай, дойдоха при нас; заговориха ни спокойно и в същото време започнаха да грабят някои неща от по-небрежните. И всеки, който вземеше нещо, се скриваше сред другите, все едно не беше направил нищо лошо, и започваше отново да разговаря най-уверено. Понеже разбрахме какво е тяхното намерение и се опасявахме, че са много, поискахме по-скоро да стигнем до брега, защото там, ако трябваше да се бием, щяхме да застанем с гръб към морето и те нямаше да могат да ни обградят; и веднага се опитахме да тръгнем към морето, но тъй като кафрите разбраха това, застанаха отпред с готови копия и ни казаха да не тръгваме наникъде, освен натам, накъдето те ни поведат. И понеже пътят, на който попаднахме, вървеше през един много скалист хълм, а така също виждахме, че не можем да се измъкнем, без да се бием поради това, че всички бяхме изнемощели и сред нас нямаше повече от петнадесет-двадесет копия и пет-шест меча, а всички други оръжия бяха продадени поради липсата на друго желязо, не настоявахме много да ни покажат брода и тръгнахме натам, накъдето искаха. Като видяха това, те сметнаха, че го правим от страх и вдигнаха такава врява, сякаш някой се надсмиваше над нашата страхливост и оттам нататък най-самоуверено започнаха свободно да си разделят оръжията и плячката, които очакваха от нас. Когато преводачът, който разбираше всички техни разговори, ни извести какво става и че са решили да се бият с нас, щом се съберат с другите, които ги чакаха по-нататък, за да им помогнат, ние разбрахме, че схватката няма да ни се размине и че най-добре за нас е да я започнем, докато са по-малко, и то с тези на брега (защото мястото е по-изгодно, както казах), затова се упътихме към един хълм (макар и скалист), откъдето пътят ни се скъсяваше. И като видяха нашето решение, те започнаха както преди да ни препречват пътя с насочени и готови за бой оръжия и да настояват да вървим натам, накъдето вървят те. И тъй като бяхме решили да не им изпълним желанието и бяхме подготвени за това, което очаквахме,

капитанът нареди на тези, които имахме оръжие, едни да застанат отпред, а други на опашката, а хората без оръжие в средата, и заповяда на този, който имаше пушка, да гръмне и да я напълни отново, защото се опасяваше, че няма да се запали фитила, тъй като вече дни наред стоеше напълнена и мокрена от дъждовете. И когато морякът с пушката започна да се готви да запали фитила с огнивото, кафрите, които бяха извън храсталаците, започнаха с ужас да предупреждават онези, които бяха вътре, да се пазят, защото вече имаме огън, а не разбираха откъде го взехме. И това толкова много ги изплаши и ужаси, че веднага усетихме много от малодушието, което проявиха после. Но всичко това не беше нищо в сравнение с ужаса, когато чуха трясъка на пушката. Те така се пръснаха и побягнаха, сякаш дяволи се бяха нахвърлили върху тях и само за миг изчезнаха всички; дори не разбрахме къде се скриха за такова кратко време, след като бяха толкова много. А ние, като видяхме колко много се страхуват от пушката, оттогава нататък ѝ отдавахме по-голямо значение за нашата отбрана.

След като си разчистихме по този начин пътя, ние се изкачихме по споменатия склон и стигнахме до върха на хълма, където имаше едно селище, от което бяха избягали почти всички. Останаха само четирима-петима старци, и то толкова възрастни, че не се бяха решили да последват другите, макар да чакаха от нас разплата за това, което заслужаваха. И макар че бяхме възмутени, от състрадание към тяхната старост не им сторихме никакво зло; нещо повече, оставихме ги на мира и продължихме пътя си, докато стигнахме до брега, където ни връхлетя такава силна буря и такъв страшен ураган, че ние, които се спасихме там, ще помним винаги този ден, защото беше един от най-тежките из целия ни път; и понеже целият този бряг беше от лек ситен пясък, силният вятър така го носеше, че от голямата върхушка, която се образуваше, не можехме да се видим един друг; изведнъж се издигаха големи пясъчни дюни, а там, където всичко беше равно, имаше толкова малко място, че докато почивахме за около четвърт час, щяхме да бъдем почти затрупани; затова, опасявайки се, че може да ни се случи същото, което се беше случило с хората на Камбиз^[3], оставихме почивката, от която имахме такава нужда, и отново тръгнахме. Вятърът духаше откъм гърба ни и ние, ако може така да се каже, почти летяхме, когато вятърът, продължавайки да носи пясъка,

започна яростно да ни шиба по краката и непокритите места, тъй че всичко се обливаше в кръв и понеже по целия този бряг нямаше никаква растителност, нито дървета, нито някакъв заслон, където да се скрием, трябваше да търпим тези мъки по-дълго, отколкото можеха да издържат уморените ни тела; и вървейки така, се натъкнахме на другарите, които се отделиха от нас при преминаването на блатото, както разказах по-нагоре. И колкото и да не искахме да спираме на друго място, освен в някои храсталаци, където да се заслоним, понеже вече никой не можеше да направи дори крачка напред, тъй като кръвта течеше от нас на струи, прибягнахме като към единствено средство за спасение — едни храсти в подножието на едно хълмче, където прекарахме нощта с толкова много студ и болки от раните, без никакви други средства, от които имахме такава голяма нужда.

На другия ден, на разсъмване, бурята престане и щом се развидели, ние продължихме отново пътя си покрай морето и се натъкнахме на едно парче от кораб и всички, които разбираха от тези неща, твърдяха, че е от галеона „Сау Жоау“, по прякор Бискаеца, с който пътуваше Лопу ди Соуза и който също така загина през 1551 г. на път от Индия за кралството. След като починахме малко върху него, скръбта от нашите страдания отново се разпали, като виждахме нещо от страната ни, после станахме и отидохме да спим през нощта при устието на река Медуш ди Оуру, която се намира на двадесет и седем градуса и две трети южна ширина и е една от най-големите реки по цялото крайбрежие, защото събира водите на четири много големи реки, които се сливат още далеч във вътрешността и реката образува един залив около половин левга по брега, който на места вероятно е повече от две левги широк и близо двадесет дълъг, отделен от морето с няколко пясъчни хълмчета. Освен тези реки, в залива се вливат водите на много блата и потоци, и след като образуват едно цяло, влизат в залива с такава сила, че повече от две левги навътре се забелязва течението на сладките води над солените. Поради това, като видяхме колко безсмислено щеше да бъде да търсим брод при такава дълбочина, започнахме да заобикаляме по брега, докато стигнахме първия ръкав и там, където ни се стори, че течението е по-слабо, приготвихме салове, които ни беше доста трудно да направим, понеже трябваше да носим дърветата за тях от много далече. И докато денят позволяваше, хората не престанаха да преминават, но когато се

свечери, през реката започнаха да преминават толкова много хипопотами, че от страх да не ни направят някоя пакост, групите и на единия, и на другия бряг се подслонихме, както можахме, като оставихме преминаването за другия ден.

През нощта, понеже имаше месечина, трима моряци тръгнаха по брега с надежда да намерят нещо след отминалата буря и намерили в устието на реката една акула, изхвърлена на брега, която разпределили помежду си, а след това ни продадоха по едно парче месо колкото два пръста по петнадесет и двадесет крузаду. И понеже нямаше никаква друга храна, намериха се толкова много купувачи, че след като цялото тяло беше продадено по тази цена, намериха се хора, които даваха за половината от главата двадесет хиляди рейса, така че с парите от рибата човек можеше да си купи в тази земя един много хубав ифлик.

На другия ден се върнахме при сала и докато привършим преминаването, се забавихме до вечерта, поради което спяхме досами оттатъшния бряг сред тръстиките в едно тресавище — най-доброто място, което можахме да намерим.

И щом се съмна, поехме отново на път и вървахме до надвечер, когато стигнахме до другия ръкав на реката, на който, макар че беше широк, намерихме брод. И като видяхме, че всичко около залива е заблатено и пълно с вода, ние се отдалечихме от него, заобиколихме от единия край до другия, и се натъкнахме на някаква пътека; и понеже предположихме, че води към някое селище, вървахме по нея до свечеряване, когато забелязахме две-три селища, където купихме три кози. И след като се отървахме от техните жители, които заедно с хората от други села започнаха да се бият с нас, отидохме да нощуваме край други селища, чиито жители не бяха толкова много, че да се осмелят да ни нападнат открито. На другия ден те тръгнаха заедно с нас с надежда при нас да настъпи някакво безредие, при което да разкрият намерението си. Междувременно стигнахме до една река, където водата при брода не достигаше до шиите ни, и те като видяха колко внимателно минаваме, и че не могат да ни задържат, се нахвърлиха върху четирима-петима роби, които бяха още на техния бряг, и ги съблякоха, без ние да можем да им помогнем, защото повечето от хората бяха вече на другия бряг, а онези, които бяха в реката, трябваше да се мъчат още много, за да се измъкнат от тинята, в която затъваха, затова не бяха в състояние да им се притекат на помощ.

След като се измъкнахме от тази река, вървахме до вечерта, когато попаднахме на друго селище, където кафрите ни показаха някакво място, през което според тях щели сме да можем да намерим брод към залива и да прекосим крайбрежието, както искахме. И когато се готвехме да тръгнем по-бързо (не защото вярвахме в думите им, а защото нуждата ни принуждаваше), дойде един момък гуджаратец^[4], когото някои от дружината познаваха добре от Индия, и ни предупреди да не отиваме натам, накъдето са ни упътили, защото там всичко било тиня и онези били решили да ни избият, щом затънем в нея, и че той искал да дойде с нас и да ни покаже откъде е минал Мануел ди Соуза. Решихме, че този съвет е по-сигурен и го следвахме два дни, все по брега на залива, и накрая се натъкнахме на друга река. И понеже всички бяхме развълнувани, тъй като мислехме, че ще стигнем до морето, според надеждите, които водачът ни даваше, като срещнахме това препятствие, някои започнаха да говорят срещу него; да казват, че трябвало да го обесят, защото нарочно ни бил завел там, за да измрем. Изплашен от това, момъкът се върна при кафрите без наше позволение. И когато разбрахме, че го няма, и видяхме, че няма кой да ни води в друга посока, проучихме реката, за да видим дали не можем да минем, без да правим салове, защото дърветата бяха много надалече, но после видяхме, че са необходими и направихме два, с които още същия следобед премина голяма част от хората.

На другия ден, след като всички бяхме на отсрещния бряг, тръгнахме отново да заобикаляме залива, и понеже цялата земя там беше безлюдна и крайно бедна откъм дървета и треви, а в селищата, край които минахме, не купихме нищо, нуждите ни така нараснаха, че бяхме принудени да ядем обувките и ремъците на щитовете, които носехме. И онзи, който успееше да намери някаква кост от животно, от стоене побеляла като сняг, я изияждаше стрита на прах, сякаш беше богато пиршество. При тази мизерия хората така изнемосяха, че оттам нататък започнаха да падат на всяка крачка по пътя и да остават безразборно край храстите. Всички вървахме така без посока, носени от нуждата, и нито тези, които оставаха, съжаляваха, че трябва да умрат след няколко часа в такава безпомощност, нито другите, които вървахме напред, очаквайки всеки момент да се видят в същото положение, не изпитваха вече никаква скръб; и тъй минаваха едни през други, без да се забелязва у тях някакво чувство, сякаш всички бяха неразумни

животни, които минават оттам с една цел, уплашено втренчили очи в полето напред, за да видят дали ще намерят трева, кост или животинка (няма значение дали се яде или не); и когато се появише някое от тези неща, всеки хукваше веднага с всичка сила, за да го вземе пръв. И много често се стигаше до разгорещени спорове между роднини и приятели за един прелетен скакалец, бръмбар или гущерче — толкова голяма беше нуждата и толкова голяма мизерията, че се радваха на такива гнусни неща; и с тези мъки вървахме три дни, докато накрая стигнахме до един хълм, където имаше много див лук, но не можа да го спаси подозрението, че е достатъчно отровен, за да умре човек, ако яде от него, та да се откажем от вечеря; и благоволи господ бог тогава да не ни се случи нищо лошо.

Всевишни, необятни, справедливи и всемогъщи боже, истински познавач на човешкото сърце! Ти, господи, който от своя небесен трон виждаш на земята скръбта и мъката, на които съм осъден, защото дойде трагичният час, когато заради правдивото продължение на събитието трябва да опиша преждевременната и жална скръб на моя брат Антониу Собриню ди Мешкита. Ти знаеш, че заради него непрестанно съм потънал в дълбока скръб, която ме обзе, когато той беше още жив, и която отново ме обхваща след смъртта му. Помогни ми, господи, в това толкова трудно време и ободри духа ми при спомена за тази болка, та да не заглуши съвсем със силата си моите думи, за да мога да продължа най-общо тази история, страданието от моите собствени беди нека бъде оплаквано от мен само толкова, колкото заслужава причината за него.

И тъй, нека се върнем на случая; когато вървахме по тези места, където прекъснах нишката на започнатия от мене труд, брат ми толкова изнемогаша, че не можеше да издържа да върви с дружината, и от пет-шест дни двамата оставахме след всички и пристигахме последни на мястото, където почивахме нощем; и макар че капитанът често ни чакаше и от уважение към нас спираше вечер по-рано, отколкото обикновено, за да се подслоним някъде, то и това не беше достатъчно, за да издържа на вървенето; напротив, тъй като безсилието растеше все повече с мизерията, ние започнахме да изоставяме още повече; поради това, когато капитанът при тръгването на път на другата сутрин видя, че изостанахме много назад, изчака да дойдем при него и тогава ни каза, че добре виждаме нещастиято, до което са ни докарали

нашите грехове, но всички хора се оплаквали, че той ни чака. Те казвали, че докато още дишат, трябва да се мъчат да се измъкнат от тази проклета земя, и че поради времето, което се губеше с тези забавяния, при състоянието, в което вече бяхме всички, скоро ще свършим там; затова иска ние да решим какво да правим: ако можем, нека не изоставаме, ако ли пък силите на Антониу Собриню не стигат и аз съм готов да остана с него, нека му кажа, за да не губи повече време за неща, с които не може да ни помогне, а другите води към явна гибел; господ знаел с каква болка ни казва това, но поради отговорността, която носи за тези хора, трябвало да го стори.

И тъй като Антониу ди Собриню отговори на това, че щял да изостане още преди няколко дни, ако не съм бил аз, но сега вече не се решавал да направи нито крачка напред. Тогава рекох на капитана, че виждам колко е прав, като казва всичко това; и понеже тъй беше угодно господу богу — да не се спаси никой от родителите и децата от нашето семейство, които пътувахме с този кораб, като едните видяха злочестата смърт на другите, аз много му благодарях и се разкайвах за греховете си, и бях готов да остана с моя брат и да му бъда другар в смъртта, както му бях в живота; и понеже бе сигурно, че той все повече изнемощява поради глада, а те не можеха да ни помогнат срещу това, помолих ги всички да не се бавят повече, пък ако бог благоволи да се сети за тях и ги отведе в християнска земя, моля ги само за едно: да не казват как сме свършили, а че сме се удавили при слизането от кораба, за да не огорчават повече една скръбна и безутешна майка, която опечалена от смъртта на съпруга и децата си, оставаше в кралството.

Щом чу това, Антониу ди Собриню се разсърди много и ми каза да не говоря такива неща, че той няма да се съгласи с това, а ме моли в името на бога, на св. Петър и св. Павел да си вървя и да го оставя. И от името на същите молеше капитана и всички останали да не ми позволяват да остана, защото ако той чувствувал в себе си някаква надежда за живот, нищо не би могло да го утеши така, както моето присъствие, но сега виждал около себе си само смърт и предзнаменования на смъртта; нека аз да не се грижа повече за него, нито искам от мен нещо друго, освен да го оставя на волята божия, както той ме оставяше на нея и ме молеше да приема смъртта му като голяма милост на божията ръка, както той я приемаше; и все пак бог

знаел, че ако му оставала някаква скръб, то било мисълта колко много огорчението от неговата смърт ще ускорява моята собствена гибел. И колкото и да се мъчиха капитанът и другите да ме убедят да не оставам, като ми изтъкваха най-различни причини, аз макар и да се оплаквах, че ме осъждат така сурово, защото смятаха, че са достатъчни техните настоявания, за да ме отклонят от моя дълг, упорствувах в моето решение. Поради това те с не малко скръб се сбогуваха с нас и тръгнаха отново на път, като с мен остана само един момък, когото водех от кралството и един роб, които не искаха да ме оставят, макар че много пъти ги молих за това. И като видях, че присъствието на момъка не ми служеше за нищо, освен да ме огорчава в живота и да ме безпокои в смъртта, трябваше да му се отплатя за доброто му намерение с една много лоша постъпка: взех копието, което носех, и с бой го накарах да се отдели от мен и да си тръгне, за което исках да спомена тук, понеже той заслужи това пред мен с верността си.

Като останахме с брат ми сами и след като той си почина, аз го помолих да стане и докато беше още светло и господ бог го даряваше с живот, да направи усилие да върви колкото може повече, защото може би на всевишния така ще му се понрави да стигнем до някое селище, където да намерим спасение, ако ли пък не, по-добре е човек да свърши в ръцете на хора, отколкото да бъде разкъсан от зверове, каквито в тази земя вероятно има много, ако се съди по безбройните и различни видове следи, с които беше осеяна цялата. При това мое досадно настояване той толкова много се обиди, че дълго време не искаше да ми говори; но след туй като видя, че аз не преставам да му дотягам, прекъсна мълчанието си и каза, че ме моли да не оставам там и да го напусна от уважение както към моя живот, така и към неговата смърт; и понеже аз не исках да направя това, разбрах, че този, който стоеше там, вече не беше мой брат, нито аз го наричах такъв, а едно мъртво тяло и малко пръст, както скоро щях да го видя. И понеже тъй трябваше да стане, той ме помоли да не му губя малкото време, което му остава да живее, в търсене на спасение на живота, от който вече нямаше нужда, а да го оставя да се предаде в божии ръце и да приеме неговото свето страдание, за да му вдъхне сили в този час, и аз да му помогна за това, защото то било единственото нещо, от което се нуждаел, и последното, за което трябвало да ме моли. И тъй като в този и други такива тъжни и печални разговори изгубихме известно

време, той, трогнат накрая от моето състрадание, се помъчи да стане и тръгне отново на път; не беше вървял много, когато отново легна и така ту с вървене, ту с падане, малко по малко следвахме пътя на другарите ни, които след като се разделиха с нас, вървели докъм надвечер, когато се натъкнали на едно блато, което пресичало пътя им. По средата на блатото течала река и докато още се чудели дали ще могат да преминат на другия бряг, се появили някакви кафри, които те помолили да им покажат откъде да минат, а онези им отговорили, че сега не могат, но на другия ден ще го направят. Нашите като видели колко много трябва да чакат за водач, отишли в една горичка наблизко и пропилили цялото останало време от деня в търсене на някаква храна. И понеже бяха изминали малко път, поради реката, която им бе попречила, аз и брат ми, вървейки по техните следи, вече по тъмно, забелязахме огньовете, които бяха запалили, и отново се присъединихме към тях. Заварихме ги по-доволни, отколкото бяха през другите нощи. И така с надеждата, че на другия ден ще стигнат до селището, понеже бяха срещнали през този следобед няколко залива на брега на блатото, каквито се образуват при езерцата, а нуждата им беше осигурила тук превъзходни деликатеси; макар че аз и брат ми не получихме от техния дял, защото стигнахме късно, направихме си вечеря от сандалите, с които бях обут, и нашата не по-малка нужда ни караше да ги намираме не по-малко вкусни.

На другата сутрин на отвъдния бряг на реката се появиха кафрите, които очаквахме, но от това, което последва, личеше, че те бяха използвали целия следобед, за да се съберат, и щом дойдоха на брега срещу нас, ни посочиха едно място, откъдето казаха, че можем да минем. Но докато се придвижвахме от мястото, където нощувахме, до реката имаше такава тиня, че прибавяйки някои признаци на злонамереността, която забелязвахме, ние се побояхме да влезем във водата. Усещайки нашето недоверие, те ни успокоиха, като ни казаха да не се страхуваме, защото оттам вече са преминавали и други хора от нашата земя, така че както заради техните увещания, така и поради нуждата да стигнем до другия бряг, започнахме да преминаваме реката, обаче почти всички заедно, за да можем да се защитаваме, в каквото и положение да попаднем; и още не бяхме направили и няколко крачки, когато всички затънахме в тинята до кръста, а над нея нямаше повече от две педи вода, така че ни стигаше до раменете. Всеки започна да

напряга всичките си сили, но тинята беше толкова дълбока и лепкава, че понякога дълго време оставахме приковани на едно място, мъчейки се непрекъснато да се измъкнем, без да можем да направим крачка напред; а когато успяхме да извадим единия крак и да стъпим, за да извадим и другия, отново потъвахме с него, така че после нито единият, нито другият можеше да излезе. И понеже не можехме да издържаме повече на такива мъки, имаше някои, които изгубиха вяра, че ще излязат оттам; изморени и обезсърчени вече от всичко, те решиха да се оставят така да затънат в тресавището; и наистина щяха да го направят и умрат от една толкова нова и жестока смърт, ако не бяха другите, които ги окуражаваха в този безкрайно тежък час и им вдъхваха вяра дотогава, докато не ги накараха да излязат на брега.

При това преминаване почина моят брат Антониу Собриню, който толкова много се измъчи в тинята, за която разказах, а и силите му бяха съвсем към своя край, че когато вече не можеше да върви, аз го измъкнах от тресавището с такива мъки и усилия, които само бог знае, докато стигнахме до течението на реката, което минаваше покрай другия бряг; там тинята беше малко, но водата толкова много, че ни заливаше, така че тези, които минаваха оттам, правеха пет-шест крачки под вода, без да допират с краката си дъното, докато стъпят на земя от другата страна. И тъй като ние бяхме последни, защото се забавихме заради неговата слабост, останахме в реката, а не умеехме да плуваме; и когато стигнахме там, аз минах от другата страна, като се приближих по възможност до най-дълбокото, място, за да му помогна, когато стигне до мен; неговата немощ обаче беше толкова голяма, че когато се хвърли, водата му повдигна краката и го понесе напреки надолу по реката. Колкото и да се мъчих да го хвана за ръката, не бидох удостоен от господа бога да го изправя над водата, преди той да предаде богу дух. И понеже аз минах веднъж реката с първите, за да помагам да се браним, ако стане нужда при преминаването, а ако не се наложи, да сваля оръжията, защото с тях беше невъзможно да му помогна, и докато се върна при него, стана това, което казах, а другите другари от страх пред кафрите се бяха отдалечили малко от мястото, където ги оставих, защото там имаше непроходима кал, нямаше кой да ми помогне при това толкова печално събитие, освен един слаб юнга, който беше останал там изморен. Измъкнах брат си на сухо и го покрих с малко тръстика, което беше най-благочестивата служба, която

можах да извърша в този час, поради моята слабост и скръб. И като свърших това, аз си тръгнах, понеже капитанът вече от доста време ме викаше да се бием с кафрите, които бяха препречили пътя, защото виждах, че няма какво повече да правя там; не беше време за сълзи, нито пък можеха да се намерят достатъчно сълзи за толкова голяма болка; сбогувах се завинаги с това тяло, което ми беше толкова обично в този живот, а сега бездиханно, най-силният и злощастен удар го отнемаше от погледа ми и го оставяше в тази пустиня. О, няма да кажа как си тръгнах! Защото освен че мога да не бъда разбран, признавам, че ако продължавам повече спомена за това печално събитие, нищо не може да ми причини по-голямо страдание и болка от това да превръщам скръбта си в многословна елегия, вместо да опиша накратко и наобщо тази история.

Така че когато стигнах при останалите другари, заварих ги готови да се бият, но смутени дали да започват или не, защото кафрите, които им бяха препречили пътя, бяха много. Сред кафрите също имаше големи колебания дали да ни нападнат; но накрая, може би повече от страх пред пушката, отколкото от добра воля, те решиха да се престорят, че нямат такива намерения и да ни покажат пътя към три-четири селища наблизо, където смятаха да се съберат повече хора и отново да се върнат към своята цел. И макар че преводачът ни предупреди какво се готвеше, поради това, че ни липсваше храна, ние също се престорихме, че не разбираме нищо, докато видим дали можем да получим някаква храна от тях, и се разположихме там, където те пожелаха. Те донесоха да ни продадат няколко парчета биволско месо и дивеч, с какъвто тази земя е много богата.

Тези кафри ни съобщиха, че четиримата, които бяхме пратили напред с вест до Лоренсу Маркиш, са убити, и то там наблизо, защото, принудени от глада, хванали един кафър, когото срещнали край морето, и след като влезли с него в едни храсталаци, го нарязали на парчета и го изпекли, за да си напълнят торбите; но тъй като съседите му открили, че го няма, а земята тук е песъчлива, по следите стигнали дотам и разбрали каква е работата; и тогава закарали нашите на брега, и понеже решили, че няма да бъде добре, ако не им отмъстят, заклали нещастниците по най-жесток начин.

На другия ден тръгнахме оттам и продължихме да вървим край други селища, а кафрите от тези селища вървяха редом с нас,

присъединявайки се към онези от селото, където спяхме. И тъй като тяхната цел беше такава, каквато вече казах, след като видяха, че са много, поискаха да ни нападнат. Един от тях се нахвърли върху едного от нашите, който беше малко небрежен, измъкна му меча от пояса и избяга, а те, като видяха, че след тази тяхна първа наглост ние не направихме нищо друго, освен дето се опитахме да ги изгоним, един друг събра кураж и поиска да вземе брадвата от този, който я носеше, но тъй като той вече беше нащрек, не можа да му я измъкне от ръцете. Веднага всички се нахвърлихме върху него и върху онези, които се притекоха да го защитят, започнахме доста тежък бой, при който крадецът беше съборен с удари с копията, но силите ни бяха толкова недостатъчни, и въпреки че доста време остана повален на земята и му нанесохме близо двадесет удара с копията, не го наранихме с нито един удар, макар че не носеше друго защитно оръжие, освен кожата, с която се беше родил. И тъй си тръгна само с порязана ръка от удара, който капитанът му нанесе с меча. И въпреки че другарите му се мъчеха да отмъстят за него, доколкото можеха, като видяха накрая, че не могат да ни разбият и колко трудно се отърва този, който дръзна да се приближи, малко по малко започнаха да се оттеглят, докато съвсем ни оставиха.

След като се отървахме от тези хора, поехме отново пътя си надолу по една песъчлива равнина, по която видяхме, че върви голямо стадо биволи, говеда, зебри и коне, каквито срещаме за пръв път, откакто бяхме тръгнали, и минавайки оттам, стигнахме до едно тресавище. През него течеше река, която не можеше да се премине отникъде, освен през един брод на слоновете, който я прекосяваше от единия до другия бряг. От този брод обаче ние се страхувахме много, както защото водата там беше дълбока, така и заради многото хипопотами, с които беше пълен целият; когато ни видяха, те се събраха на големи стада и повдигайки телата си наполовина над водата, се юрнаха към нас с такава ярост и цвилене, че никой не се осмели да започне пръв преминаването; но накрая, като видяхме, че нямаме друг изход, тръгнахме, като удряхме с копията напред и надавахме много крясъци, защото усетихме, че с това малко ги поизплашихме; така минахме на другия бряг. И понеже искахме оттам да тръгнем към морето, разбрахме, че по цялото протежение на тресавището, около половин левга, има едни извънредно високи и

сенчести дървета, през които слънцето никога не прониква и не достига до заблатената вода под тях; затова тя е толкова студена и зловонна, че като се прибави това към дълбочината и непроходимата тиня в нея, преминаването става толкова трудно, че този ден и следващите шест, докато вървахме край него, много пъти се опитвахме да преминем на другия бряг, но нито веднъж не успяхме.

И тъй като през цялото време, докато вървахме покрай това дяволско блато, не намерихме калуна, корени, треви, плодове, нито никаква друга храна, с която да се подкрепим, нуждата така нарасна, че бяхме принудени да ядем някакви бобови зърна — най-голямата и бързо действаща отрова от всички, които ядохме по своя път; защото тези, които хапнеха от тях, веднага щом ги глътнеха, падаха на земята в безсъзнание; така че ако не им помогнехме с реза^[5], не можеха да направят нито крачка напред и започваха да се гърчат от болка и ужас, сякаш ги беше обзел нечестивият. По този начин всички — едни измъчени толкова много от тази храна, а други понеже ги видяха и не ядоха от нея, нито пък намериха друго, бяхме така изнемощели, че през всеки един от тези дни по пътя оставаха толкова много хора от мизерия и беззащитност, че ако може тъй да се каже, събуждаха състрадание дори у тигрите и мечките; в тази местност ние бяхме по-зле от тях, защото страхът за себе си, който владееше всекиго, караше всички да загубят разума си, ако ли пък останеше у някого малко, той го използваше само за да се оплаква от злата си участ и греховете, които го бяха докарали до това нещастие. И сигурно ако някой ни е гледал отгоре през тези гори, макар и варварин, виждайки ни как вървим голи, боси, натоварени, другоземци, изгубени, нуждаещи се, пасящи жилавите треви, с които още не бяхме задоволили глада си из долините и по хълмовете на тези пустини, щеше да разбере, че сме хора прегрешили много тежко пред бога и че нашите престъпления са много големи, защото обичайното му милосърдие не можеше да допусне такова сурово наказание за едни толкова жалки тела.

И тъй като безпокойството ни растеше от ден на ден, защото навсякъде, откъдето минавахме, продължаваше все това блато, ставаше много ясно, че по-скоро ще стигнем до края на живота си, отколкото до неговия. Изгубили вяра, че ще можем да излезем оттам с човешко усърдие, решихме да преминем към божественото; затова, паднали на колене за молитва, започнахме да призоваваме Света Богородица да

измоли чрез своето свято зачатие от своя славен син да направи ново чудо, подобно на чудото, което бе направил със синовете Израилеви на излизане от Египет при преминаването на Червено море, за да ни покаже пътя, по който да излезем оттам и да намерим някаква храна, с която да съживим нашия вече почти изгубен дух и да не загинем в такава мизерия. И тъй като нейната служба е да се моли за грешниците, тя благоволи още в същия този ден да предприемем преминаването на блатото на място, където изглеждаше невъзможно да се премине, и оттам с нейна помощ (защото без нея нямаше да можем) намерихме начин да го прекосим до другия бряг. И като видяхме това очевидно чудо, започнахме отново молитва, благодарейки (не без сълзи на очи) на господата бога за голямата милост, и освен тържествените обещания на всеки поотделно, обещахме от името на всички едно поклонение при Света Богородица Гуадалупска с тържествена литургия и друга литургия в първата църква на Светата Дева, която срещнем; защото, виждайки какво направи божията майка за нас този ден, оттогава нататък започнахме с нейна помощ да добиваме известна надежда за спасение и да вярваме повече в изхода от нашите невероятни мъки. И още същия ден, за да разберем ясно от чия ръка идваше това дело и за да не останем без манната на пустинята, намерихме много диви кокосови орехи; през нощта отидохме да спим до едно езерце близо до морето, където намерихме едни плодове, почти като круши, с много приятен вкус, а при нас дойдоха и кафри.

Прекарахме тази нощ с много повече почивка, отколкото през миналите, а на другия ден, който се падаше блажения Свети Йоан Кръстител, кафрите дойдоха пак с малко царевица, която купихме от тях; и като свършихме това, понеже желанието ни беше да не се успокояваме, докато не стигнем до морето, решихме да отидем да спим на морския бряг. И понеже по този път имаше друго блато, помолихме кафрите да ни покажат брода през него. Те обаче поради коварството, което подготвяха, бяха събрали много хора, и чакаха да се съберат още повече, затова ни задържаха с приказки, но след като видяха, че им даваме зор, започнаха крадешком да се смесват с нас с намерение да ни пленят. И без съмнение можеха лесно да го направят, защото те бяха силни, а ние слаби, ако преводачът не ни беше предупредил какво е чул, поради което не им позволихме да се приближат до нас. И те, като видяха, че сме разбрали и че на сутринта не могат да свършат това,

което искаха, започнаха оттам нататък да показват намеренията си пооткрито и да говорят с нас надменно, защото мислеха, че по този начин ще ни накарат да омекнем и по-бързо да им се покорим; така че ние, като видяхме, че битката с тях става неизбежна, започнахме да се подготвяме и събрани всички ведно, невъоръжените в средата, тръгнахме на път, без да ги чакаме, а те щом ни видяха, че тръгваме, казаха, че искали да ни водят. И така заедно стигнахме до един хълм, откъдето се виждаше морето. Там те поискаха да тръгнем по една пътечка, която водеше към тресавището, за което казаха, и след като затънем, да започнат да се бият с нас. Раздразнени от подобна постъпка и разбирайки тяхното намерение, ние не пожелахме да променим намерението си да вървим натам, накъдето виждахме, че пътят е чист. Те обаче, като разбраха нашето решение, се приготвиха да се бият, някои застанаха на пътеките, по които мислеха, че ще тръгнем, а други ни обкръжиха. И щом като се разделиха и подготвиха, започнаха да си подвикват едни на други и след като направиха това, с големи крясъци и свиркане се нахвърлиха върху нас, мятайки толкова много копия, че над нас се образува облак, който не намаляваше нито за миг. И при този първи устрем раниха капитана и един друг човек с по две големи рани; но тъй като по това време бяхме бдителни, нито след бога имахме по-голямо упование от малката надежда в него, решихме да не оставаме това неотмъстено, дори ако трябва да загубим живота си, който ни струваше толкова много страдания.

Започнахме да им оказваме съпротива с няколко копия и мечове, които още имахме, и с разни други оръжия, които тогава гневът и нуждата лесно изнамираха, но тъй като бяхме малко и съвсем съсипани от умора, а кафрите много и силни, те виждаха в какво мизерно състояние сме и не преставаха да ни притискат от всички страни, навлизаха сред нас с лекота и пращаха копията си, които те по навик хвърлят с невероятна сила и ловкост. А когато тръгвахме към тях, за да им нанесем удар, понеже нашите оръжия не бяха метателни, те се отдръпваха с такава лекота, че не можехме да им сторим нищо. И макар че ги задържахме повече от два часа, биейки се все така жестоко, като победата клонеше ту на едната, ту на другата страна, ние бяхме вече толкова уморени, че нямаше да стигнем до никакъв изход, ако господ бог не ни беше помогнал с пушката. Този, който я носеше, през това време не правеше нищо друго, само я пълнеше и стреляше,

като освен куршума слагаше и много сачми и тъй като в голямото множество врагове не можеше да не улучи, веднъж паднаха двама, а ранените бяха толкова, че те, вразумени от това, започнаха да се бият с по-малко ярост, докато малко по-малко ни оставиха напълно. И щом видяхме, че сме се отървали от тях (благодарейки на бога за голямата победа), се отправихме към морето и стигнахме до него, след като преди четиринадесет дни го бяхме оставили и започнали да заобикаляме реката. През това време бяхме изминали по нашия път над шестнадесет левги, а не бяхме напреднали с повече от пет, колкото вероятно имаше от мястото, където пристигнахме, до устието на реката, откъдето тръгнахме.

При това заобикаляне, сред мъртви и уморени, ни останаха двадесет души.

След като си починахме малко на този толкова желай пясък и се излекувахме с парче сланина, което за късмет се намери в дружината и не беше малко според нуждата, която изпитвахме всички, понеже още беше рано, тръгнахме отново на път, за да видим дали няма да попаднем някъде на вода, където да поотдъхнем; но тъй като в цялата тази земя трудно се намира вода, вървахме до надвечер, без да намерим. Тогава се подслонихме край едни храсталаци и прекарахме нощта доста измъчвани от жажда, поради трудностите, които ни създаваха кафрите, и това не беше нито за първи, нито за последен път, защото откакто излязохме от Тера ду Натал и навлязохме в Земята на пушеците, намираща се на двадесет и шест градуса и две трети южна ширина, която цялата беше само пясък, много често пътувахме по шест-седем дни, без да пием вода, а това не беше по-малка беда от останалите, които преживяхме при това пътуване.

На другия ден потеглихме отново с намерение да не се отдалечаваме от брега, освен при крайна нужда, но тъй като при нас тя беше постоянна, главно заради водата, почти всеки следобед навлизахме навътре в сушата, за да търсим някакви слонски следи, където понякога намирахме вода (защото това са кристалните извори на тази област). И след като вървахме през тези пустини пет дни, най-сетне господ бог ни се притече на помощ, когато в едни храсти край морския бряг видяхме един глиган, който си стоеше най-безгрижно. И преди да побегне, бе обграден и убит, а след това също така разделен между всички.

Този следобед, когато се отбихме навътре в сушата, както обикновено правехме, минахме край три-четири големи селища, но в никое от тях не пожелаха да ни покажат откъде пият вода и понеже вече се свечеряваше, отидохме до друго, където имаше двадесет-тридесет крави и няколко овена. Там ни показаха едно блато, което беше малко по-нататък; но тъй като вече не беше време да ходим да спим при него, изпратихме там четирима-петима момци, които поради липса на съдове успяха да донесат твърде малко вода, за да можем да утолим жаждата си.

И понеже кафрите от всички селища, през които минахме ни преследваха през целия следобед и се опитваха да хванат някои по-непредпазливи, и се събираха все повече, докато най-последно оставиха да се настанем, като и те направиха същото наблизо. Това струпване ни се стори доста съмнително, затова щом се спусна нощта, пратихме преводача скришом да подслуша какво си говорят; и понеже беше тъмно, той можа да го направи така, че като се върна, ни разказа как там съблекли и ранили на десетина-дванадесет места един моряк, който, измъчен от жаждата, отишъл да ги помоли за вода, виждайки, че опасността е по-малко сигурна сред враговете, отколкото при нуждата, която изпитва; и целият разговор бил около начина, по който да се бият с нас на другия ден, така че никой да не избяга.

Щом се узна това, преценихме, че ако останем тук, трябва да се бием при много голямо предимство за тях и риск за нас, понеже между нас и морето имаше един хълм и една долина с много и трудно проходими храсталаци, затова всички решихме, че най-добре е да станем в полунощ и да стигнем до морето, преди да се е съмнало, където поради казаните вече причини очаквахме по-изгодно положение. Следвайки това мнение, щом стана време, тръгнахме на път, като оставихме няколко запалени огъня, за да ги заблудим. И понеже мракът беше голям, а ние малко познавахме тези места, не гледахме нищо друго, освен да вървим направо, затова попаднахме на най-стръмните и трудни места, пълни с тръни, през които трябваше да си пробиваме път, а така също и множество стари дървета, повалени на земята, през които много често минавахме пълзешком и пипнешком, според както намерехме за добре, защото толкова слабо се виждаше, че очите не ни служеха за нищо друго, освен постоянно да ни държат в страх да не ги избодем в някой трън. Така се движехме един след друг

по стоновите от болка при убождания, когато се натъквахме на тръни. Вече се развиеделяваше, когато стигнахме морето. При това преминаване умряха трима души, освен онези, които кафрите раниха и които доста време чакахме, но накрая решихме, че те вероятно закъсняват, защото не могат повече да вървят, и тръгнахме отново на път. И през тази нощ отидохме да спим в една горичка, където някои, принудени от жаждата, пиха от водата на едно езерце, която беше солена колкото морската, и то купена на цената на златото от онези, които отиваха да я донесат, защото поради големия преход, който направихме през миналата нощ и на следващия ден, когато пристигнахме тук, вече никой не можеше да се помръдне от мястото си. И след като се бяхме разположили така, по нашите следи дойдоха трима-четирима кафри, съгледвачи на онези, които оставихме назад, и след като видяха къде сме, се върнаха.

И тъй като идването на съгледвачите не ни остави повече да почиваме спокойно, поради многото хора, които бяхме видели събрани там, щом стана светло, тръгнахме отново и към девет-десет часа стигнахме една река, където поради отлива намерихме брод и когато вече почти всички бяхме минали на другия бряг, дойдоха няколко кафри, бързоходци на другите, които останаха назад. Те намериха на страната, откъдето идвах, останали двама-трима младежи и ги съблякоха, без да им сторят друго зло, с намерение да нападнат и другите, които още преминаваха реката. Те щяха да направят същото, ако тези, които вече бяха на другия бряг, не им се бяха притекли на помощ, като влязоха отново във водата, за да ги бранят, докато се спасят.

Щом се събрахме така всички заедно, поискахме да тръгнем отново, но кафрите, като видяха нашето намерение, минаха реката и започнаха да подстрекават другите, които бяха на нашия бряг, да ги насъскват да се бият с нас или поне да ни задържат, докато дойдат другите им хора, които вървяха по-назад; те надаваха обичайните си за такива случаи крясъци и бойни викове и за кратко време се събраха много хора, които тръгнаха към нас съвсем уверени, че ще могат да ни задържат, та дори не пожелаха да чакат повече останалите от дружината си; и понеже преводачът ни предупреди за тяхното намерение, капитанът заповяда на този, който носеше пушката, да стреля в първия, който му попадне на мерника, и той направи това

много добре с едного, който вървеше пред другите, като го улучи точно в гърдите и го прониза. В същото време ние ги нападнахме и макар че в началото се държаха твърдо, накрая ги накарахме да се оттеглят в един храсталаци наблизо, а раненият бяга край реката толкова много, преди да падне, че другите не сметнаха бедата за толкова голяма и надойдоха в купом да го братнят от тези, които го гонеха, но понеже в същия момент той падна на земята и моментално бе насечен на парчета, притеклите му се на помощ, вразумени от гледката, се върнаха там, откъдето бяха дошли.

И понеже от толкова дни не бяхме купували нищо, нито бяхме туряли в уста нещо, което да има име, нуждата принуди мнозина да стигнат до мнението да изядем този кафър и както после се разбра, това не е било първият път, когато мизерията беше стигала дотам, че някои да пожелаят човешко месо, но капитанът не се съгласи с такова нещо, като каза, че ако се прославим с това, че ядем хора, оттам до края на света всички ще бягат от нас и ще се мъчат да ни преследват с много по-голяма омраза.

И понеже се опасявахме, че ако се забавим там, ще дойдат другите, които вървяха по петите ни, както след това се разбра, и ще ни създадат неприятности, като се съединят с останалите, ние се събрахме и тръгнахме отново на път. Слънцето беше вече почти залязло, когато срещнахме едни кафри, които макар и да не искаха да ни се доверят, казаха, че щели да ни продадат вода; и понеже жегата беше голяма, помолихме ги тъкмо за това. Дадохме им съдове и те ги донесоха пълни с вода. Скоро обаче им омръзна да ни правят тази услуга, защото се нуждаехме от голямо количество и се наложи да навлезем навътре по тези места, за да търсим вода, и там намерихме едно езерце, където се напихме на воля; и макар че вече беше късно, от страх да не би през нощта враговете да ни изненадат и нападнат, не пожелахме да останем там, а се върнахме отново да спим на брега на морето.

И понеже миналите дни бяха много горещи, всички решихме, че е хубаво да повървим преди изгрев, та когато през деня стане горещо, да си почиваме, без да намаляваме дневния преход; затова щом стана време, тръгнахме на път; и след като бяхме извървели около една левга, се натъкнахме на една гола скала, в която се удряха морските вълни, нещо доста необичайно по тези места, защото всичко там е

пясък; и тъй като тези, които вървяха напред, поради нощния мрак не виждаха какво точно има, а си мислеха, че са намерили проход между подножието ѝ и водата, влязоха без страх, но не бяха направили и няколко крачки, когато придойдоха няколко бурни вълни, събориха ги и ги повлякоха навътре; и макар че им се притекохме на помощ, само малцина можаха да се спасят с голям риск. И поради тази причина ни се наложи да чакаме утрото, когато видяхме, че не можем да минем в подножието на скалата. Тогава започнахме да се изкачваме по нея е доста големи мъки, защото камъните бяха много остри; и понеже бяхме боси, получихме толкова и такива големи рани, че някои останаха по пътя, а тези, които минаха напред, се измъчваха от непоносими болки; и така, измъчвани от камъните и от усилията, вървахме до вечерта, когато отново стигнахме до чистия пясъчен бряг; и докато си почивахме малко, кафрите, които непрекъснато вървяха след нас в очакване на най-изморените, убиха един роб, който се беше отдалечил от дружината; вдигнахме се оттам и отидохме да спим през нощта на брега на едно езерце и понеже беше сладководно, то се оказа най-добрата странноприемница, която можахме да намерим.

В същия ред вървахме и на следващия ден и към девет-десет часа срещнахме един кафър заедно с около четиридесет други. Той ни каза, че бил изпратен при нас от един крал на име Инека, приятел на белите хора, и че кралят знаел за нашите мъки и за това пратил да ни помолят да отидем при него, той щял да се отнесе много добре с нас, както бил вече правил с други хора, които преди известно време минали през неговата земя и се качили на един кораб, който често идвал в една река на неговото кралство. Ние не приехме тази вест за достоверна, нито вярвахме, че португалците са така известни и се ползват с такова доверие в толкова отдалечени от нашите пътища райони, че едно такова предложение идва от добра воля, а по-скоро сметнахме всичко за хитрост и коварство, и понеже не знаехме колко близо е реката, до която искахме да стигнем, отговорихме сухо, че не можем да направим това, за което той ни моли, тъй като нашият път е все по брега, докато, срещнем другарите си, които търсим. При този отговор те се сбогуваха, като взеха със себе си Луиш Педрозу и ревизора на кораба и господ бог пожела той навреме да познае нещастieto на Фернау ди Алвариш и да му се плати със същата монета за това, което беше заповядал да направят; така отведоха още трима-

четирима души, които не можеха да издържат на вървенето с нас и пожелаха да останат с тях, макар че по-скоро бяха принудени от слабост, отколкото бяха уверени в предложенията, които онези им направиха и доста малко изпълниха — защото щом като ни видяха, че се отдалечаваме, те ги съблякоха, оставиха ги голи и се върнаха там, откъдето бяха дошли. Ние продължихме пътя си през този и следващия ден все край морето, където намирахме много бели раци, носени от вълните и щом вълната се оттеглеше, те оставаха на пясъка. И докато беше светло, убихме доста от тях. И понеже времето не беше много хубаво, така бързахме, че много често, когато ги слагахме в устата си, те се вкопчваха с щипците си в устните ни, краката им оставаха там, а останалото недосдъвкано отиваше още мърдащо към търбуха. И макар че на някои това ловене им излезе много скъпо, защото докато ловяха раците, не обръщаха внимание на вълните и на няколко пъти биваха отнасяни от тях, не престанахме да гоним раците до вечерта, с настъпването на която се прибрахме в едни храсталаци наблизко.

На другия ден, щом като се съмна, тръгнахме отново на път, като оставихме там четирима души много изморени, сред които беше един син на Гарсия ди Касериш Лапидайру, който вървеше с нас, и макар че съжаляваше за тази раздяла със сина си, когото обичаше много, той виждаше, че и да остане с него, не може да му бъде полезен с нищо, и като го благослови, го остави. И към девет-десет часа същия ден, трети юли, стигнахме до устието на река Санту Ешпириту, която на нашата карта беше отбелязана със старото си име — Байа ди Алагоа — вероятно петнадесет-двадесет левги дълга, а на места малко по-малко широка; тя влиза в морето с два ръкава, единият от югозапад, който не е много голям, а другият от северозапад, той сигурно има седем-осем левги, а между двата се намира един остров, който трябва да има три левги обиколка.

В този залив се събират водите от три доста големи реки, които идват много далеч от вътрешността и се вливат тук; във всяка от тях приливът навлиза десет-дванадесет левги над мястото, докъдето заливът достига. Първата от тях, в южната част, се казва море на Зембе и отделя земите на един крал, който също се казва така, от земите на друг крал — Инека, при когото бяхме по-късно. Втората се казва Санту Ешпириту, или Лоренсу Маркиш — защото той пръв започна търговията със слонова кост, която намерил там, и поради тази

причина реката е била посещавана от неговите кораби от няколко години в тази част, където преди са минавали мнозина, но никой не се е отбивал там. Тя разделя земите на Зембе от земите на други двама господари, чиито имена са Румо и Мена Лобомбо. Третата ѝ последна река на север се нарича Маника, на името на друг кафър, който царува там и с когото се намират в съседство много други владетели. Край нея беше претърпял поражение Мануел ди Соуза Сепулведа и там бяха умрели той, жена му, децата му и почти всички хора, които са били с него, като са се спасили само седем-осем души, които разказаха за неговите нещастия.

Картата, по която се водехме, назоваваше погрешно река Санту Ешпириту тази, която се казва Агуада ди Боа Паш, намираща се на 24 градуса и половина и с осемнадесет левги по-нататък от другата, макар че тази, в чието устие се намирахме, както по името, което казах, Байа ди Алагоа, така и по географската ширина, на която беше разположена — 25 градуса и една четвърт, ни изглеждаше самата река Лоренсу Маркиш, която търсехме. Името Санту Ешпириту, което очевидно беше дадено на друга река, ни накара да се заблудим и да мислим, че тя е там, където възнамерявахме да спрем и се надявахме да намерим кораб. Но макар че се бяхме заблудили, единодушни в желанието си да вървим напред, когато се озовахме там и видяхме такъв голям залив и толкова малки възможности да избегнем заобикалянето му, от което се плашихме още повече, отколкото от онова, което преживяхме при река Медуш ди Оуру, стигна се до разногласия какво трябва да правим. Но последния извод, който всички направихме, беше: тъй като вече нямахме желязо за продан, нито оръжия, за да се защитаваме от туземците, които ставаха все по-груби и зле настроени, нито бяхме в състояние да вървим, защото вече всички бяха толкова съсипани от умора, че всеки ден по пътя умираха по пет-шест души, откъдето ставаше ясно, че ако искаме да преминем оттам, преди да ни изядат, първо ще бъдем пленени, нека решим, че най-добре е, понеже така се налага, да не вървим повече напред, а да се предадем на краля на тази област. Предполагаме, че той, понеже е близо до мястото, където идваше корабът, има някаква представа за португалците, защото бяхме чували от онези, които се бяха спасили от другото корабокрушение, че на двадесет-тридесет левги навътре в тази земя били намерени малцината живи от кораба, защото туземците очаквали чрез тях да

завържат търговия, което вярвахме (защото не можехме повече да вървим), че ще направят и с нас.

Щом като се споразумяхме по този въпрос, паднали на колене, прочетохме благодарствена молитва на небесната царица и някои молитви, благодарейки на бога за голямата му милост да стигнем там и го молахме чрез пресвятата му майка да благоволи да вземе миналото като наказание за нашите грехове и да вдъхне в сърнето на тези странни и различни по закони и нрави господари, които очаквахме да срещнем, да не ни преследват повече от това, което дотогава бяха направили заради нашите грехове. И като свършихме молитвите, тръгнахме отново край залива, за да видим дали ще срещнем хора, които да ни заведат при краля или да ни осведомят какви вести имат за нас; и не бяхме вървели много, когато на един хълм видяхме жителите на селището, което се намираше в подножието му и бе изоставено от страх да не го нападнем. Някои от тях след много подозрения към преводача дойдоха при нас и ни казаха, че техният крал се казвал Инека и бил приятел на белите, които много често идвали в този залив с един кораб и на когото кралят продавал много слонова кост срещу мъниста, с каквито те здравата се бяха нагиздили.

Като чухме това и като виждахме, че и те потвърждават вестта, която ни беше донесъл по пътя онзи кафър, и понеже твърденията им не се различаваха, макар че ги бяхме питали поотделно, останахме много доволни и изпълнени с желание да отидем при краля. И понеже тези хора предложиха на другия ден да ни отведат там, където се намираше той, през нощта си отпочинахме на това място и щом се съмна, изпратихме преводача в селището, за да доведе онзи, който щеше да ни води, както се бяхме уговорили. Кафрите обаче, не знаейки по каква причина, не пожелали да дойдат с него, колкото и да ги молил и да им обещавал разни неща. Затова, като видяхме тяхното упорство, тръгнахме отново край залива, много разочаровани от добрите вести, които чухме предишния ден. И след като вървахме около половин левга, забелязахме един рибар с една гамбоа — един вид ограда, които те правят във водата, където ловят риба. Приблжихме се към него колкото може по-тихо, за да не избяга, извикахме го и разбрахме, че е един добродушен старец, който веднага дойде. Когато го попитахме дали би желал да ни заведе при краля, каза, че е съгласен. И докато още бяхме развълнувани от това си намерение, при нас дойде друг

кафър с вест от краля, който го прашаше да ни каже, че този залив бил голям и не можем да го заобиколим без неговото съгласие, и че жителите от другия бряг били много лоши и враждебно настроени към хората от нашата земя, защото убили мнозина, които отишли там, а той бил наш приятел. Затова трябвало да отидем при него и той щял да ни храни, докато дойде корабът, затова именно вече за втори път прашал човек да ни повика. И тъй като ние не искахме нищо друго, последвахме вестоносеца и отидохме да спим през нощта в едно село, където кафрите бяха убили един хипопотам и ни продадоха месото му за пари; и това беше първото място, където пожелаха да ни приемат.

Оттам вървахме три дни и когато на третия ден кралят узнал, че сме наблизко, излязъл с около тридесет души извън селището, където живееше, за да ни посрещне, и щом се приближихме до тях, той в израз на много голямо задоволство и гостоприемство ни накара да седнем при него и след като хапнаха с нашия капитан малко каша от плодовете, които носеше (понеже това при тях е знак на сприятеляване), ни попита как сме дошли дотам и отново потвърди това, което беше пратил да кажат на капитана още по пътя — колко голям приятел ни бил, като ни окуражаваше, че занапред нямало да имаме никакви трудности, защото той щял да ни защитава и да ни храни до идването на кораба, който, ако се съди по идването му друг път, нямало да се забави много. При тези думи той стана и тръгна по пътя към селището, което, макар и да не беше оградено с ров, подсилен със стена от битум и тухли, нито пък имаше в него никакви други разкошни сгради с колони и каменни зидове, поддържащи тежестта на високи кули и великолепни коридори, все пак напомняше в своята естествена и древна бедност известен административен ред, който за неговите малки грижи бе достатъчен; селището е голямо и с много хора в своите дворове и доста подредени улици, оградено със стена от множество тъмни борове, които растат в тази земя доста високи и доста гъсто засадени, с три-четири входа там, където трябва. И докато почивахме в един двор, който се намираше пред тези селски и планински дворци на краля, той заповяда да опразнят няколко колиби, където спяхме през тази нощ.

Така на седми юли пристигнахме само петдесет и шестима португалци и още шестима роби, а тръгнахме седемдесет и двама, като изминахме над триста левги със заобикалянията, които правихме; а по

нашата външност ясно се виждаха следите от страданията и оскъдицата, които бяхме преживели по пътя, защото никой от нас нямаше нищо друго освен болната си кожа върху костите и представляваше много по-точно образа на смъртта, отколкото на човек. И понеже мършавостта, заедно с пищността на парцаливите ни премени и нечистоплътността, с които мизерията ни беше покрила, предизвикваше огромно отвращение у туземците, там, където бяхме, ни тормозеха по хиляди начини и с най-различни подигравки, затова помолихме краля да заповяда да ни настанят в няколко колиби, които бяха отделени от другите на едно усамотено място. Той веднага направи това, като ни каза да не ходим из селището, за да не ни тормозят, и че там щели да ни донасят и продават всичко, което имало в селището.

Целта, с която кралят ни покани да отидем там, не се основаваше изцяло на добродетел, а отчасти и на интереса, обхванал като епидемия общо взето повечето хора (колкото и недодялани да са), да получи от нас някакво злато или бижута не защото му бяха нужни за собствена употреба, а защото знаеше, че португалците, които са идвали с кораба миналите години, са купували тези неща от хората, ограбили Мануел ди Соуза Сепулведа, срещу мъниста, които те смятат за безценно съкровище, както ние скъпоценните камъни или техните подобни. Колкото и сдържан и прозорлив да беше, кралят поиска да получи тези неща на ръка с колкото може по-малко разплати от наша страна и затова потърси един такъв начин: три-четири дни след като отидохме там, както казах, заповяда да извикат нашия капитан и му каза, че сме били много и не се решавал да ни изхранва всички, и понеже му било необходимо да купи продоволствие за своите хора, за да ни даде след това и на нас, да сме му помогнали с някакво злато или златни предмети и да не се опитваме да минем без това, защото много добре знаел, че всички бели хора са много богати, и да сме обърнали внимание на това, за което ни молел, защото било от наша полза, а за него нямало да остане нищо друго, освен труд да ги събере. Ако ли пък не искат всички да сторят това, на тези, които го направят, щял да даде да ядат, а на другите не; а също така, ако това условие не ни задоволявало, да вървим, където щем, но той нямало да ни защитава. На това искане капитанът му отговорил колкото може по-внимателно,

за да го избави от алчността му и в заключение го помоли да го остави да поговори с нас и на другия ден да му даде отговор.

След като се раздели с краля, капитанът ни донесе тази вест и ни разказа какво става, молейки ни за съвет, за да решим какво да правим. Ние обсъдихме това помежду си и решихме: понеже сме лишени от средства, оръжие и пари за откуп, а не можем да отидем на друго място, където да не постъпят с нас така, а може би още по-лошо, по принуждение трябва да понесем тази и всякаква друга тирания, която ни наложат, защото ако не дадем доброволно на краля това, което иска, никой няма да му попречи да ни го вземе насила, без да можем да направим нещо друго, освен да умрем, защитавайки се, понеже там са се събрали много хора и чакат решението, което той ще вземе след нашия отговор; а освен това всички обикновено носеха толкова малко неща, че както ги изразходвахме там, щяха да стигнат най-много, докато дойде корабът, както обещаваеше той. С това известие на другия ден капитанът отново отиде при него. И когато кралят узна нашето решение, за да ни убеди още повече в правилността му, заповяда на следващия ден следобед да отидем пред вратата му и там даде на всеки човек около един селамин^[6] просо, което е най-добрата храна в тази земя и която те смятат за свещена. Каза ни, че това било за два дни, а след това трябвало да ходим постоянно, за да получаваме дажбата. С тази уловка той ни подмами така, че ние намерихме споразумението за много добро и се приготвихме да му дадем на другия ден това, което искаше. Кралят, като разбра, че сме готови, извика двама-трима от най-близките си хора, нашия капитан и преводача, и се съгласи да приеме онова, което му донесат. Там всеки му даваше това, което носеше, като казваше колко души влизат в тази сметка и трябва да участвуват в дажбата, която се полага за това. Той го вземаше и след като го огледаше добре и се допиташе до своите, ако беше доволен, прибираще го, а ако не, връщаше го, като казваше да потърсят друго. Така по един или друг начин ни караше да му донесем това, от което да остане доволен. При това капитанът помагаше, като казваше, че сме бедни, защото корабът ни се е разбил в морето и защото сме излезли голи и с плуване, а че драгите португалци, които кралят даваше за пример, са слезли от запазен кораб и затова са спасили много неща. И щом свърши предаването и кралят се прибра, капитанът ни помоли никой да не купува храна, каквато и нужда да изпитва, докато се

разбере дали кралят ще продължи да ни дава обещаното, защото беше сигурно, че ако се разбере, че имаме още нещо, това ще му бъде достатъчно да не удържи обещанието си и когато сметнем, че сме го удовлетворили, алчността му ще се разпали още повече.

И понеже хората по всички тези краища израстват сред храсталаците голи, без закони и обичаи, без премени и украшения, без никакви други нужди да ги принуждават да произвеждат, събират и съхраняват за трудни времена излишъците, които някои щастливи часове им предоставят, като се хранят само с горски плодове, с корени и треви, които свободно си растат по полето, а понякога от лов на слонове и хипопотами, без да имат понятие от обработване на земята — откъдето идва причината както господари, така и подчинени да живеят в обща и естествена бедност — кралят, виждайки, че по никакъв начин не може да изпълни това, което ни обеща, в желанието си да намери почтено средство, за да излезе от своето задължение и да разбере дали ни е останало още нещо от това, което искаше, заповяда на някои от своите хора да ни изкушават през следващите дни с разни неща за ядене, защото знаеше, че нуждата от тях (повече от всяко друго нещо) ще ни накара да му открием онова, което той толкова желаше. Шест-седем дни ние понасяхме нашата мизерия, но понеже през цялото това време той не ни даде дажбата, някои започнаха да купуват онова, което им донасяха за продан. Кралят, разбира се, веднага узна и понеже не очакваше друго, заповяда да извикат нашия капитан и показвайки се много обиден, му каза, че сме го излъгали, защото всички сме имали повече от това, което му бяхме дали, и понеже сме можели да купуваме нужното, нека не очакваме помощ. Капитанът нямаше какво друго да му отговори, освен че всичко, което сме носили, сме му го дали, но все пак той щял да ни накара да потърсим пак, и ако намерим нещо, щял да му го занесе.

След като се раздели с краля с тези думи, капитанът дойде да ни каже какво става и колко по-алчен е станал кралят от преди. Като виждаше обаче, въпреки всичко, как нашата нужда не търпи подчинение на закони и че няма какво друго да прави, освен да се върне при краля и да му каже, че ни е претърсил всички и не е намерил нищо, което да може да вземе, защото само младите били купували, но и на тях вече не им останало нищо и са били строго наказани за грешката, че са запазили онези малко неща, но и да знае също, че ние

сме недоволни от него, защото, след като му дадохме всичко, което носехме, не ни се притече на помощ с храна, както беше обещал, поради което щяхме да измрем от глад, затова нека се смили над нас и като крал да изпълни дадената дума. На това той отговори, че просо не можел да ни даде, защото нямал, че дори това, което ни бил дал предишните дни, го събрал между всички свои хора, но когато умре някой слон или хипопотам, щял да го раздели с нас. И това беше самата истина, защото макар че в началото бяхме възмутени, защото подозирахме, че използва това оправдание, за да ни умори от глад, но като видяхме неплодородието на земята и неговата благосклонност към нас, повярвахме, че казва истината.

Щом капитанът разпръсна илюзиите ни с този отговор, всеки от нас, изгубил надежда за малко повече спокойствие и почивка, отколкото бе имал дотогава, отново бе обзет от други грижи и започна да търси да купи някаква храна, и то не открито, поради страх от краля, а само от кафрите, които също обичаха да продават скришом, за да не им го вземат ония, които следяха това. И след като прекарахме така няколко мъчителни дни, една нощ кафрите убиха два слона и кралят веднага изпрати да кажат на нашия капитан да отидем с него на другия ден в гората и там заповяда да ни дадат четвърт слон, което беше разделено между всички поравно. И така правеше всеки път, когато убиваха някои от тези животни; и наистина, като оставим настрана алчността му за пари, не можем да се оплачем от нищо друго, освен от малките му възможности, защото се показваше така опечален, когато нямаше с какво да ни помогне, а идваше толкова весел и доволен да ни извести, когато убиеха някакъв такъв дивеч, сякаш пред очите му винаги беше нашата мизерия и повече се радваше на изобилието заради нас, отколкото заради себе си.

Но независимо от неговите желания и от това, че той разделяше с нас всичко, когато можеше, поминъкът на кафрите, които се занимават с лов на тези животни, е много оскъден — понякога дни наред не могат да убият нищо, но тъй като са свикнали (когато това им липсва) да си помагат с някои корени и треви, с които по природа и по навик могат да се изхранват, а ние като чужденци не знаехме как да търсим тези храни и изпаднахме в такава нужда, че някои от нашите умряха направо от глад, едни свършиха из гъсталаците, други при изворите, а

трети по различни места из пътищата, където крайната нужда ги принуждаваше да вървят.

И понеже духовете и телата на онези, които още оставаха живи, бяха толкова уморени и отслабнали, че най-много, за което стигаха силите и милосърдието им тогава, беше да изкопаят с колове по един малък гроб на така починалите, където ги оставяха полузаровени; а от това започна друго не по-малко нещастие от глада. Стана следното: понеже селището, където живеехме кралят и ние, беше разположено в една стара и голяма гора, в която имаше много тигри, лъвове и разни други вредни животни, същите, настървени най-напред от изяждането на незаровените, стигнаха до такава дързост, че още с мръкването влизаха в онази част на селището, където живеехме ние — едно позабутано място, както вече казах — и ако намереха някого вън от колибата, го убиваха; и така леко скачаха обратно с тялото в уста през оградата, въпреки че беше висока и много гъста, сякаш не носеха нищо; и правеха тези скокове толкова бързо, че отвлякоха петима души, преди да се окопитим. И след като видяха, че не могат да ни хванат извън колибите, започнаха най-нахално да влизат вътре, и макар да бяхме по шест-седем души заедно, не пропускаха да наранят този, който се намереше най-близо до тях, така че струпвайки се всички върху него, с мъка изваждахме човека от лапите им. При тези нападения, които те правеха по няколко пъти всяка нощ, раниха много тежко още петима души. И понеже в нас вече нямаше оръжие (както бе казано), с което да можем да се браним, няхаме никакво друго средство, освен да не излизаме от колибите по-рано от осем-девет часа през деня, а да се прибираме един час преди залез-слънце. Но дори пред това време, ако някой трябваше да отиде в гората или до извора, или до някое друго място, макар и близо до селището, изчакваше да се съберат пет-шест души, които имат същото желание, поради страх от зверовете, защото другояче не се осмеляваха да вървят.

И понеже при тази предпазливост им липсваше стръвта на нашето месо, което сигурно им се беше усладило, ако се съди по многото опити да се доберат до него, така бяха побеснели от мъка по тази липса, че нощем не можехме да се чуем помежду си от ревовете им по улиците, а много често налитаха върху вратите и блъскаха и удряха така разярено, колкото сили имаха; а когато разберяха, че са добре залостени (както трябваше да правим), дълго ръмжаха и виеха

пред тях, без да се помръднат; и през цялото това време сърцата ни не можеха да се отпуснат за малко почивка и спокойствие, от които имахме такава голяма нужда, страхувахме се да не съборят колибата и да попаднем в безмилостните им зъби; няма съмнение, че ако започнеха това, не им липсваха нито сили, нито желание да го сторят.

И понеже кафрите през тези дни се движеха по-уверено и по-непредпазливо, зверовете видяха в тяхно лице най-подходящата плячка и започнаха да им правят същите пакости, както на нас, така че за четири месеца отвлякоха над петдесет души, мнозина от тях през деня, и то вътре в самото селище; беше ги обзел такъв голям страх, че бащата дори да виждаше как отвличат сина му, не се осмеляваше да му се притече на помощ, освен с викове (на които те много не обръщаха внимание); при това те им викаха много отдалече. Така че тигрите влизаха безпрепятствено в това толкова голямо селище и отвличаха хората така уверено, както можеха да го сторят в някоя съвсем безлюдна гора; те живееха толкова разточително, че от тези, които убиваха, не използваха друго, освен кръвта или нещо дребно, докато е прясно; и така често намирахме тези трупове захвърлени там, само нахапани или най-много без крак или ръка. И при това всичките тези нападения беше убит само един, понеже не беше успял да улови през нощта нищо и беше останал през деня в едни храсти наблизо. И щом усетиха и видяха този негодник, кафрите се осмелиха да го нападнат с копия, а той като почувствува, че е ранен, се нахвърли върху едного, който беше най-близо до него, и му нанесе две големи рани на шията, наред с многото други на различни места по тялото, не толкова опасни, но тъй като кафърът беше храбър човек, нави на ръката си една кожа, която носеше, и с няколко много точни удара с меч го съсече.

Към тормоза на тигрите се прибави и друг — на въшките, който макар и да изглеждаше лек, беше такъв, че отне живота на неколцина и изложи на опасност живота на всички, защото докато ходехме почти голи, само с едни парцали, през които на много места се показваха месата ни, завъдихме толкова много въшки, че ни ядяха пред очите ни, без да можем да се справим с тях, колкото и често да парехме дрехите си и да се пощехме по три-четири пъти на ден; понеже беше бедствие, изпратено заради нашите грехове, не помагаше нищо; напротив, изглежда че колкото повече се мъчехме да ги безпокоим, толкова повече се увеличаваха; когато си помислихме, че сме ги изстребили,

след кратко време отново се появиха толкова много, че ги събирахме по дрехите си с тресчици и ги носехме да ги горим или заравяме, защото иначе не можеше да се изтреби толкова много нещо; и въпреки всички тези средства, те направиха такива дълбоки рани по гърба и главата на Дуарти Трищау и на още други двама, че те очевидно умряха от това.

И понеже хората по всички тези краища поради малкото движение и спокоен живот имат слаба представа за съдбата и нейните превратности, те не смятаха, че сме преследвани от нея, а по-скоро по собствено желание сме оставили земите си, за да грабим чуждите. Поради това лошо мнение за нас се стигна дотам, че станяхме омразни на всички и оттогава започна друга грижа, не по-малка от вече разказаните. Тъй като нашата неволя ни принуждаваше да излизаме из селището, за да търсим някакви кости или тръни, или други подобни и проклети неща, които намирахме по улиците и се хранехме с тях, било поради подозренията, които изпитваха към нас, било защото искаха да използват такива постъпки, за да оправдаят кражбите си, веднага бивахме събличани и изгонвани, и ако се оплачехме за това на краля, казваха, че ни заварвали да ограбваме къщите им, за което винаги намираха свидетели, така че не се насищаха да ни тормозят, нито да ни наричат постоянно крадци; така невъздържано ни преследваха, че изобщо нямахме живот от тях, ако излезехме от колибите, нито се смеляха над естествените ни нужди, ако поискахме да ги извършим вътре.

И тъй като нашите грехове заслужаваха още по-големи наказания пред господа бога, към нещастията и мъките, за които разказах, се прибави друго много по-голямо и изпълнено с по-голям страх и мизерия. Понеже още не знаехме местния език и нямахме друг момък, за да се занимава с нашите неща — както пред краля, така и пред неговите хора, които много пъти се опитваха да се държат с нас прекалено дръзко — освен Гашпар, преводача, когото водехме, той се възползва от нашата нужда и се предаде на дявола и алчността, така че пожела да стане пълен наш господар. И така продължи да прави и занапред, защото като видя, че кралят се държи с него приятелски, започна да ни разправя открито, че сме живи само благодарение на него; той уж се мъчел да убеди краля да не ни пръска по други свои селища, както вече бил решил, там (добре знаем) веднага щели да ни

съблекат и избият, както бяха направили с дружината на Мануел ди Соуза Сепулведа. Затова, който искал да живее, трябвало да му даде подкуп, иначе нямало да се застъпи за него. При тази заплаха всеки беше готов на всичко и му даваше всичко, което имаше, а той приемаше това така намусено, сякаш проявяваше голямо милосърдие, като го вземаше, и казваше, че доста евтино откупваме спасението си, което било в неговите ръце; и изпитвайки удоволствие от тези подкупи, или по-точно казано, от този начин, по който ни вземаше живота, алчността му стигна дотам, че се озвери към нас повече от тигрите и всички други злини ни изглеждаха нищожни в сравнение с високомерните и неразумни притеснения от негова страна, защото той ни вземаше и малкото, което бяхме спечелили с толкова пот, и ни принуждаваше да му даваме онова, което нито можехме, нито имахме. На няколко души той се осмели да каже, че ако не му дадат всички по хиляда крузаду, да се въоръжат с търпение и да се грижат сами за себе си. Между нас имаше двама младежи, на които той каза, понеже кралят идвал да търси в тяхната колиба, да му покажат на кое място са скрили нещичко, за да седне там, та да не могат да го намерят. И понеже горките му се доверили, кралят веднага узнал и им взе над хиляда крузаду в пари и предмети, които им беше оставил ревизорът на кораба, когато остана с кафрите, както вече разказах. Освен това подстрекаваше краля да ни преследва и да претърсва хората и къщите, защото от всичко, което се намереше, после получаваше каквото пожелаеше, така че от подкупите и ограбването натрупа толкова много, че не успяваше да опази това, което беше спечелил. Дяволът така здраво беше заседнал в него, че макар и да вървахме все по волята му, ако някога ни потрябваше, за да се оплачем на краля от униженията, които неговите хора ни причиняваха, не само не искаше да ни помогне, а дори им помагаше, като им казваше да правят така, без да се боят, защото той знаел, че сме заслужили много повече. Затова като виждахме, че ни измъчват и преследват отвсякъде и че нямаме никаква възможност, макар и само за няколко дни да не се превръщаме в храна на тигрите, решихме да опитаме по-скоро последния си късмет другаде, вместо да измрем в такава мизерия и с това намерение трима-четирима души помолиха краля да ги изпрати в едно село недалеч оттам, което той направи на драго сърце. Кралят заповяда да извикат старейшината на селото (защото във всяко селище има по един кафър,

който има власт да управлява другите и да разрешава техните спорове), предаде му ги с много заръки. След тях аз и още шест-седем души, които пожелаха да ме последват, влязохме при краля със същата молба и той ни изпрати на един остров, който бил в устието на залива, защото там имало плодове и щели сме да се изхранваме. И прояви такава загриженост за нашите нужди и безпокойства, че като видя как капитанът и другите мои приятели останаха недоволни, понеже мястото, където трябваше да замина, беше на дванадесет-петнадесет левги оттам, където оставах те, и поради неблагосклонността, която виждах у туземците, той им каза да не се сърдят и да не се страхуват, защото там нямало да ни бъде сторено никакво зло, а тъкмо обратно — по-скоро щели да се отнасят с нас така, че само за няколко дни ще си възвърнем силите. И за да се изпълни това, изпрати с нас двама свои роднини, които ни предадоха на главатаря на селцето, където отивахме, като му заръча да не позволява неговите хора да ни тормозят и да ни помага с каквото може, все едно сме негови деца, защото кралят ни смята за такива.

След като заминах аз, онези, които останаха при краля, прекарвали заедно още няколко дни, защото не се решавали да отидат на друго място — тъй като не вярвали на обещанията му за добри обноски към нас, а по-скоро били сигурни, че това е хитрост, за да ни пратят малко по малко извън селището, за да ни убият, без да знаем нищо едни за други, макар че и там, където бяха, не виждали нищо, от което можеше да се очаква живот, все пак смятали, че е по-малко зло да умрат сред своите земляци. Но щом получили новини от мен и от тези, които бяха с мен, че там живеем по-добре, понеже хората са по-малко, а храната в по-голямо изобилие, някои и други започнаха да получават разрешение, така че за един месец при краля не останаха други, освен капитанът и още четирима души, които с покровителството на преводача можеха да се изхранват добре и там, а всички останали бяха пръснати по селцата, за които бяха разбрали, че са по-заможни.

Животът ни тогава се състоеше в това всеки да си избере по един кафър в селището, където беше, и който му се струваше най-добър по характер, за да му носи необходимите вода и дърва, за да го защитава от тези, които поискат да го тормозят, защото, както казах вече, понеже се грижеха за нас, а нашата нужда не ни позволяваше да бъдем

непокорни, горделиви и нахални, или каквото и да било те правеха всичко, за да ни покажат волята си.

Когато идваше време за вечеря, която е тяхното основно ядене, ние сядяхме пред вратите на тези, които наричахме свои стопани, те разделяха с нас каквото искаха или можеха. И понеже всичко това беше толкова малко, че не стигаше доникъде, всеки прекарваше времето, което му оставаше свободно от задължителната работа, в търсене из храсталаците на нещо за ядене, като не прощаваше нито на змия, нито на гущер, нито на някаква друга гадина, колкото лоша и отровна да е тя. И стана угодно богу тъй, че от всички, които ядоха тези отрови, да осъмне мъртъв само един моряк, който предната вечер беше ял една риба, за която кафрите веднага го предупредиха, но понеже нуждата беше по-голяма от страха, той не пожела да послуша и от това умря.

И макар че докато бяхме по тези места, на всеки поотделно му се случиха много печални и нещастни произшествия, които отминавам, за да не се отдалечавам от главното в моя замисъл, господ бог им даряваше здраве, и макар и с мъка, винаги им предоставяше нещо, с което да се нахранят; но щом се разболееха и им липсваше тази мизерна и оскъдна храна, която получаваха от Божиите ръце, въпреки помощта на другарите им, изнемощяваха и загиваха. А най-лошото беше, че кафрите изпитваха такова голямо отвращение от нашата мършавост, нечистоплътност и нищета, та ако станеше ясно, че болестта ще продължи дълго, скъсяваха живота на болните с различни видове смърт — както направиха с духовника на кораба, който беше замъкнат в едни храсталаци, докато умря, и с един слуга на Фернау ди Алвариш Кабрал, който бе хвърлен в морето жив, и с още някои, които с подобни мъчения бяха изпратени на оня свят; така че щом усетехме у тях такова намерение, трябваше да вземем онези, които бяха заболели, и да ги занесем в гъсталаците и там скришом им помагахме с каквото можехме, докато дъждовете, студени или горещи, според времето, заедно с техните собствени нужди ги отърваваха милостиво от мъките.

И по този начин при тази мизерия и оскъдица, когато едни умираха, а други всеки ден очакваха същото, прекарахме пет месеца, през което време, след едни големи бури, които връхлетяха и събориха всички плодове, не остана какво да сложим в уста, нито пък се осмелявахме да излезем от колибите, заради големите студове и

малкото дрехи, така че тези, които бяхме останали живи, вече от доста дни се намирахме в крайна нужда. Но господ бог, понеже е такъв, не забрави да се притече на помощ при най-големите трудности на онези, на които му е угодно. И когато изобщо бяхме изгубили вяра за спасение, неговото милосърдие ни помогна. Стана тъй, че аз, на когото се падна да живее в едно село, което е на носа на острова, край устието, откъдето влизат корабите, един ден, беше трети ноември, когато се бях излегнал в една колиба доста небрежно и мислех за края на живота си, който очаквах да дойде скоро, понеже вече бяха умрели петима от моите другари там, а двамата, които оставахме, можехме също да се смятаме за умрели, поради крайната нужда, в която намирахме, при мен дойде един кафър и ми каза, че е пристигнал корабът; и макар че кралят ни говореше често за неговото идване, ние нито за миг не повярвахме, защото смятахме, че казва това, за да ни окуражи, а не защото беше така. Аз все още упорито вярвах в заблудението от картата и мислех, че реката, където се отбива корабът, се намира осемнадесет левги по на север от тази, както вече казах. Когато чух това от кафъра (понеже нуждата вече ме беше научила да разбирам неговия език), аз му казах да си върви, защото не му вярвам. И когато той още на няколко пъти повтори това, излязох вън и тръгнах след него до един хълм, откъдето се откриваше голяма част от морето, и оттам видях един кораб, който се намираше на около една левга от мястото, където бях, и тогава започва да се насочва към устието. Какво възмущение предизвика у мен тази гледка, оставям на въображението на онези, които са обърнали внимание на нещата, през които бях минал, и на мизерията, в която живеех по онова, време, като се видях така неочаквано подкрепен от безкрайната доброта на господ бога; и за това няма да кажа нищо повече. Така че, след като се уверих чрез опита, който имах, че това, което виждам, е вярно, а не сън, както отначало мислех, тогава, паднал на колене, му отдадох дължимите благодарности за голямата милост; и докато се люшках в тези съмнения, корабът навлезе четири-пет левги навътре в залива, докато след един завой, който правеше островът, го изгубих от погледа си. И понеже една такава хубава новина не се нуждаеше от разгласяване сред тези, които я очакваха, сметнах, че е добре да я занеса направо на онези от сушата. Затова продължих към едно друго селище на острова и взех оттам един другар, за да отидем там, където бяха кралят и

нашият капитан и им разказах какво бях видял. Оттам нататък скоро всички наши, които бяха пръснати из разни селища във вътрешността, научиха новината.

И понеже по онова време имахме слаба представа за реките, които се вливаха в залива, и за търговията, която се въртеше там, не можехме да бъдем съвсем сигурни и се опасявахме, че корабът може отново да излезе, без да разберат за нас, затова на другия ден помолихме краля да ни даде някой, който да занесе писмо до хората на кораба, за да разберат, че сме там, на което той отвърна да не се ядосваме, защото когато придойдат реките, капитанът щял да дойде в неговите земи, за да търси слонова кост, както обикновено правел, и тогава щял да разбере. Така и стана: защото след девет дни в едно негово пристанище дойде Бациау ди Лемуш, пилот на кораба, изпратен от дон Диогу ди Соуза, капитан на Софала и Мозамбик, да търси слонова кост за нашия господар, краля, а Инека, научавайки за неговото идване, заповяда на вождовете на селата, в които се намирахме, да ни заведат в онова пристанище, така че за три дни всички се събрахме там, където бяха той и Бациау ди Лемуш. И въпреки че една толкова голяма радост беше достатъчна да даде живот и нова сила на духа на този, който ги нямаше, по пътя умряха двама души, толкова късно дойде за тях тази помощ. И след много прегръдки с нашите и шумна радост, без каквито в подобни случаи не може, Бациау ди Лемуш даде на краля мънистата, които бе поискал за всеки от нас (а всички те струваха твърде малко) и понеже не се събрахме в алмадията, най-напред закара едните, а после се върна да вземе останалите, и на два пъти ни качи на кораба.

Тук се събрахме само двадесет португалци и трима роби, от триста двадесет и двама души, които тръгнахме оттам, където корабът се разби в крайбрежните скали. Всички други останаха по пътя и в селищата, където бяхме — едни от тях умрели от различни видове смърт и нещастия или умора, други в селищата или пустинята, според волята божия. А сред загиналите тези, които имаха име, бяха: Фернау ди Алвариш Кабрал, Лопу Ваш Коутиню, Балтазар Лопиш да Коца, Бартоломеу Алвариш, Антониу Пириш ди Аруда, Луиш Педрозу, Жоржи да Барка, Бациау Гонсалвиш, Белшиор ди Мейрелиш, Антониу Леду, ревизорът на кораба, и преводачът Гашпар, който не бе угодно богу да стигне на християнска земя и да се ползва от онова, което беше

спечелил по толкова долен начин, защото беше убил толкова хора, вземайки им това, което бяха събрали за препитанието си с толкова пот; и без съмнение всеки може да каже, че ако не беше се сдобил с две-три хиляди крузаду по начина, за който вече разказах, и сега щеше да бъде жив. Тези, които останаха с него, казват, че след като напълнял и укрепнал, един следобед изчезнал от селището и понеже се забавил два-три дни, кралят пратил да го търсят навсякъде най-старателно, но никога нищо не узнали за него; така че или го е изял някой тигър, настървен на човешка кръв, както той се беше настървил на нашата, или (което е по-сигурно) наследството, което някой е чакал от смъртта му, го беше довело до такъв край и възмездие, каквито делата му заслужаваха.

В този кораб стояхме пет месеца, понеже духаха източните ветрове и не можехме да пътуваме. През това време почти всички често боледувахме и бяхме крайно изтощени, и имяхме твърде малко средства, за да задоволим нашите нужди, както защото корабът беше малък и зле екипиран, така и защото в Мозамбик имало голям недостиг на продоволствия, когато потеглили оттам. И докато чакахме така мусона, Бащиау ди Лемуш слиза на няколко пъти на сушата, за да прави размяна, а кафрите от брега на средната река, където бяхме хвърлили котва, толкова се бяха разбунтували срещу него, че почти всеки ден го принуждаваха с бой да се качва доста бързо на кораба. И макар ние отначало да се преструвахме, че не забелязваме това, за да не разбунтуваме хората от тази земя, след като видяхме, че тяхната дързост нарасна толкова много, решихме да ги накажем, затова след като получихме от Бащиау ди Лемуш оръжие и позволение, една нощ слязохме при едно голямо селище, което не беше много далеч от брега на реката, където предния ден набиха и ограбиха един наш човек, с намерение да го нападнем, щом като се развидели. И тъй като часът приближаваше, започнахме да се приготвяме, за да сме по-близо, но бяхме видени от една жена, която случайно ни срещна. Тя се развика и хората от селището се събраха веднага, затова се наложи да започнем малко по-рано, отколкото изискваше случаят.

И макар че в началото враговете ни се съпротивяваха, защитавайки се твърдо известно време, след като усетиха какви загуби търпят, обърнаха гръб. И понеже беше още толкова тъмно, че не се разпознавахме едни други, опасявайки се да не се случи някое

нещастие, дадохме им възможност да се спасят, така че биха убити не повече от петима, сред които техният вожд, на име Масамана, на когото също така пленихме две дъщери заедно с други три-четири жени. И след като оставихме цялото селище изпепелено, се оттеглихме заедно с пленените, които после за възстановяване на мира върнахме на Зембе, крал на тази земя, който се притече на помощ при това неочаквано нападение. Когато той узна за невъздържаните действия на неговите хора срещу нас, намери, че сме постъпили много добре и стана наш приятел.

В края на това време, за което споменах, Бащиау ди Лемуш както обикновено се върна по своята търговия при Инека, който му каза да не си тръгва, без да говори с него, защото имал вест, че по пътя, по който бяхме минали, вървели други хора от нашата земя. И постъпвайки така, два-три дни преди тръгването ни кралят му предаде Родригу Трищау, който бе останал назад, както казах, и един роб на дон Алвару ди Нороня, който също се отдели от нас, отвъд река Медуш ди Оуру. И след като бяха доведени на кораба, те не можеха да се нахвалят от гостоприемството, което кафрите им оказали по пътя. След като разбрали, че сме при Инека, те се надпреварвали с тези, които ги водели, и били по-услужливи и разумни, отколкото ги мислели порано.

След като прибрахме и тези двама души, тъй като всички имахме едно желание — да напуснем тази земя, при първите западни ветрове, които започнаха да духат, на двадесети март излязохме от устието. И за да преминем по този път без нападения, както заслужавахме, на третия ден от нашето пътуване осъмнахме на върха на Носа на теченията, точно във вихъра на морските вълни с насрещен вятър и силна буря, придружени с много големи вълни, така че по никакъв начин не можехме да избегнем ново корабокрушение, и вече с нови опасения, започнахме да приготвяме оръжия и торби, за да вървим към Софала. Но стана угодно богу силата на вятъра да понамалее донякъде, при което насилвайки ветрохода много повече, отколкото позволява мореплавателското изкуство, при пронизващ страничен вятър, заобиколихме носа съвсем близо до скалите му.

Оттам забелязахме Иляш Примейраш и покрай тях и Ангоша стигнахме чак до онова място, което се нарича Кошарите и което е много близо до Мозамбик, когато ревизорът на кораба ни каза, че по-

нататък няма да имаме плитчини, от които да се опасяваме, и че той познава много добре този път, понеже от тридесет години минавал по него. И тъй като дежурните се довериха на думите му и се отнесоха небрежно, защото мислеха, че всички опасности са отминали, не си бяха направили труд да наблюдават; едва когато пилотът, който беше на кърмата, чул вълните да се разбиват о борда на кораба, който целият беше над върха на една плитчина, започнал да лавира колкото може по-бързо, и господ бог, чрез застъпничеството на Светата Дева, която призовавахме, благоволи да ни спаси и от това нещастие, когато корабът вече се допираше до дъното и всеки можеше да удари с копие то си на сухо. И тъй, с тези страшни изненади и мъки стана угодно господу богу да стигнем в Мозамбик на втори април 1555 г.

Щом слязохме на брега, се събрахме, за да направим молебен в църквата Санту Ешпириту, където по наша молба дойде викарият със свещениците и всички хора от крепостта, и оттам отидохме с тържествена процесия на поклонение на Света Богородица Балuartиала. И след като преспахме там през нощта, наредихме на другия ден да се отслужи литургията, която бяхме обещали, а заедно с това извършихме и други свети приношения за възхвала и благодарност на господа бога, заради безмерното му милосърдие, че ни беше избрал измежду толкова много и ни беше довел до този свят дом една година, след като бяхме потеглили оттам, където се разби корабът, и след като бяхме извървели такава голяма част от необикновения, безплоден и почти непознат бряг на Етиопия^[7] и го бяхме прекосили с толкова малко, слаби и зле екипирани хора сред толкова варварски народи, толкова единомислещи в желанието си да ни унищожат и бяхме минали през толкова битки, глад, жегата и студ, жажда, планински вериги, долини, пропасти и препятствия и накрая през всичко онова, което може да си представи човек като вредно, страшно, тъжно, опасно, голямо, лошо, нещастно, през жестоката картина на смъртта, където свършиха дните си толкова хора, смели и яки младежи, които оставиха костите си непогребани по полетата, а месата си в коремите на животни и прелетни птици, а чрез своята смърт и толкова родители и братя, толкова роднини, толкова жени и деца в кралството, потънали в траур. Моля се на господа бога, благодарение на чиято висша доброта се отървахме от тези неща, да вземе миналото ни за изкупление на нашата вина и да ни озари със

своето милосърдие, за да живеем занапред така, че да го заслужим следените си на този свят, угодни нему, за да отреди място за душите ни в своята слава.

- [1] Тревисто растение. — Б.пр. ↑
- [2] От малабарския бряг в Южна Индия. — Б.пр. ↑
- [3] Персийският цар Камбиз, чиито войници са били затрупани от пясъците в Африка. — Б.пр. ↑
- [4] Гуджарат — област в Индия. — Б.пр. ↑
- [5] Камък, който се образува в хранителните пътища на някои животни и се употребява в народната медицина. — Б.пр. ↑
- [6] Мярка за течности и зърно, равна на около 4,6 л. — Б.пр. ↑
- [7] Така се е наричала понякога Африка. — Б.пр. ↑

А. С. П. ГАМИТУ
МУАЗАТА КАЗЕМБЕ И ПЛЕМЕНАТА
МАРАВЕ, ШЕВА, МУИЗА, МУЕМБА, ЛУНДА
И ДРУГИ ОТ ЮЖНА АФРИКА

*Дневник на португалската експедиция,
ръководена от майор Монтейру и посветена на
императора в годините 1831 и 1832. Редактиран
от майор А. С. П. Гамиту, заместник-командир
на експедицията, приложил карта на областта
между Тете и Лунда.*

Лисабон, 1937 г.

ПОХОД ПРЕЗ ЗЕМИТЕ НА ПЛЕМЕТО ШЕВА, ОБИТАВАНИ СЪЩО ТАКА ОТ ПЛЕМЕТО ТУМБУКА

14 юли. — От Тете до владението Мисале изминахме близо седемдесет и една португалски левги на осемнадесет градуса. Днес вдигнахме лагера и се отправихме към Луане в същото владение, за да изчакаме там носачите, които бяха останали назад, и да им раздадем закупените за тази цел хранителни припаси. Оставихме на мястото на лагера стражи, които да отпратят напред споменатите роби, все още непристигнали там.

Ние, командири, отидохме да посетим господаря на владението Жозе Луиш Родригеш, чието жилище се намира на около триста крачки от пътя; в десет часа се върнахме заедно с Родригеш и се отправихме на север, прекосявайки две планини, образуващи верига, която се намираще вдясно от нас; след половин левга преминахме потока Инянкумба, който тече на запад, половин разтег широк и половин дълбок; на брега му разположихме лагера. В единадесет часа сутринта вече се бе събрала цялата експедиция. Гореспоменатият

Родригеш ни даде три вола и други хранителни продукти, които бяха надлежно разпределени.

Това е последното и най-отдалечено от Тете владение. Събирането на робите, живеещи в него, е било започнато преди много години от Висенте Антониу де Куадруш, основател на владението. След неговата смърт новият господар Жоаким Салвадор ду Розариу дълго време не се вестявал тук, докато през 1829 и 1830 г. след един секвестър то било обявено на търг и закупено от споменатия Родригеш. След смъртта на Куадруш — първия господар на тези роби, те никога повече не са имали стопанин и покровител и са живели като свободни хора, докато не ги купил Родригеш, след което му било много трудно да ги приучи към покорство. Броят им не надвишава сто и петдесет, обаче Муанамамбо, който също е роб, притежава на свой ред триста собствени роби.

Обикновено робите, наемани от господарите като мосамбази или търговци, които отиват във вътрешността да закупуват злато, слонова кост или роби, първо се заемат да купят роби за себе си — както със средствата, предоставени им от господаря, така и с това, което успеят да си присвоят; а когато са добри мосамбази, образуват големи селища от роби и жени, които в по-голямата си част също са им робини.

Муанамамбо от Мисале спада към този случай, защото като добър мосамбаз самият господар му е помогнал да събере големия брой роби, които притежава.

Когато робът, притежаващ роби, умре, незабавно се съобщава на господаря, който веднага установява какво е притежавал умрелият. Ако последният има свободни роднини, този от тях, който принадлежи към Бутака, се представя за наследник. Ако господарят реши, може да го приеме като роб, какъвто е бил покойният; също така от волята на господаря зависи дали ще му остави половината или цялото имущество, или ще му откаже и ще вземе всичко за себе си. В други случаи господарят не приема свободен наследник и назначава на мястото на предишния някой роб, който няма никаква роднинска връзка с умрелия. С една дума собственикът на роба е пряк господар на всичко, което той притежава, докато е жив и след смъртта му.

Луане се състои от четири кръгли сламени колиби или нюмби, разположени в оградена от планина падина и заобиколени от няколко селища на роби. Тъй като това е последното португалско владение,

което срещаме, струва ми се, че тук му е мястото да разкажа с няколко думи как живее един господар на владение, когато го обитава, защото се различава от обикновения начин на живот на обитателите на наетите земи от короната и дори в селището Риуш ди Сена.

Животът на един господар, който пребивава постоянно в своето владение, се състои в ядене, пушене и спане; а тъй като е обграден от млади негърки, непрестанно се отдава на сладострастието. Още щом седне на масата за ядене, той бива заобиколен от роби, застанали прави със скръстени ръце в очакване на неговите заповеди. Те се грижат да му сменят чиниите, но не и за ножове и вилици, защото той яде с ръце по обичая на туземците от Португалска Азия и Африка, а и на много европейци, когато са сами на масата, защото, както те твърдят, яденето така било по-сладко. Когато най-последно свърши да яде, към господаря се приближава роб с леген, друг с вода в така нареченото тамбио, което представлява кръгъл метален съд, подобен на стомна, но без дръжка, много разпространен в Индия, откъдето идва и названието му; трети роб носи кърпа. Като му поднесат легена, който се нарича батика, той протяга ръце над него, те му поливат вода с тамбиото и след като се измие и избърше, друг роб му предлага веднага пръстена лула с тръстиков мундщук, който обикновено е цял разтег дълъг, и докато той пуши, което върши легнал, един роб му държи лулата, а двама-трима го разтриват, тоест лекичко го потупват с длани или юмруци по краката, бедрата и гърба, докато заспи; това продължава и по време на съня, докато се събуди; същото се повтаря вечерта, като робите, които са от двата пола, но винаги млади, се редуват. Споменатият Родригеш не спазва съвсем строго обичая, което може би се дължи на това, че е над седемдесетгодишен; Жоау Педру и Мануел Каетану Перейра обаче съблюдават гореописаните правила и живеят като султани в харемите си.

15 юли. — Задържахме се на същото място, за да разпределим продуктите.

В осем часа вечерта муанамамбото на робите-носачи на кралското имущество съобщи на преводача, че те се уговарят да избягат същата нощ. Веднага се събрахме на съвет и решихме да им поговорим, като им обясним какво престъпление се готвят да извършат и колко строго наказание ги чака, ако бъдат заловени; те отрекоха. Въпреки това бе изпратен търговецът Паулу Леонарду да предупреди

Жозе Луиш Родригеш да направи всичко възможно да предотврати бягството с помощта на своите роби, в случай че те направят опит за това. В единадесет часа вечерта бе получено съобщение за бягството на робите, като останал само Вазу, пребит от бой. Отново се събрахме на съвет и накрая решихме да изпратим съобщение до Жоау Педру Шавиер да Силва Ботелю, тъй като жилището му беше най-близо до мястото, където се намирахме; искахме му други сто негри носачи на мястото на избягалите, които той също да снабди с храна; това искане бе възложено на заместник-командира, за да се придаде по-голяма тежест и важност на искането; и за всичко бе определен срок.

16 юли. — Още щом се съмна, потеглих за владението Ману, откъдето бях тръгнал на 12 този месец и където пристигнах в четири часа и двадесет минути следобед, без да съм почивал никъде. И тъй като бях изпратил напред един войник със съобщението, което спешно трябваше да предаде на Ботелю, очаквах, че той веднага ще окаже помощ за залавянето или пресрещането на бегълците — нещо, което в този момент беше лесно; но се излъгах. Когато пристигнах, макар да беше уведомен за случилото се, той прояви най-голямо безразличие и ми каза, че избягалите роби не го интересуват, защото не са негови, и че няма да даде други. Всички доводи, които му изложих, останаха без резултат; накрая се задоволих да го помоля да отговори официално на съобщението, което той обеща да стори утре.

17 юли. — В осем часа сутринта той ми предаде отговора, който исках от него, и аз потеглих за лагера, където пристигнах в седем часа вечерта. След пристигането ми всички бяха обхванати от отчаяние, защото бяха разбити надеждите ни да получим справедливо очакваната помощ. Още тогава решихме да изпратим съобщение до главния капитан на незаселените области Мануел Каетану Перейра и от името на губернатора на капитанията да го поканим да се присъедини към експедицията с достатъчно хора, за да бъдат пренесени стоките, принадлежащи на кралската съкровищница; преносител на съобщението щеше да бъде преводачът, за да се придаде по-голяма тежест на искането.

18 юли. — С настъпването на зората гореспоменатият потегли за Капата със съобщението; също така бе уведомен и Жозе Луиш Родригеш, от когото искахме сто негри, в случай че остане без резултат молбата ни до главния капитан.

Тази вечер бях обзет от силна треска, която не ме оставя и която отдавам на тежкия преход от 18 левги, който извърших в два последователни дни при много силно слънце.

2 август. — До днес не съм писал в дневника поради опасното неразположение, което имах от пристъп на гърлобол или дифтерит. Дълга живота си на грижите на командира и на моя болногледач капитан-адютанта Жоаким душ Сантуш Монталву, както и на върха на едно ножче за подостряне на пера, с което ми пуснаха кръв поради липсата на ланцет; тъй като нямаше кръвопускател, командирът се опита да извърши това. Да пусне кръв за първи път, без да е учил, и с ножче, сам в пустинята, при подобни обстоятелства! Тъй като опитът на командира остана без резултат, сам взех ножчето и направих втори разрез на дясната ръка, но и моят опит не беше по-сполучлив. Като загубих надежда за спасение, помолих другарите на връщане да отнесат костите ми на португалска земя. Но за щастие войникът-европеец Родригу де Соуза, като узнал за резултатите от кръвопускането, помоли командира да му позволи да опита, тъй като е служил в лазарет, виждал е много пъти как се пуска кръв, а и с неговия опит нямаше да се загуби нищо. За щастие, опитът се оказа сполучлив, последва дълго кръвотечение, след това второ и така животът ми бе спасен.

Тъй като вече се възстановявам, макар и да съм много отпаднал, продължавам да пиша дневника си.

Командирът ми каза, че главният капитан на незаселените области е отговорил отрицателно и тъй като са изчерпани всички възможности да намерим носачи, той се видял принуден да преговаря с казембите за пренасянето на стоката, изоставена от бегълците; и добави, че тъй като всичко е готово, очакват само да се възстановя, за да потеглим. Днес съм по-добре, макар да се чувствавам още много слаб, но тъй като не е в наш интерес да се бавим повече, продължихме напред.

Сутринта изминахме една левга на северозапад, пресякохме планината, която оставаше вдясно от нас и която тук се простира на запад; загубихме само 30 минути, за да я прекосим; после излязохме в голяма равнина, където на три левги от планината се установихме на лагер. Преминахме няколко потока, които никой не може да ни каже как се наричат.

Пътят, по който днес продължихме, минава през местност, населена с племената шева и тумбука.

3 август. — Сутринта продължихме пътя си на север-североизток. След като изминахме четири левги, прекосихме рекичката Руа, която тече на изток — пет разтега широка и три дълбока; оттук продължихме на север и едва бяхме минали две левги, когато прекосихме „зимбаое“-то на един фумо^[1] от племето шева на име Мугугура и малко по на северозапад се разположихме на лагер близо до мусасата, тоест бивака, на казембите, които са тук от доста дни. Зимбаое се нарича селището, в което живее мамбо или фумо от племето шева.

4 август. — Останахме на същото място. Сутринта дадохме полагаемата се шипата^[2] на фумо Мугугура, която се състоеше от една ардиана и два плаща. Откакто прекосихме последния хребет, се движим в равнинна местност, пресечена тук-там от обширни дамби, тоест голи места без дърво, нито храст. Областта все още е населена с шева и тумбука. Първите са господарите на земята и представляват туземната нация, а вторите са крепостни и въпреки че са корисни като всички кафри, са гостоприемни и по-приятни в обноските от маравите. Видяхме много муизи, пренасящи слонова кост и роби за продан, но бяха много скъпи. Срецнахме също така много стада крави, но не ги продаваха, а ако случайно се съгласяха, искаха много скъпо; продаваха също така храна, кокошки и кучета.

Зимбаое на Мугугура наброява повече от хиляда нюмби с голям брой жители; той е подчинен на мамбо Муканда. След памучните и вълнените платове изглежда, че този народ най-високо цени раковините и солта.

В един часа през нощта ни съобщиха, че са избягали няколко негри и при проверката, която бе направена, се установи, че са дванадесетте носачи на багажа на командирите, които бяха наети от управителя на Тете Жоау да Коща Кардозу; веднага бе изпратен силен отряд войници и доверени негри, за да ги настигнат.

5 август. — Останахме на същото място, в очакване на отряда, който се върна в осем часа вечерта без никаква вест за бегълците. Следобед в лагера пристигна фумо Сомба — брат на Муканда, който поиска да му дадем неговата шипата, което ние отказахме да сторим, тъй като още не бяхме навлезли в неговите владения, и въпреки

настояването му, не се съгласихме; след като отново дойде да иска да му дадем нещо, наложи се да отстъпим пред неговото упорство и му дадохме мъниста, раковини и сол, но в малко количество.

6 август. — Изпратихме на Мугугура един къс плащ със стрела за знак, тоест плаща на муромо и една карта за игра с восъчен печат, което означаваше, че всеки негър или войник, минал през неговото владение, без да е снабден със същия печат, да бъде задържан и изпратен в лагера на експедицията; обещахме му, че цялата услуга ще му бъде заплатена; при което той се съгласи. Отново дойде Сомба със същото настояване, но без да постигне резултат.

В девет часа и петнадесет минути сутринта вдигнахме лагера и движейки се на север-североизток, след левга и половина преминахме река Саняра, която тече на изток, три разтега широка и един дълбока. Спряхме, за да изпратим шипата на фумо Мупонда, който живее на известно разстояние от пътя; изпратихме му къс плащ и един шал. Продължихме напред в същата посока, все през места, населени с племето тумбука, и след като извървяхме две левги от реката, минахме през зимбаое на фумо Аказе — сестра на Муканда; близо до него на изток тече доста пълноводна река Муатизе — пет разтега широка и един дълбока; край нея разположихме лагера. Водачът на казембиския керван поиска от командира да го чака на същото място до сутринта, когато щял да се присъедини към експедицията, за да продължи пътя си заедно с нея; съгласихме се.

7 август. — На същото място бе изпратена шипата на фумо Аказе, която представляваше плащ и шал. Дойдоха много хора да предлагат храна и кокошки за продан. В два часа следобед пристигнаха казембите, които направиха своята мусаса до нашия лагер. Това зимбаое е голямо, но няма това значение, което има зимбаое на Мугугура.

8 август. — Сутринта фумо Аказе ни изпрати едно теле в дар. Вдигнахме лагера и потеглихме на североизток; местността става все по-населена и по-обработена; едва бяхме изминали две левги, когато стигнахме зимбаое на мамбо Муканда; на триста крачки от него се намира реката Руарезе, която доктор Ласерда нарече Узерезе; реката е пълноводна и чиста; тече на изток — осем разтега широка и три дълбока и край нея се спряхме на лагер. Днес видяхме и прекосихме големи дамбо, които, както казахме, представляват обширни равнини

без дървета и без храсти. Тук е седалището на Муканда — мамбо на племето шева, най-могъщият вожд от Замбези до Аруангоа.

Всички земи на племето шева дотук представляват безкрайна равнина, обработена, гъсто населена и изключително плодородна. Само шевите могат да носят дрехи от плат; тумбуките, осмелили се да сторят това, си навличат големи беди, заради което могат да бъдат превърнати в роби заедно с цялото им семейство; ето защо те се обличат само в кожи и нянди. Продължихме да срещаме много преселници-муизи; те се занимават с търговия, но продават много скъпо.

Зимбаоеето на Муканда е изключително голямо както по броя на нюмбите, така и на жителите. Изпратихме му шипата, която се състоеше от половин топ памучен плат, девет метра саматер, две ардиани, четири плаща, един шал, четири лакътя червен бархет, шест кърпи, една броеница или връв с петдесет бели мъниста, осем парчета калаим, една броеница от фалшив корал, четири панички с мъниста, две чаши сол, два наниза раковини; всичко това той получи и съобщи, че на другия ден ще дойде да ни посети.

9 август. — На същото място. Изпратихме шипата на Шапума — брат на Муканда, която се състоеше от една ардиана, един шал, един плащ, две половини ардиани и две панички с мъниста.

Муканда ни посети в лагера, носен на гръб от един негър; беше сресан по обичая на племето муиза и облечен в парче много стар плащ, което покриваше само слабините му. Той е висок и пълен, но добре сложен; изглежда между шестдесет и седемдесет години и има вид на много пъргав и силен; външно е приятен и величествен. Остана два часа и поиска всеки от нас да му подари по нещо, но по такъв начин, че ни беше приятно да го зарадваме и дарим; след което се оттегли. В единадесет часа сутринта пристигнаха казембите, които направиха своя лагер на сто крачки северно от нашия.

Утре няма да можем да продължим пътя си поради някакъв спор между казембите и Муканда и едва след разрешаването му ще можем да потеглим напред. Водачът на казембите помоли командира да му помогне да плати споменатия дълг, защото той нямал с какво. Обвързани сме с казембите поради крайната необходимост да ги наемем за пренасянето на товарите като последна възможност, към която можахме да прибегнем, не от недомислие прибяхме до тях, а

само защото няхаме друг изход след бягството на негрите. Или експедицията трябваше да се върне в Тете, или трябваше да прибегнем до единствената възможност, която ни оставаше, за да продължим напред; но именно тази възможност прави по-трудна и тежка нашата задача. В отговор на искането на казембе-ампата му бяха изпратени две ардиани и четири къси плаща, като му се препоръчваше да ускори по възможност разрешаването на спора, защото времето напредваше и щеше да е много лошо зимата да ни заvari при прехода на пустинната местност. Той поблагодари, и обеща да уреди въпроса утре.

10 август. — В 11 часа сутринта ни съобщиха, че въпросът е разрешен, след като казембите са дали седем парчета плат; в два часа следобед водачът им отиде да говори с Муканда и бе освободен от задължението. При вечерната проверка наредихме на ширамбауно да обяви потеглянето за утре.

11 август. — Сутринта продължихме на север и северозапад и не след дълго се натъкнахме на едно музи на преселници от племето муиза; продължихме през същата обработена и населена област и след още една левга път стигнахме местността Катаманда, където се наложи да останем на лагер, защото вода имаше на доста голямо разстояние, което, както казаха, не можехме да преодолеем днес; освен това казембите бяха изостанали при Муканда с товари, които не биваше да се оставят без надзор.

Тук се чувствува остра нужда от вода, защото видяхме само две мишейри — това са дупки в земята, от които се вади вода, но те бързо се изчерпват и трябва да се чака водата отново да се появи, за да се извади; освен това са покрити с тръни срещу слоновете, усетени съвсем наблизо от хората, които вечерта отидоха за вода.

12 август. — Преди да вдигнем лагера, бе изпратена шипата на фумо Шимомбо, която се състоеше от една ардиана и един къс плащ; съобщихме му, че поради липса на вода експедицията не може да спре на лагер при него; по тази причина продължихме напред в същата посока на северозапад, като все по-често срещаме от двете страни на пътя малки музи и дамбо. След като изминахме две левги, срещнахме в едно дамбо носачите на шипата, които съобщиха, че фумо бил изненадан, задето не сме му изпратили червен плат; не обърнахме внимание на това искане, тъй като беше обичайно. Селището на въпросния фумо се намира на една левга на изток-североизток от

мястото. Продължихме напред в североизточна посока, като срещаме все така малки музи и дамбо, но без вода — видяхме само мишейри. След като изминахме две левги в тази посока, отново потеглихме на северозапад и само след една левга път преминахме през музито на тумбука Жанди. Поискахме да останем на лагер там, но никъде наоколо нямаше вода, а един от войниците, които бяха изпратени да търсят вода, събщи, че е открил няколко почти изчерпани мишейри; бе наредено да тръгнем натам, което и направихме в североизточна посока и след половин левга стигнахме река Рукузи, която е пресъхнала; тя е широка осем разтега, дълбока четири и тече на север. На това място бяха открити само две почти пресъхнали мишейри, но въпреки това останахме да лагеруваме.

Носачите-каземби вчера вървяха заедно с експедицията. Веднага след като се разположихме на лагера оставиха товара с двама души да го пазят и се върнаха да посрещнат водача си; днес, като видяха, че експедицията се готви да продължи пътя си, заявиха, че ще останат да чакат заедно с товара; ето защо бяха оставени и четирима войници със заповед да се присъединят към експедицията веднага щом казембите дойдат.

В четири часа следобед пристигна един от въпросните войници и събщи, че тримата са се присъединили към стражата на ариергарда в изпълнение на заповедите, но че същата тази стража е задържана от фумо Шимомбо, защото не му било дадено парче червен плат; веднага на същия войник бе даден един шал и той потегли с още един войник и послание до фумо, че му се изпраща шалът, защото създава неприятности на експедицията и за да освободи хората, но че на връщане щяхме да му искаме сметка за държанието му. Този фумо е подчинен на Муканда.

Хората от ариергарда не можаха да стигнат в лагера. Те не са оказали съпротива на своеволието на фумо, защото имат заповед да стрелят само при опасност за живота или при открито нападение на крадци и както в единия, така и в другия случай, трябва да съобщят за това на най-близкия до тях командир; за да има винаги готовност за отбрана, помощник-командирът се движи начело на колоната, а командирът в ариергарда.

13 август. — Останахме на същото място заради хората от ариергарда; изпратихме натам двама войници, за да ускорят

пристигането им.

В девет часа сутринта пристигнаха всички и началникът на въпросната стража събщи, че фумо искал да отведе всички хора в своето зимбаое, но че той отказал да го придружи и да изпълни желанието му, докато накрая, почти при изгрев-слънце, в открито поле и без резултат от искането му, фумо ги освободил, без да им вземе нищо; много по-късно и на голямо разстояние оттам срещнали войниците, изпратени от лагера.

Вече не се срещат толкова продавачи на храна.

14 август. — Все още сме на същото място в очакване на казембите и товарите, които те пренасят.

В девет часа и четиридесет и пет минути пристигнаха някои от тях с товари, като съобщиха, че останалите ще пристигнат едва утре. От два дни е непоносимо горещо. В полунощ в лагера се вдигна шум от един тумбука, който имал дързостта да влезе през единия край и да се опита да отмъкне парчето плат, с което бил завит един от негрите; но не успял да го вземе; хората го усетили и подгонили, но поради тъмнината успял да избяга.

15 август. — Още сме на същото място в очакване на казембите. В единадесет часа сутринта пристигнаха неколцина от тях с товари и съобщиха, че днес щели да пристигнат всички, което и стана в един часа след пладне. В два часа следобед се появи един митуми, тоест пратеник на мамбо Капримера, за да разбере каква е причината за забавянето на експедицията на това място, което той отдавал на някаква неприятност с тумбуките и ако това е така, пратеникът имаше разрешение да накаже виновника; отговорихме му, че няма друга причина освен необходимостта да вървим заедно с казембите, пренасящи стоката, която не биваше да се изпуска от очи. Същият митуми донесе вестта, че Жоау Педру е минал през областта и когато се намирал в зимбаое на неговия господар, където мислел да остане няколко дни, като узнал, че сме наблизо, се изплашил като беглец и казал, че не иска да среща експедицията.

16 август. — Сутринта вдигнахме лагера и продължихме на север и северозапад. Трябва да бяхме изминали около една левга, когато се насочихме на запад и едва след половин левга отново тръгнахме на север, накъдето вървахме по-рано; след още половин левга прекосихме малка долина, образувана между два самотни хълма;

този вдясно се намира на сто и петдесет крачки източно от пътя и вероятно е около четиридесет разтега висок, с големи скали и дървета между тях; хълмът вляво, който се намира на същото разстояние, но западно от пътя, се издига на около шестдесет разтега над околното равнище и също е покрит със скали и дървета като другия. Половин левга след тази долина минахме през зимбаоеето на мамбо Капримера и на половин левга на север от него, на отсамния бряг на река Рукузи спряхме да лагеруваме — на същото място, което доскоро е заемал Жоау Педру.

Тази река е пресъхнала и само на места; има застояла вода; изглежда, че течението ѝ е на изток; тя е шест разтега широка и три дълбока. Този мамбо е подчинен на Муканда, но подчинението е само привидно и морално, защото той е толкова могъщ, колкото и Муканда. Тук се чувства остра нужда от хранителни продукти, причинена от нашествието на скакалци, което тук наричат „зомба“, и от сушата; твърдят, че и по-нататък, до река Аруангоа положението е същото. Поради липсата на носачи не можем да вземем запаси, както бил сторил Жоау Педру, за осем дни, колкото трае преминаването на местата, където липсва храна.

17 август. — Останахме на същото място. Сутринта бе изпратена шипата на мамбо, която се състоеше от три четвърти памучно платно, две панички мъниста, един наниз от фалшив корал, едно платно калаим; след като получи всичко това, той изпрати да ни кажат, че му трябва парче хубав плат, за да се облече и му изпратихме още шест кърпи, след което той остана доволен.

Малко след това самият мамбо дойде в лагера; беше облечен в памучен плат, с кабая отгоре, тоест туника от червена тъкан; на главата си носеше фес; до него вървеше негър с много стар чадър, който едва ли го предпазваше от слънчевите лъчи.

Капримера беше вече възрастен, с приятни обноски и от всички срещани досега изглеждаше най-малко нахален, най-сериозен и достоен. Той поговори с наетите от експедицията хора и се оттегли, като поиска само тютюн. Това е същият онзи мамбо, който подслонил доктор Ласерда, когато преминал оттук през 1799 г., с което много се гордее.

18 август. — Останахме на същото място в очакване на казембите. В единадесет часа сутринта пристигна част от тях; остава

още някои да се присъединят с товарите си, поради което се налага да останем тук до утре.

Следобед командирите и преводачът отидохме в мусасата на казембите, за да уточним пътя, по който ще продължим, по време на осемдневния преход, имайки предвид вестта за големия глад в пустинната област. Накрая уточнихме маршрута, който според сведенията ще е най-благоприятен.

19 август. — На същото място. Един негър, който Жоау Педру бе наел за преводач, казал на окованите с белезници заради опит за бягство: „Вие ходите сами и не знаете как да избягате; заради вас отиваме в пущинака“. Още с изричането на тези думи той бе заловен, а командирът заповяда да го оковат заедно с другите, оставяйки наказанието за някое пусто място. Бяха раздадени на носачите-каземби платове и други стоки, за да си набавят храна за осем дни; дадохме им десет връзки мъниста и тридесет раковини за всеки. При вечерната проверка липсваха войникът Жозе де Авелар и осем негри-носачи. Минах да прегледам оръжието и ремъците, които се оказаха налице.

20 август. — Макар да бе наредено да потеглим днес, бе дадена контразаповед, за да могат да се осигурят носачи за товарите на дезертъорите, както и поради спора между Капримера и казембите, които пък не можеше да бъдат изоставени заради стоките, които пренасяха. Забелязахме, че те имат свади с всички мамбо, които срещаме по пътя.

Казембите съобщиха, че водачът им е задържал стоката за храна, която вчера бе раздадена, и че им дал само двадесет раковини и четиридесет наниза мъниста за всеки десет души. На това отговорихме, че нямаме нищо общо с тази работа.

Водачът на казембите Амбата помоли да го чакаме и утре, но му отговорихме отрицателно, защото днес той разполагаше с много време, за да си свърши работата; затова утре да нареди на носачите да потеглят с експедицията.

21 август. — На сутринта експедицията потегли, следвайки курс на север и след половин левга прекосихме малък хребет на име Капире-Минянга, който е двадесет разтега висок и половин миля дълъг; простира се от север на юг и е на около двеста крачки вдясно от пътя. Продължихме пътя си и бяхме изминали една левга по този хребет, когато се натъкнахме на множество малки възвишения,

пръснати от двете страни на пътя, и така както се издигаха сред равнината, изглеждаха като поставени там от човешка ръка; всички се простират от север на юг.

Оттук поехме на север и северозапад и една левга по-нататък прекосихме река Рукузи, пресъхнала; посоката на течението ѝ е на запад-югозапад и тук има същата ширина и дълбочина, както на предишното място. На левга и половина разстояние прекосихме друг поток на име Маканга, който тече на юг, три разтега широк и два дълбок, но също пресъхнал; близо до него, на брега на Рукузи, която тук завива, останахме да лагеруваме; Маканга се намираше на миля източно от пътя.

Тук местността е по-малко населена и затова се чувства нужда от храна. Вече започват да се появяват птици, което не се случваше в големите селища на племето шева, както и диви зверове, каквито все още не сме видели, но забелязахме много техни следи.

Извънредно зле се отрази на експедицията бавното придвижване, зло, което неизбежно ще трябва да понасяме и занапред заради казембите, които не могат да бъдат оставени без надзор поради стоката, която носят. Ето защо се наложи да се вземат мерки за съкращаване на пътуването; командирът предложи, или по-скоро нареди утре част от експедицията с пренесените от казембите товари да потегли; с нея да тръгне и стража, както и двамата търговци Монталву и Диаш; след нормален преход те трябва да изберат място за лагеруване на експедицията и след като оставят в него стражата, да изпратят обратно негрите, които да тръгнат на другия ден с останалата част от експедицията; този начин на придвижване се нарича интутира. Така се губи по един ден за всеки преход, тоест за два дни се взема пътят за един, което е по-изгодно, отколкото да губим по четири-пет дни, както ставаше досега, когато трябваше да чакаме казембите. В десет часа вечерта ми съобщиха, че мамбо Капримера чака извън лагера и иска да говори с командира. Като го запитаха за повода на това неочаквано посещение, се разбра, че иска да подари на командира един роб. Командирът се престори, че нищо не разбира и прати да му предадат, че в този час не може да разговаря; да дойде сутринта.

22 август. — Двамата търговци продължиха напред със стоките си и казембите с товара. Появи се Капримера с роба за подарък; командирът го прие, за да не го засегне, и според обичая го възнагради

с двойно повече, отколкото струваше робът. Това е главната цел, която преследват кафрите с тези подаръци. В пет часа след пладне негрите, пренасящи стоките с търговците, се върнаха. В единнадесет часа вечерта в лагера се вдигна голям шум и съобщиха, че един негър излязъл от рова, запалил огън и се греел на него; носел оръжието си и се готвел да избяга; освен това убеждавал и другите да тръгнат с него, защото ако продължели напред, щели да намерят само слонска пикоч. Тези, които го чули, го смъмрили — или да се върне на мястото си, или да бяга сам; тогава именно часовите в лагера доложиха за случая; след което негърът незабавно бе окован в белезници.

23 август. — Сутринта вдигнахме лагера и се отправихме на запад-югозапад и след левга и половина през безлюдна местност, видяхме малък хребет, който се спуска североизточно от пътя и се простира от изток на запад; продължихме да се придвижваме в същата посока и след една левга през планината поехме в северозападна посока. Едва бяхме изминали една левга и отново видяхме малка планина, която се спуска на югозапад от пътя и се простира от север на юг. Оттук поехме на север-северозапад, вървахме така една левга и минахме река Камирави, която тече в северна посока и е три разтега широка и два дълбока; едва се виждат покрити с тиня места; отсам реката намерихме лагера на търговците, които не ни съобщиха нищо ново.

24 август. — Сутринта търговците потеглиха на път, както завчера. В два часа след пладне пристигна водачът на казембите сам и в четири часа следобед дойдоха носачите, които бяха придружавали търговците и бяха носили стоката.

25 август. — Сутринта се появи водачът на казембите Амбата и заяви на командира, че след като разбрал, че експедицията продължава напред и го оставя, той веднага потеглил на път, за да я настигне, защото не искал да кажат на муата казембе, тоест на неговия цар, че я изоставил. Отговорът беше, че ние се придвижваме напред, защото вече не може да се търпи неговото бавене; освен това искахме да му покажем, че макар да му бяхме платили за пренасянето на стоките, вече нямахме нужда от него. Тогава той заяви, че вчера пристигнал сам, част от хората му дошли вечерта, а останалата част са още на път и затова не може да тръгне днес, но че утре ще се присъедини към експедицията и няма да се отделя повече от нея.

Потеглихме в седем и половина сутринта, отправихме се на север-северозапад и след половин левга път отново прекосихме река Камирави, която тук тече на запад, четири разтега широка и един разтег дълбока, но е пресъхнала; на половин левга от нея в същата посока се натъкнахме на едно малко музи на тумбуки, което се простира североизточно от пътя; оттук поехме на северозапад и продължихме така една левга, когато срещнахме много музита на тумбуки; тогава се отправихме на изток и продължихме в тази посока половин левга, за да минем през музито на един тумбука — Шакуякути, което се намира на западния склон на планината Мушинжи; от това музи се спуснахме на север и в една долина открихме лагера на търговците, които казаха, че не е имало нищо ново.

Планината Мушинжи се простира от изток на запад и е много дълга; тя служи за граница между земите на мамбо Муканда, чиито владения се наричат Шауна, и на мамбо Муаси, комуто принадлежи местността, където вече се намираме.

Тази планина, както се вижда в дневника му от 18 август, доктор Ласерда е нарекъл веригата Карлотина в чест на принцеса дона Карлота — съпруга на принц регента на Португалия. Този знаменит пътешественик от зимбаоеето на Капримера насам се е движил по на изток от нас; между двете точки, в които той и ние пресякохме планината, има няколкодневен преход. От описанията на същия пътешественик виждам, че на мястото, където той е преминал споменатата планина, тя има разклонения, а където сме ние, няма такова; ние сме на западния край и тук тя представлява възвишение с полегати склонове; планината е много висока и както казват, на места имало стръмни долове. Името, под което е известна сред кафрите, е Мушинжи^[3].

26 август. — На същото място сме, за да се запасим с хранителните припаси, които можеха да се носят, тъй като видяхме, че тук има храна в изобилие. Вода се намира в мишейри, изкопани в глината, от което тя е с млечен цвят.

27 август. — На същото място. В два часа следобед пристигна водачът на кервана на казембите с част от хората и се установи на бивак южно от нашия лагер, но твърде близо до него и в четири часа вече всичките му хора се бяха събрали.

28 август. — На същото място. Запасихме се с храна, купена с мъниста, калаим и раковини. В четири часа след пладне в музи Шакуякути се чу биенето на имбиребуре — това е много голям барабан, който съответствува на „гома“ при маравите, с него се вдига тревога и се свикват хората; на това от мусасата на казембите отговориха с мондо — ударен инструмент, но не от кожа. След това дойде един казембе, наречен Мутева, и от името на водача съобщи на командира, че Шакуякути го моли за помощ, за да нападне друг вожд-тумбука и затова иска неговото позволение. На това командирът отвърна, че него не го интересува дали ще иде или не, но да има предвид, че хората му са малко и че са поели задължението да носят товара на експедицията; от друга страна не би трябвало да се намесва в неща и спорове, които стават на тумбукска земя; че те са само бутонги, тоест крепостни на шевите; освен това, ако ние бъдем нападнати и ги помолим за помощ, те сигурно няма да ни откажат; че след тези забележки може да постъпи както намери за добре, но отсега трябва да поеме цялата отговорност за последствията. След това отсъдихме, че ще е по-добре помощник-командирът и преводачът да идат да изложат същите съображения на казембе Амбата, което сторих незабавно. Успях да го убедя да откаже помощта, искана му от тумбуките.

29 август. — Сутринта търговецът Паулу помоли да не следва днес експедицията, защото неколцина от негрите му, които отишли да търсят храна, още не се били върнали; каза, че утре ще се присъедини към експедицията; това му бе разрешено.

Сутринта експедицията потегли; отправихме се на север и след една левга път поехме на запад; след още левга и половина изкачихме полегатия склон на един хълм без камъни, гъсто обрасъл с дървета, който се простира на няколко левги от север на юг; след като го изкачихме, се отправихме на север и не след дълго пресякохме потока Муауа — пресъхнал, с посока на течението на юг, четири разтега широк и два дълбок; взехме посока север-северозапад, след левга и половина се спуснахме по хълма и след още половин левга спряхме на лагер в земите на Шингенге; така се нарича този тумбука, чието музи е много старо и е близо до нашия лагер.

От потока Муауа до подножието на хълма се срещат пръснати от двете страни на пътя големи камъни, но няма следа от каменоломна; скалата е подобна на тази в Тете — това е нещо като лава, но по-

твърда. Днес минахме през безлюдна местност. Казембите отново се заеха с товарите, които пренасят. След като експедицията спря на лагер, узнахме, че мамбо Муаси, когото доктор Ласерда нарича Маси, се намира в това музи и след като разпитахме защо той се намира толкова далеч от своето зимбаое, разбрахме следното:

Фумо Капинда, подчинен на Муаси, управлява област, която граничи с владенията на мамбо Канюка — и двамата от племето шева, но последният е независим и от дълго време търси начин да обсеби споменатата област, която не престава да смята за своя, без това да е съвсем така в действителност. Неотдавна в тази област умрял слон. Когато някой слон, ранен при лов, хванат в ласо или болен умре, на собственика на земята принадлежи цялата половина от слона, която се намира на земята — включително и съответния зъб, а горната половина принадлежи на ловеца или на собственика на ласото; ако обаче умрял слон бъде намерен от човек на мамбо и никой не предяви искане за половината, то всичко остава за собственика на земята или за съответния мамбо, но не и за фумо; ако слонът е намерен от външен човек, нему принадлежи цялата горна половина като на ловец; за разделянето на животното обикновено се уведомява най-близкият фумо, като същото се прави и при всеки едър дивеч. Този, който намери умрял слон или друго някакво животно и си го присвои, без да даде полагаемата се част, се подлага на миландо и бива превърнат в роб заедно с цялото му семейство от господаря на земята.

В Риуш ди Сена, в наетите от короната земи, също продължава да се прилага този кафърски обичай.

Много пъти могат да се видят двата зъба на слона, почти унищожени от атмосферните условия до скелета на животното, което не е било намерено.

Капинда, като подчинен на Муаси, взел слона, а Канкжа, след като узнал това, го обвинил, че не му е дал зъба на слона, умрял в земите му; Капинда му казал, че земята принадлежи на Муаси и единствено него счита за свой мамбо и това станало причина за спора. Той като фумо нямал достатъчно сили, за да се защити от неприятеля, който го заплашвал, и докато чакал помощ от своя мамбо, узнал, че в музите на Шакуякути в неговата област и негов бутонга се намират на бивак казембите — прочути със страхотните си магони, и помоли споменатия вече тумбука от негово име и от името на неговия мамбо да

ги повика на помощ срещу неприятеля му; тогава казембе Амбата ни уведоми за поканата, която не прие след изложените му съображения. След като Муаси узнал за случая, решил да потегли веднага за това музи, където събираха хора, за да се притече на помощ на своя фумо. Доколкото видяхме, хората му са недостатъчно, вероятно поради това, че владенията му са почти безлюдни.

Малко след като спряхме на лагер, мамбо ни прати вест, че днес тръгва на война; на това отговорихме, че утре ще му бъде изпратена неговата шипата.

30 август. — Сутринта бе изпратена шипата, която се състоеше от един шал, една ардиана, два къси плаща, две панички маниста и едно парче калаим. Тогава се разбра, че мамбо е тръгнал на война през нощта с цялата си войска. В девет часа сутринта пристигна търговецът Паулу, както и казембите, които си направиха мусаса близо до нашия лагер. След пладне пратеникът събщи, че продължава напред и е дошъл да се сбогува. Като го попитахме защо, отговори, че като пристигнал в мусасата, не намерил шатра, в която да се приюти, а според обичая тя трябва да е готова; когато попитал за причината, казембите му отговорили, че от няколко дни нямат какво да ядат и затова не могат да работят; от този необичаен отговор той разбрал, че хората не му се подчиняват и им казал, че продължава сам напред и ги изоставя; но те му отговорили, че няма друга причина да не работят освен липсата на храна и затова нищо не могли да направят. Командирът, който познаваше похватите на казембите, му каза, че ние не сме виновни, задето техният водач си е присвоил стоките, дадени им да си набавят храна в зимбаото на Капримера и че преди да се стигне река Аруангоа, няма да получат други.

След като им бе предаден този отговор, бяхме уведомени, че те искат да напуснат казембе Амбата и да продължат напред. Имайки предвид, че от раздаването на средствата за храна са минали дванадесет дни, съобщихме на пратеника, че сега е нощ, но утре експедицията ще продължи пътя си и на мястото, където спре да лагерува, ще им бъдат раздадени нови средства за набавяне на храна; с това въпросът бе приключен.

Вечерта се разнесе новината, че когато Муаси идвал да се присъедини към фумо Капинда, разбрал, че той избягал, а неприятелите му завзели неговото музи; по този начин неволно сам се

напъхал в ръцете им; все още можел да се спаси, макар и трудно, хвърляйки оръжието; разказват, че лъкът му се счупил точно когато пускал стрела, поразен от магоните на неприятеля; също така загубил своя гома — боен барабан, с който всеки мамбо и фумо въодушевява хората си по време на битка и на който придават чудодейни качества срещу магоните; сред кафрите този инструмент се пази така грижливо, както при нас знамето. С една дума той е бил изненадан и напълно сразен, без да окаже съпротива. Под прикритието на нощта успял да стигне сам до това музи, откъдето само преди няколко часа беше потеглил, изпълнен с вяра и гордост; тук към него се присъединили и някои от хората му, успели да избягат. Той пуска слух, че събира нова войска, но според това, което самите те казват, нищо няма да направи — както поради недостатъчните средства, с които разполага, така и поради униинето на хората му.

В два часа през нощта се появи един казембе по поръчение на пратеника и помоли да му предадем предметите, определени за подарък на муата казембе и изпратени от губернатора, за да бъдат пренесени от хората му, а колкото до другите подаръци — той нямало да нареди те да се товарят.

През останалата част от нощта ни беше невъзможно да починем поради мрачните мисли, които нахлуха в главите ни. Бяхме изправени на кръстопът — или да изоставим много от стоките, защото нямаше кой да ги пренесе, а оставаше още много път, или да изпаднем в пълна зависимост от казембите, които горди от добрия резултат, постигнат при първия им опит, щяха да увеличат още повече изискванията си. Всичко това можеше да доведе до връщането или провалянето на експедицията, която струваше толкова много на държавното съкровище и която дотук бе преодоляла огромни трудности. Изобщо във въображението си ние виждахме само едно злополучно бъдеще.

31 август. — Сутринта изпратихме да съобщят на казембе Амбата, че е време за тръгване и да каже дали е решил да се заеме със стоките. Той отговори отрицателно. Тогава ние, командирите и преводачът, изпълнени с възмущение, отидохме в неговата мусаса и след като му зададохме същия въпрос, получихме предишния отговор. Като чу това, командирът не можа да се сдържи и го нарече крадец; каза му също, че е ходил в Тете, излъгал е губернатора и след като е получил предварително парите за превоза, сега отказва да пренесе

товарите. В такъв случай може да продължи пътя си сам, защото експедицията ще промени крайната си цел — вместо да ходи чак до Казембе да търгува, може да направи това с муизите, близо до които се намира.

След тези думи казембе избухна в извинения и от разярен лъв се превърна в кротко агънце; тогава разкри всичко, което беше станало в Тете, както за купуването на слоновата кост, която носел, така и за намек; да покани бели от името на муата казембе и т.н.

Публичните разкрития, които той направи и известието за користното предателство, извършено спрямо нас, предизвика всеобщото мнение, че експедицията трябва незабавно да се върне в Тете. Но ясната заповед, че в служба на короната тя трябва да стигне крайната си цел, каквото и да струва това, както и честта на командирите, ни накара да опитаме всички възможни средства, за да доведем докрай изпълнението на заповедта. Твърди в решението си, ние се върнахме в лагера и се събрахме на съвет, за да обсъдим какво трябва да направим при тези обстоятелства с над петдесет товара, без носачи и без надежда да намерим такива.

Реши се като последно средство да се изпратят хора и се поискат негри от Педру Каетану Перейра, когото кафрите познават само под кафърското име Шаватама; той е брат на главния капитан на пустинните области Мануел Каетану Перейра и пребивава в едно селище на територията на племето шева, недалеч оттук; той живее там постоянно като кафър, спазвайки всички нрави и обичаи и следователно без никакво занятие, поддържайки незначителна кореспонденция с Тете, от който е отдалечен на повече от сто и дванадесет левги; ние смятахме заедно с негрите да идем в неговото селище, откъдето после щяхме да потеглим в най-изгодната за нас посока; това решение веднага бе разгласено с всички възможни средства.

След пладне пратеникът повика преводача, но командирът не се съгласи той да иде там и поръча да му кажат, че преводачът не му е слуга, ако иска нещо по-специално, да съобщи, а ако иска да се сбогува, може да го направи. Това предизвика желанния ефект, защото пратеникът веднага се появи, без формалности и преструвки, като остави оръжието си — две къси копия, нещо, което се прави само в знак на подчинение или голямо уважение. Започна с думите, че идва да

иска извинение от мозунгите за случилото се, че главната причина за това бил гладът на неговите каземби, но че той не иска безредия и хората му са готови да се заемат с товарите.

Командирът му отвърна много сериозно, че ние вече не се нуждаем от носачи, защото сме изпратили съобщение, че експедицията ще се отправи към селището на Шаватама, оттам подаръкът, предназначен за муата казембе, ще бъде изпратен в Тете, а експедицията ще продължи за мястото, откъдето най-изгодно може да купи слонова кост.

При тези думи пратеникът изказа голямо съжаление, започна отново да се извинява и накрая помоли преводача да се намеси в негова полза пред командира, за да продължи заедно с експедицията, като обеща, че повече няма да има никакви раздори. Накрая командирът отстъпи, като го предупреди, че при първата дързост експедицията ще продължи без него, където и да се намира; също да не забравя, че е тръгнал от Тете заедно с нея и щом така се държи в чужди земи, можем да си представим какво ще прави казембе в своите. На това той живо отвърна, че мамбо казембе не убива хора. Със същия тон командирът възрази, че тук никой не се страхува от смъртта, защото иначе нямаше да дойде по тези земи и че ако те имат оръжие, ние също имаме; след което протегна ръка към една двуцевна карабина, която се намираше наблизо, даде един изстрел, после още един. И добави, че преди да ни убият, щяха да умрат те, защото мозунгите обикновено умират, като се бият.

Пратеникът и свитата му, която малко по малко се беше събрала, както и много шеви и тумбуки, които също се намираха в лагера, изразиха голямото си възхищение от оръжието, което дава два изстрела, защото куршумите бяха изсвирили край ушите им. Пратеникът поиска да види пушката и след като я разгледаха, всички кафри бяха изумени, че стреля без кремък и без засечка; помоли да му обясним това, което командирът изрази със следните думи: че тези затвори не се нуждаят от фитил и дори при дъжд не се мокрят и могат да стрелят. С тези и други думи, всички те целящи да влеят морална сила, бе загубено известно време; след това пратеникът помоли да му предадем товарите, което бе сторено, след като върху всеки от тях бе поставена паничка с мъниста, за да могат носачите да си купуват храната, така че водачът им да не може да си ги присвои, нито пък те

да кажат, че не са ги получили; така всичко бе готово да потеглим на другия ден, за което бе дадена заповед на ширанбуно. Така бе разрешен този въпрос, който иначе можеше да има гибелни последици.

Тъй като се занимахме по-специално с този казембе, когото нарекохме пратеника, ще обясня защо го наричаме така. Когато казембе реши да изпрати някъде военна или търговска експедиция, самата тя е съставена от отряди, предоставени им от килоли или благородници — техни васали. Всеки отряд е командуван от вожд, който в експедицията приема името на своя килоло; муата казембе назначава главен вожд, който го представлява и се нарича казембе-ампата, на когото всички трябва сяпа да се подчиняват; той трябва да изпълнява службата, с която е натоварен, под страх от строго наказание. Тъй като този казембе-ампата, чието име е Канимбу, бе изпратен в Тете с търговската експедиция, ние го наричаме пратеника.

1 септември. — Сутринта лагерът бе вдигнат и ние се отправихме на север-северозапад, все през планини, които не образуват верига; теренът е неравен, почвата глинеста; срещат се големи камъни от двете страни на пътя. След като потеглихме на път, минахме през музито на Шингенге, където още се намира мамбо Муаси; при нашето преминаване той остана затворен в една нюмба, посрамен може би от поражението си. Това музи се състои от четиридесет-петдесет нюмби, а хората, които видяхме, трябва да наброяват към сто и петдесет души, повечето мъже. След като преминахме сухите корита на няколко потока, които се образуват от планинските порои през дъждовния период, и след като извървяхме три левги, прекосихме река Капета, която тече на север — седем разтега широка и три дълбока, но пресъхнала; оттук продължихме на запад още две левги и прекосихме потока Шикоруазе, който тече на изток и е четири разтега широк и четири дълбок, но също е пресъхнал.

По всичко личи, а и така ни казаха, че на голямо разстояние напред не се среща вода, а тук има мишейра, която бързо се изчерпва. Сега е пладне, слънцето пече силно, горещината е непоносима и всички изгарят от жажда, но вода няма, хората лягат по корем и смучат мокрия пясък на мишейрите, който все пак освежава. Някой каза, че наблизо има едно музи, където бихме могли да попитаме за вода; това обаче излезе невярно. Взе се решение да се изпратят хора във всички посоки, за да търсят вода, но това също остана без резултат; хората се

върнаха, без да са намерили нищо, а това предизвика всеобща апатия и униние, защото мисълта, че няма вода, само увеличаваше жаждата, още повече че водата в мишейрите беше не само недостатъчна, но и нагарчаше от корените, между които течеше, и това ѝ придаваше ужасен вкус.

Тогава аз казах на командира, че след като няма друга вода, а и денят преваля, трябва да вземем някакво решение; според мен най-добре беше да останем да лагеруваме тук и да се опитаме да намерим друга вода, като изкопаем нови дупки между камъните, където имаше признаци за вода. Това бе прието, а нашите опити се увенчаха с успех, защото макар и след много труд, вода се появи, но все със същия лош вкус; когато видяхме, че е достатъчна, направихме лагера. Целият път днес минаваше през безлюдна местност.

1 септември. — Решихме да изпратим напред двама войници, за да търсят вода, така че експедицията да лагерува на място с вода; така и направихме. В пет часа след пладне войниците се върнаха, без да са открили нищо. Вследствие на това се реши утре да извършим ускорен преход до река Рукукузе, която е доста далеч; трябва да преодолеем това разстояние денем поради големите стада слонове и други диви зверове.

3 септември. — В пет часа сутринта напуснахме лагера, като оставихме в него охрана за стоките, които казембите пренасяха, тъй като още не се бяха събрали всички, и се отправихме на северозапад. След като изминахме две левги, прекосихме река Катете, която е пресъхнала, осем разтега широка и четири дълбока; не можахме да разберем каква е посоката на течението ѝ. Оттук се отправихме на изток и след като вървахме дълго време през пустинната местност, забелязахме пътеки във всички посоки, но по-широки и на по-малки разстояния от тези, които сме виждали до днес; всички те са направени от дивите животни; ние се объркахме и не можахме да открием верния път, макар че определихме посоките по компаса. Опасяваме се от жажда, защото няма никакви признаци за вода. Слънцето е много силно; едва девет часът е, а не подухва никакъв ветрец; листата на дърветата са като залепени едно за друго, изобщо не потрепват. Жегата е непоносима; всички, особено носачите, изнемогват от жажда. Командирите, както и повечето бели, които през цялото време се изкачваха и спускаха по хълмовете, са много уморени. Вървахме в

разни посоки, докато се видя, че хората са останали без сили и бе издадена заповед за почивка, а същите войници, които вчера бяха обиколили местността, докато ние почивахме на брега на река Северна Аруангоа, отидоха да търсят верния път.

Един час по-късно те се върнаха с вестта, че са го намерили, и ние потеглихме на запад; след една левга път в тази посока стигнахме до мястото, познато на войниците — там, където се намираше предишното зимбаое на мамбо Муаси, от което не бе останала никаква следа. Тези изоставени музи се наричат тере. Тук установихме, че пътят се губи в река Катете, която се намира наблизо; тогава се наложи да спрем, за да си починат хората, отпаднали от жажда и умора, и да изчакаме да премине силата на слънцето, което печеше непоносимо.

Пътеките, направени от зверовете в пущинака, който се нарича Гуара, напомнят за човека, най-опитното същество в пустинята, защото по нищо не се различават от по-утъпканите пътища на хората.

В два часа след пладне продължихме на север и след две левги и половина стигнахме до река Монгурозе, която е пресъхнала и тече на изток; тя е двадесет разтега широка и осем дълбока. Умората и отчаянието са всеобщи, но най-силни са при носачите негри. Не споменавам колко левги сме изминали общо, а само тези, които извървяхме по пътя, защото като се изключи почивката, през останалото време вървяхме през пустинята; мога да твърдя, че сме изминали двойно повече от двете левги и половина, смятайки, че се придвижваме напред. Направихме опит да открием вода, като пробихме дупка в коритото на реката и след тежък труд, на голяма дълбочина, се появи хубава вода, което окуражи много хората, загубили надежда да открият нещо за пиене. И за втори път това се дължи на мен, защото сред всеобщото отчаяние аз настоях и ги убедих да продължим започнатия опит. На северния бряг на същата река експедицията се установи на лагер, където част от хората, заедно със стражата на ариергарда пристигнаха вечерта.

Днешният преход също беше през пустинята и попаднахме в лабиринт от пътеки, направени от дивите животни, от които нямаше да се измъкнем, ако командирът не беше наредил да спрем, за да потърсим верния път, след като разбрахме, че сме се заблудили; усъмнихме се в това, като видяхме изкоренени дървета, изпочупени клони и стъпки от слонове. През това време не видяхме никакъв дивеч,

защото през този сушав сезон той отива към реките, в които все още има вода.

Днес видяхме кукувица-водач (*Cuculus indicator*), която кафрите наричат исаи; голяма е колкото врабче, със светлозелен цвят и бели пера по опашката. Щом усети хора, тя започва неспокойно да цвърчи и сякаш казва „шири-шири“, така че дори човек без опит в пущинака забелязва от пръв поглед този обичай, необикновен за другите птици, защото тя се приближава досами пътниците и дори като че ли ги вика. Който познава тези птици, им отвръща със свиркане, а те го следват, като прелитат от дърво на дърво; ако случайно птицата изгуби от погледа си човека, който я следва, тя се връща да го търси, докато го заведе до дървото или мястото, където има пчелин, и за да му покаже, че се приближава до дупката или входа на кошера, тя шумно, с цвърчене се хвърля към него, докато човекът се приближи. Тогава се отдръпва и каца някъде наблизо, откъдето го наблюдава, като вдига шум и пляска с криле; след като медът е изваден, отива да кълве остатъците. Ако пътникът не ѝ обърне внимание и продължи по друг път или започне много да се отдалечава, тя проявява голямо нетърпение, удвоява писуканията, приближава се толкова, че почти докосва човека и не пести средствата, за да го накара да се възползва от съкровището, което е открила, но което не може да използва без чужда помощ.

Необходим е голям опит и внимание, когато се върви след исаи, защото тя наистина обикновено показва кошери, но по същия начин може да отведе човек до място, където се намира лъв, тигър, слон или див бивол. Само опитът учи кога кукувицата се приближава към пчелен кошер и кога към място, на което се намира някое диво животно.

Начинът, по който кафрите вадят меда от хралупите на дърветата, е следният: разширяват с брадва дупката, през която минават пчелите, ако тя е малка; после с подпалена суха слама прогонват пчелите и когато питите са свободни, вземат ги и ги ядат с ръце, при което както в дупката на дървото, така и по пода остават парченца пита и изгорени пчели, които птицата кълве.

4 септември. — Сутринта продължихме пътя си и вървахме на север една левга, следвайки курс към север-северозапад, и след още една левга прекосихме един пресъхнал поток, наречен Муита, който

наподобява бразда по повърхността на земята и има вода само през дъждовния период. Тази бразда служи за граница между земите на мамбо Муаси — последни земи на племето шева, и нашия пазар, днес изоставен, на река Северна Аруангоа, чиято територия се нарича Марамбо. Оттук поехме на север-северозапад и само след половин левга стражата на авангарда съобщи, че е забелязала трима негри в засада, които изкрещели (може би са помислили, че няма други хора освен охраната), че не искат да виждат по тези места музунги, нито шекунди, като продължили да викат, но щом видяха, че хората се увеличават, избягаха; след това аз наредих да спрем, за да се съберем и съобщих на командира; след като експедицията се събра, продължихме в колона, разделена на три части — авангард, център и ариергард; освен това изпратихме напред охрана и разузнавачи и вървахме под звуците на барабани. Така извървахме половин левга, докато стигнахме до *тере* — мястото, където беше разположен пазарът; от някои дървени къщурки са останали следи, запазил се е и пилонът на знамето.

Тук спряхме, изпратихме патрули да открият лагера и да видят дали има музи, къде и с колко хора; не след дълго те се върнаха и съобщиха, че са видели няколко колиби, но малки и празни.

Реши се, че най-добре ще е експедицията днес да остане по тези места, където вече от много време не се бяха появявали бели; продължихме една левга в търсене на вода в северозападна посока и спряхме на източния бряг на река Рукукузе, която доктор Ласерда нарече Ирукузи; около лагера бе изкопан ров, в случай че се появи неприятел. След като всичко бе готово, пак бяха изпратени разузнавачи, които трябваше да се опитат да говорят с колонистите и да узнаят причините за необикновената среща на експедицията на земя, принадлежаща на португалските владения. Отвъд реката има няколко колиби, но са изоставени.

Разузнавачите видели неколцина колонисти, които се опитвали да се оправдаят, но отдалеч и без да се спират.

Тази област бе станала португалско владение по следния начин. През 1824 година губернатор на Риош ди Сена бе многоуважаваният полковник Жозе Франсишку Алвеш Барбоза, който искаше да разшири търговията със слонова кост с племената муиза, защото се извършваше по много неудобен, скъп и рискован начин; той реши да основе

поселище, което като португалско ще привлича търговията и тя там ще се извършва по-изгодно и по-сигурно. Най-подходящото място за това бе брегът на Северна Аруангоа. Както поради голямото разстояние, така и по много други причини беше невъзможно неговото завладяване и освен големите жертви, които щеше да причини, можеха да се очакват и лоши резултати. Този благоразумен губернатор, след като обмисли добре всичко и изслуша опитни и способни мъже, реши, че е по-евтино и изгодно да се купи мястото за поселището, отколкото да се завземе. Той неведнъж поставя въпроса за необходимостта от тази сделка — както за двора, така и за Мозамбик, но предложението му остана без последствия; тъй като междувременно се губеха изгоди и предимства, той нареди да се закупи подходящо за селището място със собствени средства, което бе извършено, и така бе закупено селището на мамбо Муаси, предшественик на сегашния. Когато осъществи тази придобивка, през 1825 година той бе заместен от бригадния генерал Мануел Игнасиу де Авелар Бротеру, който вероятно щеше да доведе докрай изграждането на това толкова важно селище, ако смъртта не го бе изненадала скоро след като бе назначен; с него си отиде и надеждата на жителите на Риуш ди Сена, която бе напълно загубена след назначаването на запасния полковник от Маника Франсишку Енрикеш Ферау. Този губернатор изпрати там през 1827 година малобройна войска, за да завземе мястото; обаче не изпрати нито търговци със стоки, за да се установят и започнат търговия, нито издаде никакви нареждания, за да му придаде търговски характер, и като връх на нещастията точно по това време племето муиза бе във война и не търгуваше; все пак владението бе получено според всички формалности и лично от мамбо и войската остана там повече от две години; но след многобройните молби на офицерите, които пазеха там пустинята без никаква полза и търпяха лишения, се получи заповед да се оттеглят, без да е бил постигнат никакъв резултат, освен дето хората бяха гладували и търпели безброй неудобства.

От 1829 или 1830 г. малкото колонисти, които останаха там, се запазиха, защото използваха земята като своя и прибираха умрелите слонове и прочие, тъй като я смятаха за напълно изоставена, каквато е в действителност. Сега, при появата на войниците от авангарда, колонистите отправиха заканите си, за да ги сплашат и прогонят, предполагайки, че са сами, както вече споменах, но след като разбраха,

че войската е по-голяма, побягнаха и напуснаха колибите си; и всички опити да се говори с тях бяха безполезни, защото се крият в горите. Няма никакво земеделие; колонистите се хранят с диви плодове, корени и оставеното от лъвовете месо.

5 септември. — След сутрешната тръба бе даден изстрел с мускет, при което оръжието избухна и парче от цевта, дълго една педя, изхвърча, а останалата част се разби; за щастие не бе засегнат никой, нито негъра, който бе стрелял, нито някой от стоящите наблизо хора; оръжието бе на войника-дезертьор Жузе де Авелар.

Сутринта продължихме нашия курс на север; преминахме река Рукукузе — пресъхнала, с малки локви вода; тя тече на запад и е осемдесет разтега широка и осем дълбока. На около пет левги на изток се намира мястото, където беше селището на Назавамба, в което е бил доктор Ласерда на 20 август 1798 година. Струва ми се важно да посоча това обстоятелство, което може да направи по-полезна работата ми, тъй като двете места са съвсем наблизо.

Продължихме напред още две левги и половина и стигнахме до река Северна Аруангоа, която служи за граница на португалското владение.

Преминахме реката през брод и на северния бряг се установихме на лагер във владението на мамбо казембе Муиза. Реката на това място може да се премине; тя е сто и петдесет разтега широка и бреговете ѝ са дванадесет разтега високи, но водата заема само 2/3 от ширината ѝ; тези размери са приблизителни, защото на места е по-широка, на други — по-тясна.

Течението при този завой е на юг, макар общото ѝ течение да е на запад, за да се влее в река Замбези; при устието ѝ се намира остров Зумбо, образуван при сливането на двете реки.

Водата ѝ е чудесна. Мястото, където минахме, не е по-дълбоко от три педи и половина; но през зимния сезон, когато реката приижда, излиза от коритото си и залива значително пространство по двата бряга, при което преминаването е рисковано дори с лодка поради бързото течение; в този сезон може да се стигне по реката до Зумбо, откъдето това място на Марамбо според мен не е отдалечено на повече от шестдесет левги. По това време на годината би могло да се стигне дотам, но само в малки канута и с много трудности; все пак канализирането на тази река оттук към Зумбо изглежда, че няма да е

много трудно и скъпо, защото цялото ѝ корито е пясъчно и няма дървета. Тук има голямо изобилие от всякакъв дивеч; лъвовете се движат на стада по двата бряга на реката; миналата нощ се чуваше как реват от всички страни и съвсем близо до лагера.

Трябва да отбележа две особености на тази местност. Едната е, че лъвовете се движат на стада и бягат като страхливи овце, щом видят дори сам човек. Другата, още по-изненадваща е, че в блатистите места по река Рукукузе и тук, по Аруангоа, живеят всякакви крокодили с огромни размери и всички те бягат от къпещите се хора, които дори ги гонят във водата, щом усетят до себе си твърдите тела; крокодилите не правят и най-малък опит да пуснат в действие острите си, подобни на луковица, зъби, заострени от двете страни, нито дългите, много твърди и закривени нокти, нито мощната си дълга опашка с два шипа, с която този вид земноводни в цяла Африка си служат, за да събарят във водата животните, които непредпазливо се приближават до речните брегове; но тук те са безопасни за човека. По всички реки и пустинни места само подозрението, че може наблизко да се намира някой от тези ужасни зверове, е достатъчно да всее страх у много хора.

Наистина това, което описвам, прилича на басня, но то бе видяно от всички и аз не се успокоих, докато не го видях с очите си, защото винаги съм се съмнявал в него, докато негрите и войниците, които са били в селището на Марамбо, за да ми докажат, че е истина, се хвърлиха нарочно във водата, като се гмуркаха и дразнеха крокодилите, а те бягаха от тях; убедени от видяното, другите негри също се хвърлиха бясно във водата. С лъвовете ставаше същото — като ги видяха, войниците и негрите се спускаха към тях, а те бягаха като най-боязливото стадо слаби животни. Кафрите обясняват това явление по суеверен начин, като казват, че причината тези кръвожадни животни да не вършат никакво зло е, че са музими. По-разумното обяснение за тази необикновена странност е, че оттук рядко минават хора и когато това става, те обикновено са много на брой; липсата на навик да виждат хора и изобилието от храна, която намират тук, е причина за почитта им към човешкия род.

Що се отнася до лъвовете, с тях става почти същото във владенията на Мономотапа; случва се понякога, но много рядко да нападат негри и когато това стане, муняите бързат да смекчат музимо с жертвоприношения, подаръци и други. Тук се срещат огромни лълове,

които негрите боготворят като душите на техните мамбо. Изобилието от лъвове и други диви зверове, главно биволи, е толкова голямо, че месото, останало от плячката им, е главна храна на тукашните племена.

Когато муняите открият лъвове, които разкъсват плячка, коленичат на разстояние от тях и започват да се приближават пълзешком, като пляска с ръце и почтително ги молят да не забравят своите гладни роби, че когато са били мамбо, винаги са били щедри и т.н., докато лъвовете се оттеглят и те приберат останалото месо. Все пак никога не се осмеляват да гонят лъвовете, както това става по бреговете на Северна Аруангоа.

Колкото до крокодилите, не знам друг подобен случай на вече разказания.

На това място по двата бряга на реката се срещат вид птички, малко по-дребни от врабчета; по форма са досущ като папагалчета, но са много по-малки от тях; събират се на толкова големи ята, че приличат на облаци, а на мястото, където кацнат, ако е обработено и има зърно, за кратко време го опустошават. Тези малки птици се стрелят с дребни сачми или мъниста; месото им е черно и много твърдо, трудно се готви, но е вкусно.

Не мога да дам точно размерите на нашата територия в Марамбо, защото не ги знам; на дължина е равна на изминатите от нас три-четири левги от потока Муита до Аруангоа, а ширината ѝ, от изток на запад, не е много голяма. Почвата в по-голямата си част е песъчлива и поради това неподходяща за буйна растителност. Покрита е с храсти, но няма дървета с ценна дървесина, които да заслужават внимание. Това място може да има само търговско значение, още повече че е достъпно и по река Аруангоа, ако се подобрят плавателните условия на реката. Тук биха могли да се събират големи количества месо и кожи.

[1] Съдия при африканските племена. — Б.пр. ↑

[2] Мито, изразяващо се главно с раковини. — Б.пр. ↑

[3] Тук авторът дава някои цифрови данни за наблюдения на доктор Ласерда, които ние пропускаме. — Б.р. ↑

ХРОНИКА ЗА ОТКРИВАНЕТО НА ГВИНЕЯ

ПРОЛОГ, В КОЙТО АВТОРЪТ^[1] ПОСОЧВА КАКВА ЩЕ БЪДЕ НЕГОВАТА ЦЕЛ С ТОВА СЪЧИНЕНИЕ

Обикновено опитът ни показва и учи, че всяко благодеяние изисква благодарност. И макар благодетелят да не я желае страстно, той трябва да я изисква от този, който го получава, за да не бъде несправедливо оскърбяван оттам, откъдето дарителят е бил обхванат от добродетелна благосклонност. При това тъй особено свързване на тези две деяния, а именно — даряване и благодарност, следва да се знае, че първото задължително изисква второто. И ако това не беше така, би било невъзможно да се изразява благодарност на този свят. А и свети Тома^[2], който беше най-славният наставник сред докторите-теолози, казва във втора книга на втората част на Теологията, в сто и осма точка, че всяко дело по естествен път се връща там, откъдето е произлязло; и макар че благодетелят е главната причина за благодеянието, което другият получава, изисква се по естествен закон доброто, което е сторил, да му се върне чрез подходяща благодарност. И чрез това възвръщане можем да разберем естественото подобие между делата на природата и онези, които оказват морална подкрепа, защото всички водят към съответно възвръщане към онова начало, откъдето са тръгнали и до което стигат накрая. И в потвърждение на това Соломон казва в Еклисиаст, че слънцето изгрява на земята и след като обиколи всички неща, се връща на мястото си, откъдето е изгряло. И реките водят началото си от морето и не престават да текат, извършват своя кръговрат, като непрекъснато се връщат към него. Подобно нещо става и в духовния живот, защото всяко деяние, което произлиза от свободната воля, следва своя ход направо, докато стигне до подходящия получател и веднага, както си му е редът, се връща на мястото, където щедростта е позволила то да възникне, и чрез едно такова връщане се осъществява приятната връзка между тези, които

правят добро, и тези, които го получават; за нея Тулий, като казва, че няма по-необходимо дело от благодарността, защото чрез нея доброто се връща при този, който го е сторил. И понеже многообразованият и многоуважаван принц и могъщ господар, кралят дон Афонсу V, който по време на писането на тази книга управляваше по божия милост Португалия, и чието царуване бог със своето милосърдие увеличава с живот и добродетели, видя и узна за великите и забележителни подвизи на сеньор инфанта дон Енрики, дук на Визеу и господар на Кувиля, негов многоуважаван и обичан чичо, които му се видяха толкова изключителни и блестящи в сравнение с многото, които някои испански принцове са извършили на този свят, и сметна, че ще бъде голяма грешка хората да нямат едно заслужаващо уважение възпоменание, особено поради големите услуги, които споменатият господар беше правил винаги на предишните крале и поради големите благодеяния, които коренните жители бяха получили от него. И тъй, той ми заповяда да се заема незабавно с най-голямо старание с това съчинение, защото, независимо че голяма част от другите негови подвизи са пръснати из хрониките на кралете, които са управлявали Португалия по негово време — както това, което извърши, когато кралят дон Жоау, негов баща, отиде да превземе Септа^[3], или когато заедно с братята си и с много други велики господари отиде да разруши споменатия град, а после, през царуването на крал дон Едуарти, славна му памет, отиде по негова заповед в Танжер, където се случиха много и много забележителни неща, за които се споменава в неговата история, защото всичко, което следва по-нататък, беше направено по негова заповед и поръчение, не без големи разходи и труд, може да бъде приписано именно на него, макар че във всички кралства се правеха общи хроники на техните крале, не се позволява обаче да се пише отделно за подвизите на някои техни васали, дори когато по величие са толкова бележити, че с право трябва да бъдат описани на отделно място, както беше направено във Франция за граф Жан Анжуйски, и в Кастилия за подвизите на Сид Руи Диас, а също и в нашето кралство за Нуналвариш Перейра, от което кралските принцове не бива да бъдат доволни, защото колкото по-голямо господство имат над най-големите и превъзходни личности, толкова по-висока е тяхната чест, защото никой принц не може да бъде велик, ако не господства над богати; и както онзи добродетелен римлянин

Фабриций, който беше казал, че по-скоро би искал да бъде господар на хора, които притежават злато, отколкото да има злато; и понеже споменатите подвизи се извършваха от много различни хора, те са описани на много места най-различно. И понеже кралят, нашият господар, сметна, че не подхожда едно негово завоевание да бъде разказвано по различни начини, макар че всички се стремят към една цел, негово величество ми заповяда да се помъча да ги събера и подреда в този том, за да могат читателите да се запознаят по-подробно с тях. И за да отвърнем на благодеянието с благодарност към онзи, от когото сме го получили, както бях започнал да описвам в началото на тази глава, нека продължим например с онзи свят пророк Мойсей, който, желаейки да не се забравят благата, с които бог дарил народа на Израил, на няколко пъти заповядал на получателите да ги запишат в сърцата си, така, както и в книга, която може да показва на поклонниците какво са написали. И тези, които дойдоха после, като видяха колко е пресен споменът за неправдите, а споменът за доброто чезне в забрава, поставиха знаци, които да бъдат трайни и почитани от хората, за да могат да напомнят доброто, което са получили в миналото. Подобно е и писанието за Исус, когато бог му заповяда да вземе дванадесет много големи камъка от средата на река Йордан и да ги занесе там, където бил разположен станът, след като минали всички. И това било сторено, за да се помни изумителното чудо, което бог направил пред народа, разделяйки водите така, че тези, които идвали отгоре, се издигали, без да се разливат настрани, а тези, които отивали надолу към устието, изтекли и реката останала суха. И вземайки предвид още някои чудеса, тъй като по такива знаци не се разбирало напълно какво е било направено, както виждаме също, че Херкулесовите стълбове не позволяват на никой, който ги е виждал, да разбере със сигурност кой ги е поставил за памет, за да се знае, че Испания е била завладяна от него, станало традиция да се описва онова, което не можело да се помни дълго. В потвърждение на това в книгата на царица Естир се разказва, че цар Асуир имал записани забележителните услуги, които му били правени, и понякога карал да ги четат за възхвала на онези, които са ги извършили. Подобно на него кралят дон Рамиро в желанието си да не се заличи от паметта на испанците голямата подкрепа, която му оказал блаженият апостол свети Яков^[4], когато ги избавил от господството на маврите и обещал

да бъде наш помощник във всички сражения с тях, накарал да напишат историята на това събитие и за привилегиите, които предоставил и които сега от цяла Испания получава църквата Сантяго, в която тогава са живели испанците. Тази грижа, която са имали древните, трябва да стане навик и в наше време, и колкото нашата памет е по-слаба, отколкото е била неговата, и по-малко споменавана за доброто, което получава, толкова повече ще си припомним за благодеянията, получени от другите, които не можем да забравим, без да бъдем порицани строго. И тъй като в следващите подвизи получаваме от бога неговото голямо благоволение по три начина: първият чрез многото души, които се спасиха и още ще се спасяват от рода на тези, които вече владеем; вторият — големите изгоди, които получаваме обикновено от тях при нашето господство; третият — чрез голямото звание, което нашето кралство получава на много места, покорявайки огромна неприятелска мощ толкова далеч от нашата земя; нека си спомним това за възхвала на бога и оставим едно забележително възпоменание за господаря, когото вече назовахме по-горе и в чест на много негови добри слуги и други добри хора от нашето кралство, които положиха доблестно старание в казаните подвизи. И понеже споменатата хроника е посветена специално на този господар, искаме веднага да започнем с неговите нрави и добродетели, а също и с телесна външност, за да следваме стила на някои истински автори, от които вече сме видели някои хроники.

[1] Авторът неизвестен. Помествахме само откъси. — Б.р. ↑

[2] Тома Аквински. — Б.пр. ↑

[3] Вероятно Сеута. — Б.пр. ↑

[4] На испански Сантяго. ↑

ЗА ПРАВИТЕ НА ИНФАНТА ДОН ЕНРИКИ

Струва ми се, че бих написал, прекалено много, ако искам да разкажа нашироко всички подробности, както някои историци обичат да пишат за принцовете, за които са предназначени техните истории. И тъй, описвайки подвизите им, в страстното си желание да възвеличат техните добродетели, започват с постъпките от най-ранната им възраст. Но нека допуснем, че автори с такива способности не са правили някои неща без известна цел; чрез настоящото аз се отдалечавам от такова писане, защото съзнавам, че тук подобно нещо ще бъде ненужен труд. Нито пък умея да правя дълги описания на чертите на лицето, защото на този свят мнозина са имали красиви черти на лицето, но с безчестните си пороци са опозорили името си, и за да не бъда голословен, достатъчно е казаното от философа по този въпрос: че телесната красота не е напълно достатъчна. И тъй, връщайки се на моята тема, ще кажа, че този благороден инфант беше с доста висок ръст и беше човек със здрава мускулатура и едри и здрави крайници; косата му беше малко повдигната; цветът на лицето му по рождение бе бял, но поради продължителния труд с времето то придоби друг вид. Външността му на пръв поглед внушаваше страх у тези, които не го познаваха; когато се разгневеше, макар че се случваше рядко, лицето му придобиваше много недружелюбно изражение. Твърдостта на сърцето му и остротата на таланта му бяха в превъзходна степен. Несравнимо беше желанието му да извърши големи и възвишени подвизи. Сластолюбие и користолюбие никога не са намирали място в сърцето му, защото беше толкова умерен в първите си дела, че целият му живот премина в непокътнато целомъдрие и тъй чист и непорочен го прие земята. А какво мога да кажа за неговото величие, освен че то беше изключително сред всички принцове на света! Според моето мнение той беше принцът без корона, който възпита най-много и най-добри хора. Неговият дом беше главното убежище за всички добри хора от кралството, и още повече за чужденците, чиято голяма слава водеше до много голямо нарастване на

неговите разходи; тук, общо взето, се срещаха с него хора от различни нации с толкова различни обичаи от нашите, че почти всички го смятаха за някакво чудо, защото никой никога не беше си тръгнал от дома му, без да е получил благодеяние. Всички свои дни прекара в безкрайно голям труд; навярно сред никоя човешка нация не може да се говори за някого, че се е държал по-великолепно от него. Би трябвало да се разкаже колко нощи очите му не бяха познали що е сън, а тялото му беше толкова издръжливо, че сякаш се превръщаше в друга същност. Работеше така неуморно и така напрегнато, както поетите си представят, че гигантът Атлас крепи небесата на раменете си, и поради големите познания които имаше за движението на небесните тела, хората от нашето кралство казваха, че делата на този принц надминават планинските върхове. Какво бих могъл да кажа, освен че неща, които се струваха невъзможни за хората, неговата неизчерпаема сила ги правеше да изглеждат леки. Беше много разумен и авторитетен човек, разсъдителен и с добра памет. Жестовете му бяха спокойни и говореше кротко; беше постоянен в антипатииите си и смирен в щастливи дни. Сигурен съм, че никога никой принц не е имал васал с подобно положение, още повече с такава голяма роля, който да е изпитвал такова послушание и уважение, каквито той имаше към кралете по негово време в Португалия и особено към крал дон Афонсу в началото на неговото ново управление, както може да се узнае по-подробно от неговата хроника. За него беше непозната омразата и злонамереността към някой човек, колкото и тежко провинение да беше извършил срещу него, а благодушието му по този въпрос бе толкова голямо, че сведущите го упрекваха, че щял да умре от раздаване на справедливост, но той навсякъде другаде постъпваше по същия начин. И смятаха така, защото не само се сдобри с някои негови слуги, които го бяха изоставили край Танжер — а това за него беше най-опасният случай, в какъвто не беше изпадал нито преди, нито след това, — без да им наложи каквото и да било наказание, но дори повиши някои, защото били служили добре, което, според преценката на хората, съвсем не бе заслужено. И този е единственият недостатък, който успях да открия у него и да ви го опиша. И понеже Тулий казва, че авторът може да се защитава в своето писание всяко нещо, което му се струва справедливо, в шеста глава на това съчинение ще направя по този въпрос едно изказване, за да остана истински автор. През един

много кратък период от живота си той пиеше вино и това беше в самото начало на неговото учение, по после през целия си живот не се докосваш до него. Изпиваше винаги голяма любов към обществените работи в тези кралства, отдавайки голяма част от труда си за тяхното добро изпълнение и много обичаше да прави нови опити за всеобща полза, макар това да му струваше големи разходи. И така се наслаждаваше, когато си служеше с оръжията, особено срещу враговете на светата вяра, и толкова желаше мир с всички испанци. Беше обичан от всички, защото почти на всички беше полезен и на никого не причиняваше вреда. Неговите отговори винаги бяха благи, с което много зачиташе положението на всеки човек, независимо от кое съсловие е. От устата му никога не беше излязла срамна или неприлична дума. Беше много покорен на всички заповеди на светата църква и с голяма набожност слушаше всички нейни служби; те се извършваха с не по-малка тържественост и церемониалност в неговата капела, отколкото в някоя катедрална църква. Изпитваше и голямо благоговение към всички свещени неща, а към свещениците се отнасяше с уважение и им помагаше с благодеяния. Почти половината от годината прекарваше в пост, а бедните никога не си отиваха от него с празни ръце. Сигурен съм, че не бих могъл да намеря друг католически или религиозен принц, който може да постъпва като този. Сърцето му не познаваше що е страх, освен от греха, защото с добродетелни дела и почтени нрави се раждат големите и възвишени подвизи в следващата глава, където ще обхвана всички забележителни неща, които той направи в служба на бога и за честта на кралството.

ПРИЧИНИТЕ, ПОРАДИ КОИТО СЕНЬОР ИНФАНТЪТ БЕ ПОДТИКНАТ ДА ЗАПОВЯДА ДА СЕ ТЪРСЯТ ЗЕМИТЕ НА ГВИНЕЯ

И тъй, нека си представим, че знаем някои неща, след като познаваме техния творец, а и целта, заради която той извърши такова голямо дело. Понеже в предишните глави описахме сеньор инфанта като главен творец на тези неща, започвайки с него доколкото можахме по-ясно, ще бъде добре в настоящата глава да узнаем целта, заради която ги извърши. А вие трябва да забележите добре, че великодушието на този принц естествено го подбуждаше винаги да започва и извършва големи подвизи, поради което, след като бе превзета Септа, пращаше непрекъснато въоръжени кораби срещу неверниците, тъй като имаше желание да опознае земята отвъд Канарските острови и отвъд един нос, който се нарича Божадор, защото дотогава нито от описания, нито по спомен на някои хора се знаеше определено каква е земята, която беше отвъд споменатия нос. Добре, че някои казваха, че оттам е минал Свети Брандау, а други, че били отишли два галеона и не се върнали вече. Но ние по никакъв начин не намираме, че това не е могло да стане, защото не може да се допусне, че ако споменатите галеони са отишли там, не са се намерили други кораби, които да узнаят за пътешествието им. И тъй като споменатият сеньор поиска да узнае истината за това, смятайки, че ако той или някой друг не се помъчи да го узнае, никакви моряци, нито търговци някога биха се заели с това, защото е ясно, че никога никой от тях не се отправял на плаване, ако не е очаквал отнякъде някаква изгода; и виждайки също така, че никой друг принц не полага усилия за това, той изпрати към тези места свои кораби, за да се осведоми напълно от очевидци, подтикван към това в служба на бога и на краля

дон Едуарти, негов господар и брат, който царуваше по това време. И тази беше първата причина за неговото начинание.

А втората бе, защото той смяташе, че ако в онези земи намерят някакво испанско селище или някакви такива пристанища, до които могат да плават безопасно, и ако можеха да занесат в тези кралства много стоки; те щяха да намерят там добър пазар, разумно погледнато, защото с тях не общуваха други тукашни хора, нито от други места, които да са известни и да се знае, че са занесли там нещо, което се намира в тези кралства, чиято търговия би донесла голяма полза на местните жители.

Третата причина беше, че се говореше, че господството на маврите в африканската земя било много по-голямо, отколкото си мислеха всички, и че сред тях нямало християни, нито някаква друга вяра. И понеже всяко същество поради вродена предпазливост е принудено да узнае силата на своя враг, споменатият господар се постара да изпрати хора да узнаят за него, за да разберат точно докъде стига силата на неверниците.

Четвъртата причина беше, че през тези тридесет и една години, откакто воюваше с маврите, той нито веднъж не срещна крал християнин, нито някой господар извън тази земя, който от любов към нашия господ Исус Христос да пожелае да му помогне в споменатата война. Искаше му се да знае дали по тези места има някои испански принцове, у които милосърдието и любовта към Христос е толкова силна, че да пожелаят да му помогнат срещу тези врагове на вярата.

Петата причина беше голямото желание, което имаше, да преумножи светата вяра в нашия господ Исус Христос и да ѝ принесе всички души, които поискат да се спасят, разбирайки, че цялото тайнство на възплъщението, смъртта и страданието на нашия господ Исус Христос беше извършено с тази цел, разбира се, за спасението на изгубените души, които споменатият господар със своите усилия и разходи искаше да вкара в правия път, осъзнавайки, че не може да направи по-голям дар на господа и понеже бог е обещал сто блага за едно, правилно ще бъде да вярваме, че за толкова добрини, разбира се, за толкова души, спасени от този господар, в божие царство той щеше да получи стократно повече награди, че душата му след този живот, щеше да бъде увенчана със слава в небесното царство; защото аз, който написах тази история, видях толкова мъже и жени от онези

места, върнати към светата вяра, че дори този принц да беше езичник, молитвите на тези хора бяха достатъчни, за да го доведат до спасение. И видях не само тях, а и техните деца и внуци, такива истински испанци, като че в тях бе вдъхната божествена милост, за да познаят ясно самите себе си. Но освен тези пет причини аз имам и шеста, която, изглежда, е коренът, откъдето изникват всички други, а това е благосклонността на небесните въртения и понеже само преди няколко дни писах в едно писмо, което той изпращаше до господин краля, че макар да е писано, че баронът-познавач е овладял тайните на звездите, движението на планетите, според добрата преценка на светите доктори, не може да навреди на добрия човек; очевидно е обаче, че тези небесни тела са подчинени на тайнството на нашия господ бог и се движат с известна закономерност и в различни граници, открити на хората благодарение на неговата милост, и под чиито влияния понижшите тела са склонни към известни страдания. И ако трябва да говорим като католици, че ако неблагоприятните предопределения на небесните въртения, преценено разумно, по някаква божествена милост могат да водят до затруднения, много по-логично е, че тези, които са благоприятно предопределени от тази същата милост, не само следват своя ход, но и се умножават много повече. Тук обаче искам да ви опиша как този почтен и уважаван принц имаше склонност към тези неща и от една естествена подбуда. И това е така, защото неговият асцендент беше Овен, който е дом на Марс, а Слънцето в Овен е в екзалтация, а неговият господар беше в единадесети дом заедно със Слънцето. И тъй като споменатият Марс беше във Водолей, който е дом на Сатурн и дом на надеждата, означаваше, че този господар се стреми към възвишени и големи завоевания, по-специално към търсене на неща, които са скрити за другите хора, и тайни, в зависимост от качествата на Сатурн, в чийто дом е той. И понеже е придружен от Слънцето, както казах, а Слънцето е в дома на Юпитер, означаваше, че всички негови сделки и завоевания ще бъдат осъществявани честно и за радост и удоволствие на неговия крал и господар.

ПОРАДИ КАКВА ПРИЧИНА КОРАБИТЕ НЕ СЕ ОСМЕЛИХА ДА МИНАТ ОТВЪД НОС БОЖАДОР

Подтикван към това начинание от причините, които вече чухте, инфантът започна да стяга за път своите кораби и хора, необходими му за случая; както ще узнаете по-нататък, той изпрати там много пъти още хора, които имаха опит в големи подвизи и които сред останалите имаха много добро име във военното дело, но никой нито веднъж не се осмели да мине отвъд нос Божадор и да узнае земята отвъд него, както желаше инфантът. И нека кажем истината — това не беше поради липса на сила и увереност, нито на добра воля, а заради новостта на случая, свързан с неопределена и стара слава, която се носеше сред испанските моряци почти от няколко поколения. И макар тази слава да беше измамна, защото опитът от това застрашаваше с патила дори след смъртта, беше голямо любопитството кой ще бъде първият, който би пожелал да изложи живота си на подобна опасност. Как ще минем, казваха те, границите, поставени от нашите бащи, и каква полза може да донесе на инфанта гибелта на нашите души и тела, защото, както се знае, ще се превърнем в самоубийци? Нима в Испания не е имало нито други принцове или господари, толкова жадни за тези познания, както нашият господар инфантът? Без съмнение трябва да се предположи, че сред толкова много благородници, извършили такива големи и възвишени подвизи за чест и слава на своята памет, е имало някой, който се е захващал с това. Но при очевидна опасност и без надежда за чест и печалба, те са престанали да се опитват. Съвсем ясно е, казваха търговците, че зад този нос няма нито хора, нито някакво селище; а земята е не по-малко песъчлива, отколкото либийските пустини, където няма нито вода, нито дървета, нито зелена трева, а морето е толкова плитко, че на една левга от брега няма място по-дълбоко от един разтег. Теченията са толкова силни, че всеки кораб, който мине оттам, не може да се върне никога вече. Затова нашите

предшественици никога не са се решавали да го преминат. И несъмнено не е било малко невежеството им, щом не са знаели да нанасят на картите как се редуват приливите и отливите и откъде хората могат да плават с кораби. И какъв според вас трябва да бъде капитанът на кораба, на когото да го поверят при подобни опасения и ще наведе какви да бъдат хората, на които да се гласува доверие и даде власт по такива места, които да се нагърбят с такава дързост при толкова сигурни изгледи за смърт?

О ти, дево Темида, казва авторът, която между деветте музи на планината Парнас си имала специалната привилегия да разкриваш тайните на пещерата на Аполон! Аз се съмнявам дали твоят страх е бил толкова голям, когато си стъпвала на свещената плоча, където божествените откровения са ти причинявали мъка, не по-малка от смъртта, отколкото страха на тези, застрашени не само от опасността, но и от нейната сянка, чието голямо заблуждение беше причина за много разходи, защото инфантът дванадесет години подред се мъчи всяка година да изпрати кораби към онези места като изразходваше голяма част от своите доходи, а нито веднъж никой не се осмели да премине онази граница. Добре че не се връщаха без чест, защото за да поправят онова, в което не бяха успели, някои отиваха към бреговете на Гренада, а други се отправяха по море на изток, докато заграбят някоя голяма плячка от неверниците, с която достойно се завръщаха в кралството.

КАК ЖИЛ ЯНИШ, РОДОМ ОТ ЛАГУШ, ПРЪВ ПРЕМИНА ОТВЪД НОС БОЖАДОР И КАК ОТНОВО СЕ ВЪРНА ОТТАМ ЗАЕДНО С АФОНСУ ГОНСАЛВИШ БАЛДАЯ

Инфантът посрещаше винаги с голямо търпение онези, които изпращаше за капитани на своите кораби, за да търсят онази земя, не ги упрекуваше за никакъв техни недостатък, а по-скоро с изящна сдържаност изслушваше техните развълнувани думи, правеше им благодеяния, каквито беше свикнал да прави на всички, които му служеха добре; а едни или други, особено пък онези от неговия дом, караше да се върнат веднага с въоръжените си кораби, прибавяйки им нови поръчения с обещание за по-големи възнаграждения, ако успеят да направят нещо повече, отколкото при пътуването, което бяха извършили първите, за да може да узнае някои неща, в които се съмняваше. И най-после, след дванадесет години, инфантът заповяда да екипират една барша, а за неин капитан назначи Жил Яниш, негов оръженосец, когото по-късно направи кавалер и го посрещна много добре, след като Яниш, следвайки пътя на другите, обзет от същия страх, не стигна по-далече от Канарските острови, където взе няколко пленника, с които се върна в кралството. И това стана в лето господне хиляда четиристотин тридесет и трето. Но още на другата година инфантът нареди да се екипира отново споменатата барша и като извика Жил Яниш настрана, го помоли много настоятелно да се помъчи все пак да мине онзи нос, че и да не направи нищо повече с това пътешествие, то това щяло да бъде достатъчно. „Вие, каза инфантът, не можете да срещнете толкова голяма опасност, че надеждата за награда да не бъде много голяма; и наистина аз се учудвам каква е тази фантазия, която ви е обзела всички от едно толкова несигурно нещо, защото ако все пак в тези неща, които се разправят, имаше нещо вярно, колкото и малко да е, не бих ви обвинил

толкова много, ако не се позовавахте на мнението на четирима моряци, които, както са взети набързо от Урандиш или от някое друго пристанище, към което обикновено плавате, но не умеят да си служат нито с компас, нито с мореплавателски карти; обаче вие все пак не се бойте от тяхното мнение при вашето пътуване, защото с божие милосърдие не ще се върнете от него другояче, освен с чест и печалба.“ Инфантът беше човек с много голям авторитет, поради което неговите забележки, колкото и умерени да бяха, задължаваха много разумните, както се видя на дело при него, който след тези думи реши с твърда воля да не се завръща при своя господар, без да донесе вест от онова, за което го изпращаше; и наистина така направи, защото при това пътуване, пренебрегвайки всички опасности, задмина носа, където намери нещата съвсем различни от онова, което той и другите бяха предполагали дотогава. И макар че подвигът, що се отнася до труда, беше малък, то само заради дързостта беше сметнат за голям, защото ако първият, който беше стигнал този нос, беше направил същото, нямаше да бъде възхваляван толкова, нито щеше да му бъде изказана благодарност, но колкото по-голям страх всяваше у другите опасността от това нещо, толкова по-голяма чест и слава щеше да донесе на онзи, който го извърши. Ако случаят с Жил Яниш представлява някаква слава, то той трябва да бъде добре познат от думите, които инфантът му каза преди неговото заминаване, и чиято опитност бе достатъчно проявена при неговото пристигане, защото бе много добре посрещнат от него, не без изгодно увеличаване на чест и имущество. И тогава Жил Яниш му разказа подробно как е минало всичко, как накарал да спуснат лодка, с която излязъл на суша, където не намерил никакви хора, нито следи от селище. „И тъй, господарю, каза Жил Яниш, сметнах, че трябва да донеса някакъв знак от тази земя, защото когато стъпих на нея, отскубнах тази трева, която представям на ваша милост и която в онова кралство ние нарекохме рози на Света Дева Мария“. И след като той завърши така разказа за своето пътешествие, инфантът заповяда да се екипира един баринел, с който изпрати Афонсу Гонсалвиш Балдая, който беше негов виночерпец, а така също Жил Яниш с неговата барша, като им заповяда да се върнат там още веднъж, както те наистина направиха и минаха отвъд носа петдесет левги, където намериха земя без къщи, но със следи от хора и камили. И може би защото му е било заповядано

така, или по необходимост, те се завърнаха с тази вест, без да направят друго нещо, освен да разкажат за видяното.

КАК НУНУ ТРИЩАУ СТИГНА ТАМ, КЪДЕТО БЕШЕ АНТАУ ГОНСАЛВИШ, И КАК ГО НАПРАВИ РИЦАР

Тъй като философът казва, че в началото всяко нещо има две страни, ще отдадем голяма възхвала на този почтен млад мъж за неговото дело, извършено с такава смелост, защото, разбира се, той беше първият, който взе трофей при това завоевание, и заслужава да бъде изтъкнат пред всички други, които по-късно участваха в него, защото римляните са имали обичай, както пишат св. Августин в своята книга, която е написал *de civitate Dei*, и Тит Ливий в своите „Декади“, че на всички онези, които са бивали ранени първи в битките или влизали в крепостите, или са скачали в корабите, впоследствие им давали допълнителни възнаграждения, които получавали в деня на триумфа като свидетелство за своята добродетел, както надълго и нашироко ги описва Валерий в обобщението, което е направил за римската история. И тъй впрочем Антау Гонсалвиш ще получи своето рицарство, както възнамеряваме да го опишем в тази глава, а след това ще му дадем отличията в ордена Христос, в който постъпи отпосле, като го направиха секретар на този благороден и велик принц. И в памет на неговата слава да се смята за удовлетворен, че е отбелязан в този том, чието съдържание ще остане завинаги, докато сред хората има писмо и четмо и ще бъде свидетелство за неговата доброта.

Сега нека видим как Нуну Трищау, един млад рицар, твърде храбър и мъжествен, възпитан още от малко момче в двора на инфанта, стигна до онова място, където се намираше Антау Гонсалвиш; и който водеше една въоръжена каравела със специалната заръка на своя господар да мине, колкото може по-далече отвъд пристанището Галея, да се помъчи по възможно най-бързия начин да хване хора; същият, плавайки по курса на своето пътешествие, стигна там, където беше Антау Гонсалвиш. И вече вероятно разбирате каква беше радостта им, защото са от едно кралство и са възпитани в един дом, озовали се

толкова далеч от своята земя, и развързвайки езиците си, както трябва да се предположи, времето и на двамата мина в приказки — единият да пита за новини от своя господар, а така също от приятели и познати, а другият да се интересува за своята плячка; тогава Нуну Трищау каза на един арабин, когото водеше със себе си и който беше роб на инфанта, неговия господар, да поговори с някои от пленниците, за да види дали ще разбере техния език и ако се разберат, това би било от голяма полза, за да се разбере положението и условията, при които живеят хората от тази земя. И добре стана, че говориха и тримата, но езиците им бяха много различни един от друг, поради което не можаха да се разберат. И понеже Нуну Трищау почувствува, че не може да разбере нищо повече за нравите и обичаите на тази земя от онова, което му беше разказал Антау Гонсалвиш, пожела да си тръгне; но завистта, която Сократ възхвалява в добродетелните младежи, така помрачи сърцето му, че пожела, преди да си тръгне, ако може да извърши пред очите на онези нещо полезно. „Как и с какво право — обърна се той към хората от своята дружина — можем да си тръгнем така за Португалия, без първо да покажем нещо от нашия труд? Наистина ви казвам, че колкото до това, което се случи с мен, струва ми се, че ще бъда обвинен несправедливо, още повече че имам рицарско звание, ако не взема оттук друга, по-богата плячка, защото сеньор инфантът може да наложи обезщетение за такъв голям разход.“ Тогава заповяда да извикат Антау Гонсалвиш, а така също благородниците, които водеше със себе си, за да изложи пред тях намерението си. „Вие, каза той, приятелю Антау Гонсалвиш, знаете волята на инфанта, нашия господар, заради която са направени много, и то големи разходи, от петнадесет години насам из тези места, а още не можем да бъдем сигурни в хората от тази земя, в която не съществува нито закон, нито нечие господство. И понеже тъй или иначе вече водите на тези двама души, той ще може да узнае нещо, нека не се пречи, защото ще бъде много по-добре, ако отведем и още много други, тъй като освен мъдростта, която сеньор инфантът ще прояви към тях, той ще има и полза от техните услуги или подчинение. Струва ми се обаче, че ще бъде добре да направим така, че през следващата нощ вие да изберете десет души от вашите, а аз ще избира още десет от моите, от най-добрите, които всеки от нас има, и да отидем да търсим онези, които вече сте срещали. И тъй като казвате, че по ваша преценка няма повече

от двадесет души бойци, а останалите са жени и деца, за кратко време ще можем да ги изловим всичките, но ако не ги открием, ще намерим други, които също така да пленим, а може би и нещо много повече.“ „Аз не вярвам — каза Антау Гонсалвиш — че нашето отиване няма да бъде напразно, ако търсим онези, които срещнахме, защото мястото е един гол хълм, където няма нито къща, нито колиба, в които те могат да живеят, още повече, че не ги видяхме да се връщат отнякъде като хора, които бяха дошли там от друго място. И най-лошото, което ми се струва в тази работа е, че те вероятно са известили всички други и може би там, където мислим да ги хванем, ще се превърнем в тяхна плячка. Обмислете всичко добре, та тук, където сме дошли да победим, да не понесем загуби“. Но колкото и добър и съобразен с обстоятелствата да беше съветът на Антау Гонсалвиш и колкото да искаше да го приеме Нуну Трищау, там се намериха двама оръженосци, чийто разум не можа да надделее над желанието да правят благодения — единият от тях се казваше Гонсалу ди Синтра, за чиято доброта ще можете да научите по-нататък в тази история, а другият — Диегу Аниш да Валадариш — храбър оръженосец по телосложение, проверен в много и големи опасности. И тези двамата станаха причина да пропадне съветът на Антау Гонсалвиш, така че щом се свечери, тръгнаха съгласно заповедта, която Нуну Трищау първоначално беше дал. И случи се така, че през нощта те отидоха там, където хората лежаха пръснати в два стана, може би онзи, който Антау Гонсалвиш беше намерил, или някакъв подобен; оградата на двата стана беше ниска и нашите се разделиха на три групи, за да могат полесно да ги улучат, защото още не знаеха със сигурност мястото, където спят хората, а само доколкото ги усещаха; пък и както знаете, такива неща се усещат много добре нощем, отколкото денем. И щом се приближиха до тях, ги нападнаха много енергично, като викаха висока „Португалия и Сантяго“. И ужасът от тези думи така обърка нашите врагове, че всички се разбягаха като побъркани, без какъвто и да е опит да се защитават. Мъжете обаче оказаха известна съпротива, като се бранеха с копията си, защото те не могат да си служат с друго оръжие, й особено един от тях, който се срещна лице с лице с Нуну Трищау и се защитава, докато не бе убит. А освен този когото Нуну Трищау уби лично, останалите убиха още трима и плениха десет, между които мъже, жени и момчета. И без съмнение още много други щяха да бъдат

убити или пленени, ако всички бяха улучили заедно при първото сблъскване. И сред така пленените имаше един най-едър между тях, който се казваше Адаху и за когото казваха, че бил рицар, а и той с поведението си показваше ясно, че превъзхожда другите по благородство. Сред десетте души, за които вече казахме, че бяха заедно с Нуну Трищау, имаше един, комуто викаха Гомиш Злия, момък от добър род, възпитан в двора на инфанта, който в тази битка показва, че силата му е пораснала твърде много, поради което по-късно беше отрупан с почести. След като свърши така описаното събитие, всички участници в битката се събраха и започнаха да настояват Антау Гонсалвиш да стане рицар, а той, оценявайки по-ниско своя труд, каза, че няма смисъл за такава дребна работа да получава толкова голяма чест, още повече че неговата възраст нито изисквала това, нито той по собствено желание някога би го поискал, освен ако извърши по-големи подвизи. И накрая поради неотстъпното настояване на другите, а понеже Нуну Трищау чувствуваше, че е правилно, трябваше да направи Антау Гонсалвиш рицар, макар че беше против неговото желание; и оттогава започнаха да наричат онова място „Пристанището на рицаря“, понеже това беше първият рицар по тези места. След като се прибраха на корабите си, капитаните заповядаха на арабина, който Нуну Трищау водеше със себе си, да поговори с маврите, но нито веднъж не можаха да го разберат, защото техният език не е мавритански, а азанегия^[1] от Заара, защото така се нарича тази земя; но рицарят, тъй като беше единственият благородник сред другите пленници, изглежда беше видял повече и по-хубави неща и беше ходил по други земи, където беше научил мавритански език и затова се разбираше с арабина, на когото отговаряше за каквото и да го попиташе. И за да изпитат туземците и за да научат за тях нещо по-сигурно, пуснаха арабина и една от пленените мавърки да отидат и кажат на другите, че ако искат да дойдат при тях, за да говорят за откуп на някой от тези, които бяха хванали, или за споразумение за търговия, могат да го сторят. И след два дни там се стекоха към сто и петдесет маври пеша и тридесет и пет на коне и камили, като доведоха и мавъра със себе си. И макар че външно изглеждаха варвари и диваци, не им липсваше известна хитрост, с която се опитаха да заблудят враговете си: защото отначало се появиха само трима при брега на реката, а другите бяха останали в засада с намерение, когато нашите слязат на

суша, без да подозират измамата, тези, които бяха скрити, да могат да ги хванат, нещо, което лесно можеха да направят поради своята многочисленост, ако нашите бяха по-малко бдителни. Но като усетиха, че са открити, а и това стана, защото видяха, че хората от лодките направиха завой, понеже робът не се появи, маврите разкриха лицемерието си, с което искаха да ни заблудят, и всички излязоха при рекичката и започнаха да ни замерят с камъни и да проявяват своите нрави; тогава показаха онзи арабин, който бе изпратен при тях, завързан като човек, когото им се искаше да смятат за свой пленник, а той каза на нашите да се пазят от тези хора, защото те не били дошли там за друго, освен да ги заблудят, ако могат. И тогава нашите се върнаха на корабите, където си разделиха пленниците според късмета, а другите маври се върнаха в своите станове, вземайки обаче арабина със себе си. И тъй като вече беше натоварил своя кораб, както му беше заповядал инфантът, Антау Гонсалвиш се върна в Португалия, а Нуну Трищау продължи напред, за да изпълни задачата, която му беше поставена, както казах преди. Обаче след заминаването на Антау Гонсалвиш, като видя, че неговата каравела трябваше да бъде поправена, той нареди да я изтеглят на брега, където заповяда да я почистят и да поправят онова, което е необходимо, изчаквайки благоприятен момент, за да тръгне за пристанището в Лисабон — от тази негова смелост мнозина останаха възхитени. И следвайки своя път, те минаха пристанището Галея и стигнаха до един нос, който нарекоха „Белия нос“ и слязоха на суша, за да видят дали ще могат да вземат някаква плячка. И макар че не намериха следи от хора, а също и от хамаци, бяха посъветвани да се върнат поради това, че този път не можеха да направят нищо повече, отколкото при първото си въодушевление.

[1] Неизвестен. — Б.пр. ↑

КАК АВТОРЪТ РАЗМИШЛЯВА ТУК ВЪРХУ СЪЧУВСТВИЕТО, КОЕТО ИЗПИТВА КЪМ ОНЕЗИ ХОРА И КАК БЕШЕ ИЗВЪРШЕНА ПОДЯЛБАТА ИМ

О, ти, небесни отче, който без нито едно движение на своята божествена същност, с могъща ръка управляваш цялата безчетна дружина на своя свещен град и който владееш всички висши творения, разделени на девет сфери, и движиш кратките и дълги възрасти, както си искаш! Аз те умолявам моите сълзи да не бъдат във вреда на съвестта ми, защото не за закона на онези, а за тяхната човечност плача жално над тяхното страдание. И ако немислещите животни със своето животинско чувство по една естествена вродена склонност познават болките на себеподобните си, какво би искал ти да направи моята човешка природа, като вижда пред очите си тази клета дружина, като си помисля, че и те са потомци на адамовите синове! На другия ден, който беше осми август, много рано сутринта, понеже имаше затишие, моряците започнаха да поправят лодките си и да изкарват пленниците, за да ги пренесат, както им беше заповядано; а сред тях, събрани заедно на това поле, можеше да се види нещо поразително, защото някои бяха доста бели, красиви и стройни; а други не чак толкова бели, приличаха почти на мулати; трети пък бяха черни като етиопци и толкова грозни, както в лицата, така и в телата, че хората, които ги пазеха, сякаш виждаха картините от долното полукълбо. Но кое сърце, колкото и кораво да е то, няма да бъде обхванато от чувство на състрадание като вижда тази дружина, защото едни бяха свели глави с лица, облени в сълзи, загледани едни в други; някои стенеха много тъжно, като гледаха небето, вперили очи в него, ридаеха силно, сякаш молеха в хор отеца на природата; други разраняваха лицата си с ръце, хвърляйки се на земята, трети оплакваха живота си във формата на песен, според обичая на тяхната земя, при което, макар че думите на

този език не можеха да бъдат разбрани от нашите, добре отговаряха на дълбоката им скръб. А за да увеличат тяхната болка, дойдоха след това и онези, които имаха за задача да ги разделят и започнаха да ги делят едни от други, за да изравняват дяловете си, при което ставаше нужда да се разделят децата от родителите, жените от мъжете им и брат от брата. Не се спазваше никакво правило нито за приятели, нито за роднини, и всеки отиваше там, където му се паднеше. О, всемогъща съдба, която вървиш и нанасяш удари, и разполагаш нещата в света, както ти се хареса! И дори не откриваха пред тези нещастни хора някакво познание за задгробния живот, за да могат да получат известно утешение в голямата си скръб. А вие, другите, които се занимавахме с тази делба, погледнете със състрадание това голямо нещастие и вижте как се притискат едни до други, че само с мъка можете да ги разделите! Кой би могъл да извърши това разделяне без много голям труд и мъка, защото децата, след като ги оставеха на една страна, щом видяха родителите си на другата, скачаха бързо и отиваха при тях; майките стискаха другите деца в ръцете си и се хвърляха с тях по очи, наранявайки се и без много да щадят телата си, за да не им ги измъкнат! И така с голям труд и мъка свършиха с разпределянето, защото освен трудностите, които имаха с пленниците, цялото поле беше пълно с хора както от това селище, така и от околните села и райони, които този ден бяха оставили ръцете си да починат, макар че от тях зависеше прехраната им, само за да видят това невиджано и нечувано нещо. И като виждаха как едните плачат, а другите ги разделят, те вдигнаха такава голяма врява, че ръководещите разпределянето изпаднаха в тревога. Инфантът беше там на един силен кон заедно със своите хора и разпределяше техните награди като човек, който от своя страна иска да направи малко съкровище, той много скоро раздели 54 души, които се паднаха в неговата пета част, понеже цялото му основно богатство беше в неговата воля; той размишляваше с голямо удоволствие за спасението на тези души, които преди това са били изгубени, и сигурно тези негови размисли не бяха напразни, защото, както казах вече, след като научиха езика, те с малко труд станаха испанци, а аз, който събрах тази история в настоящия том, видях в град Лагуш момци и девойки, техни деца и внуци, родени в тази земя, толкова добри и толкова истински испанци,

сякаш бяха потомци още от началото на христовия закон на онези, които първо са били покръстени.

КАК ЛАНСАРОТИ И ДРУГИТЕ ОТ ЛАГУШ ПОИСКАХА РАЗРЕШЕНИЕ ОТ ИНФАНТА ДА ОТИДАТ В ГВИНЕЯ

... Оттук ще научите, че рицарят Лансароти, алмошариф^[1] от Лагуш, заедно със съдиите, алкалда и чиновниците от общинския съвет на селището дойдоха при инфанта от името на всички първенци на града и му казаха така: „Ваше височество знае добре как жителите на нашето селище, откакто беше превзета Септа, досега винаги са служили и служат лично и със своите кораби във войната с маврите, в служба на бога и на краля — нашия господар. А така също и по време на другите крале, когато брегът на кралството беше нападан от маврите, нашите кораби бяха първите, които се подготвяха за война с тях, както може да се намери и в писанията и в по-стари спомени на някои възрастни хора. Сега, господарю, след като ваша милост заповяда да търсим гвинейската земя, вие знаете много добре как в този град направихме по-голямата част от вашите кораби и тук бе извършена за вас цялата работа, която беше по силите ни. И затова, господарю, след полагащото се подчинение, в което се намираме пред краля, ваш племенник и наш господар, на вас главно сме признателни и задължени да ви обичаме и да ви служим, сега размишляваме по какъв начин нашата служба може да ви бъде от особена полза, така че чрез заслугата ни за големите старания и труд да бъде издигната нашата чест и слава в паметта на хората от другите съсловия, пък и да не получим друго възнаграждение за нашия труд, за нас това би било достатъчно; но ние сме сигурни, че от това ще извлечем голяма полза, на първо място надеждата, която имаме, че ще получим след завръщането си от нашата работа големи възнаграждения от ваша милост. И наистина, господарю — казаха те, — делото е такова, че жителите на това селище и след вашите дни на този свят, както и докато съществува население, ще се чувствуват задължени да молят бога за вас, а онези, които поради злобата си биха поискали да бъдат

толкова неблагодарни, че да се опитат да отрекат това — вашите благодеяния, които всеки ден ще виждат с очите си, ще се превърнат в техен главен обвинител, защото ще виждат пред себе си големи потомства от слуги и слугини, които ///нат за ваша милост, а техните къщи ще бъдат пълни с хляб, който ще идва от островите, заселени благодарение на вас; още старите писания винаги са говорили за големите привилегии и свободи, които ще получават чрез ваше височество... Обаче ние, господарю, размишлявайки върху всичко това, виждаме как с всеки ден все повече се мъчите във войната с маврите и след като научихме, че при пътуването на Лансароти с неговите каравели са били намерени голям брой маври на остров Тидер, където по-късно беше убит Гонсалу ди Синтра, и тъй като маврите от споменатия остров могат да създадат пречки на вашите кораби, искаме, ако ваша милост благоволи, да воюваме с тях, готови сме да умрем или да попаднем в плен, за да смажем тяхната сила и мощ, така че вашите кораби да могат да минават без страх край цялата тази страна. И ако бог доведе работата до победа, след разгромяването на нашите противници ще можем да вземем плячка на голяма стойност, така че от вашата пета част можете да получите голяма печалба, при което и ние няма да останем без дял. И на това, господарю, бихме искали да получим отговор, за да потеглим решително на път, докато лятото позволява това.“

[1] Кралски ковчежник. — Б.пр. ↑

КАК ИНФАНТЪТ ОТГОВОРИ НА ХОРАТА ОТ ЛАГУШ И КАК СТАНА ЕКИПИРАНЕТО НА КОРАБИТЕ НА СПОМЕНАТИЯ ОСТРОВ

„Величието на нещата — отговори инфантът — много често се подценява там, където някои дребни неща се превъзнасят; защото по-добре е, когато малкото сърце свободно се отдава, отколкото голямото тяло, което предлага своето участие твърде скъпернически. И затова вашето доброволно предложение има по-голяма стойност, отколкото голямата помощ на други по-могъщи, които не ми я предоставят с такова желание; за него аз нямам нужда от по-сигурно доказателство от вашите предишни дела, които ме карат да ви почитам и възнаграждавам с онази обич и желание, че ще я проявявам към първенците от всяко мое село или град, в които по милост на краля, моя господар, имам пълна власт след него. А що се отнася до разрешението да отидете при маврите на остров Тидер, за което ме молите, аз ще ви го дам на драго сърце и ще ви възнаградя, и ще ви помогна за това, защото подобна молба е много похвална, тъй като не трябва да се цени толкова надеждата за печалби, колкото трябва да се познава добрата воля, която ви подтиква към това. И тъй, отсега нататък — каза той — можете да подготвяте нещата си за вашето заминаване и да ме молите за всичко, което може да послужи за вашето приготвяне, защото няма да бъде по-малко щедър към вас, отколкото към някои мои слуги, ако те се заемеха да направят споменатото пътешествие по моя лична заповед.“ При тези думи всички направиха дълбок поклон, целунаха ръцете му от името на всички, които бяха дошли там. Скоро след като всички от селището чуха тази вест, започнаха да се приготвят за екипиране на своите каравели, за да тръгнат на път, колкото може по-бързо; новините за тази подготовка се разнесоха из кралството и подтикнаха и други да влязат в дружината. Не вярваме обаче, че е било без специална заповед

на инфанта, защото и друг път съм казвал, че никой не можеше да отиде там без позволението на този господар.

ЗА ДУМИТЕ, КОИТО КАЗА ГОМИШ ПИНШ, И КАК ОТИДОХА В ГВИНЕЙСКАТА ЗЕМЯ

Гомиш Пинш, който пътуваше с онази кралска каравела като главен капитан, както и като храбър и авторитетен човек, започна да говори за своето намерение пред всички: „Изглежда — каза той — капитаните на няколко каравели са решили да се върнат в кралството, защото се страхуват от опасностите, на които може да се изложат, ако зимата ги заvari по-далече от там, където сме сега. И понеже вие, останалите почитаеми господа и приятели, знаете много добре волята на сеньор инфанта, колко е важно да се познава част от земята на негрите и особено река Нил, аз реших да извърша пътешествие до тази земя, да се помъча на всяка цена да стигна вече до нея, да събера колкото може по-сигурни сведения за нея и за други неща и в това влагам надеждата за онова, което мога да спечеля при това пътешествие, а то не ще бъде малко за мен, защото знам, че сеньор инфантът ще ме възнагради и ще ми окаже чест за това, от което мога да извлека най-голяма изгода; и понеже имам достатъчно кораби, бих сбъркал, ако постъпя другояче, и затова ако някой от вас иска да дойде с мен, ще бъда изцяло на ваше разположение с всичко, което не е извън тази цел.“ „Истина ви казвам — отговори Лансароти — точно това беше и моето главно намерение, преди вие да кажете нещо по този въпрос, и на драго сърце ще ви последвам във вашето решение, защото така ми беше заповядано от инфанта, моя господар.“ „И тъй — каза Алвару ди Фрейташ — аз съм човек, който не може да се отдели от такава дружина, затова да вървим там, където желаете, та ако щете дори в земния рай.“ Към тях се присъединиха и други трима, а именно: Родригиш Аниш ди Травасуш, оръженосец на регента, Лоренсу Диеш — друг оръженосец на инфанта дон Енрики, и Висенти Диаш, търговец, и така, сплотени здраво от целта, скоро потеглиха по своя път. А след тях заминаха други две каравели, а именно — една от Тавила, и друга на един човек от Лагуш, който се казваше Пикансу. Но за тяхното пътешествие ще говорим на друго място, защото те не

стигнаха до земята на негрите. След като тръгнаха така, шестте каравели следваха своя път край морския бряг и отидоха толкова надалеч, че минаха земята Заара на маврите, които се наричат „азанеги“, а тази земя е доста добра за разлика от другата с многото пясъци, които има там, понеже в нея никъде не може да се види зеленина, тъй като водите се губят, което предизвиква голяма суша. И към тази земя обикновено отлитат всички лястовички, а така също всички птици, които през определени периоди се появяват в нашето кралство, а именно: щъркели, пъдпъдъци, гугутки, стърчиопашки, славеи, патици, а така също и други различни птици; тук има много птици, които поради студа през зимата отлитат оттук и отиват да търсят онази земя заради нейната топлина; и други си тръгват от нея през зимата като соколи, чапли, горски гълъби и дроздове, а също и други птици, които се развъждат в онази земя, а после идват тук, за да укрепнат и то заради храните, които намират според своята природа. Хората от каравелите откриха много такива птици в морето, а други на сушата в техните гнезда. И тъй като вече започвам да говоря по този въпрос, няма да пропусна да кажа още нещо за разнообразието на някои други птици и риби, които открих, че има в тази земя, от които първо място заемат едни птици, наречени „фламинго“, големи колкото чапли, с еднакво дълги шии, обаче с малко пера; главите им са умерено големи в сравнение с телата, а клюновете им са дебели, но къси и толкова тежки, че шията не може да ги държи добре, така че през повечето време си помагат с човката, захваната за краката или в перата им. Тук има и други птици, които са по-големи от лебеди и се казват щрауси, за които вече говорихме. А и между рибите там има едни с муцуни, дълги три-четири педи, едни по-малки, други по-големи, а в муцуните си имат зъби и от едната, и от другата страна, събрани толкова нагъсто, че между два зъба не може да мине един пръст, всички обаче са с тънък гръб, малко по-големи, отколкото зъбите на трион и по-раздалечени, а рибите са огромни и по-големи от моруни, а долната им челюст е не по-голяма от тази на другите риби. Там има и други риби, които са дребни като кефали, с едни корони на главите си, за да дишат, които приличат на хриле, и ако ги обърнеш надолу с короните в някой леген, те се хващат толкова здраво, че ако речеш да ги издърпаш, ще вдигнеш целия леген заедно с тях, както правят миногите с устата си, когато са още съвсем живи. Там, в тази

земя, има и много други птици, животни и риби, с описанието на чийто вид и външност няма да се занимаваме надълго и нашироко, защото това би станало причина да се отдалечим твърде много от нашата история.

КАК ТЕЗИ КАРАВЕЛИ СТИГНАХА ДО РЕКА НИЛ И ЗА ГВИНЕЙЦИТЕ, КОИТО БЯХА ХВАНАТИ

След като отминаха земята Заара, както казах, каравелите забелязаха две палми, на които преди се беше натъкнал Диниш Диаш, по които познаха, че оттам започва земята на негрите, и като я видяха, много се зарадваха; скоро се опитаха да стигнат до сушата, но морето край брега беше толкова бурно, че по никакъв начин не можаха да слязат навън. После някои от онези, които бяха там, казаха, че миризмата ясно показвала, че идва откъм сушата, от прекрасните ѝ плодове, защото била толкова опияняваща, че там, където стигала до тях, докато били в морето, им се струвало, че са в някоя прекрасна овощна градина, създадена нарочно за тяхна наслада. И ако нашите имаха добра воля да се сдобият със земя, нейните обитатели не показваха много голямо желание да ги посрещнат в нея; но за гостоприемството няма да говоря, защото ако се съди по първата негова проява, нашите не знаели как да слязат на брега на реката, без една от страните да даде много големи загуби. Хората от тази зелена земя до един са черни и затова тя се нарича земя на черните, или Гвинея, поради което мъжете и жените ѝ се наричат гвинейци, което ще рече нещо като „черни“. И когато хората от каравелите видели първите палми и високи дървета, както вече разказахме, разбрали ясно, че са близо до река Нил, откъм страната, където идва, за да се влее в морето от запад; тази река се нарича Санага^[1], инфантът им беше казал, че след като забележат тези дървета на малко повече от двадесет левги, да търсят споменатата река, защото така беше разбрал от някои от онези азанеги, които бе пленил. И продължавайки така, като внимателно наблюдаваха по брега на морето дали няма да забележат морето, видяха пред себе си може би на около две левги от сушата, че водата в морето има един особен цвят, почти като на размита глина. Тогава си помислиха, че може да са някои плитчини и затова опитаха

дълбочината заради сигурността и безопасността на корабите си, но не намериха разлика от другите места, където нямаше подобно движение, при което се изплашиха главно от необикновения цвят. И когато един от тези, които хвърляха лота, случайно сложил ръка в устата си, а не поради някаква опитност, усетил, че е сладка, и извикал на другите: „Ново чудо се случи, защото тази вода е сладка.“ Поради това веднага хвърлиха кофата в морето и опитаха водата, от която всички пиха, все едно нямаше никакъв недостатък и беше толкова хубава, каквато трябваше да бъде. „Сигурно — казаха си те — сме близо до река Нил, защото тази вода доста прилича на нейната и поради голямата си сила разсича морето и влиза така навътре.“ И тогава дадоха знак на другите каравели и всички започнаха да търсят реката и недалеч оттам намериха устието ѝ. И като стигнаха до устието, хвърлиха котви, обаче отвън. А хората от каравелата на Висенти Диаш спуснаха във водата лодката, с която излязоха към 8 души, сред които беше и онзи оръженосец от Лагуш на име Щевау Афонсу, за когото вече говорихме и който по-късно умря на Канарските острови, той беше екипирал част от тази каравела. И както гребяха така в лодката, един от осмината, който гледаше към устието на реката, забеляза вратата на една колиба и каза на другарите си: „Аз не зная как се правят колибите в тази земя, но ако съдя по външността на онези, които съм виждал досега, това, което виждам, вероятно е колиба, и предполагам, че е на някои рибари, които идват да ловят риба в тази река; и ако сте съгласни, струва ми се, че би трябвало да излезем на суша отвъд онзи нос, така че да не е откъм вратата на колибата.“ После някои излязоха на сушата и погледнаха зад дюните и ако в колибата имаше някакви хора, може би щяха да ги хванат преди да са се усетили. Другите решиха, че той е прав, и се заеха да направят това. И щом докоснаха брега, Щевау Афонсу и петима души с него скочиха на сушата и се заеха с осъществяването на тази препоръка, която първият беше дал. И като се промъкваха крадешком към колибата, видяха, че от нея излиза един млад негър, съвсем гол, с желязно копие в ръка, който веднага беше хванат, а като отидоха в колибата, намериха вътре едно момиченце — сестриче на този момък, което навярно беше на осем години. По-късно инфантът заповяда да научат този момък да чете и пише, а също и на всички необходими неща, за да знае испански, и дори тук има много испанци, които не го знаят така съвършено, както го знаеше той,

защото го бяха научили на „Отче наш“, „Аве Мария“ и на догмата, и на предписанията на закона, бяха го запознали и с някои съчинения върху милосърдието, и с още много други неща, и както казваха някои, инфантът бил заповядал да го учат за свещеник с намерение да го изпрати в онази земя, за да проповядва вярата на Исуса Христа. Но вярвам, че по-късно е умрял, без да е станал съвършен човек... След като взеха момъка, момичето и нещата, веднага ги заведоха при лодката. „Ще бъде добре — каза Щевау Афонсу на другите — да повървим наоколо, за да видим дали ще намерим бащата и майката на децата, защото не може да са ги оставили тук и да са отишли надалече, ако се съди по възрастта и външността им.“ Другите отвърнаха, че може да върви накъдето иска, защото нищо не им пречи да го последват. И като повървяха така известно време, Щевау Афонсу дочу удари на брадва или на някакъв друг инструмент, с който някой дялаше дърво, и се спря така за малко, за да се убеди в това, което чуваше, като направи знак и на другите за внимание и предпазливост. И така всички разбраха, че са дошли до онова, което търсеха. „Сега — каза той — стойте назад и ме оставете да вървя напред сам, защото ако отидем всичките вкупом, колкото и тихо да вървим, ще бъдем усетени, така че, преди да се приближим до оня, който е там, ако е сам, сигурно ще избяга, ако пък аз се промъкна тихичко на колене, ще мога да го хвана от засада, без да ме усети, но да не забавите крачките си толкова, че да закъснеете с вашата помощ, ако случайно ми потрябва, в случай че се окажа в такава опасност.“ Като се разбраха така, Щевау Афонсу тръгна натам и поради голямата предпазливост, с която пристъпваше, и усърдието, с което гвинеецът вършеше работата си, изобщо не можа да го усети; усети го едва когато се хвърли със скок върху него. Казвам със скок, защото Щевау Афонсу беше дребен и слаб, а гвинеецът тъкмо обратното, и така здраво го хвана за косата, че когато гвинеецът понечи да се изправи, краката на Щевау Афонсу увиснаха във въздуха. Гвинеецът беше смел и силен и му се струваше, че е подигравка да бъде обезпокояван така от едно толкова дребно същество, уплашен обаче вътрешно в себе си какво ли може да бъде това; но колкото и да се мъчеше, не можеше да се освободи — онзи се беше вкопчил в косата му с такава сила, че усилията и на двамата не изглеждаха нищо друго, освен дързост на освирепяла хрътка, захапала ухото на някой силен бик. И да си кажем истината, помощта на другите, от която се

нуждаеше Щевау Афонсу, вече изглеждаше закъсняла; поради което вярвам, че вътре в сърцето си той се разкайваше доста за първоначалния си съвет и ако в такъв момент можеше да се споразумее с другия, сигурно щеше да остави печалбата заради сигурната загуба. И докато двамата още бяха вкопчени един в друг, неочаквано дотичаха другите, които хванаха гвинееца за ръцете и врата, за да го вържат. А Щевау Афонсу помисли, че той вече е в сигурните ръце на другите, и пусна косата му, а гвинеецът, като се видя, че главата му е свободна, отърси другите от ръцете си; хвърли всички настрани и започна да бяга, и после се скри в една горичка, обрасла с гъсти храсталаци, където другите си мислеха, че вече ще го хванат. Докато се мъчеха да го намерят, той вече беше в колибата си, за да се погрижи за децата си и да вземе оръжието си, което беше оставил при тях. Но цялата му мъка в началото не беше нищо в сравнение с голямата скръб, която го обзе, когато видя, че децата ги няма; и понеже му беше останала още една малка надежда, че може би са се скрили някъде, започна да се оглежда внимателно на всички страни, за да види дали няма да ги забележи някъде. А в това време се появи Висенти Диаш, търговецът, който беше главен капитан на каравелата, а и чиято беше лодката, с която другите излязоха на суша. Изглежда, че той, мислейки си, че излиза да се разхожда по брега, както обичаше да прави в Лагуш, не се беше погрижил да си вземе друго оръжие и носеше само една канджа. А гвинеецът, щом го забеляза, и разярен колкото можете да си представите, веднага се спусна към него. И понеже Висенти Диаш видя с каква ярост идва, разбра, че за своята защита трябваше да бъде по-добре въоръжен и че бягането няма да му помогне, а по-скоро ще му попречи при всички случаи, изчака го, без да му показва с нищо, че се страхува. А гвинеецът, тъй като се беше засилил, веднага му нанесе с копие един удар в лицето, при което му отсече почти цялата челюст, в отговор на което гвинеецът получи друга рана, макар и не толкова голяма, както тази, която беше нанесъл той. И понеже оръжията не бяха достатъчни за един толкова голям бой, те бяха захвърлени, за да дойдат на помощ ръцете, и така се боричкаха известно време, като всеки се мъчеше да надвие другия. А през това време Висенти Диаш видя и друг гвинеец, вече не момък, а мъж, който идваше на помощ на онзи; и колкото и да беше силен и храбър, и да се хвърляше в боя така смело, както вече казахме, нямаше да му се

размине пленяването, ако другият не се беше появил неочаквано, от страх пред когото трябваше да остави първия. И в това време се появиха неочаквано другарите му; и понеже гвинеецът вече се бе освободил от ръцете му, а гвинейците са свикнали да бягат, двамата хукнаха да се спасяват, без да се страхуват много от преследващите ги неприятели. И накрая нашите се върнаха на своите каравели с онази малка плячка, която бяха взели преди в лодките си.

[1] Река Сенегал. — Б.р. ↑

ЛУИС ДЕ КАДАМОСТО ПЪТЕШЕСТВИЯ

В началото на май отплавахме с попътен вятър от Лагос покрай нос Свети Висенте и се отправихме към Канарските острови, където стигнахме скоро; и тъй като времето беше благоприятно за плаване, не хвърлихме котва там, а продължихме на юг по своя курс и напреднахме много поради силното югозападно морско течение. Най-накрая стигнахме до нос Бранку и след като го забелязахме, се отдръпнахме малко по-навътре в морето; през нощта от югозапад ни връхлетя буря със страхотен вятър и за да не се връщаме, взехме курс на запад-северозапад, за да лавираме. Така изкарахме две нощи и три дни, като на третия ден забелязахме земя и много учудени, всички завикахме: „Земя, земя!“, защото не знаехме, че на това място има земя; двама души бяха изпратени да се качат на мачтата, откъдето те видяха два големи острова^[1], и като разбрахме това, ние благодарихме на господата бога, който ни беше повел да откриваме нови земи и народи — бяхме убедени, че за тези острови в Испания^[2] не беше идвала никаква вест; понеже предполагахме, че може би са населени с хора, както и за да научим повече неща за тях и да опитаме късмета си, взехме курс към единия от тях и скоро бяхме близо до него; когато се приближихме още, видяхме, че е доста голям и продължихме да плаваме покрай брега; стигнахме до едно място, което ни се стори сигурно пристанище, и там хвърлихме котва; а когато времето се пооправи, спуснахме добре въоръжена лодка, за да разберем дали има хора или следи от човешко присъствие. Нашите хора отидоха там и търсиха навсякъде, но не намериха нито пътека, нито някакъв знак, по който да се направи извод, че островът е населен; те се върнаха и ми съобщиха всичко това и за да изясня окончателно всичко, аз изпратих на брега дванадесет души, добре въоръжени с оръжия и арбалети, които трябваше да се изкачат на острова откъм по-високата му и стръмна страна, да разгледат отново всичко и да видят от високото

дали има и други острови. Те отидоха там, но не откриха нищо — островът беше необитаван, там имаше много гълъби, които се оставяха да бъдат хванати с голи ръце, защото не се бояха от хората, и при нас на каравелата бяха донесени много птици, убити с тояги и боздугани. Като се изкачили на планината, нашите хора видели други три големи острова, единия от които не бяхме забелязали, защото се намираше на север, от подветрената страна на кораба; а другите два се намираха на същата линия, както и първият, но от другата, южна страна. Сторило им се също, че по-далеч на запад има и други острови, които не се различавали добре поради голямото разстояние, но аз реших да не ходим дотам — както за да мога да продължа пътуването, без да губя време, така и защото бях сигурен, че тези острови са диви и необитаеми; и по-късно поради голямата слава на тия открити от мен острови, други хора дойдоха тук да ги изследват и тези хора откриха, че островите са десет на брой, между които има по-големи и по-малки, и че всички са необитаеми; освен гълъби и други непознати видове птици тук има и голямо разнообразие от риби.

Връщайки се към целта на пътуването ни, вдигнахме котва от тоя остров и следвайки своя курс на юг, наближихме другите два острова; като преминахме покрай брега на единия остров, който изглеждаше гъсто залесен, открихме устието на една река, по която решихме да навлезем, за да вземем вода, тъй като ни се стори, че сигурно е добра за пиене; няколко мои хора слязоха на първото удобно за спиране място на речния бряг и откриха край него пресъхнали езерца, покрити с извънредно чиста и хубава сол, от която взехме на кораба, колкото ни трябваше; водата беше чудесна и също се запасихме; трябва да отбележа, че тук имаше голям брой костенурки и ние хванахме няколко, чиито черупки бяха по-широки от най-големия щит; от месото им сготвихме различни ястия и моите хора разправяха, че и друг път са яли месо от костенурка, когато са минавали край залива Аргим, но там не са толкова големи; за да опитам и аз всичко, хапнах от това месо и останах много доволен — то беше вкусно и не отстъпваше по вкус и мирис на крехко телешко; по тая причина ние осолихме доста костенурки — нещо, което после се оказа от голяма полза за нашето пътуване. Ловихме риба и в устието, и по-нагоре по течението на реката, и наловихме толкова много, че не може да се изкаже с думи — много от рибите никога не бяхме виждали, но бяха едри и вкусни.

Реката беше голяма, широка един хвърлей с лък, и в нея можеше да навлезе съвсем спокойно кораб от седемдесет и пет тона. Тук си починахме два дена и се снабдихме със споменатата прясна вода и храна, убихме и безброй гълъби; и първия остров, на който хвърлихме котва, нарекохме Боа Вища (остров „Добра гледка“), защото това беше първата земя, която открихме, а другия остров, който ни се видя най-хубав от четирите, нарекохме Сантяго, защото хвърлихме котва там в деня на Сан Филип е и Сантяго^[3]...

ЗА ЕДНА ЗЕМЯ, НАРЕЧЕНА ДУАШ ПАЛМАШ, ЗА ОСТРОВА, КОЙТО БЕШЕ КРЪСТЕН САНТУ АНДРЕ И ПО КАКВА ПРИЧИНА ЗА КРАЛЯ ФОРОЗАНГОЛИ И ЗА ВЛАДЕТЕЛЯ БАТИМАНСА^[4]

След всичко описано по-горе вдигнахме котва от тия четири острова и се отправихме към Зелени нос, и скоро с божията помощ видяхме земя; това място се нарича Дуаш Палмаш и се намира между Зелени нос и Сенегал; и тъй като доста добре познавахме тоя бряг, продължихме по-нататък, за да заобиколим носа; на другата сутрин го отминахме и плавахме още доста време, докато стигнем река Гамбия, в чието устие навлязохме, без да срещнем отпор от страна на негрите и техните салове. По тази река плавахме само денем, като измервахме непрекъснато с лот дълбочината. Няколко сала на негри, които срещнахме, плаваха покрай брега и не смееха да ни приближат; в неделя на десетина мили нагоре по течението на реката видяхме едно островче от речни наноси, край което хвърлихме котва, и там умря един от нашите моряци, който от доста време страдаше от треска; погребяхме, го тук и смъртта му потресе всички ни, но въпреки това бяхме длъжни да продължим с чест това, което бе угодно богу. Той се казваше Андре и затова решихме отсега нататък този остров да се нарича Санту Андре и до днес той носи това име.

Вдигнахме котва и продължихме да плаваме нагоре по реката, а отдалече ни следваха няколко сала с негри; тогава нашите преводачи започнаха да им правят знаци, да ги викат, показваха им платове и други неща, за да им кажат, че могат да се приближат без страх, за да им дадем тези подаръци, и да не се боят от нас, защото сме добри и искрени хора. Малко по малко негрите започнаха да се приближават и да проявяват доверие към нас; най-сетне те се спряха до моята каравела и един от тях, който разбираше диалекта на моя преводач, се

качи на борда и там не можеше да се начуди на нашия кораб и на това, че плаваме с ветрила; понеже знаеха да плават само с гребла, те смятаха, че няма други начини за плаване. Те гледаха с удивление на белите хора и не по-малко се чудеха на дрехите ни, толкова странни и различни от техните, главно поради това, че повечето от тях ходят голи, а ако някой, ходи облечен, то цялата му дреха е бяла памучна риза. Ние обсипахме с внимание този негър и му подарихме много евтини дрънкулки, на които той много се зарадва; и след като аз го попитах за много неща, той потвърди, че тази страна е Гамбия и ми каза, че нейният върховен владетел се казва Форозанголи, който, според думите му, живеел далеч от реката — на около девет или десет дни път в югоизточна посока навътре в сушата; а пък този Форозанголи е подвластен на императора на Мели, големия владетел на негрите; освен тях имало и много други по-малки владетели както от едната, така и от другата страна на реката; предложи ни също, ако желаем, да ни заведе при един от тях на име Батиманса и обеща да го убеди да се сприятели с нас, защото се убедил, че сме добри хора. Това негово предложение ни зарадва много и ние го поканихме на кораба и го приехме добре, а после продължихме да плаваме нагоре по реката, докато стигнахме до земите на Батиманса, които според нас бяха на около шестдесет и повече мили от устието.

ЗА ПОДАРЪКА, ПОДНЕСЕН НА БАТИМАНСА, И ЗА ДРЕХИТЕ КОИТО ПОРТУГАЛЦИТЕ НОСЕХА ЗА
РАЗМЯНА; ЗА ТОВА, КАК ПЛАВАТ НЕГРИТЕ В ТАЗИ СТРАНА И ЗА ТЕХНИТЕ ГРЕБЛА

Трябва да се отбележи, че плавайки нагоре по реката, ние се движехме на изток, и на мястото, където хвърлихме котва, реката беше много по-тясна, отколкото при устието; тук се вливат много реки, нейни притоци, и според мен тя не бе широка повече от миля. Когато стигнахме до това място, решихме да изпроводим един от нашите преводачи заедно с негъра при владетеля Батиманса и по тях му изпратихме подарък — една мавританска копринена алзимба — нещо като риза, но много красива и направена в земята на маврите — и му съобщихме, че сме дошли тук по заповед на нашия господар, краля на Португалия, за да установим приятелство с него и за да разберем дали иска да търгува с нашата страна и ако иска, той всяка година ще му праща наши стоки, заедно с още много други подаръци. Преводачът отиде с негъра при владетеля и му разказа толкова много за нас, че той

веднага изпрати на каравелите няколко свои негри, с които не само се сприятелихме, но и направихме също размяна на много от нашите стоки, срещу които получихме няколко роби и малко злато, но не толкова, колкото се надявахме да получим; изглежда, слуховете, че тук има злато, бяха преувеличени от негрите в Сенегал. Истината е, че това, което на нас ни се виждаше малко и не отговаряше на нашите желания, за тях беше много — защото са много бедни. Както разбрах, тези хора ценят много златото, дори много повече от нас, и за тях то е нещо скъпоценно. Но от друга страна за дреболии и за евтини за нас неща те ни предлагаха добра цена.

На това място стояхме около единадесет дни и през това време при нашите каравели идваха много негри от единия и от другия бряг — било за да видят неща, които са съвсем нови за тях, било за да ни продадат някои свои стоки или някакъв златен пръстен. Тези стоки бяха различни видове памук, памучна прежда и памучни платове, тъкани по техния начин; някои бяха бели, други цветни, на бели и сини ивици; имаше и много хубаво изработени червени, сини и бели платове. Донесоха ни и много големи и по-дребни маймуни от най-различни видове, които се въдят извънредно много по тия земи и ги продаваха много евтино — по десет маркетe^[5] едната. Носеха ни също мускусни котки или кожи от тях и разменяха унция мускус срещу нещо, което струва само четиридесет или петдесет маркетe, но продаваха не на тегло, а по-скоро на око; други ни носеха различни плодове, като например дребни диви фурми, които не са много вкусни, обаче те ги хвалеха и много от нашите моряци ги ядяха и намираха, че са по-различни на вкус от нашенските, но аз даже не пожелах да ги опитам, защото се страхувах от диария или от друга някоя подобна неприятност. И така всеки ден на каравелата ни идваха нови хора, които говореха на разни езици и прииждаха със саловете си от земите нагоре и надолу по реката, плаваха насам-натам, натоварени с мъже и жени, точно както плават у нас лодките, но с тая разлика, че тука лодките и плавателните съдове плават само с гребла и хората гребат прави от двете страни на лодките и саловете, а освен тях на кърмата стои още един човек, който гребе ту от едната, ту от другата страна на лодката, за да върви тя направо. На лодките нямат вилки, където се опират греблата, и само ги държат здраво с ръце; а греблото е направено по следния начин: дървена дръжка колкото половин копие,

дълга една крачка и половина или около седем стъпки, на единия ѝ край е закована или завързана по определен начин някаква кръгла тава, също дървена; та с тия гребла и със силата на мускулите си те карат лодките си извънредно бързо покрай морския бряг и между речните брегове. Тук има много речни устия, където уверено навлизат и плават, но обикновено не се отдалечават много от своите земи да не би, когато са на чужда земя, да ги хванат и продадат като роби. След като бяхме стояли тук единадесет дни, решихме да потеглим обратно към устието на реката, защото много от нашите хора започнаха да се разболяват от продължителна и остра треска, затова незабавно вдигнахме котва.

ЗА РЕЛИГИЯТА, НАЧИНА НА ЖИВОТ И ОБЛЕКЛОТО НА ТЕЗИ НЕГРИ

От малкото, което може да се каже за тази страна, от туй, което чухме и видяхме, докато бяхме тук, на първо място трябва да сложим тяхната религия, която е, общо взето, идолопоклонничество и особено голяма вяра в магиите и други дяволски неща, които те умеят да правят; обаче всички признават бога, а има дори и някои от сектата на Мохамед, които са като ония чуждоземци-скитници, дето нямат постоянен дом и дори не знаят що е това. Начинът на живот на почти всички тук е както на негрите от кралство Сенегал; те ядат същите неща като тях, но имат и различни видове ориз, който не се отглежда в споменатото негърско кралство. Тукашните хора ядат и кучешко месо, а не съм чувал никога то да се яде другаде. Дрехите им са памучни и докато сенегалските негри ходят почти голи, тези в по-голямата си част ходят облечени, защото имат извънредно много памук. Всички жени се обличат по един и същ начин, а когато са малки, обичат да си правят рисунки по кожата, чиито фигури напомнят тяхната бродерия върху различните им кърпи; правят ги, като бодат с нагорещени игли гърдите, ръцете и шията си, но след известно време тия татуировки изчезват. Тази област е много гореща и колкото повече се отива на юг, толкова по-естествено е да става по-топло; край реката беше особено горещо — много повече, отколкото в морето, въпреки че цялата бе засенчена от многобройни големи дървета, които се срещат навсякъде и са извънредно високи; когато отидохме да се запасим с вода до един мост, видяхме близо до речния бряг грамадно дърво с широк дънер, чиято височина не съответствуваше на дебелината на дънера му; преценихме, че височината му е около двадесет крачки, но когато

измерихме ширината на дънера, тя се оказа седемнадесет лакътя при основата му. Той беше изгнил, кух и прояден, а клоните му — високи и широко разперени, образуваха огромна кръгла корона, която хвърляше голяма сянка. Срещат се и други, по-големи и по-дебели дървета, а пък такива дървета доказват, че земята тук е добра и плодородна, понеже се напоява от много вода.

ЗА СЛОНОВЕТЕ В ТОЗИ КРАЙ, ЗА ТОВА, КАК СЕ ЛОВЯТ, ЗА ДЪЛЖИНАТА НА ЗЪБИТЕ ИМ И ФОРМАТА НА КРАКАТА ИМ

Тук има много слонове и аз видях три живи слона, които не бяха опитомени, защото тукашните хора не знаят да го правят, както в други страни. Ние ги забелязахме от кораба, пуснал котва в средата на реката, тъкмо когато излизаха от гората и се насочваха към водата, за да се къпят. Няколко души скочихме в лодката, за да ги видим по-отблизо, но щом ни видяха, те се върнаха към гората. По-късно видях друг малък слон, който беше убит от един негърски вожд от земите край устието на реката, който се казваше Гумиманса; за да ми угоди, той беше тръгнал на лов, придружен от много негри, и те успяха да убият слона, след като го бяха преследвали два дни. На лов за слонове те ходят пеш и най-опасните оръжия, които носят, са малки копия, асагаи, за които съм споменавал на друго място, и лъкове, но трябва да се знае, че всичките им оръжия са отровни. Те преследват слоновете в гората и в местата, където има много дървета, едни от негрите се качват по дърветата, а други се скриват зад тях и започват да ги обсипват с отровните си стрели и копия; после започват да тичат и да скачат от дърво на дърво и слонът, който е много тромаво животно, получава много рани, преди да може да се обърне, за да се защити. Разбира се, в открито поле, където няма дървета, никой не би се осмелил да се приближи до тях, защото никой не може да тича бързо като слона, и от неговия бавен ход не бива да се заключава, че той няма да настигне всекиго; и много негри потвърждаваха това. Обаче слонът не е свирепо животно и не напада човека, ако той не го предизвиква.

Големият зъб на убития слон беше дълъг около три педи, дължината му в челюстта беше една педя, а пък навън стърчаха около две педи от него, по което се познава, че е млад. Правя сравнение с онези, чиито зъби са дълги по десет и дванадесет педи; но при всички случаи смятам, че колкото и да е малък слонът, той дава месо, колкото

пет-шест наши волове. Вождът ми предложи да си отрежа която част искам от убития слон, а останалото да се даде на ловците за храна; като разбрах, че негрите ядат това месо, заповядах да ми отрежат едно парче и след това на кораба го ядох печено и варено, за да го опитам приготвено по различни начини и за да мога да казвам, че съм ял едно животно, от което никой в моята страна не е хапвал. Този деликатес не ми хареса особено и ми се стори много твърд и безвкусен. На кораба занесох също и два слонски крака и част от хобота, както и много черни, дебели и дълги повече от педя и половина слонски косми; и по-късно в Испания, аз подарих всичко това, заедно с част от месото, което бях заповядал да осолят, на синьор дон Енрике, който прие с голяма радост този дар, тъй като беше първият, който той получаваше от тази страна, открита благодарение на него. Да не пропусна да кажа, че кракът на слона е кръгъл, както и при коня, обаче няма копито, а по-скоро една грамадна черна мазолеста част; в кръг по това стъпало са разположени пет кръгли нокътя, които достигат до земята и са малко по-големи от един grosone^[6]; стъпалото на този млад слон в никакъв случай не беше по-малко от педя и половина както на ширина, така и на дължина; обаче, както казах, то е кръгло. Негърът ми подари още един слонски крак, чието стъпало аз премерих няколко пъти и то се оказа три педи и един дюйм на ширина и дължина; него също подарих на сеньор инфанта заедно с един зъб, дълъг дванадесет педи, а той изпрати двете неща на сеньора херцогинята на Бургундия^[7] като извънредно ценен дар.

В река Гамбия, а също така и в много други реки в тази страна, освен водните змии и разни други животни се среща едно животно, хипопотам, което много прилича на морска крава и живее както на сухо, така и във водата, и на двете места се чувства в стихията си. Формата на хипопотама е следната: има голямо туловище като на крава, къси крака, нарязани стъпала и конска глава с два големи зъба като на глиган. Те са много големи и аз съм виждал зъби, дълги по две педи, а понякога и повече. Когато излезе от водата, това животно обикаля по бреговете на реката нагоре по течението като обикновено четириногло и ми разправяха, че то не е било срещано никога досега по местата, където са плавали християните, освен може би в Нил. Видяхме и големи прилепи, дълги по три педи и повече; и разни други птици, които много се различават от нашенските — имаше и безброй

папагали. В реката има много и различни риби, които се отличават доста от нашите на вид и вкус, но в никакъв случай не са по-лоши за ядене.

ЗА ОТКРИВАНЕТО НА НЯКОЛКО РЕКИ, ЗА РЕКА КАЗАМАНСА, ЗА ВЛАДЕТЕЛЯ, КОЙТО СЪЩО СЕ КАЗВА КАЗАМАНСА И ЗА РАЗСТОЯНИЕТО ОТ РЕКА АМБИЯ ДО ТАЗИ РЕКА

Както казах, поради заболяването на нашите моряци ние отплавахме от пристанището Манса и от земите на владетеля Батиманса и за няколко дни стигнахме устието на реката; тогава решихме, че имаме достатъчно припаси и че след като сме стигнали дотук, би било похвално да отидем по-нататък по крайбрежието, още повече че с трите кораба сме добре защитени. Всички бяха съгласни с това и на другата сутрин през трета вахта вдигнахме ветрила при лек североизточен вятър; но понеже бяхме все още в устието на река Гамбия, а земите на юг-югоизток се вдаваха много в морето, като образуваха нещо като нос, ние се отправихме на запад, за да излезем в морето. Брегът беше нисък и покрит с прекрасни зелени и много високи дървета; след като се отдалечихме на достатъчно разстояние, разбрахме, че това, което бяхме взели за нос, не може да се нарече така, защото от мястото, където се намирахме, се виждаше една съвсем равна крайбрежна ивица; независимо от всичко, ние се отдалечихме още на разстояние повече от четири мили от мястото, където се разбиваха морските вълни; и понеже имаше опасност да заседнем, двама души на кърмата и един на мачтата дежуряха непрекъснато, за да следят за плитчини; плавахме само денем и с малко ветрила и крайно предпазливо, а нощем хвърляхме котва; каравелите се движеха винаги една след друга и всеки ден се хвърляше жребий коя да върви първа, защото всеки от нас би предпочел другият да върви напред и затова всички искаха да има жребий, като един ден на едни се падаше да водят корабите, а друг ден — на други. Така плавахме два дни, без да губим от погледа си брега; на третия ден открихме устието на една доста голяма река, чиято ширина сигурно беше повече от половин миля, ако се съди по пясъчните ѝ наноси; продължихме по-нататък и привечер забелязахме малък залив, който приличаше малко на речно устие, където хвърлихме котва, понеже вече беше късно. На следващата сутрин, след като вдигнахме ветрилата и се отдалечихме малко от брега, открихме устието на друга голяма река, според мен

доста по-малко от устието на река Гамбия и по нейните брегове се виждаха безброй прекрасни високи и клонести дървета; тук се приближихме и навлязохме в реката. След като се посъветвахме помежду си, решихме да изпратим на брега две от нашите лодки с преводачите, за да узнаем каква е тази страна, как се казва реката и кой е владетелят на тези места; така и сторихме. Лодките ходиха и се върнаха; разбрахме, че реката се казва Казаманса, и владетелят на тези земи се нарича също Казаманса и мястото, където живее този негърски крал, е на около тридесет мили нагоре по реката; обаче сега не бил там, защото отишъл на война; като чухме това, на другия ден ние вдигнахме котва; искам да отбележа, че разстоянието от река Гамбия до река Казаманса е около двадесет и пет левги, това прави сто наши мили.

ЗА МЯСТОТО, НАРЕЧЕНО ЧЕРВЕНИ НОС^[8] И ЗАЩО БЕ НАРЕЧЕН ТАКА; ЗА РЕКА СВЕТА АНА^[9], СВЕТИ ДОМИНГУШ^[10], ЗА ДРУГА ГОЛЯМА РЕКА^[11] И ЗА ПРИЛИВИТЕ И ОТЛИВИТЕ В ТАЗИ ЗЕМЯ

След като напуснахме река Казаманса и продължихме пътя си покрай брега, достигнахме един нос, който беше по наша преценка на около двадесет мили от споменатата река; беше малко по-висок от нивото на брега и в най-издадената си част имаше червен цвят, затова го кръстихме Червени нос; след това продължихме да плаваме покрай брега и наближихме устието на друга, доста голяма река, широка по наша преценка колкото хвърлей със стрела. Решихме да не влизаме в нея, обаче я кръстихме Света Ана; като следвахме нашия курс покрай същия бряг, стигнахме друга река, която не ни се видя по-голяма от Света Ана и я нарекохме река Свети Домингуш; разстоянието между Червени нос и тази река по наша преценка беше около петдесет и пет до шестдесет мили. След това плавахме още един ден покрай същия бряг и достигнахме устието на огромна река, толкова голямо, че в началото всички го помислихме за залив, по чиито брегове се виждаха красиви зелени дървета и чиято широчина по общото мнение бе няколко мили, тъй като измина доста време, докато го прекосим, тоест докато преминем от единия до другия бряг. Когато стигнахме до другия бряг, забелязахме няколко острова навътре в морето; и за да узнаем нещо повече за тези земи, решихме да пуснем котва. На следващата сутрин до кораба ни се приближиха два сала, плавателни

съдове, за каквито споменавахме по-рано, които бяха наистина много големи, като единият от тях, в който имаше тридесет негри, беше голям колкото нашите каравели, но не толкова висок; другият беше по-малък и в него имаше около шестнайсет души. Като ги видяхме, че гребат към нас, ние се разтревожихме и грабнахме оръжията си, понеже не знаехме какво искат; когато се приближиха до нас, те вдигнаха във въздуха бяла кърпа, сякаш искаха гаранция за безопасност; ние им отговорихме по същия начин и след като видяха това; те се приближиха съвсем и по-големият сал се изравни с моята каравела; те ни гледаха с огромно удивление, понеже бяхме бели хора, учудваше ги и формата на нашия кораб с мачтата и кръстосаната рея, защото те нито използват такова нещо, нито знаят какво представлява.

Тъй като имах силно желание да науча нещо за тези хора, аз се опитах да ги разпитам чрез моите преводачи, но никой от тях не можа да разбере какво казват, както и преводачите от другите каравели; като разбрахме това, изпитахме голямо огорчение, и накрая си тръгнахме, без да можем да се разберем. След като се убедихме, че сме достигнали нови земи, където не можем да бъдем разбрани, сметнахме, че е безполезно да продължаваме нататък, защото сигурно щяхме винаги да срещаме все нови и нови езици и от това нямаше да излезе нищо добро, така че решихме да се връщаме назад. От един негър, дошъл със саловете, ние купихме няколко малки златни пръстена срещу някои неща, които му дадохме в замяна, но не се спазарихме с думи, а със знаци. Останахме два дни край устието на тази река, откъдето Полярната звезда се вижда много ниско на хоризонта. На това място открихме едно голямо противоречие, което, доколкото знам, не се среща никъде другаде; при прилив и отлив във Венеция и навсякъде на запад водата се покачва и спада на всеки шест часа, докато тук приливът трае четири часа, а отливът — осем; а когато започва приливът, силата на течението е толкова голяма, че просто не е за вярване, тъй като едва успяхме да се задържим с три котви, само на носа на кораба, а дори имаше случай, когато силното течение ни принуди да използваме и ветрилата, за да се задържим; при това опасността не беше малка, понеже увеличащата сила на течението беше по-голяма от съпротивата, която му оказваха вятърът и ветрилата.

ЗА ДВА ГОЛЕМИ И ДРУГИ ПО-МАЛКИ ОСТРОВИ

Напуснахме устието на тази голяма река и на път за Испания минахме край островите, за които вече споменахме, че се намират на около тридесет мили от сушата; приближихме ги и видяхме, че са два големи и няколко по-малки. На двата големи острова живеят негри; островите са много ниски, но са гъсто залесени с прекрасни дървета, големи, стройни и кичести; за тукашния език също нямахме преводачи, и нито те ни разбираха, нито ние тях; и вдигнахме котва оттам и поехме курс към нашите християнски земи, и много дни трябваше да плаваме към тях, докато милостивият бог благоволи да отведе вашите кораби към пристанище.

[1] Островите Зелени нос. ↑

[2] Название, което обхваща земите на Иберийския полуостров. Тук се има предвид Португалия. ↑

[3] Тъй като Кадамосто е тръгнал от Лагос в началото на май, не е възможно да е бил в архипелага Зелени нос в деня на Сан Филипе и Сантяго, който се пада на първи май. ↑

[4] Манса означава крал. ↑

[5] Един маркет се равнява на малко повече от три рейса. ↑

[6] Старинна италианска монета. ↑

[7] Сестра му, инфантата дона Изабел, омъжена през 1430 г. за Филип Добрия, херцог на Бургундия. ↑

[8] Нос Рошу ↑

[9] Кашеу ↑

[10] Жате ↑

[11] Жеба ↑

РУИ ДИ ПИНА

ХРОНИКА НА ДОН ЖОАУ II^[1]

ОТКРИВАНЕТО НА КРАЛСТВО МАНИКОНГО И КАК КРАЛЯТ МУ БЕ ПОКРЪСТЕН

В същата 1492 година при краля в Лисабон дойде вест за покръстването на краля на Маниконго в Гвинея, което място е доста отдалечено от Мина; историята на това събитие, както и на откриването на, тази земя и на това кралство е ето такава. Отначало, в 1485 година, португалският крал дон Жоау Втори, за чието царуване се разказва в настоящата хроника, и който беше голям католик и въодушевен изследовател на тайните на света, поиска да продължи откриването на нови брегове на юг и изток, предприето и започнато най-напред от неговите славни предшественици, в служба на бога, за чест и по-голямо възвеличаване на светата вяра и за разширяване на християнските кралства и владения; в тая година към споменатите брегове той изпрати въоръжена флота, добре снабдена за продължително пътуване и подготвена за такъв подвиг; неин капитан-майор беше кавалерът Диего Кау, който и по-рано беше ходил нататък като откривател на нови земи. И преминавайки през много опасности и големи трудности покрай тези брегове, те достигнаха споменатото крайбрежие и земята на Конго, отдалечена на повече от хиляда и седемстотин левги от кралство Португалия, и тъй като разстоянието между тази земя с многобройно население и откритите и изследвани вече земи в Гвинея беше много голямо, и въпреки че имаха много объркани преводачи, те не можаха да се разберат с тукашните хора. Според желанието и заповедта на краля капитанът трябваше да завладее тия хора и да спечели тяхното приятелство; ето защо той изпрати на споменатия крал на Конго, който живееше навътре в сушата, богати дарове по християнски пратеници и му съобщи, че хората от армадата са изпратени от португалския крал, който е в мирни и приятелски отношения с целия свят; след като научил какъв голям

крал е тукашният, той пожелал да има и неговото приятелство, и би желал между тях двамата, между кралствата им и между техните народи да има добри отношения и полезни връзки. Те трябваше още да му посочат изгодите, които произтичат от това. Пратениците бяха посрещнати с почести от краля, бяха приети с искрена радост, и понеже удоволствието му да ги срещне и да чуе въпросите им беше голямо, не ги пускаше да си тръгнат. Тъй като те много закъсняха да се върнат на корабите, капитанът помисли, че сигурно са пленени или убити, и като виждаше, че тукашните негри му имат доверие и вече се качват без страх на корабите, той реши да не чака пратениците и да отплава с някои от тези негри; така и стори; и още на първите, които след това дойдоха доверчиво на корабите, капитанът не им позволи да се върнат на сушата и ги отведе със себе си в Португалия, но не като пленници, а по-скоро с намерението и надеждата, че след като научат езика, обичаите и намеренията на краля и на Португалското кралство, те ще се върнат в земите си и чрез тях ще могат да се разменят мненията на едната и на другата страна, защото поради различните езици това не беше възможно да стане по друг начин. Затова, преди да вдигне котва от споменатото пристанище, капитанът съобщи на тукашните хора и обеща, че преди да изминат петнадесет луни (по тоя начин те пресмятат времето), той ще доведе обратно, с божията помощ, тия, които сега отвежда със себе си, живи и здрави, с много почести и богатство. И по тоя начин той осигури през цялото това време живота на християнските пратеници, които оставаха тук. Но въпреки всичко кралят на Конго беше много огорчен и той си помисли, че може би обещанията са лъжливи, и вероятно когато времето, обещано за връщане, свършеше, той щеше да заповяда да избият християните; и макар че по-рано толкова се радваше на тяхното присъствие, сега повече не пожела да ги види. А що се отнася до споменатите негри, които капитанът отвлече без заповед на краля, въпреки това бяха посрещнати с голямо задоволство от него, особено когато някои от тях се оказаха от знатно потекло и благородници при кралския двор, а освен това бяха красиви и естествени на вид; кралят заповяда тези хора да бъдат облечени с много фини тъкани, а така също всички в неговото кралство и от кралския двор да им отдават почести и поклони; такова внимание им беше оказано и от капитана по време на морското пътешествие. А след няколко дни те бяха уведомени

за свещеното намерение на краля да ги направи християни, което беше единствената и главна цел, за която бяха доведени тук; и след като пред тях бяха показани и разкрити с пълна сила целите на кралството и начините на действие на нашата вяра и религия, кралят сметна, че най-добре е те да се върнат вече в своето кралство Конго. За тази цел той нареди да се подготви флотата, с която по негова заповед трябваше да продължава откриването на други нови земи; и те отпътуваха с нея, както бяха дошли; той се сбогува с тях много любезно и благоволи щедро да ги надари с такива неща от неговите владения, които най-много им харесваха и ги радваха. И по тях изпрати на краля на Конго послание и богат подарък от много хубави, фини и ценни неща; той му предлагаше своето приятелство и му показваше, че желае неговото спасение, понеже се беше убедил, че е благороден, добродетелен и всемогъщ крал; убеждаваше го с много свещени доводи и предупреждения, с голяма преданост към вярата на нашия господ бог; съветваше го да се отрече от идолите и магиите, на които се кланяха и в които вярваха в неговата земя, и да не вярва, нито да позволява някой от неговите поданици да вярва в тях, като привеждаше такива доводи, които са очевидни и на които можеха да повярват, и такива, които трябваше да се изтъкнат, за да може той някак по-добре да разбере и почувствува. И всичко това беше казано с много меки изрази, да не би той да се оскърби от дивачеството и идолопоклонничеството, в което живееше; защото всичко беше казано много предпазливо и умерено.

Кралят на Конго и целият му кралски двор, който е доста голям и знатен, като видяха, че техните благородници, които те смятаха за завинаги изчезнали или пленени и вече нямаха надежда да ги видят пак, се завръщат с мир, обсипани с почести, здрави и невредими, тъй много се зарадваха, сякаш ги виждаха как възкръсват изпод земята. И тъй като новината за тяхното връщане, на което бяха престанали да се надяват, се разпръсна веднага сред всеобщо удивление из цялото кралство, в кралския двор се стече безброен народ, защото пристигналите бяха знатни и много известни хора. А кралят, който получи посланието и подаръка, беше толкова зарадван, че нямаше къде повече; той нареди да повикат големите владетели — негови васали, — за да им разкаже за големите почести, и караше често своите придворни, дошли от Португалия, да разказват пред хората на висок глас за достойнствата, богатствата и величието на краля и на кралство

Португалия; и за почестите и любезностите, с които ги обсипвал, и за многото големи милости, с които ги отпратил; както и за подаръка, който му изпратил; и накрая молеше всички да се радват заедно с него на голямата чест; а после бяха уредени много празненства по техния обичай в чест на португалския крал. А първите думи и напътствия към вярата в господата бога Исуса Христа, които достигнаха скоро до сърцето му, му откриха много смисъл, благочестие и достойнства; и освен че ги слушаше пред хората, той обичаше да му ги разясняват и тайно, широко и с много примери, които по божия милост оставиха голямо впечатление в душата му; и той изпитваше такова задоволство, и започна вече да въздиша за своето спасение, че за да може да ги слуша винаги, не позволяваше на посланика и на флотата на Португалия да отпътуват. И накрая с много желание и жар поиска да стане християнин и отпрати капитана и корабите, и с тях отново тръгна с послание и подарък Касута, който беше ходил в Португалия; той беше много знатен мъж, приближен на двора, наречен след покръстването дон Жоау да Силва, добросърдечен, добър християнин и вярващ в бога. Подаръкът за португалския крал от краля на Конго се състоеше от слонски зъби и изделия от слонова кост и много хубави, в нежни цветове тъкани от палмови влакна. Посланието му беше следното: целува му ръцете, задето не само му праща дарове и почести, докато е жив, но и затова, че го съветва и му сочи спасение за душата след смъртта; иска още, тъй като за него кралят е тъй честит, толкова добър и мъдър, да се ръководи от неговите закони и да се спаси чрез неговата вяра; защото само тя и никоя друга е истинската, защото бог го е създал с нея и за нея; а не може Създателят да сътвори нещо тъй велико, добро и съвършено като него, за да го погуби; и затова той моли милостта му и изисква в божиято име, иска не само с разума си, но и с волята си да не се бави повече неговото покръстване със светена вода, за което с толкова любов и благочестие го беше призовал; и затова, — поради голямото разстояние между тях, те не могат да се видят лично, а пък той не може да остави своите владения без покровителство, — нека кралят му изпрати монаси и свещеници, и други божии служители, от чиито ръце той и хората от неговото кралство да получат с божията милост водата на здравето. И още нека изпрати майстор и дърводелци и каменари, за да направят църкви и други къщи за молитва, такива, каквито има в неговото кралство; и

също да изпрати земеделци, които да опитомят биволите и да научат неговите хора да използват и обработват земята. И нека също да изпрати няколко жени, за да научат тукашните жени да месят хляб, понеже ще бъде много щастлив, ако във всичко възможно неговите владения и всичко в тях приличат на португалските. И също предаде да кажат на краля още други, много необходими за делото на християнството неща, като природно разумен човек; едно от тях беше, че му праща, и наистина изпрати, няколко момчета от своето кралство, които молеше да покръстят, да изучат на четмо и писмо, и да ги научат най-старателно на нашата вяра; та когато се върнат в своето кралство, вече научили двата езика и обичаите, да могат да служат много и на бога, и на него, и така да бъдат полезни на всички в неговото кралство. С това послание неговият пратеник в началото на 1489 година пристигна в Бежа, където беше кралят; и кралят беше много радостен от исканията, целите и намеренията на краля на Конго, като човек, който започва да вижда в процъфтяването и прославата на бога главната награда за своето трудно завоевание, както и въздействието на надеждата, което най-вече очакваше. И като католически крал, усърден в служба на бога, надарен с много милости поради благочестието си, той реши, с негова помощ да не се отказва от започнатото добродетелно и достойно за похвала дело, а да го изведе със свои сили до свещения му и желан край. И затова споменатият посланик, чието име беше дон Жоау да Силва, и другите от неговата свита, по тяхно желание и молба бяха тържествено и благочестиво кръстени в Бежа, и техни кръстници бяха кралят и кралицата, както и други титулувани господари. И след като бяха покръстени, кралят реши те да останат в кралството му до края на 1490 година, като в това време не само усвоят по-добре португалски език, но изучат и знаят, както и по-късно съвършено добре знаеха догмите на вярата, Божиите заповеди и предписания, и всичко останало, което допълваше общото им обучение. И когато настана време да се подготви флотата, той нареди с нея като негов посланик за кралство Конго да замине Гонсалу ди Соуза, благородник при двора, и капитан-майор на флотата, който беше изпратен в помощ на краля там; с него замина и споменатият посланик Жоау да Силва; придружаваха го и много монаси от Францисканския орден, някои от които бяха проповедници и хора, просветени в Светото писание, и други мъже, избрани и достойни за

това дело; и по тях изпрати многобройни и много богати орнаменти за олтари, за кръстове, потири, свещници, наметала, църковни одежди, органи и разни други неща, които са нужни в една катедрална църква. И наред с това, преди да тръгнат, кралят се посъветва с теолози и учени хора, както и с монасите за начина, по който ще се извърши покръстването на споменатия крал и на хората от неговото кралство, и какви принципи на нашата вяра да им дадат отначало, за да може всичко да премине много леко; по това беше създадена една благочестива и много католическа инструкция, която беше връчена на споменатите монаси. И като приключиха с всичко и след като подаръкът за краля беше подготвен, а корабите готови за път, те отплаваха от Лисабон в понеделник, деветнадесети декември, хиляда четиристотин и деветдесета година. И след като достигнаха островите Зелени нос, капитанът, Гонсалу де Соуза, почина от чума, защото, когато тръгна от Лисабон, градът беше поразен от тая болест; след капитана умря дон Жоау да Силва и още един черен момък-християнин. Тази смърт по много причини така потресе и сбърка всички, че хората не знаеха какво да правят — бяха без капитан, и без водач и помощник в това пътуване, какъвто беше посланикът дон Жоау, който знаеше много за Португалия, беше приятел и освен това толкова добър християнин, че беше главната опора на цялото начинание. А другите капитани, боцмани и пилоти, и всички останали от корабите, които бяха на котва край остров Зелени нос, обсъдиха всичко и решиха да се подчинят на свещеното намерение на краля, което бе да отидат все пак в кралство Конго, забравиха риска и опасностите, които ги дебнеха и в морето, и на сушата при такова дълго пътуване, и осланяйки се на бога, решиха да вървят напред; те избраха за капитан-майор на армадата Руй де Соуза, благородник и братовчед на предишния капитан. И след като продължиха своя път, след много опасности и трудности, те хвърлиха котва в река Падрау, в кралство Маниконго, защото трябваше да идат в двора на неговия крал. Тази река се казва така, защото на единия ѝ бряг е поставен един падрау (възпоменателен стълб), каменен, висок, с кръст отгоре — каквито бяха поставени по заповед на краля, с неговия герб и девиз на всяка откривана от неговите капитани земя, за да се знае винаги, че хората, предприели това начинание, са португалци и от вярата на Исус Христос; всичко това беше и с цел да се извести Престе Жоау^[2], за

когото казваха, че е християнин. Господар на тази земя, където хвърлиха котва на 23 март 1491 година, беше един голям владетел, вуйчо на краля и негов васал, който се казваше Мани-Соньо, любезен и мъдър мъж на петдесет години; той живееше на две левги от пристанището и от флотата го потърсиха и го помолиха да изпрати вест на краля за тяхното пристигане. Мани-Соньо прояви голяма радост, че вижда пратениците на португалския крал и от уважение и от почит към него той докосна земята с двете си ръце и покри с тях лицето си, което е признак на най-голямо почитание, което може да се прояви към крал в тези земи. След като научи за смъртта на дон Жоау да Силва, как и къде го е настигнала, и че е умрял като християнин, той каза, че в края на краищата смъртта и тук, и там, нямаше да му се размине, и че той е бил щастлив да служи на бога и на такива двама крале; и за да отдаде почести на краля, тъй добродетелен и могъщ, такъв истински приятел, той поиска да направи празненство и на него той самият и всичките му хора да покажат как биха посрещнали краля-господар, ако беше тук. След това те насъбраха много хора с лъкове, стрели, барабани, тръби от слонова кост и китари; свиреха и танцуваха по техния обичай, много приятно и съзвучно; всички бяха голи от кръста нагоре и бяха боядисали кожата си с бяло и с други цветове, което означаваше голямо задоволство и радост; от кръста надолу бяха опасани с разкошни палмови рогозки; на главата си носеха диадеми от пера на папагали и други птици, каквито знатните жени правят и им ги дават за техните подвизи. А владетелят носеше на главата си нещо като калпак, на който беше избродирана като жива една змия. Присъствуваха жените на благородниците, които ликуваха и окуражаваха със силни викове и радост своите съпрузи, и всяка от тях казваше, че нейният мъж играе най-добре в чест на португалския крал, когото те наричаха Замбем-апонго, което на техния език означава „Господар на света“. И когато след малко пратениците поискаха да говорят с Мани-Соньо, той им каза: не се сърдете, аз искам сам да кажа на капитана думите, които очаквате от мен, понеже не само искам да видя неща, които никога не съм виждал, нито пък някой от моето поколение познава; но също така, защото най-много от всичко искам да бъда християнин; защото господ е дарил краля с толкова достойнства и такова великодушие и е разумно аз да се кланям на това, на което се кланя и той, и в това, в което той вярва, да вярвам и аз. И след като с

тези думи отпрати християнските пратеници, той се отправи към пристанището, където бяха корабите, придружен от три хиляди стрелци с лък и с голям звън на фанфари и с много хора, натоварени с припаси, защото в тия краища няма товарни животни и затова хората вършат сами всичко. И капитанът, който знаеше кой е Мани-Соньо, излезе да го посрещне на сушата, придружен от добри християни, въоръжени с арбалети, копия и пушки, и предшествувани от тръбачите, както беше прието; и Мани-Соньо го прие с голяма радост и гостоприемство и не се уморяваше да ги разглежда, да разговаря с тях; после заповяда да им дадат много припаси и сам прояви към тях голяма почит. Тази вечер из околността бяха изпратени глашатая, за да призоват всички — мъже, жени и деца да дойдат там, под страх от смъртно наказание за неподчинение, за да отдадат почит и да чествуват името и славата на португалския крал. На другия ден капитанът отиде да говори с него и владетелят се спря на много похвални дела на краля, за които беше чул и научил от пратениците; и капитанът го помоли да нареди на своите хора да го отведат сигурно и бързо заедно с вещите му при неговия господар, краля на Конго. А той му отговори: „Капитане, ако това не те забави много, направи ми една добрина, направи ме първо християнин, а след това веднага ще заповядам да се изпълни това, което искаш.“ Капитанът му отговори, че това го радва и че неговото намерение е похвално. Той каза на монасите и те се съгласиха да издигнат, и после наистина построиха с голямо усърдие една дървена къща със сламен покрив за църква; отвътре богато украсена и подредена грижливо със завесите и орнаментите, които бяха донесли, и в която се издигаха три олтара; след като всичките хора на Мани-Соньо се събраха, а те нямаха брой, той им каза: „Приятели, аз се убедих, че няма по-честити и по-мъдри хора на света от белите и това се вижда в съвършенството на техните неща; те имат всичко, защото вярват в истинския бог и той им дава своите съвършени и истински творения; и ето защо ви уведомявам, че утре искам да стана християнин и не искам за това нито да ме обичате, нито да ме мразите.“ Всички отговориха на това ето така: „Господарю, за това няма да те мразим, а ще те обичаме много повече, понеже правиш каквото си длъжен да сториш; но направи и на нас тази добрина, и щом ти искаш да бъдеш християнин, съгласи се и ние също да сме като тебе, и ние ще почитаме и ще вярваме в същия бог, в когото ти вярваш

и когото почиташ.“ И Мани-Соньо им отговори: „Знам добре, че заради вашата вярност към мене вашата воля много често зависи от моята, както и моята — от вашата, особено за неща, в които има голяма полза. Но засега никой друг освен мен и моя син (той посочи един малчуган, който стоеше наблизко) няма да бъде християнин, защото още не знам как моят господар кралят ще приеме новината, че аз съм станал християнин преди него, макар да мисля, че понеже съм негов вуйчо и по-стар от него, светите неща трябва да идват първо в моя дом, и затова той няма да се обиди на мен или на моя син, но ще има право да се засегне, ако и други направят същото.“ И неговият по-голям син и наследник, който беше там, се изправи и каза: „Господарю, не съм ли аз твой първороден син? Защо да не получа също първи това благо, щом то е по-голямо, отколкото богатата от твоите земи, моля те да ми позволиш да стана християнин заедно с тебе.“ А баща му отговори: „Сине, недей да скърбиш, защото щом моят господар кралят стане християнин, а после и неговият син принцът, той ще разреши милостиво това и на теб, и на всички останали.“ Всички се развикаха високо и запляскаха с ръце в знак на голяма благодарност и казаха: „Господарю, не забравяй нито нас, нито нашата предана служба при теб и понеже ти ни отгледа, не ни смятай сега като чужди; и като решаващ да бъдеш християнин, защото това е най-велико благо, което можеш да получиш, и като ни го отказваш на нас, не показвай, че не ни обичаш, защото не сме заслужили това; знаеш как без страх и на драго сърце отивахме да умираме за теб в битките, когато това ти беше нужно — трябва за награда по закона и вярата, в които ти вярваш, да умираме и ние. И така искаме от тебе.“ Господарят им обеща и с тая надежда всички останаха весели и доволни, и всичко се приготви бързо, за да приеме Мани-Соньо водата на кръщението на Великден, на трети април хиляда четиристотин деветдесет и първа година. Този ден той беше в къщата си, заобиколена от повече от двадесет и пет хиляди души; монасите бяха облечени както му беше редът и имаше много други християни, които бяха дошли по тоя случай от корабите; те тръгнаха от църквата в тържествена и благочестива процесия към дома на владетеля, и оттам го поведоха с голяма почит към църквата, като всички изричаха от все сърце и с радостни сълзи: „Te deum laudamus, te dominum confiterum“. Той влезе и седна с голяма тържественост и спокойствие на подиума и с него седна и малкият му

син; оттам го заведоха до големия олтар с благочестиви изображения и украса, осветен с много запалени факли и свещи. И брат Жоау, проповедник от монасите, облечен като за литургия, започна службата; владетелят бе запитан какво име желае да приеме и той каза дон Мануел; защото беше чувал, че така се казва братът на португалската кралица, който бе херцог, и тъй като и той бе херцог и брат на кралицата — майка. Сина кръстиха дон Антонио. Техни кръстници бяха капитанът и други офицери от флотата. И след като службата, преминала по всички правила и изслушана с голямо внимание от дон Мануел, свърши, поставиха им миро и кардиналски шапки и чрез преводачите им обясняваха всичко, което следваше да знаят, според това какво означава всяко нещо, и той харесваше много всичко и ставаше все по-доволен. В църквата не влизаха благородниците от неговия двор, колкото и да бяха знатни, и те обикаляха около нея, като се тревожеха за своя господар. И като излезе от църквата с весел и спокоен лик, той им каза: „Приятели, колкото и радости и щастие да познавате, като съм ви водил на нашите празненства в годината и към победите над моите неприятели, които сразих, тази радост тук надминава всички; и аз ви уверявам, че никога не съм се усещал тъй весел, нито тъй млад от радост, както се чувствавам в този час; хвала на истинския бог, на когото се посветих днес, че тъй щедро ме възнаграждава за желанието ми да бъда негов слуга, въпреки че никога не съм живял по неговите закони, освен сега с това свое желание.“ И тъй като неговите хора гледаха олтарите и орнаментите на църквата, той им каза: „Идете си оттук и докато не станете християни, не сте достойни да гледате тия свети неща.“ И всички викаха: „Господарю, не ни забравяй; и щом това благо, което си получил, е тъй голямо, че от радост мъжете стават младежи, както казваш, дай ни и на нас да го опитаме.“ И той им отвърщаше: „Отговорих ви вече, че сега не може, нито е редно.“ След като всичко приключи, монасите се отправиха в процесия заедно с дон Мануел към неговия дом, като всички изричаха думите: „Benedictus Dominus deus Israel“ и т.н. И когато кръстът се връщаше в църквата, бащата и синът, гологлави, коленичиха на земята и вдигнаха ръце за молитва към небето, и изразиха своята голяма почит към него, докато той беше отнесен в църквата и очите им не го виждаха. И като минаха тези събития и дон Мануел вече беше християнин, той съобщи на своя господар, краля, който беше на

петдесет левги оттам, и кралят отговори по един голям владетел, братовчед на принца, и му изрази благодарност за почестите, с които беше посрещнал християните, дошли от името на португалския крал, който бе негов брат и приятел; съобщаваше също, че е доволен и се радва, че вуйчо му е станал християнин, какъвто и той самият се надява да стане, и в знак на задоволство, че беше постъпил по тоя начин, който оценяваше като проява на голяма и вярна служба към него, кралят благоволяваше да му подари ивица земя по протежение на брега, дълга тридесет и широка десет левги навътре в сушата, заедно с всички жители и доходи от нея, като му заръчваше да се грижи за флотата и моряците, като ги снабдява и запасява безплатно с всичко, като че са му родни братя, тъй като бяха хора на такъв голям владетел, комуто той дължеше много и когото много обичаше. И ако по-рано дон Мануел правеше всичко добре, след това започна да се старее още повече. На самия Великден, когато стана християнин, започнаха големи празненства по тукашния обичай, а вечерта дон Мануел повика при себе си монасите и ги помоли да му разкажат как да постъпва и какво трябва да съблюдава, за да заслужи спасението на душата си, и това потвърждение за искрена вяра ги зарадва много; най-напред те му разказаха много за божиято всемогъщество, за да бъде добре подготвен във вярата, както и по догмите, като най-вече му посочиха, че не трябва да почита, нито да допуска в неговите земи хората да почитат идолите, изтъквайки за това добри, католически доводи, с които той се съгласи и повярва, и заповяда веднага да докарат, което и сториха неговите хора, всички идоли от олтарите и светилищата, където се пазеха, и със строгост и с порицание да ги изгорят пред него и пред монасите. Така той изпълняваше и всецяло спазваше всичко, което отсега нататък му се казваше и което беше длъжен да проявява като християнин. Дотогава не бяха отслужвали литургия пред него, защото каменните престоли на олтарите бяха на кораб, който още не беше пристигнал, и след като това стана, наредиха да се отслужи много тържествено. В навечерието на деня, в който щеше да има литургия, той беше поканен в църквата да чуе вечерната служба и бе настроен благочестиво; разказаха му за християнските добродетели, чрез които се дава възхвала на бога — неща, които много му харесаха, и той им благодари много за това, че се грижат за доброто на душата му и го поучават заради него; той присъствува с голяма готовност на нея, тя

беше изпята с орган и се хареса много на владетеля, особено като видя колко много я обичаха християните. На другия ден той присъствува на литургията, която беше отслужена с голяма тържественост, с даване на пожертвование, горене на тамян, с поднасяне на иконите^[3] и евангелието, и придружена с биенето на големи и малки камбани, с факли, свещи и орган, и всичко беше направено с такова съвършенство, че би било достойно не само за тая земя на варвари, ами и за параклиса на някой голям християнски принц. Той и синът му присъствуваха на литургията с голяма готовност и умиротворение; направиха дарение със сребърни реали, които християните им бяха дали. И тъй като му бяха казали, че това е дарение за бога и че сме задължени да правим така, той рече, че много се радва, че научава това и че отсега нататък от всички данъци и налози, които господ му прати, той ще прави дарение на църквите, които ще бъдат издигнати по негова заповед. Той се възхити и бе много доволен от богослужението и говореше само за това на всички, които идваха при него, и молеше монасите всеки ден да отслужват литургия. В деня на първата литургия капитан-майорът и другите капитани го поканиха на голям тържествен пир, сервиран с ястия по обичая на Испания^[4]; той прие поканата да иде със сина си християнин с голяма радост; на пира му бяха отдадени всички възможни почести от всички офицери на масата, с фанфарен звън, стражи, рапорт и всички церемонии за поздрав; той гледаше всичко с огромно внимание и яде свободно и много. От всичко най-много му хареса, че преди да започне пирът, бе направена благословия на трапезата, както и това, че когато свърши вечерята, монасите отправиха благодарност към бога; след като узна защо се прави тъй, той каза за нашата вяра толкова благочестиви и уместни неща, сякаш беше роден християнин, което на свой ред изпълваше с благочестив възторг християните. И като ставаше от масата, той посочи месото, което беше останало от вечерята, и каза да не го дават на никой негър, колкото и да е знатен, ако ще и да му е роден син, а само на португалците и на негрите, които бяха дошли покръстени от Португалия; което християните и сториха. Той нареди да се съберат костите, които бяха станали свещени, защото бяха докоснати от християнски уста и заповяда да ги хвърлят в реката, за да не ги тъпчат хората с крака, което бе голямо неуважение. И в деня, когато беше дадено това пиршество и беше отслужена първата литургия, в нейна

чест и памет той заповяда отсега нататък този ден винаги да се чествува като голям празник и който не спазва това, чака го смъртно наказание.

[1] Помествахме само откъси. — Б.р. ↑

[2] Титла на абисинските императори. ↑

[3] Икони на светци, които свещеникът поднася на вярващите да ги целунат, като произнася в същото време „Пакс текум“ — „мир на душата ти“ и „Живей в мир“. ↑

[4] Общо название на страните от Иберийския полуостров. ↑

ЕЛЕНА РЯУЗОВА

БЕЛЕЖКИ ЗА АВТОРИТЕ

Алвару Велю — точните години на живота му не се знаят, приблизително XV — началото на XVI век. Мореплавател и войник, придружавал Васко да Гама в знаменитото му пътешествие през 1497–1499 година за откриване на морския път към Индия. Освен бележките за пътешествието на Васко да Гама, на Алвару Велю принадлежат: „Описание на южния бряг на река Гамбия“, „Разказ за кралствата, разположени южно от Калкута“ и речник на малайски език.

„Пътешествието за откриването на Индия“ е било публикувано за пръв път в 1838 година и скоро след това преведено на френски, английски и немски.

Авторът на „Корабокрушението на големия галеон «Сау Жоау»“ не е известен. Знае се само, че е живял в средата на XVI век и че хрониката е записана по разказа на боцмана на кораба Алвару Фернандиш, който като по чудо се спасил, както се казва в пролога на хрониката.

Мануел Мешкита Перещрелу е живял през втората половина на XVI век. Точните години на живота му не са известни. Роден е и умрял в Аленкер, бил е изтъкнат картограф и пътешественик. Сменил е много професии, сражавал се е в Индия, командувал е галеони, през 1575 година проучил източния бряг на Африка и още тогава разработел подробно описание на пристанищата, морските пътища, дълбочините и измерванията на крайбрежната зона още от нос Добра Надежда. Описаното корабокрушение е станало при завръщането на Мануел Мешкита Перещрелу от Индия. Хрониката е била напечатана за пръв път в Коимбра в 1564 година.

А. С. П. Гамиту е живял през XIX век. Точните години на живота му не се знаят. Бил е военен с чин майор, картограф и пътешественик.

По време на експедицията във вътрешността на Африка през 1831 — 1832 година, ръководена от майор Монтеру, той е бил помощник-началник на експедицията и е водел подробен дневник и пътни бележки, които са били публикувани за пръв път в Лисабон сто години по-късно — в 1937 година.

Авторът на хрониката за откриването на Гвинея не се знае. Предполага се, че става дума за един от участниците в експедицията по африканското крайбрежие, предприета в края на XV век по време на инфанта дон Енрики, наречен Мореплавателя. Осведомеността на автора за всички подробности от хода на пътешествието и явното участие на хрониста в работите на експедицията, както и доста архаичният език показват, че записките на пътешественика наистина са от епохата на Великите географски открития.

Луис де Кадамосто — изтъкнат мореплавател и пътешественик, венецианец по произход, на когото по-специално принадлежи славата, че е открил островите Зелени нос в Атлантическия океан.

Руи ди Пина, автор на „Хроника на дон Жоау II“ е живял в края на XV и началото на XVI век, но точните години на живота му не са известни. Съвременник е и участник в описваните в тази хроника събития, по-специално в откриването и покръстването на африканското кралство Маниконго.

Издание:

Португалски хроники
Португалска, I издание

Редактор: Димитричка Железарова

Съставител: Елена Рязова

Художник: Николай Николов

Худ. редактор: Иван Кенаров

Техн. редактор: Константин Пасков

Коректор: Елена Върбанова

Дадена на набор на 16.IV.1979 г.

Подписана за печат на 30.VII.1979 г.

Излязла от печат на 7.VIII.1979 г.

Изд. №1274. Печ. коли 16,50 Изд. коли 13,86

Цена 1,50 лв.

Книгоиздателство „Г. Бакалов“ — Варна

ДП „Стоян Добрев — Странджата“ — Варна, Пор. №124

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.